

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΗ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Ε/Γ-177

Νεοελληνικά Βιβλία

γυμνασίου Ε'

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1971

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

14

6

NET

Κοζαμανιανός (5)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΑ

ΕΘΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ
ΔΟΥΛΕΙΑ

4 6 ΝΕΓ
Καλαματιανός (Ε)
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ο.Ε.Δ.Β.

αδ. ΜΟΥΣΕΟΥ

2101

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1971

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1971

002
44E
ET2B
95

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ε. ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ 1971

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΚΕΡΕΣ ΠΡΟΣΤΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΤΕΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ
ΚΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΜΟΣΧΟΥ

Ἀπήλθομεν ἐν μιᾷ εἰς τὸν οἶκον Στεφάνου τοῦ σοφιστοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ κύριος Σωφρόνιος, ἵνα πράξωμεν· ἦν δὲ μεσημβρινόν. Ἐμενεν δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον, ἣν ὤκοδόμησεν ὁ μακάριος πάπας Εὐλόγιος, τὴν ἐπονομαζομένην τῆς Δωροθέας. Ὡς οὖν ἐκρούσαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοσόφου, παρέκυψεν κόρη λέγουσα: Καθεύδει, ἀλλ' ὀλίγον ἐξικακήσατε*. Τότε δὴ λέγω τῷ κυρίῳ Σωφρονίῳ: Ἀγῶμεν ἐν τῷ Τετραπύλῳ κάκει μένωμεν. Ἔστιν δὲ ὁ τόπος τοῦ Τετραπύλου πάννυ σεβάσμιος παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι· λέγουσι γάρ ὅτι τὰ λείψανα Ἱερεμίου, τοῦ προφήτου, ἀπὸ Αἰγύπτου λαβὼν Ἀλέξανδρος, ὁ κτίστης τῆς πόλεως, ἐκεῖ αὐτὰ κατέθετο. Ὡς οὖν ἀπήλθομεν εἰς τὸν τόπον, οὐδένα εὗρομεν, εἰ μὴ τρεῖς τυφλοὺς· μεσημβρινόν γὰρ ἦν. Ἀπήλθομεν οὖν πλησίον τῶν τυφλῶν μεθ' ἡσυχίας καὶ σιωπῆς καὶ ἐκαθήσαμεν ἔχοντες τὰ βιβλία ἡμῶν. Ἐλάλουν δὲ οἱ τυφλοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ λέγει ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ: Ὅντως σοι, πῶς γέγονας τυφλός; Καὶ ἀπεκρίθη λέγων: Ναύτης ἦμην νεώτερος· καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπλέομεν, καὶ ἐν τῷ πελάγει ὀφθαλμιάσας καὶ μὴ ἔχων πῶς περιοδευθῶ, τὰ λευκώματα ἔσχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καὶ ἐτυφλώθην. Λέγει καὶ τῷ ἄλλῳ: Σὺ, πῶς γέγονας τυφλός; Ἀπεκρίθη κάκεινος λέγων: Ὑαλοψὸς* ἦμην τὴν τέχνην καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπίχυσιν ἔσχον οἱ δύο ὀφθαλμοὶ καὶ ἐτυφλώθην. Λέγουσιν ἄλλῳ κάκεινος: Σὺ πῶς γέγονας τυφλός; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη: Ὅντως ἐγὼ λέγω ὑμῖν· ὅταν ἦμην νεώτερος, ἐμίσησα τὸν κάματον πάννυ· γέγονα δὲ καὶ ἄσωτος. Οὐκ ἔχων οὖν πότεν φάγω, λοιπὸν ἐκλεπτον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μετὰ τὸ ποιῆσαί με πολλὰ κακὰ ἱστάμην οὖν ἐπὶ τὴν ἀγοράν καὶ θεωρῶ νεκρὸν ἐξοδιζόμενον* καλῶς φοροῦντα. Ἀκολουθῶ οὖν ὀπίσω τοῦ ἐξοδίου, ἵνα θεωρήσω ποῦ μέλλουσιν αὐτὸν θάπτειν. Οἱ δὲ ἦλθον ὀπίσω τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον καὶ ἀπῆλθον. Ἐγὼ δὲ ὡς εἶδον ἀπελθόντας αὐτοὺς, εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἀπέδυσα αὐτὸν εἴ τι ἐφόρει, ἐάσας αὐτῷ ἐν μόνον ὀθόνιον.* Ὡς οὖν ἐμελλον ἐξέρχεσθαι ἐκ τοῦ μνημείου λαβὼν πολλὰ πάννυ, ἡ κακὴ μου πρᾶξις λέγει μοι:

Λάβε καὶ τὸ ὀθόνιον αὐτοῦ, ὅτι πιθανόν ἐστιν. Ὑπέστρεψα οὖν ὁ δεῖλαιος ἐγώ. Καὶ ὡς ἀπέδυσον αὐτὸν τὸ ὀθόνιον, ἵνα γυμνὸν αὐτὸν ἔασω, ἀνακάθηται ὁ νεκρὸς ἔμπροσθέν μου καὶ ἐκτείνας τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ἐξεσέν μου τὴν ὄψιν καὶ ἐξέβαλε τοὺς δύο μου ὀφθαλμούς. Τότε ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἔασας πάντα μετὰ θλίψεως πολλῆς καὶ κινδύνου ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνήματος. Ἰδού, εἶπον ὑμῖν κἀγὼ πῶς γέγονα τυφλός. Ταῦτα ἀκουσάντων ἡμῶν νεύει μοι ὁ κύριος Σωφρόνιος καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐξ αὐτῶν. Καὶ λέγει μοι: Ὀντως σοι, κύρ ἄββᾶ, μὴ πράξωμεν σήμερον. Μεγάλως γὰρ ὠφελήθημεν. Ὁφεληθέντες οὖν γεγραφήκαμεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀκούοντες ταῦτα ὠφελήθῃτε. Ἀληθῶς γὰρ ὅτι οὐδεὶς ποιῶν κακὸν λανθάνει Θεόν. Καὶ τοῦ μὲν διηγήματος τούτου ἡμεῖς αὐτήκοοι παρὰ τοῦ πεπονθόντος γεγόναμεν.

(J . P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 87, 3, κ. 77)

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρά, λύουσα τὴν πρῶην ἀράν. Ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. Ἐπέστη δὲ πῶς; Οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιάς ἀγγέλων συνεπαγόμενος, οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα· τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνη σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενακίσας τὸν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον* τὸν πᾶσαν ὑφ' ἐαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ὀρπάσῃ τὸ λάφυρον. Οὐκ ἀνασχομένης αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμῶν εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι τὸν ἄνθρωπον, δι' ὃν οὐρανούς ἐκαμάρωσε* γῆν, ἑστερέωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, θάλασσαν ἠπλώσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἔτεκτῆνατο κτίσιν. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ Παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως. Ἐντεῦθεν τὸν ἐαυτῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάνταστον πλοῦτον, νυμφοστολεῖται τῷ Κτίσαντι. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις, νέαν ἀνάπλασιν δέχεται· καὶ ὁ

γηραιὸς κόσμος τὴν ἐξ ἁμαρτίας παλαίωσιν ἀποτίθεται. Ἄλλ' « Εὐφραινέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. Σταλαζάτω τὰ ὄρη γλυκασμόν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν », ὅτι ἔλεησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Σήμερον γὰρ « τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων μυστήριον » φανεροῦται « καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται ». Σήμερον ἡ δημιουργὸς τῶν ὅλων ἐξουσιαρχία, τὴν προβεβουλευμένην αὐτῇ, τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλὴν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπινοηθεῖσαν τῇ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλὴν διακρούσῃται. Διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται κόσμος. Τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μήτε γε λόγος ἐκφράσαι δυνήσαιοτο, ἢ ἀκοὴ δέξασθαι.

Εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις φαιδρὰ καὶ γεγανυμένη* συγκεκρότηται σήμερον, τὴν παγγενεστάτην τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἐορτάζουσα πρόσληψιν. Τίς οὔσα καὶ ποταπή*; Τῆς μὲν κτήσεως ἀπάσης εὐφρόσυνον, τοῦ δὲ γένους ἀνθρώπων. Οὐκοῦν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον. Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα* παγκοσμίου σωτηρίας χαρμόσυνα. Πόθεν καὶ παρὰ τίνος καὶ πρὸς τίνα ἦκοντα; Ἐξ οὐρανοῦ καὶ « παρὰ Θεοῦ καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ». Τίς ἡ παρθένος; Τίς ὁ ἀνὴρ; Τίνα δὲ τοῦτοις ὀνόματα; Τῇ μὲν Μαρίᾳ· τῷ δὲ Ἰωσήφ. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν « ἐκ γένους Δαβὶδ ». Τίνος ταῦτα διακονοῦντος καὶ ὅθεν ἦκοντος; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. Ἔδει γὰρ τοῦ Ὑψίστου τὸν λειτουργόν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακοσμήσαι μυστήριον. Τί τοῦτο; τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν, τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔμφασιν καὶ βεβαίωσιν. Ἀλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε καὶ ὅτου χάριν; « Εἰς Ναζαρέτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο », ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. Ὅθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθερίων καταπτὰς ὑπερώων, ἐπέστη τῇ Ναζαρέτ, καὶ τῇ Παρθένῳ προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀποφητὶ διηκόνει τὸ μήνυμα. Τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον. Τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήματος* θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν

εις τὸ κρείττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν.

Διὰ τοῦτο χαρᾷ χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις* ταῖς θεαῖς περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπένδεται. Φίλον γὰρ αὐταῖς πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. Καὶ γὰρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλάνθρωποι, ἅτε « εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Τοιγαροῦν ἀγγαλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. Ὁ οὐρανὸς γὰρ ἐξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν Βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται. Ναζαρέτ, τὴν Ἐδὲμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἐδὲμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται. Ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχатиάν, τῷ μόνῳ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται· καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ καὶ τῇ παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ Χαῖρε, ἵνα τὴν χαρὰν ἥν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἑαυτῆς ἀνασώσῃται. Σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐλθὼν, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρεῖσαν φύσιν ἰλέω κατοπτεῦει τῷ βλέμματι. Σήμερον τῶν αὐτοῦ παναγάθων σπλαγγχνων ὁ τῆς εὐσπλαγγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον καὶ διοχετεύει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὥς ὕδωρ πολὺ καλύψας θαλάσσας. Ἐπρεπε γὰρ τῷ « ἐξ οὐ καὶ δι' οὐ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε », ἐλέω τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρᾶς τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι· δόξη τε τῇ ἑαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν καὶ ἀληθεῖα τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπὶ κρημνον συμβουλὴν ἀποσείσασθαι, ἥς ἔργον ἡ πρώτη πᾶρᾶβασις τοῦ Ἀδαμιαίου πλάσματος τὸ παράπτωμα...

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 97, σ. 881 - 883)

Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ὁ Ἱεροσολυμίτης

3. ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Ὁ συγγραφεὺς ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου μέχρι τοῦ Ρωμανοῦ.

α) Εἰρήνην μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν

ιη'. Οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεῶν περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐζήτηί θεάσασθαι. Παρὰ πολλῶν δὲ ἐπεπληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φροντίσεως καὶ ἀν-

δρίας καὶ συνέσεως. Ὁ τοίνυν βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἡγαλλιάσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στῆναι τὰς καθ' ἑκάστην ἐγγινόμενας τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις. Ἀποστείλας οὖν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ* αἰγιαλῷ κατεσκεύασεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὀχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρην διεκπλέουσιν ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι. Περιφράξας οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐν ᾧ ἀλλήλοις ἐμελλον ὁμιλεῖν. Ἀποστείλας οὖν Συμεὼν τὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ* ἐνέπρησεν καὶ τὰ περίξ αὐτοῦ σύμπαντα, δῆλος ὢν ἐντεῦθεν, μὴ τὴν εἰρήνην θέλων, ἀλλ' ἐλπίσι μετεώροις τοῦτον ἐξαπατῶν.

ιβ'. Παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἅμα Νικολᾶ τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ σορῷ εἰσῆλθε καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐχήν, εἶτα πρηνὴς πεσὼν τὸ ἅγιον ἔδαφος ἐκείνῳ τοῖς δάκρυσι κατέβρεχε, τὴν πανάχραντον Θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτὴ καὶ ἀμείλικτον τοῦ τυράννου καὶ ὑπερηφάνου Συμεὼν καρδίαν μαλάξας τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. Τὸ ἅγιον οὖν κιβώτιον διανοίξαντες, ἔνθα τὸ σεπτὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τεθησαύριστα ὠμοφόριον, καὶ τοῦτο ἐκείθεν ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὥσπερ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἁμωμον Θεοτόκον, οἷα περικεφαλαίαν τινὰ περιθέμενος, ἔξεισι τοῦ ναοῦ ὅπλοις ἀσφαλέσι περιφραξάμενος. Τὸν σὺν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὅπλοις ἀσφαλέσι κατακοσμήσας τὸν ὠρισμένον τόπον κατέλαβε συνομιλῆσαι τῷ Συμεὼν.

κ'. Πέμπτη οὖν ἡμέρα ἦν, ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ιθ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός, δ' δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα. Παρεγένετο Συμεὼν πλῆθος ἄπειρον ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὅπλων χροῖα κεκοσμημένων, πάντων πεφραγμένων σιδήρῳ, οἱ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεὼν ὡς βασιλέα εὐφήμουν τῇ τῶν Ρωμαίων φωνῇ. Πάντες δὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς τοῖς τείχεσι ἐφειστώτες ἐθεώρουν τὰ δρώμενα. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὴν ψυχὴν βασιλικὴν τῷ ὄντι καὶ μεγάλῳφρονα, καὶ θαυμάσαι τὸ τοῦ φρονήματος ἀκατάπληκτον* καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας παράστημα, ὅπως τοσαύτην πολεμίων ὀρῶν ἐπιφορὰν οὐ κατεπλάγη καὶ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ φίλων χωρῶν πλῆθος τὴν ψυχὴν οὕτως ἀτρεμῆς ἀπῆει, μόνον οὐχὶ τοῖς πολεμίοις τῶν ὑπηκόων διδοὺς ἀντίλυτρον.

κα'. Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ρηθείᾳ ἀναβάθρα καταλαβὼν τὸν Συ-

μεῶν ἐξεδέχετο. Ἐπεὶ δὲ ὁμηρα ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρυνήσαντο ἀκριβῶς, μήπω τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυγχάνει, κατῆλθε Συμεὼν τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσῆλθεν. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν.

Εἰπεῖν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεὼν : « Ἀκήκοά σε θεοσεβῆ ἀνθρώπον ὄντα καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχειν ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα μηδαμῶς τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Ἴδιον μὲν γὰρ θεοσεβοῦς ἀνδρὸς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζεσθαι, εἴπερ ὁ Θεὸς ἀγάπη καὶ ἔστιν καὶ λέγεται, ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπίστου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἵμασιν ἀδίκως ἐκχεομένοις. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στήσόν ποτε τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἱμάτων ἐκχύσεις, καὶ σπείσαι μεθ' ἡμῶν Χριστιανῶν εἰρήνην, Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰν αἵμασιν ὁμοπίστων Χριστιανῶν. Ἄνθρωπος εἰ καὶ αὐτὸς θάνατον προσδοκῶν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὔριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. Εἰς πυρετὸς ἅπαν κατασβέσει τὸ φρύαγμα*. Τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ Θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπὲρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν ; Ποίῳ προσώπῳ τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ ἐνατενίσῃς κριτῇ ; Εἰ πλούτου ἔρῶν ταῦτα ποιεῖς, ἐγὼ σε κατακόρως τοῦ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσω· μόνον ἐπίσχες τὴν δεξιὰν σου. Ἀσπασαί τὴν εἰρήνην. Ἀγάπησον τὴν ὁμόνοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήσης εἰρηνικὸν καὶ ἀναιμάκτον καὶ ἀπράγμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσονται ποτε τῶν συμφορῶν, καὶ παύσονται τοὺς Χριστιανοὺς ἀναιμεῖν*. οὐ θέμις γὰρ αὐτοῖς αἶρειν ὅπλα κατὰ ὁμοπίστων ».

Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. Αἰδεσθεὶς οὖν Συμεὼν τὴν τούτου ταπείνωσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ, κατένευσε τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεὼν.

κβ'. Ὁ δὲ τότε συμβέβηκε διηγῆσομαι, τεράστιόν τι καὶ τοῖς ταῖα τοιαῦτα συγκρίνειν εἰδόσι παράδοξον. Δύο φασὶν αἰετοὺς τῶν βασιλέων ὁμιλούντων ἀνωθεν αὐτῶν ὑπερπτήναι κλάγξαι τε καὶ πρὸς ἀλλήλους συμμῆξαι, καὶ παραυτίκα διαζευχθῆναι ἀλλήλων, καὶ τὸν μὲν εἰς τὴν πόλιν διελθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην διαπτήναι. Τοῦτο οἱ ἀκριβεῖς τὰ τοιαῦτα σκοποῦντες οὐ καλὸν ἔκριναν οἰωνόν· ἀσυμβάτους γὰρ ἐπὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρους διαλυθήσεσθαι ἔφασαν. Συμεὼν δὲ τὸ

αὐτοῦ στρατόπεδον καταλαβὼν τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλε σύνεσιν καὶ ταπείνωσιν, ἐξεθείαζέ τε αὐτοῦ τὸ εἶδος, τὴν τε ρώμην καὶ τὸ ἀκατάπληκτον* τοῦ φρονήματος.

β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ν'. Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ια', Ἰνδικτιῶνος* ιε', κατέπλευσαν οἱ Ρῶς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα. Ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρίκιος Θεοφάνης ὁ παραδυναστεύων καὶ πρωτοβεστιάριος* καὶ τὸν τε στόλον προευνεπίσας τε καὶ ἐτοιμασάμενος, καὶ νηστεύσας καὶ δάκρυσιν ἑαυτὸν κατοχυρώσας ὡς μάλιστα, τοὺς Ρῶς προσεδέχετο, καταναυμαχῆσαι αὐτοὺς μέλλων.

Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου Πόντου στόματι παρεδρεῦον ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ ἄθροον τούτοις ἐπέθετο. Καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκίῳ δρόμῳ διεκπλεύσας τὴν τε σύνταξιν τῶν Ρωσιακῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἑσκευασμένῳ πυρὶ πλείστα κατέφλεξε, τὰ δὲ λοιπὰ ἐτρέψατο εἰς φυγὴν, ὡς ἀκολούθως καὶ οἱ λοιποὶ δρόμῳ καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδραμοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπὴν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν αὐτανδρα, πολλὰ δὲ κατέτρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. Οἱ περιληφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς Ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγῶρα λεγόμενα καταπλέουσιν.

Ἀπεστάλη δὲ καὶ τότε Βάρδας ὁ Φωκᾶς διὰ γῆς μετὰ ἱππέων ἐγκρίτων παρατρέχειν αὐτοὺς. Καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστειλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφήν καὶ τὴν ἄλλην χρεῖαν αὐτοῖς πορίσασθαι, περιτυχὼν τῷ τοιοῦτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκᾶς κακῶς τούτους διέθηκε, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτοὺς. Κατῆλθε δὲ τῇ νυκτὶ καὶ Ἰωάννης μάγιστρος* καὶ δομέστιχος* τῶν σχολῶν ὁ Κροκάς μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ τούτων πολλοὺς διέφθειρεν*, ἀποσπάδας τῇδε κάκεισε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτοὺς δέει τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἄθρόως ἐπὶ τὰ οἰκεία πλοῖα καὶ μηδαμοῦ διατρέχειν κατατολμᾶν.

να'. Πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὗτοι διεπράξαντο πρὸ τοῦ τὸ Ρωμαϊκὸν στράτευμα κατελθεῖν. Τό τε γὰρ Στενὸν λεγόμενον ἄπαν ἐν-

ἐπρησαν, καὶ οὓς συνελάμβανον αἰχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῇ προσεπαττάλευον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστώντες βέλεσι κατετόξευον· ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον, ὀπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυν· πολλοὺς τε ἀγίους ναοὺς τῷ πυρὶ παραδεδώκασι.

Χειμῶνος δὲ ἤδη ἐνισταμένου καὶ τροφῆς ἀποροῦντες, τό τε ἐπελθὸν στράτευμα δεδιότες τὰς τε ναυμαχοῦσας τριήρεις, ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν. Καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνί, ἰε' Ἰνδικτιῶνος, ἀντιπλεῦσαι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶα μερὴ παρὰ Θεοφάνους πατρικίου ὑπαντήθησαν· οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐγρηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχὴν.

Εὐθύς οὖν δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται, καὶ πλεῖστα πλοῖα ἐπόντωσεν καὶ πολλοὺς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρηνένος ἀνὴρ. Ὀλίγοι δὲ μετὰ τῶν πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης ἔφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρίκιος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ τῶν μεγίστων ὑπέστρεψε τροπαίων, καὶ ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος* ἐτιμήθη.

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 109 ῥ

Γεώργιος Μοναχός

4. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

μθ'. Ὁ ζητῶν ὅπως τῇ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβηνοὶ* δουλεύειν καὶ ὑποκεῖσθαι ἐτάχθησαν, ἐκ τῆς παρούσης μανθανέτω γραφῆς.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκήπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπόλιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικούς καὶ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διήλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα

στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὥς καὶ πρῶην καταμνησθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γινῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνει τὸ φλάμουλον*, ὅπως γινῶσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες ἰδόντες τὸ γεγονὸς σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἐξ ἁπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρῳ τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν.

Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομήν* καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὰλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκὴ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν* καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀπο-

στόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥραθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τρεπούμενος αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθῆσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον αὐτοῦ ναόν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· « ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι ». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαιμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι* εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον* ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γινῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου.

Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς βασιλικούς καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἔθνων ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους καὶ τραπεζοποιούς καὶ μαγείρους καὶ πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδὲν καινοτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς καὶ συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρεῖας. Ἐποίησε δὲ καὶ σιγίλλιον Λέων ὁ αἰμνήστος καὶ αἰίδιμος βασιλεὺς λεπτομερῶς περιέχον τὸ τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ, καὶ μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πως κατ' ἐπίνοιαν ἄδικον ζημιοῦσθαι αὐτούς.

(Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τ. 3)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

5. ΑΠΟ ΤΗΝ "ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ" ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) ΑΙ ΠΡὸ τῆς 'Αλώσεως διαπραγματεύσεις

« Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμόν ἐστιν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ... »

Ἀπαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν (ὁ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ :

« Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἥδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθῆν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίμεν. Τί λέγεις ; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ; ».

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ :

« Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμούς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἀπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοφον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεῖς* ; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμόν ἐστιν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν ».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοῦς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρισε διαλαλίαν* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμώσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον

ἅπαντα θησιχυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θ ρ ῆ ν ο ς

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς «Βυζαντινῆς Ἱστορίας» τοῦ ὁ Δούκας ἐκσπᾷ εἰς θρῆνον, εἰς τὸν ὑποῖον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

᾽Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ ! ᾽Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν ! ᾽Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός ! ᾽Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς ! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσσε ; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος ; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ὅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄραν ; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων ; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα ; Αἱ ἀγυαί, τὰ περίαιλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἀγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἀγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ᾽Ω τῆς ζημίας ! Ἐθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

᾽Ω ναὶ ! ὦ ἐπίγειε οὐρανέ, ὦ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη*, ὦ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὦ βίβλοι ἱεραὶ καὶ Θεοῦ λόγια, ὦ νόμοι παλαιοὶ τε καὶ νέοι, ὦ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὦ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὦ Θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὦ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὦ παιδαγωγίαι ἡμιθέων ἡρώων, ὦ πολιτεία, ὦ δῆμος, ὦ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρῖν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. ᾽Ω οἰκίαι καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἱερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα

καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἰερεμίαν* ἔχων ἑξαρχον* τῆς ἐλλεινῆς τραγωδίας...

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφῆτῃ ὑπέδειξε. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν... Φρίξον ἦλιε, καὶ σύ, γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῇ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμέν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν: « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου... ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί; Ἰματισμός πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἓνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*... Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱερούς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμόν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλοὶ ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδον· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἥσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834)

6. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

‘Ο Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του

‘Ακούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὥσεί ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ’ ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὖριον ὁ ἄμιράς* ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. ‘Ημεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ’ ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπώματων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ’ ἴλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. ‘Ομοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὥς ὄφισ τὸν Ἴον* ἐκχύσῃ καὶ ὥς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὥς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσερά τινα ὀφειλέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἔδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῇ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενωμένην ἀπώλεσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα ».

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Γεώργιος Φραντζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΥΧΗ

(Διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων)

Ἀπὸ ρυπαρῶν χειλέων,
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας,
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώττης,
ἐκ ψυχῆς ρερυπωμένης,
δέξαι δέησιν, Χριστέ μου,
καὶ μὴ παρωςάμενός μου,
μὴ τοὺς λόγους, μὴ τοὺς τρόπους,
μηδὲ τὴν ἀναισχυντίαν,
δός μοι παρρησίαν λέγειν,
ἃ βεβούλημαι, Χριστέ μου.
Μᾶλλον δὲ καὶ δίδαξόν με,
τί με δεῖ ποιεῖν καὶ λέγειν.
Ἥμαρτον ὑπὲρ τὴν πόρνην,
ἧ μαθοῦσα ποῦ κατὰγεις,
μύρον ἐξωνησαμένη,
ἦλθε τολμηρῶς ἀλεῖψαι
Σοῦ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ μου,
τοῦ δεσπότης καὶ Χριστοῦ μου.
Ὡς ἐκείνην οὐκ ἀπώσω
προσελθοῦσαν ἐκ καρδίας,
μηδ' ἐμὲ βδελύξει, Λόγε.
Σοῦ δὲ παράσχε μοι πόδας,
καὶ κρατῆσαι καὶ φιλῆσαι,
καὶ τῷ ρείθρῳ τῶν δακρύων
ὥς πολυτιμῆτῳ μύρῳ,
τούτους τολμηρῶς ἀλεῖψαι.
Πλύνον με τοῖς δάκρυσί μου,
κάθαρν αὐτοῖς με, Λόγε.

"Αφες καὶ τὰ πταίσματά μου.
 Οἶδας τῶν κακῶν τὸ πλήθος,
 οἶδας καὶ τὰ τραύματά μου,
 καὶ τοὺς μώλωπας ὀρθῶς μου.
 Ἄλλὰ καὶ τὴν πίστιν οἶδας,
 καὶ τὴν προθυμίαν βλέπεις,
 καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀκούεις.
 Οὐ λανθάνει Σε, Θεέ μου,
 Ποιητά μου, Λυτρωτά μου,
 οὐδὲ σταλαγμὸς δακρύων,
 οὐδὲ στεναγμοῦ τι μέρος,
 οὐδὲ κίνημα καρδίας.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τόμ. 96)

Ἰωάννης Λαμασκηνός

2. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἐκ τοῦ Ὁγδοῦ Λόγου)

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς ἡ ἀνδρεία τίποτις δὲν ἀξίζει,
 τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρῆζει*.
 Τινὰς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύστικον τὸν κόσμον·
 βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χωρὶς πόνο.
 Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
 μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τους βγάνει,
 ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
 καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τὸ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
 οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελαῖ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
 μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τ' ἀκρίτη
 ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
 Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γρικήσετε καὶ τοῦτον
 τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικοῦτον.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
 παλάτι εὖμορφό ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει

καὶ περιβόλι εὖμορφο μὲ δένδρα στολισμένο
 ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὖμορφα ῥδινιασμένο*
 καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τ' ἁγίου Θεοδώρου
 τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
 καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
 φελόνια* καὶ ἱερὰ πολλ' ἀφιέρωσέν του.
 Ὡσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στήν Ῥωμανία πηγαίνει,
 γιὰτ' ὁ πατέρας τοῦ ἔμαθεν Ἀμιράς* ἀποθαίνει.
 Ἀποθαμένον βρίσκει τον, κλαίει, πολλὰ θρηνᾷ τον,
 μὲ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
 Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερομονάχους,
 διάκονους καὶ ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.
 Τὸ λείψανόν ἀψάλασιν μὲ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν*·
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καὶ ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγοῦτζικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινένε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατὴρ καὶ τῆς μητρός του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ ᾔθεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάττει καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζωσιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὀμπρὸς του.
 Ἀλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε ν' ἀποθάνῃ,
 γιὰτὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τόνε πάρ' ἐφάνῃ.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρείος,
 γιὰτὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζῇ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἰατροὺς γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβᾶται γιὰ θάνατον εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἰατροὶ μὲ βότανα καὶ μὲ ἱατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στήν ἀρρωστιά ἐπήγαιναν μεγάλα.
 Ἀλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.

Ὡσὸν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστένάζει
 καὶ τὴν γυνὴ τοῦ Εὐδοκίᾳ πλησίον τοῦ τὴν κρᾶζει.
 Λέγει τῆς : « Γλυκυτάτῃ μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
 καὶ τὸ πικρὸ ποτήριον θανατοκόντεψέ* μου.
 Ὡς χέρια μου καὶ ποῦ ὅστενε, Χάρου ν' ἀντισταθῇτεν
 καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῇτεν ;
 Μὰ δὲν δυνοῦστένε, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
 κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
 Ταῦτ' ἔλεγεν ὁ Διγενῆς, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ πάλι
 κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψη τῆς μεγάλης.
 Ὁ Διγενῆς μὲ προσευχὴ ἔδωκε τὴν ψυχὴν τοῦ
 εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στήν ἡγῆν* του.
 Ἡ δὲ γυνή, ὡς εἶδεν αὐτὸν νεκρωμένον,
 ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην τοῦ χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
 πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
 ξεψύχῃσένε καὶ αὐτὴ, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἅμα
 καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἔτρομάσαν,
 τὸ πράγμα ὅπου ἐγένεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.
 Ἔσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοι τε καὶ δουλίσκες,
 βάργες καὶ ἐκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὶς παιδίσκες.
 Ἔπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
 τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
 καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
 καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
 Τὸ δὲ ταχύ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
 εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
 καὶ κλαίγοντας ἔλεγασιν μὲ πικραμένα λόγια
 τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μοιριολόγια :
 « Ὡς πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξερζιωθῇτεν
 καὶ σεῖς, βουνά, θρηνηῇτεν καὶ κάμποι λυπηθῇτεν,
 τί ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τ' ἄξια παλικάρια
 ἐκεῖνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.
 Ὡς Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
 αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; ».
 Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβῆκαν,
 ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπε μὲ τιμὴ τὸ ἐποῖκαν.*

Ἐφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην
ὁ Διγενὴς νὰ τὸν ἴπαινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 ἐξ.)

3. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτεταμένη ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγουμένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυθέντων ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διαιρεῖται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματεύεται κεφαλαιωδῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ὑπερπηδῶν χρόνον ἑκατὸν ἐτῶν, τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) μετὰ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβάντων. Τὸ πολὺ μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Σαμπλὶττ καὶ Γοδεφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονογράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πίπτουν εἰς τὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ 13^{ου} αἰῶνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι γασμοῦλος (ἦτοι προελθὼν ἐκ γάμου ἐλληνοφραγκικοῦ) ἢ ἐξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων καὶ καλῶς γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν: τοπογραφικὴν, κοινωνικὴν, ἐκκλησιαστικὴν κλπ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ἱστορικῆς σήμασις, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ἰδιότητος.

Κρουμβάχερ - Σωτηριάδης, «*Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας*»
τ. Ι', σ. 100 ἐξ.

Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικὸς κι ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος* εἰς τὴν γραφὴν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζης*,
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,

τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχῃς ὀρεξιν νὰ ἀκούῃς πράξεις καλῶν στρατιώτων,
νὰ μάθῃς καὶ παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψῃς.
Εἰ μὲν ἐξεύρεις γράμματα, πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς,
εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου*
κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς*,
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
ὅπου ἤλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σὲ λέγω.

Ὁ κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας*,
ὅπου σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἕτερος εὐγενικοὺς ἀνθρώπους
ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετάνον
εἰς τὰ φουσάτα* ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελληγρίνοι*,
καὶ ἔπρεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.
Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δευτέρους ἀπὸ αὐτόν.
Κι ὥσάν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκείνοι,
ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τοὺς κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴν Ῥωμανίαν κι ἐγένησαν ἀφέντες,
βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι,
νὰ μείνῃ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ Ἰγονικόν* τοὺς,
κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ῥωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὥς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἢ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους
ὁκάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τοὺς.
Κι ἰσιάστηκαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντάτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο —μισὶρ Γουλιάμος ἄκω*,
εἶχεν καὶ ἐπὶ κλιν* ὁ λόγου του,* τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε —

νά εὐρη φουσάτα ὅσα ἡμπορεῖ νά ἐπάρη μετὰ ἐκεῖνον, κι ἐκεῖνος νά ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νά ἔχῃ κουγκεστήσει* κάστρη καὶ χώρας τίποτε νά τὰ ἔχῃ ἰγουνικά του. Ὁ κόντος γάρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε, καὶ εἶπεν του : « Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω ἀφέντης εἰς τὰ κάστρη μας κι εἰς τὸ ἰγουνικόν μας, ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινά μας ὅλα κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου, ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας, κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νά εὐτυχήσῃς ».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κι ἐρόγεψεν* φουσάτα· εἰς τὸν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον· οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κι ἐρχόντησαν μετ' αὐτον, ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασι κι ἐκεῖνοι φλαμουριάροι*, ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασι μετ' ἐκεῖνον, ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νά ἔχῃ κουγκεστήσει. Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλευτικά νά ὀρμώσουν, κι εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν. Τὸν Μάρτιον μῆναν ἦλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει, κι εἰς τὸν Μορέαν ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην· ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν, ὅπου ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κὰν δεκαπέντε μίλια· εὐθέως καστέλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια. Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει, τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν, οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ*, μόνον δώδεκα κάστρη.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπέσω ἐκ τὰ καράβια, κὰν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὗ νά τὰ ἀναπάψουν. Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν· τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν, τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν, τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν· κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πῆρασιν, ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ κάστρου
καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικὰ τους,
ὁ κατὰ εἰς τὸ ὅσπῑτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πῆρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν,
τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἰθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
ὁποῦ τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
κι εἶπαν κι ἐσυμβουλέψαν τοὺς τὸ πῶς ἔνι ἡ Ἀνδραβίδα,
ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κείμεται εἰς τὸν κάμπον,
οὔτε πύργους, οὔτε τειχεῖα ἔχει κανόλως 'ς αὐτὴν.
'Εν τούτῳ ὀρμήσασιν ἐκεῖ, ὁλόρθα ὑπαγαίνουν,
ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσάτου*.
κι ἀφότου ἐπλησίασαν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκεῖνον.
Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
ᾤμοσεν κι ὑπισκῆθη τοὺς νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
οὔτε ζημία νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τους,
τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
"Ὅλοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοι του ν' ἀποθάνουν.
Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσατέψῃ*.
'Εν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
διὰ τὸ ἔνι κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
καὶ ἔνι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
ὄλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
'Επεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος
ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως

ἄνευ σπαθίου καὶ πόλεμου θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἐκείνη ὅπου σὲ λέγω,
ὀρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα
καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
καὶ ὀρίσεν τὰ πλευτικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
κι ἐκείνος μὲ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσάτου
εἰς τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κι ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
Κι ἀφότου ἀπέσώσασιν ἐκείσε εἰς τὴν χώραν
τὸν γύρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τὲς κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἐπάνω εἰς ὄρος·
βουνὶν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ ;
ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
μὲ πύργους γὰρ καὶ μὲ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένη.
Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ τότε ὅπου σὲ γράφω
ὁκάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης,
κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,
Σγουρόν τὸν ὀνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπὶ κλην·
κι ὡς ἐπληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἀπὸ τὴν χώρα ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδία,
ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον* λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασεν στὸ κάστρον τῆς Κόρινθου·
κι ἐκείνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκείσε εἰς τὴν χώραν
μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ*.

Ἄφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκείσε ὁ Καμπανέσης,
ὡσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
κι ἔβαλεν τὰ φουσάτα του καὶ περιεγύρισέ τὴν.
Ἀφῆκεν κι ἀναπαύτηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρῶν, ὡσὰν ἐξημερῶσεν,
ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
ἐξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἴδουν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
 Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ἤϊραν·
 οἱ δὲ πού εἰς πόλεμον ἔσθηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
 Ὁ Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea, edited in two parallel texts from the MSS,
 of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΥ ΚΟΡΝΑΡΟΥ

4. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστική καὶ ἐξελίσσεται
 εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ
 Ἡράκλη, βασιλέως τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης
 φθάνει ὁ Ἐρωτοκρίτης καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν,
 ἔπειτα ἀπὸ μονομαχίαν μετὰ τὸν Ἀριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς
 Βλαχίας.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
 κι οἱ δυὸ Ρηγάδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μά τ' Ἀστρην, μά τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση,
 καὶ μά τῆς Γῆς, πού τὰ κορμιά θε νὰ μᾶς καταλύση,
 καὶ μά τὸν Ἥλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
 ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο ὅπ' ἐγίνη,
 κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
 βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἄ ζοῦμε·
 καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κληρονομιά μας
 νὰ κάνη ὅ,τί ν' αἶ στο χαρτί καὶ λὲν τὰ γράμματά μας.

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὡσάν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικά μιλοῦσι,
 πιάνουνται κι ἀγκαλιάζονται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
 καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
 τό 'να φουσάτο* χλώμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου
 Στέκου οἱ Ρηγάδες καὶ θωροῦ, βαρά ν' πολλὰ ἡ καρδιά ντως
 βλέποντας πῶς σέ δυὸ κορμιὰ κρέμετ' ἡ βασιλεία ντως.
 Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο.
 κι εἰς τὰ φουσάτα καὶ τὰ δυὸ σὰν κεῖνο δὲν εἶν' ἄλλο,
 τοῦ μπάρμπα ντου 'τον τ' ἄλογο, πάντα τὸ καβαλκεύγει,
 δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾷ καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγει.
 Δὲν ἦτον ἄλλο σὰν αὐτὸ σ' ὅλη τὴν Οἰκουμένη·
 ὥσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὥσὰ λιοντάρι μπαίνει.
 Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξῃ τ' ἄλογόν του,
 μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.
 Φοροῦσιν ἄρματα διπλά, σκουτάρια* σιδερένια,
 καὶ τὸ σημάδι τοῦ μαλιᾶς* ἐστέκαν κι ἀνιμένα.
 Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
 θωροῦ, 'ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.
 Σήμερο πολεμοῦσινε, σήμερο καλεστήκα,
 δυὸ παλικάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
 κι ὥς ἀγροικῆσαν κι ἤπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
 ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὁμορφὴ ντως νιότη·
 στὰ μιὰ μερὰ 'στεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου
 χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Χτυποῦν τὰ πόδια ντως στὴ γῆς, τὴ σκόνῃ ἀνασηκώνουν,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμύνου*.
 Ἦ γλώσσα μὲς στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τό 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίευγε σὰν κάνει τὸ λιοντάρι·
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχινὰ τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἦ σάλπιγγα δευτέρωσε τοῦ μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φουσᾷ στὸν Ἄδη,
 κι ἦτονε Χάρος ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιά ὅλον αἷμα,
 ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καὶ τὰ φουσάτα τρέμα.

Σ' ἓναν καιρὸ τὰ δύο θεριὰ μὲ μάνιτα κινῆσα,
 πού φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.
 Ἡ σκόνη πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείσθη,
 κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἤκλαψε κι ἐθρηνίσθη·
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιά ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιά* τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.
 Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς αἰτούς, πρεπιά* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεῖς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βοηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὀγιά τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσώντας πολεμοῦσι,
 μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τοῖ ψιχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἓνας φυσᾷ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύση
 πᾶσκει ὁ βορρὰς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήση,
 ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γρικέθη,
 ὄντες τοῖ πρώτες κονταρὲς ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 Ἐσπᾶσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια ᾗς τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κι ἐκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
 Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, πού ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει,
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιά κινήση,
 κάμη τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,
 ἔτσι κι ἐκεῖνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσσα,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ἦσα.
 Ἀπονα πολεμοῦσινε κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει
 ὁ Ρῶκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρειά τὸ χαμηλώνει.
 Ἀριστος πού 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τοῇ μύτης,
 ἦβαλε τὸ σκουτάριν* του ὀγιά νὰ τὴ βλεπίση,*
 μὰ ἡ κοπανιὰ ἔτσ' ἀλάβωτο δὲ θε νὰ τὸν ἀφήση,

καὶ τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὥς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη*,
 κι ἐφάνη σου ἥστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
 ὄντε μὲ τόσῃν ἀντρεῖα καὶ μάνιτα τὴ ρίκτηι,
 καὶ γλήγορος σ' ἓναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τὴ χέρα πῶς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότη τὸ σπαθὶ ἀμπώθει* ὅσον ἐμπόρει,
 καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον ὅπου θῶρει,
 καὶ τ' ἄρματα ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάι,
 κι ἐβούθηθεν ἡ μοῖρα ντου καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνον δὲν ἐγρίκα,
 καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσατά,
 κι ὥρες τοῦ ἐνοῦς κι ὥρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνον καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 καὶ κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι πού τὰ ῥίζου,
 κι ὥρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πῶς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὥρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιὰ μεγάλο.
 Κι ὥσάν τς ἀνέμους πού 'ς τῇ γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 καὶ πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φυσώντας θυμωμένοι,
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν τς ἀφήνει,
 καὶ πλιὰ μανίζου, πλιὰ φυσοῦ καὶ πλιὰ δριμώνου* κεῖνοι,
 καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμη ντως βάνου,
 κι εἰς τὸ ἔβγα ντως πολλὰς φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιά μερὰ κι εἰς ἄλλη.
 καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλῃ.
 Κάνουν τὴ γῆ σιγοτρομᾷ τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύγει, δυναμώνει,
 καὶ τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιά κλαίει κι ἀναδακρύνει.
 Πλιὰ ἀργὸς φαίνεται ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει Ἄριστος πλιὰ γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾷ του·
 κιανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει*,

καλὰ* καὶ νὰ το* δυνατό καὶ γλήγορο καὶ κείνο,
 σ' ὅλα δὲν ἦτονε σωστό, ὥσάν τ' Ἀρίστου κείνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεία τῆς χάρης,
 ἀπόσωνε σ' ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καρβαλάρης.
 Ἀρχίσαν κι αἱματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνος δὲ γρικοῦ, οὐδὲ φόβο οὐδὲ κόπο.
 Ἔνας τὸν ἄλλον τῶς παῖνᾶ, ἐκεῖ πού πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τσι δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ Ἄριστος, ἡ μοίρα νὰ βουηθήσῃ,
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὀχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιὰτὶ 'ς μαλιὰν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβο δὲν κατέχου,
 ποιὸς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνωιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλου, τούτῃ ἡ δουλειὰ ἡ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μερὰ οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σάν τοῦτο δὲν ἐγίνη.
 Ἄριστος, πού 'χε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῇ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἔτοιον κίντυνο βαρὺ δὲν τό ἔλπιζε νὰ λάχῃ,
 ἦριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,
 'ς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερὸν ἀμόνι.
 Σῦρνεται ὀπίσω ὁ Ρῶκριτος καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τότε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ 'χεν εἶσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, 'ς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγὴ* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρῶκριτος ὥσάν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν Ἄριστον ἦστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι, νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὀχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπὰ* τῆς ἀντρείᾳς πεζέφν' ἐκ τ' ἄλογόν του.

Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου :

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καὶ γιὰ ντροπὴ μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
τόση ὥρα νὰ σέ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σέ νικήσω·
περμάζωξε τὴν ἀντρεία, βάλε τὴ δύναμή σου,
λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου*.

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδιάση
ἕνας μας θὲ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάση,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώση,
γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

« Ἐρωτόκριτος » (ἐκ τοῦ Δ) (ἐκδ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΑΙΔΟΥ)

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης τῆς. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἔσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρων· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὰὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τοῦτου ἐκφαινέουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἕχνη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουσιν δ' αὐτὸν τὰ παλληγκάρια του, εἰς τὰ ὅποια ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐ-

του. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀρχάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγάς, ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενή, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει χάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει· ἢ ἀκούσας παρὰ φίλου του ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἥρως (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται.

Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτῃ ἡ ἐπίδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἔσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ἔρη, δισκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγᾶγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

Ν. Γ. Πολίτης

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιά πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τοῦ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκι* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιά* ξεκούνειε.
 Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.
 Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ* μακρὰ τότε βιγλίζει*,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔσμα, ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φθονερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτῃ ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτῃ θὰ πεθάνῃ.
 Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι εἰπῆσαν καὶ τὸν ἡῦρνε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 - Σὰν τί νὰ σ' ἡῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ;
 - Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσετε, καθίσετε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδεια, βουνὰ καὶ καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμον
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρεωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλυτον καὶ λαμπροφορεμένο,
 πόχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρῃ τὴν ψυχὴ του.

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ παραλλαγή)

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ μὲς μολυβένιον πύρκον*,
 μέσ' ἀσημένιον πάπλωμα, μὲς προυντζενον κρεβάτιν.
 Ἀππéξω τρίνριζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ' αἰ πάλε κροφοοῦνται*.
 Ἐναν κοντὸν κοντούτσικον κ' αἰ χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τῇδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾷ τον.
 - Καὶ γειά σου, γειά σου Διενή, σὰν ἐν' ἡ ἀφεγκιά* σου,

- ἔτσι σὰν ἓν ἡ ρίζα σου κ'αἰ τὰ γεννητικά* σου.¹
 Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σέ δοῦν κ'αἰ πάλε κροφοοῦνται*.
 -Κ'αἰ ὅς ἤμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
 Κ'αἰ στήννει τάβλες ἀρκυρές*, ψουμιά σιμιαλλένα*,
 ὦτσαι* τὰ προτσοκούταλα* ἦτουν καὶ χρουσωμένα*.
 -Τρῶτε κ'αἰ πίννϛτ', ἄρκοντες, κ'αἰ ἐγὼ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
 Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
 κάουρας* ἐβασίλειψεν κ'αἰ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
 Φτερινιστηρκὰν* τὰππάρου* μου, πάνω ὅς βουνὸν ἡβκαίννω
 κ'αἰ κάμνω* ἔτσα τὸν κάουρον κεῖ κάτω στὸ λιβαῖν*
 κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἐννιὰ σκάλες λιβαῖν,
 κ'αἰ πάνω στήρ ραχούλλαν του σκύλλος* λαὸν κ'αἰ τρέχει.
 -Καὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σὰν ἓν ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἓν ἡ ρίζα σου κ'αἰ τὰ γεννητικά σου.
 Σηκῶννει τὸ κοντάριν του τὸ περευλοημένον*,
 ἡ Παναγία κ'αἰ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένος.
 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν,
 κ'αἰ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον, κ'αἰ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ'αἰ μὲ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει του τὸ κοντάριν.
 -Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ'αἰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ'αἰ βκάλλει τὸ σπαθίν του,
 κ'αἰ μὲ τὰ πέντε πιάννει τον κ'αἰ μὲ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ'αἰ μιάσ σπαθικιὰν τοῦ ἔδωσε κ'αἰ ἐκόπην τὸ σπαθίν του.
 κ'αἰ μὲ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει τοῦ το κ' κεῖνον.
 -Χάμνα με, χάμνα, κάουρε κ'αἰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 -Ἔσ* σε χαμνῶ, ᾧ Διενή, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἄννοιξεν τὲς ἀγκάλες του κ'αἰ τὸθ Θεὸς δοξάζει.
 -Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού ὄσαι στὰ ψηλωμένα,
 ἀπού γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ'αἰ τὰ φανερωμένα.
 τῆδ δύναμιν πού μῶδωσες, κάουρος μοῦ τὴν παίρνει.
 Ἦρτεβ βουλή ὅπου τὸθ Θεόν, ὅπου τοὺς Ἀῖς* Ἀντζέλους:
 Τάνα* εἰς τὴν κοζούλλασ* σου, κ'ἔχει ἀρκυρὸφ φηκάριν,

1. Οἱ δύο στίχοι, ὁμηρικῆς φιλοφροσύνης χαιρετισμός, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἥρωος. Κατὰ λέξιν δὲν ἐξηγεῖται οὐδ' ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

κ'αὶ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρὸν μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποῦ κάτω στοῦ ἀρφάλιν*,
 τότες νὰ δῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιά κουάριν*.
 Σκοπᾶ εἰς τὴν κοξούλλαν του, βρίσκει ἀρκυροφ φηκάριν,
 κ'αὶ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρὸν μαχαίριν,
 κ'αὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποῦ κάτω στοῦ ἀρφάλιν,
 κ'αὶ ἔππαισεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιά κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : « Δὲν ἔν' ἡ δύναμή σου,
 Διενή, ὅπου μ' ἐνίκησε,
 εἶναι τὸ θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' ἐνίκησές με,
 κ'αὶ τώρα ποῦ μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζεῖλω-
 πιάσε τὲς δακκαννοῦρες μου κ'αὶ κάμες τες μιὰς τσάππαν*,
 κ'αὶ δῶσ' τοῦ τοίχου νὰ ραῖ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάση,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γεῖρη νὰ πουζυάση*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ μου κ'αὶ κάμε τὴν μιὰν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίνεινι της, οὔτε κακὴ πουμπάρτα*.
 Φτερνιστηρκὰμ τάππαρου μου, πάνω ὅς βουνὸν ἡβκαίνω,
 κ'αὶ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεῖ κάτω στοῦ λιβάιν·
 σὰν τὸ παμπούλλιν* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμάται,
 κ'αὶ μέσα στὰ ρουχούνια* του φοράς* χιχινίζουν,
 κ'αὶ μέσα εἰς ταῦκία* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τὴν ραχούλλαν του ζευκάρκα διολίζουν*,
 πάνω στὴν κεφαλούλλα του ἑνέρομυλοι γυρίζουν,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαοὺς* κ'αὶ τρέχουν.
 —Γεῖά σου, γεῖά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ'αὶ τὰ γεννητικά σου.
 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε ὅπου κάτω στὴν μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα κ'αὶ ἑκατὸν κεντίτες*,
 ἐξέβηκεν ἡτ τοππουζιά πάνω σὲ πέντε μίλια.
 Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ' ἐππέσαν τὰ ποτήρκα :
 —Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 Ἕνας ἀπὸ τὴν μέσην τους σηκώστην κ'αὶ λαλεῖ τους :
 —Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾶ, οὔτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἔμ ματσουκιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μιὰν, τελειώνει τον κ'αὶ κεῖνον.

«Κυπριακὰ Χρονικά» τ. 1, 1923, σ. 145 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φό-
νου Ἀκρίτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἶ-
ναι σύνθηες εἰς τὰ ἀκριτικά ἔπη. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τού-
του παρουσιάζουν τὰ ἔπη περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ
Ἀνδρονικοῦ Γιάννου.

Κάτου στὴν ἄσπρη πέτρα καὶ στὸ κρυὸ νερό,
ἐκεῖ κείται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκοῦ ὁ γιός,
κομμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
Τὸ αἷμα του σὰ βρύση χύνονταν στὴ γῆς,
καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἡ βαθιὰ πληγὴ.

Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι ἀπάρθυνα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :

— Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγαν ;

— Θαρρῶ πὼς εἶχα μάνα, μάνα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα νὰ τὴν πόρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.

— Γιάννο μου, δὲν σοῦ τό εἶπα, δὲ σ' ἄρμήνευα,
μὲ χίλιους μὴν τὰ βάνης καὶ μὴν πολεμᾷς ;

— Σώπα, καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀντρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκοῦ ὁ γιός.

ποὺ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασάδες ποὺ πολέμαγα.

Δὲν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,

ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἀμοναχός·

κι ἀπ' τὴν ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλίτωσε.

πού 'χε λαγοῦ πιλάλα, Δράκου δύναμη,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.

Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,

στον οὐρανὸ πετοῦσε, στ' ἄστρον ἐχάνονταν.

Μιὰ σαῖτιά μοῦ παίζει μέσα στὴν καρδιά,

τὴ δύναμή μου κόβει κι ὅλη τὴν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
 σημαίνει κι ἡ Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
 μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες.
 Κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος.
- 5 Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
 κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
 Νὰμποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νὰ βῆγῃ ὁ βασιλέας.
 Φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
- 10 «Πάψετε τὸ Χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
 παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστῆτε,
 γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλῃ νὰ τουρκέψῃ.
 Μόν' στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, νὰ ῥθοῦνε τρία καράβια,
 τό'να νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν ! ».
 Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
 «Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρύζης,
 πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικά σας εἶναι ».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ»

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἑπόθεσις τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἑρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητή).

Ἀφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλόγονου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἔχουν τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὀρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὁποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασύμαχου, ὁμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἑρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενὴς καὶ αὐτή.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ἤρξε κατὰ πολὺ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικά ἔθνη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουδάτα*. Ὁ ἔρως ὁμως τῆς Ἑρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένετο αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κάνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσκι*, τὸ ὁποῖον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἢ Ἑρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἔλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἔλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλᾶν ἀπαραιμύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα* ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ἅμα ἀνεπλήστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σικὰ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πράξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλεῖς μιλεῖ

Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινισμένον,
μὲ θέλημα τοῦ Πλούτωνα τούτῃ τὴν ὥρα βγαίνω

στὸ φῶς τῇ μέρας τὸ λαμπρό, καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
 τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου,
 γιατί τ' ἄμμάτια, πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
 στὴ λάμψη τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
 μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
 τῇ γῆς τῇ μυρωδιᾷ γρικῶ καὶ τὸν γλυκύν ἄερα.
 Ὡς κόσμε καλορίζικε, τόπε χαριτωμένε,
 τῷ ζωντανῷ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
 ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε κι ὀγιάντα* δὲν μποροῦμε
 κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορά πάλι νὰ σὲ θωροῦμε !
 Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπῶνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
 τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τῇ λάψῃ νὰ θωροῦσι·
 βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
 τῇ Μέμφῃ τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
 σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,
 καὶ μόνῃ αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου !
 Ὡς τοῦτο τὸ σπῖτι τὸ ψηλὸ, 'ς τοῦτο τὸ τιμημένο
 παλάτιν ἐγεννήθηκα, 'ς τοῦτό 'μαι ἀναθρεμμένο
 μικρὸ παιδί σ' ἀνάπαφες κι εἰς ἐτιμές μεγάλες
 κι εἰς πλήσιες καλορίζικιες πάντα περισσίες ἄλλες.
 Ὡς τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα 'ς τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
 τσὶ πόρτες, 'ς τοῦτα τὰ θρονιά τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
 πολλῶ λογιῶ παινέματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
 νὰ 'ν' ἐκ τὸν κόσμον οἱ βασιλιοὶ πάντα τῶς τιμημένοι...
 Ὡς ψευτικότες θωριές, κι ἀσύστατὴ μου μοίρα,
 'ς τοῦτον τὸν τόπον ἀκομὴ τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
 κι ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ὀχτρό μου,
 μ' ἀποῦ τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
 τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
 τούτῃ τὴν ἀξαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....

Ὡς τῶν ἀθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
 καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερον δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα ;
 Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
 μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μέ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος !

Μὰ κείν' άπου δέν έφτανε όλη του κόσμου ή χτίση
 ξάφνου σέ λίγ' ό θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσαι !
 Γιατί άδερφός μ' άνέγνωρος σέ τουτο μιάν ήμέρα
 τό σπίτι μ' έθανάτωσε μέ τή δική του χέρα,
 δίχως καμιάς λογής αίτιά, μόνο γιά νά μου πάρη
 τή βασιλείά που μόδωκε μόνο του Ζεϋ ή χάρη·
 καί δυό μικράκια μου παιδιά πολλά μ' άγαπημένα
 στ'έν "Αδη τότες τό ζιμιό* έπεψε μετά μένα·
 καί κείν' άπ' έχω πλιότερο καί πλιά παρά μαχαίρι
 μόδωκε πόνο στήν καρδιά, παντοτινό του ταίρι
 έκαμε τή γυναίκα μου· ώ θεέ, καί πώς έμπόρειες
 τόσες μεγάλες άπονιές κάτω στή γή κι έθώρειες !...
 Καί μετά κείνην έκαμε μιά θυγατέρα μόνο
 γιά νά γρικήση σήμερο πρίκα* πολλή καί πόνο,
 καθώς όρίζου οί ουρανοί καί θέλ' ή δικιοσύνη
 του Ζεϋ, όπ' άνεγδίκιωτα κρίματα δέν άφήνει,
 μ' άνέν κι άργή καμιά φορά τήν παιδομή* νά δώση,
 γιά νά 'χη ό φταίστης τίβοτας καιρό νά μεταγνώση,
 πάλι θυμάται κι έρχεται μέ δύναμη μεγάλη
 τήν ώρα που λιγότερα τήν καρτερουσιν άλλοι·
 γιά τουτο του Φιλόγονου τήν άτυχιά τήν τόση
 μέ θάνατο πρικότατο σήμερο θά τελειώση !

.....

Τουτ' άποφάσισεν ό Ζεϋς σ' αύτους νά κάμη όμάδι,
 καί τουτο έγρικήθηκε σ' όλους ζιμιό* στόν "Αδη,
 καί τόση μόδωκε χαρά κι έτσι πολλ' άρεσέ μου,
 που τ' "Αδ' ή παιδομή γιαμιά μόλειψε φαίνεται μου.
 Κι ό Πλούτωνας πώς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 'ς τουτον τον κόσμο ν' άνεβῶ μ' όρισε άπου τον κάτω,
 γιά νά μπορούσι σήμερο τ' άμμάτια του νά δοϋσι
 τό σκοτωμόν του τον πρικό, πλιότερα νά χαροϋσι.
 "Εν τον* έδῶ που πρόβαλε... νά τότε δῶ φοβούμαι,
 καί τήν πληγή που μόκαμε στό στῆθός μου ντηρουίμαι*
 μή ξαναοίξη νά γενῇ κι έδᾶ σάν τότες βρύση,
 καί τούτους όλους αίματα τσι τόπους νά γεμίση.

Σ κ η ν ή Ε'

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ

Ἀπ' ὅσες χάρες οὐρανός, γῆ ἢ μπορεμένη φύση
 γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χαρίση,
 πλὶ' ἄξια καὶ πλὶὰ καλύτερη δὲν τόδωκε σὰν κείνη
 τς ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη·
 γιατί δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλώνη
 τς ἀνθρώπους γληγορότερα καὶ νὰ τοὶ μεγαλώνη·
 τούτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμέν τα
 καράβια κι εἰς τοῦ θάλασσας τοὶ στράτες ἔβαλέν τα·
 τούτη τοὶ ποταμούς περνᾷ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλῆσια δύναμη 'ς τοὶ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾷ, τούτη νικᾷ, καὶ τούτη
 μόνια τοῦ δίδει τοὶ τιμές καὶ τὰ μεγάλα πλούτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾷ, τὸν Ἄδη δὲ φοβᾷται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στή γῇ λογᾶται.
 Τούτη κι ἐμένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορίζικο κανένα δὲ γνωρίζω·
 νίκες καὶ πλούτη καὶ τιμές πᾶς ὥρα μοῦ πληθαίνουν,
 χαρὲς πολλὲς στοὶ σπῖτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἔγνοια τὸ λογισμό μου,
 τοῦ θυγατέρας μου ἡ παντρειά... τώρα τὸ ριζικὸ μου
 τῆνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτη πλὶ' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀποῦ λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τῇ δικῇ μου μοιάζει,
 μηδὲ τοῦ μπόρεσῆς μου πλὶὸ μπόρεση δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω 'ς τς Ἐρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τοῦ παντρεῖα νὰ ξαναπῶ ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀποῦ στέκεις 'ς τς οὐρανούς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω
 τς ἀνθρώπους ὅλους συντηρᾷς, τὰ λόγια ποὺ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γρίκησέ καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη !
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δὰ κι ὀμπρὸς τοῦ δῶσε τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἰν' αὐτὲς οἱ προξενιῆς ἡ ὕστερη χαρὰ του.
 Κι ἐσύ ἐκ τὸν Ἄδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνιτες, πρίκες, βάσανα, κλάιματα καὶ θάνατοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένῃ σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

.....

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τῇ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβεῖα καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρὰ πομεῖνα,
 πόσ' ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιῆς* συναφορμά σας
 γρικοῦνται ὅλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !
 Στὸν Ἄδην ἄς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
 κι ὅξω στὴ γῇ μὴν ἐβγῇ νὰ παιδέψῃ
 νοῦ πλιὸν ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχιά σας
 γιατί ἀποκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κιανεῖς στὸν κόσμον δαίμονας νὰ ῥθῇτε,
 τς ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.
 Τὴ λύπησῃ μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε,
 μακρὰ τὴ δικιοσύνη ξορισμένη*,
 κι οὐδὲ πρεπὸ μὴδ' ὁμορφο θωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ ἔναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω δὲνμποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀθρῶποι ἀναπατημένοι.
 Μὲ τς ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι
 κι οἱ φίλοι τοὶ φιλιῆς τως ἀπαρνιοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι.

.....

Χ Ο Ρ Ο Σ

Ἀκτίνα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀποὺ μέ τή φωτιά σου τή μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τήν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει 'ς μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τή γῆ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τή στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶς ἐμακραίνης τή θωριά σου,
 μέ χιόνια καὶ βροχὲς τή γῆ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὅλη τή γῆ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρ' ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσι πέτρες τς ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στή γῆ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα,
 κι ὅσα κι ἂν εἶν' ὀμπρὸς τῶν ἁμματιῶ σου,
 γῆ ἐσὺ τὰ κάνεις ὅλα, γῆ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

Ἐκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἀ π ὅ σ π α σ μ α)

Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» εἶναι δραματοποίηση τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τῆς Π. Διαθήκης. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔργου ὁ Ἀγγελὸς ξυπνᾷ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ φέρνει τὸ μήνυμα τοῦ Θεοῦ νὰ θυσιάσῃ τὸ ἴδιον του

τὸ παιδί, τὸν Ἰσαάκ. Ὁ Ἀβραάμ, γεμάτος ἀγωνία καὶ ὕστερ' ἀπὸ πάλῃ ἐσωτερικῇ, ἀποφασίζει στὸ τέλος πὼς δὲν μπορεῖ νὰ παραβῇ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ γονατισμένος προσεύχεται. Ἀλλὰ ἡ Σάρρα ξυπνᾷ, ἀνησυχεῖ, καὶ ζητᾷ νὰ μάθῃ τί συμβαίνει· ὅταν ὁ Ἀβραάμ ἀγαγκάζεται νὰ τῆς τὸ πῆ, ἐκείνη λιποθυμᾷ. Τὸν Ἀβραάμ, πού κλονίζεται καὶ πάλι, ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ στὴν ἀρχικὴ του ἀπόφαση ὁ Ἄγγελος. Ὁ Ἀβραάμ δίνει διαταγὴ στοὺς δούλους νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴ θυσία. Ἡ Σάρρα στὸ μεταξύ συνέρχεται καὶ θρηνεῖ τὸ παιδί τῆς ποῦ θὰ χάσῃ.

Σ Α Ρ Ρ Α

Ἐννιά μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
 ὅς τοῦτο τὸ κακορίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι·
 τρεῖς χρόνους, γιέ μου, σοῦ ἔδιδα τὸ γάλα τῷ βυζῷ μου
 κι ἐσύ ἔσουνε τὰ μάτια μου κι ἐσύ ἔσουνε τὸ φῶς μου.
 Ἐθώρουν κι ἐμεγάλωνες ὥσὰ δεντροῦ κλωνάρι
 κι ἐπλήθαινες στὴν ἀρετῇ, στὴ γνώμη καὶ στὴ χάρη·
 καὶ τώρα, πέ μου, ποιά χαρὰ βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης ;
 ὥσάν βροντῇ, σάν ἀστραπὴ θέ νὰ χαθῇς, νὰ λιώσης !
 Κι ἐγὼ πὼς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω ;
 ποιοὶ θάρρος ἔχω, ποιά δροσιά, στὰ γέρα μου τὰ πίσω ;
 Πόση χαρὰ τ' ἀντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμι,
 ὄντα μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πὼς σέ θέλω κάμει !
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ, πόσες χαρὲς ἐξώθησ*,
 παιδάκι μ', ὄντας ἔπεσες στὴ γῆ κι ἐφανερώθης !
 Πὼς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σέ θλίψεις ὅς μιὰν ἡμέρα,
 πὼς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰ νέφη στὸν ἀέρα !

Τέλος ἡ Σάρρα πείθεται ν' ἀποσυρθῇ καὶ λέγει :

Πάγω ὅς τόπον ἀπόκρυφο νὰ σηκωθῇ ἐκ τὸ στρῶμα,
 μιὰν ὥρα θέ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Πολὺ ὠραία εἶναι ἡ σκηνὴ ὅπου ὁ Ἀβραάμ ξυπνᾷ τὸν κοιμισμένο Ἰσαάκ, λέγοντάς του πὼς θὰ πᾶνε νὰ κάμουν θυσία σ' ἓνα περιβόλι μακριά.

Ι Σ Α Α Κ

Τίς εἶν' ἐπά ; τίς μοῦ μιλεῖ ; τίς μέ κουνεῖ ; ἄς μ' ἀφήσῃ·
νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἦρθε νὰ μέ ξυπνήσῃ.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγώ 'μαι ὁποῦ σέ κράζω·
δουλειὰ σέ θέλω βιαστική, γιὰ κείνο σέ σπουδάζω.

Ι Σ Α Α Κ

Μὴ μέ ξυπνήσῃς καὶ ἄσι με, ὕπνο γλυκὺν κοιμοῦμαι.
νύκτα 'ν' πολλή, κι ἄς θέσωμε, καλέ, ν' ἀναπαγοῦμε.
Μὴ μέ ξυπνᾷς, νὰ μέ χαρῆς, νὰ ζήσῃς, ἀφεντάκη*,
μὴ μέ πειράζῃς, ἄφῃς με νὰ κοιμηθῶ δαμάκι*.

Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει·
τάχα γροικᾷ τὸ τέλος του, γιαῦτος παραμανίζει*;
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι,
θυσία θε νὰ κάμωμε σήμερο πού 'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Α Κ

Ὡφου, ἀφεντάκη μου γλυκύ, κι ἄς μέ 'θελες ἀφήσει
καὶ μέ τὴν ὥρα τοῦ σκολειοῦ ἐγώ 'θελα ξυπνήσει.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρα, ἄμ κάμε προσευκή, δέσησὶ στὸ Θεό μας
καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιά στὸν ἀπομισμεμό* μας·
κι ἀνιμενέ μας νὰ ῥθωμε, κι ἂν τύχη νὰ γυρίσω
ὁμάδι μέ τὸν Ἰσαάκ, νὰ σέ παρηγορήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιᾶς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνιμένει*,

μ' ὅ,τι ἐγδοχή* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακιασμένοι,
 ὅπ' ἀνιμένουν τσῆ φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσει,
 νὰ ἔμπη μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσει,
 νὰ τῶσε* δώση θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 μὲ τέτοιους ἀντεροσπασμοὺς* σήμερον ἀνιμένω·
 μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὄντα μοῦ κατακροῦσι*,
 θέλ' ἀνιμένει τὸ πικρὸ μαντάτο νὰ μοῦ ποῦσι.

ΑΒΡΑΑΜ

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνο μου, μὴ στέκωμε, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσης σήμερο καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

ΙΣΑΑΚ

Ὁ λογισμὸς μου δὲν μπορεῖ κι ὁ νοῦς νὰ τὸ γρικήσει,
 γιὰ ποιά ἀφορμὴν ἢ μάνα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύσει.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲ μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλλια,
 ἄμ ἔντυνέ με ἡ μάνα μου μὲ χάχα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιά 'ν' ἡ ἀφορμὴ κι ἡ μάνα μου μ' ἀφῆκε,
 κι εἶδα τὴν μὲ βαριὰ καρδιά στὴν κάμαρα κι ἔμπηκε ;

ΑΒΡΑΑΜ

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ ποὺ θε νὰ μᾶς ἐδώσει,
 νὰ πάρωμε στὴ στράτα μας ψωμί, κρασί καὶ βρώση.

ΙΣΑΑΚ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾷς νὰ πᾶμε ;
 στὸ σπίτι δὲ γυρίζομε ἀπονωρὶς νὰ φᾶμε ;

ΑΒΡΑΑΜ

Θυσίαν θε νὰ κάμωμε, κι εἶναι μακρὰ δαμάκι
 εἰς ἓνα τόπον ὁμορφο, εἰσὲ ψηλὸ βουνάκι·
 γιὰ κεῖνο εἶν' ἡ μάνα σου σὰν κακοκαρδισμένη,
 γιὰτ' εἶπα τῆς ξωμένομε,* καὶ μὴ μᾶς ἀνιμένη.

Ι Σ Α Α Κ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγὼ ἀκλουθῶ σου ὀπίσω,
μὰ θεὸ νὰ δῶ τὴ μάνα μου, πρὶ παρὰ νὰ κινήσω.

Σ Α Ρ Ρ Α

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος κι ἀπαντοχὴ μου,
παρηγοριὰ καὶ ζήση μου, ἄγωμε* στὴν εὐκὴ μου.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα, τὰ τόσα σου φιλιὰ σ' ἔγνοια πολλὴ μὲ βάνου,
τὰ μάτια σου πού τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνουν.
Ποιὰ πίκρα σ' εὔρε ξαφνικὴ καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις*
κι ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφὴ ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

Σ Α Ρ Ρ Α

Δὲν ἔχω, γιέ μου, τίβοτις, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης,
καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἅμε νὰ προσκυνήσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου στὴν ξεφάντωση πὰ νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῷ δεντρῷ μὲ μυρισμένα φύλλα·
ἃ λάχη καὶ ἄλλο τίποτας ὁμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἃ μὲ γυρέψη ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά* γιγαγέρνω*.

Σ Α Ρ Ρ Α

Τοῦτα τ' ἀπίδια μοῦ 'χασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργιτοῦ* τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα·
καὶ βάλε τα στὸ στήθος σου καὶ φά τα ὄντε διψάσης·
ὥσάν τὸ μέλ' εἶναι γλυκιά, πιάσ' νὰ τὰ δικιμάσης.

Ι Σ Α Α Κ

Μάνα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν ἀρνεύγεις

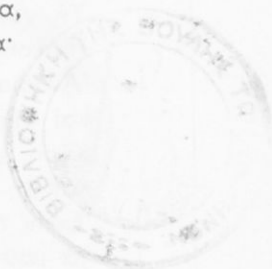
Εἶντα κακὸ μοῦ μελετᾷς κι εἶντα μοῦ προφητεύγεις;
 Παράξενο μοῦ φαίνεται, σ' ἔγνοια μεγάλη μπαίνω·
 τάχ' ἀνεβαίνω τὸ βουνί, μὰ κάτω δὲ γιαιγέρνω*.

* Ἀρχίζουν νὰ πορεύωνται πρὸς τὸν τόπο τῆς θυσίας. Ὁ Ἰσαάκ εἶναι ἀνυποψίαστος· οἱ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ κακοῦ προσπαθοῦν ν' ἀλλάξουν τὴ γνώμη τοῦ Ἀβραάμ. Φτάνουν τέλος στὸ βουνὸ καὶ ἐτοιμάζονται τὴ θυσία. Ὁ Ἰσαάκ μαθαίνει πιά ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του τὴν τραγικὴ ἀλήθεια καὶ ξεσπάει σὲ θρῆνο· στὸ τέλος προσεύχεται στὸ Θεὸ μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια :

Καὶ ποῦ μὲ κρᾶζεις, κύρη μου, νὰ ῥθω νὰ γονατίσω,
 ὅς ποιό γάμο, ὅς ποιὰ ξεφάντωση καὶ θὲς νὰ προθυμήσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἀόρατε, λυπήσου με, Ἀναρχε, πόνεσέ με,
 καὶ πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
 σπλαχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατειά τως,
 δῶσ' μου ζωὴ νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τως.
 Μ' ἂν ἔν* καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶσε πρέπει χάρη,
 πέψε τσῆ φύσης θάνατο σήμερο νὰ μὲ πάρη,
 νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρης μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
 νὰ κάμη λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα·
 νὰ μὴ γρικῆσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸ λαιμό μου,
 μὴ δῶ τρομάρα φοβερὴ κι ἄγρια στὸ θάνατό μου.
 Γονή, ἀπτεῖς* μεταθεμὸς* δὲν εἶν' κι ἐλεημοσύνη,
 ἀπτεῖτις* ἔτσι τ' ὄρισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
 μιὰ χάρη μόνο σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισέμό μου,
 νὰ μὴ θελήσῃς ἄπωνα νὰ κόψῃς τὸ λαιμό μου·
 μὰ σφάξε με κανακιστά, συργουλιστά* κι ἀγάλια,
 γιὰ νὰ θωρῆς τὰ δάκρυά μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
 νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῆς, νὰ δῶ ἀνὲ λακταρίζῃς
 καὶ τὸ φτωχὸ τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνο ἃ γνωρίζῃς.
 Καὶ σὰν ταράξω νὰ μὲ δῇς σὰν πρόβατον ὁμπρὸς σου,
 ἀπάλυνε τὴν ὄρεξη καὶ πᾶψε τὸ θυμό σου·
 καὶ μὴ θελήσῃς ἄπωνα κι ἄλλο κακὸ νὰ πᾶθω,

μηδὲ μὲ βάλης στή φωτιά, μηδὲ μὲ κάμης ἄθο*.
 Ὡσάν μὲ σφάξης, μὴν καγῶ, μὴν κάμης τέτοια κρίση,
 μὴν τὸ γρικήση ἢ μάνα μου καὶ κακοθανατήση.
 Τὸ σφάμα καὶ τὸ σκοτωμὸ βαστάζει τότε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάνα μου, καὶ νὰ πρόβαινες νὰ μ' εὑρίσκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴ φωνὴ καὶ νὰ σοῦ πῶ «ἀποθαίνω».
 Συμπάθιο νὰ σοῦ ζήτηνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάνα μου, πλὶὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μὲ ντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαχνικά καὶ νὰ μὲ κανακίσης.
 Μισεύγω σου καὶ χάνεις με, σὰ χιόνι ὄντας λύση
 καὶ σὰν ὄντας κρατῆς κερί καὶ ἄνεμος τὸ σβήση.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὄρισε νὰ 'ναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ἀπομονῆς νὰ κάμη τὴν καρδιά σου.
 Γονή μου, ἂν καμιὰ φορὰ σοῦ 'φταιξα σὰν κοπέλι,
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νὰ μισέψη θέλει·
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικά, καὶ δῶσ' μου τὴν εὐκὴ σου,
 καὶ τάξε πῶς καμιὰ φορὰ ἤμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νὰ κόψη τὸ λαιμό μου
 καὶ πῶς νὰ τότε δυνηθῆς τὸν ἀποχωρισμό μου ;
 Τὴ χάρη ὅπου σοῦ ζήτησα, σήμερο κάμε μού τη,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ σκιάς τῇ βολὰν* ἐτούτη.
 Ἀνάδια μου νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το κοντά, νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρη, μὴ σφίγγης τὸ σκοινί, ἄς το ἀχαμνὸ δαμάκι*
 καὶ μὴ μὲ βιάζης κι ἄσι με ν' ἀκροσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖν' ἢ χέρα ὅπου πολλὰ μ' εἶχε κανακεμένο,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερο δὲ μ' εἶχε μαθημένο.
 Γιὰ νὰ θυμᾶς ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερο τὴ μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τση, παρηγόρα την κι ἄς εἴστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ πέ τση πῶς ὁλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἄδη.
 Ὅ,τι δικό μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δῶστε τα τοῦ Ἐλισεέκ, τοῦ γειτονόπουλού μας·
 τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,

καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸ ποῦ τὰ ῥω φυλαμένα
 γιὰτ' εἶναι συνομίληκος καὶ συνανάθροφός μου,
 φίλον καλὸ καὶ σπλαχνικὸ τὸν ἡῦρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῇς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεέκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικὸ καὶ φίλο.
 Κύρη μου, ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲ μὲ λυπᾶσαι ;
 Ὡ πλάστη μου, βρόθθα μου· μάνα μου, καὶ ποῦ νὰ ῥσαι ;

Ἄλλὰ ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ ἐτοιμάζεται νὰ χτυπήσῃ μὲ τὸ μαχαίρι τὸν Ἰσαάκ, ἐμφανίζεται ὁ Ἄγγελος, ποῦ τοῦ ἀναγγέλλει πῶς ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστη του καὶ τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆ θυσίας. Ὅλοι ἐπιστρέφουν χαρούμενοι σπίτι, ὅπου, μαζὶ μὲ τὴ Σάρρα, εὐχαριστοῦν καὶ ὑμνοῦν τὸ Θεό.

[Γραμμένο γύρω στὰ 1630—1640 πιθανόν
 ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Βασίλειο Κορνάου]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

ΜΕΛΟΣ ΕΚΤΕΛΟΥΣ

ΚΟΜΙΤΕΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελαῖς, ὦ φθοιερὲ τῆς ἑλληνικῆς δόξης; Ναί, καὶ εἶναι ἀληθια πῶς καὶ ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζει τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δὲν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μέ τες ἀκτίνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καὶ κάρβουνα; Δὲν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὥς τὰ ἐκ τρίποδος; Τοῦτοι, λέγω, καὶ ἄλλοι μῦριοι δὲν εἶναι Ἕλληνες;

Ποῖον γένος ὥσαν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξει εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα, ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν; Ἐνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα; Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ στολὴ* τῶν ρητόρων; Ὁ Εὐκλείδης*, ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὑρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα; Ὁ Ἱπποκράτης*, ὁ Γαληνός*, θεοὶ τῆς ἱατρικῆς τέχνης, ὅπου, χωρὶς νὰ κλέψουν ὥς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπότηζαν τὴν ζωὴν;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τούς πολέμους ἄλλος Ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾷτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδὶ τοῦ μεγάλου Διός; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλοῦτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὅχι ἐπὶ πλῶς ἐναρέτους ἀνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνιοι καὶ τέκνα;

Ποῦ ἀνθῆσαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θεοῦ Πλάτωνος; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων; Ποῦ οἱ στοεὶς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὥσαν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῇς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαβγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος; Ἀλλ' ἀκούω τί λέγεις: Ὑστερον, ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἢ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις*, πονηρέ, διατί ποτὲ δὲν ἄστραψε περισσότερο, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀκτῖνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ χριστιανικὴ πολιτεία. Τούτῃ ὥς εἶπῃ πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίας ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία, καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὰς τρικυμίας τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὰς ἀστραπὰς τῶν ἡκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τὰς βροντὰς τῶν τυράννων ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅπου ξεριζώνοντας ἀπὸ τὰς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀκάνθους τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἔλ-

ληνικούς κήπους; Τὸ σκῆπτρον ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἐρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουν σὶ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ! Εἶπε καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ὁγιότητος; Ποῦ εἶδες τόσοις παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσοις νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταῖσμα, ὅσους μονάζοντας;

Πόθεν ἐξερίζωσας τόσοις κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἰδίους σου κήπους; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος; Πόθεν ἐμάζωξας τόσοις φοίνικας, τόσες δάφνες, γὰ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράψαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα ὅπου ἔχυσαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὡς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἔκτισαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἐωσφόρος* σὲ ἐγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσοις καὶ τόσοις ἀγίοις σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος - ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

«Τέχνη Ρητορικῆς», Ἐνετίησι, 1681, σ. 54 κ. ἑξ.

Φραγκίσκος Σκουφός

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου

Ἡ πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήινη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀρτης καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ὁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πὼς ἐγὼ εἶμαι ἅγιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθάρισῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πὼς μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὄταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἑξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἑτοιμοὶ καὶ διωρρωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

οἷς πηγαίνῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλῃς δῶσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράξεις τὸν παράδεισο. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνῇτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἄδικον διάφορον* τῶν ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν... Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολῦτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἔχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἔτσι τὸ ἤξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαίρώμεθα καὶ περισσότερο τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήινα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζόμεσθε τὰς ἁμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἡ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχῃ θέλῃς νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγῃς εἰς τὴν σακούλαν σου, ἀλλὰ δῶσε το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μαθαίνουν ἐλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἐλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἔμπορεῖς

νά καταλάβης ἐκεῖνα ὅπου ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα ἀδελφέ μου, νά ἔχης ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρὰ νά ἔχης βρύσες καὶ ποτάμια. Ὅποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναῖκα, ὑπόσχεται μέσα στοῦ σπίτι του νά μὴν κουβεντιάξῃ ἀρβανίτικα, ὥς σηκωθῇ ἐπάνω νά μοῦ τὸ πῇ καὶ ἐγὼ νά πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἐγεννήθη ἕως τώρα, καὶ νά βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς νά τὸν συγχωρήσουν καὶ νά λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅπου ἂν ἔδινε χιλιάδες πουργιὰ δὲν τὴν ἐμάτρισκε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Γ' σ. 437 ἐξ.

Κοσμάς Αἰτωλὸς

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

« Περὶλυπὸς ἔστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου »
(Ματθ. κς')

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἶδεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· ἓνα Θεὸν νά κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νά γένῃ ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον νά ἀνέβῃ νά ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν. Τὸ ἓνα ἐστάθη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλο ἔργον μιᾶς ἄκρας φιλανθρώπου ἀγάπης· πλήν καὶ τὰ δύο ἔλαβον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις : ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἐχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἤλθον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲ δῶρα τὸν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὡσὰν κατὰδικος, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ὁ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἐθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσεισθῇ ἐκ θεμελίων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκείνη ἐστάθη μία λαμπρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτούτῃ μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπης, καὶ ἀδημονίας· εἰς ἐκείνην ἔκαμεν ὅσην εὐεργεσίαν ἐδύνετο νά κάμῃ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὅσην παρανομίαν δύναται νά κάμῃ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλὰ, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμῃ ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον τοῦ εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην τοῦ εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Καὶν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἀβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἐμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μίσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὥσάν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥσάν κατὰδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνεις τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπηκόοί του νὰ τὸν ἀπαρτήσωσιν, οἱ δοῦλοι του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσιν μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια νὰ ἀνεβαίνει εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παρατημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν σταυρόν, συντροφεμένος ἀπὸ τὴν βλασφημίαν καὶ ὀνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνει εἰς τὸν Γολγοθᾶ διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστές, τοῦτο δὲν εἶναι ἕνα ἐλεεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πὺς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰωβ ἐστερημένου ἀπὸ τὰ παιδία καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἕνας τύπος, μία σκιά τῶν πόνων καὶ τῶν πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἁγίων μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὅποια ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνο ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι

πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ἐγὼ ἤξεύρω, διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανούς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπὸν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλήν ἐφ' ἐαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἔμαρτωλοί, ὅσοι ἕως τώρα εἰσθεν ἀμετανόητοι, κλαίετε, σὰς λέγω καὶ ἐγὼ, τὴν ἀμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, τῶν ὁποίων ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλάψετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθῃ τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπονεμένος : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

[Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ]

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου εἰς τὴν σημερινὴν θλιβερὰν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθῃ ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή· « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου » ;

Ἐγὼ λέγω πῶς δὲν ἐστάθῃ κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὡσὰν ἡ λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰουδα, καὶ ἄρνησιν τῶν ἰδίων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τώσῃν καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὅπου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μίσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἴδιος θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίαι, ὅπου μᾶς κάνουν σὶν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὀνειδίσουσιν ὑμᾶς »· αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμεσθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθένας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακι-

νήση μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιῇ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; "Ἄλλο : 'Ημεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν ἐγίων μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδία, παρθένους ἀπαλὰς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὲς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμοσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυροὺς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ ὅπου νὰ ἐπλάσεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ᾶ τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιᾶσθωμεν πῶς εἶχε τόσῃ μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπῇται τέτοιας λογῆς ; 'Ακούσατέ το : 'Ο Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὕστερην σταλαματιὰν τὸ ἄχραντον αἶμα· ὑπάγει νὰ ἀποθάνῃ ὡσάν ἓνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· « εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ». Καὶ προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασημῇται, τὸ αἶμα του νὰ καταπατῇται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μοι νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ "Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; "Ω, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ᾶ τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπῇται τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; 'Αλίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερο, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα « π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ᾶ τ ο υ ». Χριστιανός, θέλει νὰ

εἰπῇ ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μὰ, ἀπὸ τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἡ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχὲς κερδαιμένες μετὰ τὸν κόπον ; Καὶ τοῦτο, τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον ἔλεγε « περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῇται καὶ ν' ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἑμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ἰδρῶσιν τὰ αἶμα. Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μου νὰ ἔλεγε) ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰώνως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὥσάν τοὺς ἐξαγοράσω μετὰ τὸν κόπον, μετὰ τὸν πόνο, μετὰ τὸν πόνο, μετὰ τὸν πόνο αἷμα, μετὰ τὴν ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ με πωλῇ ὥσάν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ με ἀρνήται ὥσάν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορκίαι καὶ ψεύματα· τοῦτον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὀρεξίν· ἐκείνον νὰ με μαστιγῶν μετὰ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς· καὶ ὅλοι νὰ με σταυρώνουσι μετὰ κάθε λογῆς ἑμαρτίαν. Ὡς, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βλέπει πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; Ὡς, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμα μου, ὅπου ἔχυσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινωνῆτοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσιν καὶ εἰς τὰς στρατέας καὶ εἰς τὰς καπηλεῖας μικροὺς καὶ μεγάλους ; Ὡς, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεσθαι ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὥσάν μία ἀπλή ἱστορία ; καὶ θέλει παρησιάζεται ὁ σταυρὸς μου ὥσάν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανον ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαρίστους ὅπου ἢ δὲν γνωρίζουσιν, ἢ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἀχ, τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; Ἀχ, διὰ τοῦτο

« περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισαΐδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθένας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἤλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀπεθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συβάσῃ, μὰ μὲ ἓνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός τους καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει : « καθένας ἀπὸ ἐσᾶς ἄς ρίψῃ τὴν σαῖταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸν σῶμα, καὶ ὁποῖος βαρέσῃ καλύτερα ἐκεῖνος νὰ εἶναι βασιλεὺς ». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαῖταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὁμοῖον κάνει καὶ ὁ δεῦτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν ; Ἐρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαῖταν του, μὰ θωρώντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· « καὶ ἐγὼ » λέγει, « δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαῖτεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀπεθαμένου μου πατρός ». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής ; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θωρεῖτε εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσετε τὰ σαῖτες, ρίψετε, λαβώσετε, πληγώσετε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἀλίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοὶ ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτῃ ἡ πρώτη σαῖτα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν ; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτῃ ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν ; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκεῖνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας ; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ὀργαγῆς, ὅπου κάνουνσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι... Ἀλλὰ ποῖος ἡμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὥσάν χαλαζι, τὰς ὁποῖες ρίπτουσιν οἱ κατάκριτες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιπορκίαι καὶ βλασφημίαι τῶν Χριστιανῶν ; Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε, σαῖτεύετε, χορτάσετε, τὴν

ὀρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀπεθαμένου πατρός σας, ἑλᾶτε, παιδιά, ἀπὸ τὰ θηρία πλεόν ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; εἶναι τάχα κανεῖς ὅπου νὰ λυπᾶται μὴν τὸν λαβώσῃ ; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; ὁ υἱὸς νὰ λαβώνῃ τὸν πατέρα, καὶ πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἐσταυρωμένον ;

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι ». Πῶς ; Ἄφες αὐτοῖς ; Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτοῦτην τὴν ὥραν· ἃς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἵσως θέλουσιν ἰδῇ μίαν φορὰν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθοῦσιν... Ἄφες αὐτοῖς. Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις. Μὰ ὡς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαῖτες, ἃς τελειώσουσιν αἱ ἑμαρτίαι, ἃς φανῇ ἓνα σημάδι τῆς μετανόιας, ἓνας ἀναστεναγμός, ἓνα δάκρυον. Καρδιά τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ. Καρδιά τοῦ ἑμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν.

« Διδαχὴ », α' ἐκδόσεις, Βενετία 1720

Ἡλίας Μηλιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τινὰς νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρωες τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμούς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἑρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτήνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Θρᾷξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω τοῦ ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀἰδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκτην, τὴν φιλότατην τοῦ σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὄργάνου των κατεκλήλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλά πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φίλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὕρισκεν εἰς Ταΐναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειπέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

« Πραγματεία περὶ μουσικῆς », Τερτζέστη 1868

Εὐγένιος Βούλγαρις

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ἀμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἑμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἑμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀνταπόδοσιν καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἑμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμόν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκρίζοι ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἑμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὅπῃ ποτε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἑμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμίᾳ ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἁμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὕτῃ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὁμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἑμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἥ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἁμαρτημάτων.

Ἀνθρωπὲ, διατί ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ; Σὺ βέβαια ἀγανακτεῖς, ἥ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἥ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῇς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαι, αὕτῃ ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατί ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης ; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατί ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας ; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἐπειτα δὲ ζητῇς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπαταῖς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὐσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἡ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταραττεῖ, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμέν, ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἐννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἔθνικοι καὶ εἰδωλολάτραι· τοῦτο ταραττεῖ καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκουμεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστι τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μαθαίνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποῖα ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· « Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους » (Λουκ. 18' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; « Μὴ ποτε » λέγει, « καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα » (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν δίδωκε ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως ; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· « ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς » (αὐτόθι. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐκσπᾷ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δαίκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποῖαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. « Καὶ μακάριος », λέγει,

« ἔσθ' ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτόθ. 14). "Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. « Καὶ ἂν ἀγαθοποιῇτε », λέγει, « τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν ; » (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος ; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἐμαρτωλῶν ἀνθρώπων· « καὶ γὰρ οἱ ἐμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι » (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἐμαρτωλῶν.

« Κυριακοδρόμιον », α' ἐκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκείνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερέτελειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς.

Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν νὰ εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιὰς τους ! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἕνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πέννης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἕνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπτες πλέον τὸν ἕνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποῦ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσῃν ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφινε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἑκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὕρῃς πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτῃ ἤθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ὀρπαγὴ, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερῶμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. "Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἄν φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; 'Επίβουλος δὲν θὰ εὕρισκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; "Ενας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἓνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκαταστάινοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτείας, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

"Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθύς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθύς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὕρισκουν ὑποδοχὴν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανούς ἀντίληψιν, εἰς τὲς χῆρες προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὕρισκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ὁμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην ;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφὴ διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατί τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν ; Διατί ἐσβήσθη ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

"Επαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὕρισκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας...

"ὦ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἤλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακὰ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. "Αν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

« Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν » *Νικηφόρος Θεοτόκης*

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

« Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ». Τὴν αὐτήν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνῶρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράξῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὼς χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀιατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπια δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτεῖαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεῦτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. « Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιούτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασιν τὰ ἦθη σαπρῶς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀήρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφिमώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἓν δένδρον, ἓν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεῦει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης...

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχη τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς. Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσβερείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἀγαρ*. Ὡ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς ! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

« Περί φυλογενείας », 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου ὁ ἐξ Οἰκονόμων

8. Αἱ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἀπόσπασμα)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἀνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίαν καλήν, ἀπολαύει ἓνα ἄερα ὑγιεινό. Τὰ περίξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινάς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαεξ χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετές, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν ὅπου εἶχεν, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζονταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὀλόκληρος· μία μπόμπα ὁμως, ποὺ εἶχαν ρίξει οἱ Βενετιζιάνοι καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαρούτι ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σῶζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὁμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα ποὺ σηκώνονται.

« Γεωγραφία Νεωτερικὴ »

Γρηγόριος Κωνσταντῆς - Λαυρελ Φιλίππιδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τοὺς ἑνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδεια νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι : πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἓνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

ἐλεύθεροι καὶ ὅχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίξῃ, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίσῃ τινάς, ὁποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἡγουν δὲν παιδεύεται* ὁ πλούσιος ὀλιγότερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.

Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἐγίνεν· ἡγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μᾶς πάρῃ δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ Νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πράγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφθίκια*. Τὰ ἐλευθέρᾳ γένῃ δὲν γνωρίζουν καμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπήν· ἡγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴν ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κἀνῃ ὅλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτῃ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν Νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν: Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

Ἄρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμούς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζωμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἶδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ, Τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπά, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. Ὅταν ἐμποδίζονται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ Τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

Ἄρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις* ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἤγουν, ὅταν βλάβη τινὰς ἔνα μόνον ἄνθρωπον, ἢ πάρῃ ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπ' αὐτὸν τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

Ἄρθρον 9. Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοικοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

Ἄρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐγκαλῆται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακῶνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ Νόμος· ἤγουν ὅταν πταισῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθύς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατὶ ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλει νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταιστος· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, ὄντας σίγουρος ὅτι δὲν παιδεύεται* ἂν εἶναι ἀθῶος.

Ἄρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου ὅπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ Νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πῶς εἶναι μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν τὸ ὅποῖον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως νὰ τὸ ἀποβάλλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

"Αρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἡ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἡ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἡ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἴδισιν ἡ διοίκησις, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

"Αρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἄθῳς, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὧσφ νὰ βεβαιωθῇ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβριςμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὧσφ νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ Νόμος.

"Αρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῇται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἴπῃ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας Νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ Νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσῃ ἐγκλήματα, ἅπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρὸν ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται Τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος Νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα λέγεται ἀνομία. "Ἦγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας Νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἀρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα Νόμος νὰ μὴν ἀρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπας δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἔπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πὼς ἡ ἀρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἀκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

« Ἐλευθερία, Ἰσοτιμία, Ἀδελφότης »

Ρήγας Φεραῖος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, ὁ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας, Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδικοὺς των διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουλγαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν, παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφοδία ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἓκ τῶν τριῶν ἀπεσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ :

— Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ Βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις;

— Δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιάσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὁποῦ δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξεληθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἦναψεν ἡ πυρῖτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ἰστάμενος ὀρθίος ἐπὶ τὴν κιβώτιον πλήρης πυρίτιδος. . .

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἄφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ

ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρῖτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῇ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* Πασᾶς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς ὁμήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῇς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν. . .

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὁρμώντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσιν ἢ νὰ διώξωσιν ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

— Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβῇ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσει, ἐνὸς ὧ ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἑτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἑρμονίαν δὲν θέλει λείπει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγῃσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσιν, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πρᾶξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλὴν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἄλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἅ-

προσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ Βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα τῶν ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης τοῦ περὶ τῆς διαμονῆς τῶν καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών τῶν. Τότε ἠνεψόχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφωσιωμένων, τότε ἡσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὀπλῶν ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματώδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὥσπερ ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπρωτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγμαῖον θάνατον. Ἀναβάσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερά καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὀπλῶν...

« Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », 1815

Χρυστόφορος Περγαῖβος

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΩΝ

« Μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω ».

Σοφοκλέους « Ἀντιγόνη »

Ἀδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γεναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἀλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξίωματικοὶ τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ

δλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνειτε, ἐπειδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, μὴ τὰ νομίσετε συμβούλας ἰδικάς μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε· διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριπεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἱματὰ της, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἕνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μὴτε πλέον εὐτυχής, μὴτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὗξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτοὺς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστά γῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἴχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς

κραταιούς καὶ μεγάλους βασιλεῖς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἢ ὅποια τότε ἦτον ἢ πλατυτέρα, ἢ κραταιότερα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰκουμένης· καὶ εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοῖάριον νὰ φύγῃ μὲ μεγάλην τοῦ καταισχύνην ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσον οὐτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην τοῦ τὴν παρουσίαν ἠλπίζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἄρνιον.

Ἀλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπαισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατῴρθωσαν, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοιοῦσας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπείρωσιν κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; Ὡ τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχονοία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονas, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλοῦτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχεστάτα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατόν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας φρονήματα ὡς ἦτον πλέον δυνατόν νὰ κατοικήσῃ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστομάθεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἄν* καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὅχι ἄκουη τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ

τότε Ρωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους τῶν, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους τῶν, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἠξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δευτέρον σοφὸν ἔθνος τῆς Οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προσενήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχονοία· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν Καيسάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχρότερος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν* ποῖαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσφύζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἂν ποῖα αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκασε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπότης τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ὧ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θράκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους καὶ ἄλλους τοιοῦτους τρισβαρβάρους δεσπότης· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἤφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ρωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασιστάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφοράς τῶν, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους τῶν καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθηρσοι καὶ ὁμό-

γλωσσοί τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἄν ποῖαν συνείδησιν, κἄν τινα θεοῦ φόβον. Καί ἂν ἡ καρδιά των ἔγμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἠναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἡγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποῖαν νὰ περιγράψω μῆτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μῆτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί ! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες ; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους· καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἑλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῇσουν τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρὸν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἡ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῇ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν ᾗς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἐπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἑλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἱμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μῆτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχιασε καὶ αὐτός μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μῆτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα ; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νὰ θεωρῇτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μου ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν ; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς

ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἄλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ὁρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφοῦ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἐπесαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπесαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὄχι ὡς Τοῦρκοι, ὄχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεῦων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος, ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἱατρεύετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε ; κινουῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἑλεεινῆς μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμοὺς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία ; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθὴρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ; »

«Σάλλισμα πολεμιστῆριον» (1801)

Ἀδριάντιος Κορυῆς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται παπᾶς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν

Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερινισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. Ὅταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξύ σκοτίαν, ἐπρωτίμῃ νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὁλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνθετος.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἂν τὸν καλέσῃς μὲ τὸν κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξήκοντα τέσσερα ταξίδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξήκοντα τέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξίδια πολυπείριας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἕλληνας τις περιηγητῆς, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάκια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπατρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἐκστατικός.

— Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλὴ, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάκια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἔξεύρω πλέον ποίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἑλλήνων τὰ τέκνα. Εἰμαι βέβαιος ὅτι γελᾷς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπατρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἂν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διαβόλου λα, τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα».

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπατρέχαν. Naί! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλόφρων ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς

συμβουλεύει, όταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποῖαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑνεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερά ὁ φιλάνθρωπος παπὰς ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχύτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιαν* σου τὴν ἐξήγησιν. Ποῖαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὀμήρου ἢ ποιήσεις μὲ τὴν θαυμαζομένην ἀπὸ τὸν Δαυὶδ ποιήσιν τοῦ κόσμου; Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικός μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου :

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, Δέσποτά μου;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἐδαπάνησεν, ὥς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειάζομένας εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . (ἀπαριθμήσας ὀκτὼ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σέ

γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς — ἀπεκρίθη — ἀπ' ὅσους ὠνόμασες, ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱεροὺς καὶ σεβασμίους μὴδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὁμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὁλην μου ζωὴν· ἡ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητης ;

— Ἄλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῇν τὴν ἰδικὴν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποῖαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν ἐφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν ; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος παπὰς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλείοτερα ἂν εἶχα, πλείοτερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὅποιον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθης πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἄσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου Βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφῆνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὅποιον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν ἐφη-

μέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπατρέχας; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφῆνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῇς πόσῃ ἀπορίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατὶ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν :

—Ἐγὼ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βάλῃ εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ; Συνέκλαυσα κι ἐγὼ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγὼ, ἀληθῶς Σωκρατικόν;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλόανθρωπος ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὅπου κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὅμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος,* δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μετὰξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν

ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καί, ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὁλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτῶσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλεόντων ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἄρρωστεῖ ἢ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν του τὴν ψυχὴν...

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος Α' ἐκδ. Παρισίων, 1811 — 1820).

Ἀδαμάντιος Κοραῖς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. Ο ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Παράδοσις τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ ἱστορικὴ ἀνάμνησις τοῦ πεζοπόρου ἀγγέλου τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος παραμένει ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω λαϊκὴν παράδοσιν, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τώρα εἶναι οἱ Τούρκοι καὶ ὄχι οἱ Πέρσαι.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιὰ φορὰ μεγάλῃ μάχῃ. Τοῦρκοι πολλοὶ μὲ ἄρμενα* πολλὰ ἦρθαν νὰ σκλαβώσουν τὴ χώρα καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ περάσουν στὴν Ἀθήνα. Δὲν ἐπῆγαν γραμμὴ στὴν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες ἐφύλαγαν μὲ πολλὰ πλεούμενα καὶ τρικάρτα τὸν Πειραιά. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρὸς στὴν ἀμέτρητῃ δύνامي τοῦ ἐχτροῦ. Ἐσυνάχτηκαν ἀπ' ὅλα περίγυρα τὰ χωριὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κι ἔπιασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τοὺς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τοὺς σπάσαμε· δὲ θὰ ἴδουν τὴ στράτα νὰ φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ ἔχτροί, ἀλλὰ πλεον ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ αἷμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζὰ τοῦ Βρανᾶ καὶ ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρυ. Ἐσυρεν ὡς τῇ θάλασσα κι ἔβαφε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καὶ κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν νὰ γλιτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐκυνήγησαν κι ἐκεῖ, τοὺς κατάσφαξαν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχτροὺς δὲν ἐγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νὰ φέρουν τὴν εἶδηση στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἓνας ἔτρεξε καβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζὸς κι ἄρματωμένος. Ὁ καβαλάρης ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ Χαλάντρι· ὁ πεζὸς ἔπιασε τὴ Σταμάτα.* Φτεροπόδαρος ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμό* καὶ κατέβηκε στοῦ χωριό. Καθῶς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες ἔτρεξαν κοντά του· « σταμάτα! » τοῦ φώναζαν, « σταμάτα! ». Ἦθελαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιὰ στιγμή νὰ πάρη φύσημα, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό*· ἐκεῖ ἐπῆγε νὰ ξεψυχήσει, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νὰ πέση. Ἀντρειεύεται τότε καὶ παίρνει βαθιὸ ἀνασασμό, καὶ μιὰ καὶ δύο, ἔφτασε τέλος στὴν Ἀθήνα.

—Ἐνίκησαμε! εἶπε καὶ ἔπεσε εὐτὺς καὶ ξεψύχησε.

Ὁ καβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δὲν ἐφάνηκε!

Ἐκεῖ ὅμως, ποὺ σταμάτησε ὁ πεζοδρόμος κι ἐκεῖ ποὺ πῆρε ἀνάσα, ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καώματός του. Τὸ πρῶτο χωριὸ τ' ὀνόμασαν Σ τ α μ ά τ α, τὸ δεύτερο Ψ υ χ ι κ ό.

2. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλῃ ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἀγιά Σοφιά, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς κι ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποὺ ἔπαιρνε τ' ἀντίδερὸ ἀπὸ τοῦ Πατριάρχῃ τὸ χέρι, ἔπεσε τ' ἀντίδερὸ χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν ἄξαφνα βλέπῃ μιὰ μέλισσα μὲ τ' ἀντίδερὸ στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μέλισ-

σια νά τὰ τρυγήση, γιά νά βρεθῇ τ' ἀντίδερο. Καί ἄλλος κανεῖς δέν τό 'βρε, παρ' ἣ ὁ πρωτομάστορας, πού σ' ἕνα κυψέλι εἶδε ἀντί γιά κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιά πελεκητή καί στήν ἅγια Τράπεζά της τὸ ἀντίδερο. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μέ τὴ χάρη τοῦ ἀντί-δερου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησιά ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στοῦ βασιλέ, καί ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν 'Αγιά Σοφιά.

3. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελλήνιος)

Τὴν ἡμέρα πού πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τὴν ἅγια Τράπεζα τῆς 'Αγία - Σοφιάς, νά τὴν πάη στὴ Φραγκιά, γιά νά μὴν πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων. 'Εκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἄνοιξε τὸ καράβι καί ἡ ἅγια Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καί κύματα κι ἂν εἶναι γύρω. Καί τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, πού εἶναι πάντα ἐκεῖ, καί ἀπὸ τὴν εὐωδία πού βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καί νά τὴν ἴδουν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

4. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' Α·Γ· ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

'Απόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριᾶς εἶναι μία θέση, πού ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' 'Αι-Γεωργίου. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πού χάλασε, δέκα δώδεκα κολόνες μαρμαρένιες. Αὐτὲς τὶς κολόνες πολλοὶ πασιάδες καί μολάδες* καί καδηδες* τὶς ἐσήκωσαν πολλές φορές ἀπὸ κεῖ καί τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα γιά νά τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πόχτιζαν. 'Αλλὰ τὴ νύχτα σηκώνονταν πάντα οἱ κολόνες ἀπὸ κεῖ πού τὶς πηγαιναν, καί γύριζαν στὴν πρώτη τους θέση.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἕνας καδῆς. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἕναν καβαλάρη, πού κρατοῦσε ἕνα κοντάρι μακρὺ, καί τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν σκοτώσῃ, ἂν δέν τοῦ 'βανε ὄρκο πὼς θὰ

τις πάγη νὰ τίς βάλη στὴ θέση τους. Ὁ καδὴς ἐφοβήθη καὶ ὀρκίσθη νὰ κάμῃ ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καρβαλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλη μέρα τίς πῆγε στὸν τόπο, ποὺ τίς εἶχε πάρει.

5. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

Κάτω ἀπ' τὴ βορινὴ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ, στὴν ἀνατολική ράχη, εἶναι μιὰ σπηλιά, ποὺ λέγεται σπηλιά τοῦ λεονταριοῦ. Γιατὶ σ' αὐτὴ κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν καιρὸ ἓνα φοβερὸ λεοντάρι, ποὺ ἔφερνε μεγάλη καταστροφὴ γύρω. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ Χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ποὺ εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησιὰ ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

6. ΟΙ ΚΟΛΟΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὁ βόιβодας* τῆς Ἀθήνας ἔριξε μιὰ κολόνα ἀπὸ τίς τέσσερις, ποὺ ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τίς ἄλλες, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλῃ στὸ τζαμί κοντὰ στὴν ἀγορά, ποὺ τό ᾗτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τὸ φουρνέλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουρνέλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολόνες ποὺ ἦσαν κοντὰ τῆς, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μπορούσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερά κλάματα, ὅσο ποὺ ὁ βόιβодας, ποὺ ἔγινε ὕστερα πασάς τοῦ Ζητουνιοῦ*, ἐφαρμακώθη καὶ πέθανε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάματα.

7. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθῆναι)

Ὅταν ὁ μυλὸρδος* ἐπῆρε τὴ μία ἀπὸ τίς ἑξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἄφησε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τίς ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ ποὺ πῆγαιναν νὰ τίς βγάλουν,

τις ἀκοῦν νὰ σκούζουν λυπητερά καὶ νὰ φωνάζουν τὴν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καὶ μὲ κανένα λόγο δὲν ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τὶς βγάλουν. Καὶ ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὶς ἀκουγαν τὶς μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαῖν τὴ νύχτα γιὰ τὴν ἀδερφή τους, πού τοὺς τὴν πῆραν.

8. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σ π ά ρ τ η)

Κοντὰ στὸ Μιστρά, σὲ μιὰ ψηλὴ θέση, πῶχει ἀπὸ κάτω ὅλο τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἦταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τὸ μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δὲν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια, κάποιος παλιάνθρωπος εἶχε ἀνάψει φωτιά ἐκεῖ κοντά, καὶ δὲν ἐπρόσεξε καὶ ἀνάψε τὸ κυπαρίσσι καὶ κάηκε.

Αὐτὸ τὸ κυπαρίσσι ἔχει τὴν ἱστορία του. Ἐπὶ Τουρκίας ἓνας πασιὰς πῆγε σ' αὐτὴ τὴ θέση νὰ διασκεδάσῃ. Ἐβαλε καὶ τοῦ ὕψισαν ἓνα σφαχτό, καὶ κάθισε κι ἔφαγε. Εἶχε μαζὶ του καὶ ἓνα βοσκό, ἓνα νέο παλικάρι χριστιανόπουλο, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσε. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸ παιδί ἔριξε τὴ ματιά του καὶ παρατήρησε ἐκεῖνο τὸ ὠραῖο θέαμα, τὸν κάμπο μὲ τὶς πρασινάδες καὶ τ' ἄφθονα νερά, καὶ τὰ βουνὰ γύρω, τὸν ἔπιασε τὸ παράπονο κι ἀναστέναξε. Τὸ εἶδε ὁ πασιὰς καὶ τὸν ρωτᾷ :

— Μπρὲ Ρωμιέ, τί ἔχεις κι ἀναστενάξεις ;

— Τί νά ᾿χω, πασιὰ μου, τοῦ λέει· συλλογίζομαι πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἦταν δικά μας μιὰ φορὰ καὶ μᾶς τὰ πήρατε· μὰ τὸ λένε τὰ χαρτιά μας καὶ ἔχω τὴν ἐλπίδα μου στὸ Θεό, πὼς μὲ καιρὸ πάλι δικά μας θὰ γίνουν.

Ὁ πασιὰς θύμωσε :

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾷς αὐτοῦ; τοῦ λέγει.

Καὶ ἐρπάζει τὴν ξύλινη σούβλα, πού εἶχαν ψήσει τ' ἄρνι, καὶ τὴν καρφώνει στὴ γῆ.

— Νά, τὸ βλέπεις αὐτό; λέγει. Ἄν αὐτὸ τὸ ξερὸ παλούκι βγάλῃ κλαριά, τότες νά ᾿χετε ἐλπίδα πὼς θὰ ξαναπάρετε πίσω αὐτὰ τὰ μέρη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ σούβλα ρίζωσε στὴ γῆ καὶ ξαναβλάστησε.

καὶ φούντωσε καὶ θέριεψε, κι ἔγινε τὸ περήφανο κυπαρίσσι, ποὺ γνωρίζαμε. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πασιὰς ἔχωσε τὴ σούβλα στὴ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρὸς τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίαι καὶ οἱ παροιμιακὲς φράσεις, ποὺ παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἶναι πολυτιμότετοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα, τὶς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ποὺ κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πείρα του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, τὸ στωικικὸ καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμα του. Ἐκφράζουν πάντοτε μιὰν ἀλήθεια σημαντικὴ, μὲ ἀλληγορία, μεταφορά καὶ ρυθμὸ, ποὺ δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. Ἄλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμίαι), ἄλλοτε ἐκφράζουν γνώμες, πρακτικὲς ἀλήθειες, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλὰς καὶ ὁδηγίες (γυναικῆς παροιμίαι), ἄλλοτε πάλι ἀπηχοῦν ὀρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννήθηκαν καὶ τὰ ὁποῖα στὸ μετὰξὺ λησμονήθηκαν (ἀνεκδοτικῆς παροιμίαι). Πάντοτε ὅμως ἔχουν δροσιά, χάρη, παραστατικότητα καὶ πολλὴ εὐφυΐα.

Ὁ σοφὸς μελετητὴς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσότερες παροιμίες σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλούσιο αὐτὸ θησαυρὸ σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ εἶδος τους.

N.A.K.

- 1) Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸ γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἓνας γελᾷ, τρελὸς εἶναι.
- 5) Δυὸ κεφάλια σ' ἓνα φέσι δὲ χωροῦν.
- 6) Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά, κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούριο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζει.

- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) "Όσα ξέρει ὁ νοικοκύρης, δὲν τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος.
- 12) Στραβὸς βελόνα γύρευε μέσα σὲ ἀχυρώνα
κι ἓνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε : τὴν ἄκουσα ποὺ ἐβρόντα.
- 13) "Όποιος βιάζεται, σκοντάφτει.
- 14) "Όποιος δὲ βλέπει ποῦ πατεῖ, στὴ λάσπη θὲ νὰ πέση.
- 15) Χωρὶς κουτιά καὶ ἄρμενα «"Άγιε Νικόλα βόηθα με»!
- 16) "Η τριανταφυλλιὰ κάνει καὶ τριαντάφυλλα κι ἀγκάθια.
- 17) Κάλλια ἐργάτου κέρδος παρὰ ἀκριβοῦ βιός.
- 18) "Αλάτι πάσι στὴν ἀλυκὴ καὶ φρύγανα στὸ λόγγο.
- 19) "Όποιος δὲν κάνει ἀπὸ λόγου του καὶ πετυχαίνει ἀπὸ ἄλλο,
κακὸ ψυχρὸ ἔναι τὸ καλὸ κι ἂς εἶναι καὶ μεγάλο.
- 20) "Αξιος τὸ φαγὶ κι ἀγλήγορος στὸν ὕπνο.
- 21) Τὸ νερὸ τοῦ "Απριλιοῦ εἶναι πλοῦτος τοῦ κόσμου.
- 22) Τὴ Γέννηση τὴν ἄβρεχη, τὰ Φῶτα χιονισμένα
καὶ τὴ Λαμπρὴ βρεχούμενη, τὰ πάντα εὐτυχισμένα.
- 23) Κάλλιο γνώση παρὰ γρόσι.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σὰν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε : — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στήν ἐρημία;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω γὰρ χωρὶς ἐσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνῃ
πίσω του ὁ νικητῆς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνῃ.

Καὶ μέ, τοὺς υἱοὺς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει*
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

Φραγκ. Κολομπής

(“Ἀνθὴ εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετὰστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρὰ τινῶν τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων.”) Ἑνετίησι, 1708

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλικάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιεὺς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Κάλλιό 'ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πῶς σέ ψένουν καθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῇ,
ὁ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νὰ χαθῇ.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὃ,τι κι ἂν σοῦ πῇ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμα σου νὰ πιῇ.
'Ο Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβῆς*
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτῃς εἰν' νὰ ἰδῇς.
'Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπάδες, λαϊκοὶ
σκοτώθηκαν κι ἀγάδες μὲ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωῇ καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμιὰ ἀφορμή.

'Ελᾶτε μ' ἓνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κρᾶζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾷ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὄρισμόν.
'Ο νόμος νὰ 'ναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκλαβιά·
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἰν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
ᾶς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα στὸν Θεόν :

« ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σὲ Σὲ
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴν παραδοθῶ.
'Ενόσω ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θὲ νὰ 'ναι σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψη ὁ οὐρανὸς
 καὶ νὰ μὲ κατακάψη, νὰ γίνω σὰν καπνὸς ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότον καὶ βοριά
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχωμεν μιὰ καρδιά.

Ἐτυπώθη εἰς ἴδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797

Ρήγας Βελεστινίλης (Φεραῖος)

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἑορτάζει ἡ οἰκουμένη·
 ἡ φλογέρα ἀχολογáει·
 τὸ φθινόπωρο βοῖζει,
 χορευτὰ πανηγυρίζει
 καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύση
 τὸ κρασί μας νὰ δροσίση·
 καὶ στρωθῆτε καταγῆς,
 στὴν ἀράδα ὡς τὸν πάτο
 εἰς τὸν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
 κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
 τὸ ἀρνάκι μας λιανίστε
 καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
 νὰ χαροῦμε φιλικά.

«Λυρικά» Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1811

Ἀθ. Χριστόπουλος

4. ΣΤΟΛΙΔΙΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
 ὁ Νούλας βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
 τὶ δὲν ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
 σκουτιὰ ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ τοιμάσουν.
 Νὰ πάη δὲν ἔστεργε, καθὼς φοροῦσε,
 κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του: « καὶ τίς ἡ χρεία
 νὰ καταθλίβεσαι χωρὶς αἰτία ;
 Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
 ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
 Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
 μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
 Κι ἐγὼ ἐκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
 μηδὲ κὰν διάλεξα τὰ πλιὸ καλά μου».
 'Ο φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίση
 τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπείση.
 Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
 'Εκεῖνος ἤθελε τὴν φορεσιά του.

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
 τὴ γνώμη μου ἔδωκα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
 Καὶ πρὸς τὸν σύμβουλο εὐθύς τηρώντας,
 παρόμοια ἐμίλησα χαμογελώντας :
 « Κρένεις* ἐξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
 Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
 'Αν πάγῃ ἀστόλιγος καὶ δὲν φαντάξῃ,
 ποιοὺς τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξῃ ; »

« Ἀπαντα ». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ἰωάννης Βηλαράς

5. Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

‘Ο καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιομάργησεν ὁ δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν’ τὰ ἔξοδα τρομάζει!

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε, μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανή του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη.
Παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει, θὰ πεθάνη!

Καὶ οἱ πόνοι του αὐγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴν ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβεν ὥστόσο
μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
Μόν’ γι’ αὐτὴ τὴ συμφορὰ του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
νὰ δειπνάη μόν' τὸ βράδυ
μὲ νερό καὶ παξιμάδι.

« Ποιήματα »

Ἰωάννης Βηλαράς

6. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσὰν γλυκόπνυο
Δροσάτο ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο
Κεῖο τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη ἐβγαλε
Ἀναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
Εἰς τὸν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα
Σὰν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

Ὅλα τὴν ἔκραζαν,
Ὅλα τ' ἀστέρια,
Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
Δειλὴ τὰ χέρια,
Γιατὶ δὲν ᾔξερε
Σὲ ποῖο νὰ μπῇ.

Ἀλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
Ἐνα ἀγγελάκι
Φιλὶ ἀθάνατο
Στὸ μαγουλάκι,
Ποῦ ἐξαφνα ἔλαμψε
Σὰν τὴν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμός

7. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

('Απόσπασμα)

"Ελαμπε άχνά τὸ φεγγαράκι — εἰρήνη
 "Ὀλην, ὅλη τὴ φύση ἀκίνητοῦσε,
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
 Τ' ἀηδόνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγύρω γύρω ἡ νυχτικὴ γαλήνη
 Τὴ γλυκύτατη κλάψα ἤχολογοῦσε·
 *Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
 Κι ὀμπροστά μου ἓνας γέροντας μοῦ ἔφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύοιτον ὁ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριὰ μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβημένα·
 *Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ὥσάν νά 'χε τὸ φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

('Απόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτῃ τὴν ἄφραστη ἁρμονία
 Τῆς καρδιάς μου ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκὲ φίλε, εἶσ' ἐσύ, πού μὲ τὴ θεία
 Ἐκσταση τοῦ 'Οσσιάνου, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε γιὰ νὰ ποῦμε ὕμνον στὰ κάλλη
 Τῆς Σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλὸς* ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμποῦσε
 Σὲ μίαν ἐτιά, καὶ τὸ φεγγάρι ὥστόσο
 Στὰ γένεια τὰ ἱερὰ λαμποκοποῦσε.

Ἀπ' τὸ Σκοπὸ* νὰ το, προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις!
 Ὑμνον παθητικὸν θεὸ νὰ σοῦ ὑψώσω·

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, ὅταν λαμπρίζῃς
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
 Σὲ ταφόπετρα δλόασπρη ἀποκοιμίζῃς.

Διονύσιος Σολωμός

9. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔριξε σὲ κορασιὰ τὰ μάτια
 Καὶ στοὺς κρυφούς του λογισμούς, χαρὰ γιομάτων, εἶπε :
 « Κι ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιὰ τὴν κεφαλὴ σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δὲν ἔχουνε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
 Ὅμορφος κόσμος ἡθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένος ! ».

Διονύσιος Σολωμός

10. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

1

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἄργοφυσοῦσε

τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἄερι,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα :
 γλυκιὰ ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

2

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησίες τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιὲς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἀγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε « Χριστὸς ἀνέστη » ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

3

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
 ὁποῦ κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

« Τὰ εὐρισκόμενα », ἔκδοσις Ἱ. Πολυλά, Κέρκυρα, 1859

Διονύσιος Σολωμός

11. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλὸ μου,
 ἀλλὰ τὸ χέρι δέν εἶναι ποὺ τὸ ὄσφιγγε στὴ νίκη.
 Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἀνοίξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
 ἀλλ' αὐτὸ τώρα ποὺ κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θὰ γίνη δύναμη ποὺ ὁ λογισμὸς κινάει,

καὶ στήθι ἀντρίκειο θὰ σταθῇ στὲς σαΐτιές τῆς μοίρας.
 Βρέχει τὰ βέλη της αὐτὴ στὰ ὕψη τῶν ἀνδρείων,
 ποὺ ἐκεῖ στημένοι στερεοὶ λάμπουν στὴ μάχη θεῖοι.
 Χαρὲς καὶ πλοῦτῃ νὰ χαθοῦν, καὶ τὰ βασίλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δὲν εἶναι, ἂν στητῇ μὲν ἡ ψυχὴ κι ὁλόρθη.
 *Ὅλα τὰ ἐρείπια γύρω της κοιτᾷ χαμογελώντας,
 κι ἀνθοὶ σ' αὐτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὡς τὸν τάφο·
 φυτρώνει καὶ στὸ σκότος τοῦ Παραδείσου τ' ἀνθί.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μὴν ἀργοπορῆς βάρος νὰ γίνης τρόμου
 ἐκεῖ ποὺ οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικὰ βρυχιζοῦν.
 *Ἀλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιά στὸ λαιμό μου γύρω
 δὲ θὰ ἔναι τότε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.
 Τῆς Μοίρας ἔσ' οἱ δύνამες, ὅσο τρανὲς κι ἂν εἶναι,
 κι ἂν πέσης σὺ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τὰ κινήματα ποὺ τώρα σὲ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάνα μείνης.
 Θὰ ζώσῃ ἐκείνη τὸ σπαθί μὲς στὸ βυζὶ ἀποκάτου,
 κι ἐμπρός ! σημαία καὶ σπαθί, ψυχὴ, ψυχὴ καὶ νίκη !
 Τὴν ψυχὴ μέσα μου γρικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 καὶ χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
 *Ἄντρες, γυναῖκες εἶν', κανεῖς δὲ θὰ ρωτᾷ στὴ μάχη.
 Κοίτα τοὺς λάκκους ! — ἀλλὰ τί μπορεῖς σὺ νὰ κοιτάξης;
 *Ἀπειρους λάκκους, ἀπειρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας·
 πέφτουμ' ἐμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
 καὶ σ' ὅλα ζῇ τὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ καὶ μόνη,
 ποὺ φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου,
 ποὺ κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαμβάνει,
 ποὺ ζώνει ἐσὲ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιαῖς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχὴ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ ποὺ θὰ ῥθῃ !
 Γλυκὰ κι ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, γιατί ἡ στιγμή ἔναι τούτῃ
 ποὺ τ' ἀκριβὰ σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νὰ λάμψῃ, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἀλλ' ὄχι καὶ σ' ἐμένα.
 *Ἐλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάχνων μου γλυκὸ βλαστάρη· θέλω
 γιὰ μιὰ στιγμὴ γοργὰ π' αὐτὸ τὸ σπίτι νὰ μακρύνω·

θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ ᾔγγιξη,
πλατιά τὸ στήθος σου, βαθιά, νὰ πνέξη* ὀλέθρου φλόγα.

(Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου, «Ἱταλικά
ποιήματα», Ἀθήναι, 1921)

Διονύσιος Σολωμός

12. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(Αἰ 16 πρῶται στροφαί)

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
πού μὲ βία μετράει τῇ γῇ.

3

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλὴ
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
« ἔλα πάλι », νὰ σοῦ πῇ.

5

Δυστυχὴς ! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λὲς
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

7

Κι ἔλεες « πότε, ἅ ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἑρμιές; »
καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές !

9

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα,
ξέρω, ὅτι ἐβγαίνες κρυφὰ
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

2

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθεριά !

4

Ἀργιε νὰ ᾖ ἡ ἐκείνη ἡ μέρα
καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τὰ ᾄσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἐκτύπαιε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

8

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς τὰ κλαίματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἶμα,
πλήθος αἶμα ἑλληνικό.

10

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχὴ·
δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεῖα τὲς κourταλῇ*.

11

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια
 ἄλλ' ἀνάσασσῃ καμιά,
 ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
 καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
 καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
 ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
 ποὺ τῇ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

15

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
 κάθε τέκνο σου μὲ ὀρμή,
 ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεύει
 ἢ τῇ νίκη ἢ τῇ θανά.

12

Ἄλλοι, οἰμέ! στῇ συμφορά σου
 ὅπου ἐχαίροντο πολὺ,
 « σύρε νὰ βρῆς τὰ παιδιὰ σου,
 σύρε », ἐλέγαν οἱ σκληροί.

14

Ταπεινότατῃ σοῦ γέρνει
 ἢ τρισάθλια κεφαλὴ,
 σὰν πτωχοῦ ποὺ θυροδέρνει
 κι εἶναι βάρος του ἡ ζωὴ.

16

Ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
 χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Ὅσα κάστρα κι ἄν εἶδα καὶ περπάτησα,
 σὰν τῆς Ὠριάς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
 Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
 σαραντα ὀργιές τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
 μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
 μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρὰ κλειδιά,
 καὶ τοῦ γιαιοῦ ἢ πόρτα στράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τρογυρίζει χρόνους δώδεκα,
 δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
 Κι ἓνα σκυλὶ Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμνιάς παιδί,
 στὸν Ἀμιρά* του πᾶει καὶ τὸν προσκυνάει.
 — Ἀφέντῃ μ' Ἀμιρά μου καὶ σουλτάνε μου,
 ἂν πάρω γὼ τὸ κάστρο, τί εἶν' ἡ ρόγα* μου;

- Χίλια άσπρα* τήν ήμέρα κι άλογο καλό,
καί δυό σπαθιά άσημένα για τόν πόλεμο.
—Ούδὲ τ' άσπρα σου θέλω κι ούδὲ τὰ φλωριά,
ούδὲ καί τ' άλογό σου κι ούδὲ τὰ σπαθιά,
μόν' θέλω γώ τήν κόρη, πού 'ναι στὰ γυαλιά.
—'Ωσάν τὸ κάστρο πάρης, χάρισμα κι αὐτή.

- Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τὸν πύργο πύργο πάει καί γυροβολάει,
στήν πόρτα πάει καί στέκει καί παρακαλεῖ.
—Γιά άνοιξε, άνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς 'Ωριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίσσας.
—Φεύγα άπ' αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
—Μά τὸ Σταυρό, κυρά μου, μά τήν Παναγιά,
έγώ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, ούδὲ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι άπ' άσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους έχω όπ' άσκήτενα,
χορτάρι έβοσκοῦσα σάν τὸ πρόβατο,
κι ήρθα νά πάρω λάδι για τίς έκκλησιές.
Γιά άνοιξετέ μου νά 'μπω τοῦ βαρόμοιρου.
—Νά ρίξουμε τσιγγέλια νά σέ πάρουμε;
—Τὰ ράσα μου εἶναι σάπια καί ξεσκίζονται.
—Νά ρίξουμε τὸ δίχτυ νά σέ πάρουμε;
—Εἶμαι άπό τήν πείνα κι άντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει, τόν άνοιξε.
"Όσο ν' άνοίξη ή πόρτα, χίλιοι έμπήκανε,
κι όσο νά μισανοίξη, γέμισ' ή αὐλή,
κι όσο νά καλοκλείση, ή χώρα πάρθηκε.
"Όλοι χυθῆκαν στ' άσπρα, όλοι στὰ φλωριά,
κι εκείνος εις τήν κόρη πού 'ναι στὰ γυαλιά.

Κι ή κόρη άπό τόν πύργο κάτω πέταξε,
μήτε σέ πέτρα πέφτει, μήτε σέ κλαριά,
παρά σέ Τούρκου χέρια καί ξεψύχησε.

2. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

- Σαράντα πέντε μάστοροι κι ἐξήντα μαθητάδες,
 γιοφύριν ἐθεμέλιωναν στῆς Ἀρτας τὸ ποτάμι.
 Ὀλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.
 Μοιριολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητάδες :
- Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στὶς δούλεψές μας,
 ὀλημερίς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται!
 Πουλάκι ἐδιάβη κι ἔκατσε ἀντίκρυ στὸ ποτάμι,
 δὲν ἐκελάηδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,
 παρὰ ἐκελάηδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα :
- Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει·
 καὶ μὴ στοιχειώσετε ὀρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
 παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναικᾶ,
 πόρχεται ἄργα τ' ἀποταχὺ καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.
- Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
 Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι :
- Ἄργα ντυθῇ, ἄργα ἀλλαχτῇ, ἄργα νὰ πάη τὸ γιόμα,
 ἄργα νὰ πάη καὶ νὰ διαβῇ τῆς Ἀρτας τὸ γιοφύρι.
 Καὶ τὸ πουλί παράκουσε κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κι εἶπε :
- Γοργὰ ντυσου, γοργὰ ἀλλάξε, γοργὰ νὰ πᾶς τὸ γιόμα,
 γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῇς τῆς Ἀρτας τὸ γιοφύρι.
 Νὰ τῆνε κι ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.
 Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.
 Ἀπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει :
- Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι κι ἐσεῖς οἱ μαθητάδες,
 μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος*;
- Τὸ δαχτυλίδι τόπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,
 καὶ ποιός νὰ μπῇ καὶ ποιός νὰ βγῇ τὸ δαχτυλίδι νὰ ἴβρη;
- Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κι ἐγὼ νὰ πᾶ σ' τὸ φέρω,
 ἐγὼ νὰ μπῶ, κι ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νὰ ἴβρω.
- Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε·
- Τράβα, καλέ μ', τὸν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἄλυσίδα,
 τὶ ὅλον τὸν κόσμον ἀνάγειρα καὶ τίποτε δὲν ἤβρα.

Ένας πιχάει με τὸ μυστρί, κι ἄλλος με τὸν ἀσβέστη,
παίρνει κι ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

— Ἀλίμονο στὴ μοίρα μας, κρίμα στὸ ριζικό μας!
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἢ μιά ᾗχτισε τὸ Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τὸν Ἀφράτη*,
κι ἐγὼ ἡ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.
Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.

— Κόρη, τὸν λόγον ἔλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δῶσε,
πόχεις μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση.
Καὶ αὐτὴ τὸν λόγον ἔλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δίνει :

— Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες,
τὶ ἔχω ἀδερφὸ στὴ ξενιτιά, μὴ λάχη καὶ περάση.

3. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπτονεμένο,
ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ᾗχω τὸν καημό σου.
Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲ βρίσκει τὸ παιδί μου,
νὰ μάθῃ ὅσα νὰ τοῦ πῇ διψάει ἡ καρδιά μου,
νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἓνα ψιλὸ μαντίλι.
Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
δὲν εἶδες που τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο;
Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν;
Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν;
Ἀνάθεμά σε, ξενιτιά, γιὰ τὰ κακὰ ποὺ κάνεις.
Ξενίτεψες τὸν ἄντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ' τῶρα δώδεκα χρόνους.

4. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Τὴν ξενιτιά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἰν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
γὰ νὰ ταιριάξῃ ἢ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιᾶς τὴ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδιέται,
σταφύλι ξερωγιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει*.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντίλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καὶ καῖνε τὸ μαντίλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω;

Σηκώνομαι τὴ χαραυγὴ, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τίς γειτόνισσες καὶ τίς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρά καὶ τὰ γλυκοβυzaίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφῆνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

5. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ὕπνε, ποὺ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ - μικρὸ σοῦ τό 'δωκα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι,
κι οἱ κλῶνοι του ν' ἀπλώνωνται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

Β'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, "Υπνε μου, τρεῖς βίγλες* θὰ τοῦ βάλω,
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν αἰτὸ στοὺς κάμπους,
 τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη

κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει :

—Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν τὴν ἄλλη
 (νύχτα ;

Μήνα* μὲ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,

μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, πού 'μεστ' ἀγαπημένοι ;

—Μήτε μὲ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,

μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὅπου 'στ' ἀγαπημένοι.

Χρυσὸν ὑγιὸν ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρὴ του κούνια.

Γ

Χήνα μου, ἀπλῶς* τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,

αἰτέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τ' ἀγοριοῦ μου,

κι ἐσύ, ἀηδόني μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθίσης

μὲ τὴ γλυκιά σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,

καὶ σὰν τὸ Ἰδῆς νὰ κοιμηθῇ, τὰ μάτια του νὰ κλείσῃ,

τρέξε, τὸν "Υπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίση.

"Ελα, "Υπνε, καὶ πάρε το, πᾶν* το στὰ περιβόλια,

καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τραντάφυλλα καὶ ρόδα·

τὰ ρόδα θὰ εἶν' τῆς μάνας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,

καὶ τὰ χρυσὰ τραντάφυλλα θὰ νὰ εἶναι τοῦ νονοῦ του.

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγὴ, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,

κοιμήσου, πού νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιὸς πού θὰ σὲ πάρῃ.

Κοιμήσου πού παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ χρυσὰ σου,

στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου πού σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·
στὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, στὴν ἄκρη τὸ παγώνι.
Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.
Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
ἡ Παναγιά ἡ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

6. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Λεβέντης ἐροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια
μὲ τὸ μαντίλι στὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.
Εἶχε τὸ φέσι του στραβὰ καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
κι ἔστριφε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε.
Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
καρτέρι πάει καὶ τόβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.
—Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τὸ λεβέντη.
Λεβέντη μ', ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ', ποῦ πηγαίνεις;
—'Απὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.
Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
—Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
—Χωρὶς ἀνάγκη κι ἄρρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω.
Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ὀλῶνι,
κι ἂ μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,
κι ἂ σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πῆγαινε στὸ καλὸ σου.

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὡς τὸ βράδυ,
κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, ποῦ τρέμ' νὰ βασιλέψη,
ἀκοῦν τὸ νιὸ ποῦ βόγγιζε καὶ βαριαναστενάζει.

—'Άσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω
τὶ ἔχω γυναικά παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέππει,
τὶ ἔχω παιδί κι εἶναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγίεται
καὶ τ' ἄρφανὸ πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Ὅταν σηκώνουν τὸ νεκρὸ

Αὐτοῦ ποὺ βούλεσαι νὰ πᾶς κι ὅπου ξεπερατίεσαι,
ἂν ἔβρης νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιὲς κουβέντιασέ τους,
κι ἂν ἔβρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιὲς νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.
Μὴν πῆς πὼς ἔρχεται Λαμπρή, πὼς ἔρχονται γιορτάδες.
Πὲς τοῦ Χριστοῦ πὼς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχη,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' αἰ-Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια..
Πὼς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ τίς γλυκὲς μανάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀντρώγενα τὰ πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιὰ στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλή μου
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπῆτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὀλόχρυσο κι ἤμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στὸ σπῆτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιὰ μαράθηκε, τὸ δέντρο ξεριζώθη,
κι ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, κι ἐκείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε καὶ τσακίστη,
τ' ἀσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπῆτι δὲ φωτᾷ.

* * *

Δὲ σόπρεπτε, δὲ σόμοιαζε στὴ γῇ κρεβατοστρώση,
μόν' σόπρεπτε, μόν' σόμοιαζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλες,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ράιση,
 νὰ εἰπῶ τραγούδι χλιβερό καὶ παραπονεμένο·
 μηδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρεμένες,
 τοῦ Χάρου ἢ μάνα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μοιρολόγι.
 « Πόχουν παιδιὰ, ὅς τὰ κρύφουνε, κι ἀδέρφια ὅς τὰ φυλάξουν,
 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύφουνε τοὺς ἀντρες,
 γιατί ἔχω γιὸ κυνηγητὴ, γιατί ἔχω γιὸ κουρσάρο·
 οὐλο τίς νύχτες περπατεῖ καὶ τίς αὐγές κουρσεύει,
 κι ὁπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυὸ κι ὁπόβρη δυὸ τὸν ἕνα
 κι ὁπόβρη κι ἕνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει».·
 Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβλαάρης.
 Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογό του,
 σέρνει στιλέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στιλέτα, τὰ 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιά, γιὰ τὰ κεφάλια.

8. ΒΑΪΤΙΚΑ

α') Στὸ νοικοκύρη

'Αφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέφαν τὰ λιοντάρια,
 καὶ βγήκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα στὰ παλικάρια.
 'Άλλοι κουρσεύουν με σπαθιά, κι ἄλλοι με τὰ δοξάρια,
 κι ἐσύ, τί θάμα εἶν' αὐτό! κουρσεύεις με τὸ μάτι.
 Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαϊτιά πύργους ξεθεμελιώνει,
 πύργους καὶ πετροπήγαδα κι αὐλές μαρμαρωμένες.

β') Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ

'Αφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσὲς καντῆλες φέγγουν,
 φέγγουν στοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, στοὺς ξένους νὰ πλαγιαίζουν,
 φέγγει καὶ μιὰ στὸ ταίρι σου νὰ στρώνῃ νὰ κοιμᾶστε
 ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
 νὰ πέφτουν τ' ἄνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
 καὶ τὰ κορφολογήματα τριγύρω στὸ λαιμό σου.

9. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε ;
 Μήνα* καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
 Μαγείρισσες εἶν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κι ἡ καψόνυφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Ἡ νύφη μας αὕτῃ 'ναι, δὲν ἀλλάζεται.

10. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοι καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
 ὅλονυχτὶς κουρσεύανε καὶ τὴν αὐγὴ κοιμῶνται,
 κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριὰ καὶ στοὺς παχιούς τοὺς ἴσκιους.
 Εἶχαν ἄρνια καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
 μὰ εἶχαν κι ἓνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν' ν τὰ παλικάρια..
 Κι ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἓνας τὸν ἄλλον λέει :
 « Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδοῦμε »
 δὲν κάνουμε κι ἓνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴ μας ;
 —ὁ κόσμος φκιάνουν ἐκκλησιές, φκιάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 ποὺ θὰ περάσῃ ὁ βόιβοντας* μὲ τοὺς ἄλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῇ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει
 π' αὕτῃ τὸ 'χει μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουσμένο ».

* * *

Ἀνάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πόχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἀνοιξὴ πολὺ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μὲς στὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἡ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντᾶν καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι,

γυρίζουν καὶ στὴ σούγλα τοὺς τὰ παχουλὰ τὰ κριάρια·
πόκει οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπια.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
κι ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
μόν' τ' ἄρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
« Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
πολλὲς φορές μὲ γλίτωσες, βόηθα καὶ τοῦτ' τὴν ὥρα,
νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμι ».

* * *

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται,
μόν' πρέπει τοὺς στὴν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νὰ λειτουργιῶνται,
πρέπει νὰ κρέμονται ψηλὰ σ' ἀραχνιασμένο πύργο,,
νὰ τρώῃ ἡ σκουριά τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

11. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ἱστορικόν)

Τὸ ἔσχα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπιδρα-
μόντων ἄλβανικῶν σιφῶν.

Γὰ παλικάρια τοῦ Μοριά κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτὲ δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν,
καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες !
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τῇ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει !
Ἀφήνει ἡ μάνα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάνα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

12. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

- Τρία μπαϊράκια φαίνονται 'ποκάτω από τὸ Σούλι.
 Τὸ 'να 'ναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Σελιχτάρη,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μιτσομπόνου.
 Μιὰ παπαδιὰ τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 —Ποῦ 'στε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ 'στε νοὶ Μποτσαραῖοι ;
 'Αρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώση.
 —'Ας ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲ μᾶς κάνουν.
 'Ας ἔρτουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
 νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι,
 τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάιδως.
 Κι ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι* :
 —Παιδιὰ, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρεωμένα,
 γιὰτ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασὰς μὲ δώδεκα χιλιάδες.

'Ο πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.
 Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μπότσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας :
 —Παιδιὰ μ', ἦρθ' ὥρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψη τὸ τουφέκι !
 Κι ὅλοι ἔπιασαν καὶ σπάσανε τὶς θῆκες τῶ σπαθιῶ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.
 'Αλλοὶ ἐφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν : « Πασά μου, ἀνάθεμά σε !
 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῖδες κι 'Αρβανίτες.
 Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τὸ Σούλι τὸ κακὸ, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσούλι,
 πού πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες σὰν τοὺς ἀντρες,
 πού πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλικάρι ».

- Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι :
 —'Ελα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι* ;
 Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπο μας, στήν ἔρημη τὴν Κιάφα,
 ἐδῶ νὰ στήσης τὸ θρονί, νὰ γένης καὶ σουλτάνος.

B'.

Τῆς Δέσπω

(25 Δεκεμβρίου 1803)

- Ἄχος βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μήνα* σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι ;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.
 Ἀρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.
 -Γιῶργαίνα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σούλι.
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων.
 -Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες* δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαυλὶ στοῦ χέρι νᾶρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει :
 -Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἔλατε.
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιά γενήκαν.

13. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν
 εἰς τοὺς Τούρκους τῇ 28 Ἀπριλίου 1319.

Α'.

- Μαῦρο πουλάκι, πύρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρου μέρη,
 πές μου τί κλάφες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποὺ τὰ βουνὰ ραγίζουν ;
 Μήνα* τὴν πλάκωσε Τουρκιὰ καὶ πόλεμος τὴν καίει ;
 -Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιὰ, πόλεμος δὲν τὴν καίει.
 Τοὺς Παργινούς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
 κι ὅλοι στὴν ξενιτιὰ θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καημένοι.

- Τραβοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπάδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τὲς ἐκκλησιές τους.
 -Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποὺ βγάνει;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκαλα, κόκαλα ἀντρειωμένων,

πού την Τουρκιά τρομάξανε καὶ τὸ βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεῖ νὰι κόκαλα γονιοῦ, πού τὸ παιδί τὰ καίει,
 νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες*, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
 Ἀκοῦς τὸ θρῆνο τὸν πολύν, ὅπου βογκοῦν τὰ δάση,
 καὶ τὸ δαρμό* πού γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια ;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατρίδα,
 φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τὴ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

Β'.

Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
 τὸ νὰ κοιτάει τὴν ξενιτιά, τ' ἄλλο τὸν Ἀι-Γιαννάκη,
 τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογαίει καὶ λέει :
 — Πάργα, Τουρκιά σέ πλάκωσε, Τουρκιά σέ τριγυρίζει.
 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σέ παίρνει.
 Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
 Ἐφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
 κι οἱ Λιάπηδες* δὲν ἤθελαν νὰ ῥτουν νὰ πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 πότρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
 Τ' ἄσπρα* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κι ἐσένα.
 Πάρτε, μανάδες, τὰ παιδιὰ, παπάδες, τοὺς ἀγίους.
 Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τὸ τουφέκι,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τοῦρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.

14. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
 νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμιό* λιθάρι,
 νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
 Μαηδὲ* ἔγειρα, ἡδὲ πλάγιασα, μαηδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ τὰ πεῦκα νὰ βογκοῦν καὶ τὶς ὀξυνὲς νὰ τρίζουν,
 κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούςας,
 καὶ τό ἔλεγε λυπητερά σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

- Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις ;
 Μὴν εἶν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα ;
 —Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
 μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
 πού τοὺς χαλάει ὁ Ἀλή-πασὰς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη.

Τὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω δημῶδη ᾠσματα ἐσταχυολογήθησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἑκατονταετηρίδῳ κόσμῳ δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα αἱ δύο αὗται γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἐξαίσια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπρωϊκίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεύεται ἡ ἰδίᾳ φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἠδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατάρθωσαν, ἀντίθετα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἰσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι !

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ὅς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὅρον. Τῷ ὄντι, τίς ἔμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδης καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατίζετο, ὅσον ἀπῆθανατίσθη ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν ση-

μερινήν μας πολυπαθή, αλλά πολυένδοξον γενεάν, χωρίς τοὺς ὁποίους, τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὃχι ὁπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώναξε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώνησε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔγινεν ἐλευθέρα.

Τίς τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὁχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρίς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὅρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγώρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεών του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχῆς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοίσθια ἡ πατρις μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἡρωικῆς πό-

λεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατωρικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαῖμην. Ἀμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατωρικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοὺ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαῖμης προβάλλει... ποῖον; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμφηφεὶ· μεταπέμπεται αὐθημερόν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προὔπαντ' ὁ Ζαῖμης ἐρχόμενον: « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαιτεῖ σήμερον τὴν ἐνώσίμην ». « Τὴν ἀπαιτεῖ », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα.

Ἡ πράξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός!

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαῖμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην νικῶμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνησῶ, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθάνατους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἐλευθέραν!

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τὸν Τιμόλεοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδεῖαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς τῶν στο-

λισμένας με τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἃν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατῆφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἣ ὁποία τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἃν καὶ φαίνεται γήϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρῆνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγος »

Σπυρ. Τρικοῦπης

2. ΚΘ' ΜΑ·Ι·ΟΥ

Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἀλησμόνητος εἶχε μένει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ἡ θλιβερὰ ἐκείνη 18 Ἰουλίου τοῦ 390 π.Χ. καθ' ἣν οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸν Βρένναν* ἐπόρθησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπαισία ἐκείνη Ἀλλιάς* ἡμέρα ἐτάσσετο μεταξύ τῶν ἀποφράδων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αἰωνία Πόλις, ἐκπλύνασα παλαιὰς ἡττας, ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων ἐκείνων νικῶν, δι' ὧν ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναδειχθῆ κυρία τῶν ἡπείρων. Τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνθυμοῦνται καὶ σέβονται τὸ παρελθὸν αὐτῶν, ἐκεῖνα καὶ μόνα εἶναι ἄξια νὰ παρασκευάσωσι τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθὸν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη ἐπιβλητικωτέρα. Ἄν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνῃ, ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις παρελθούσης κακοδαιμονίας διδάσκει τὰ ἔθνη· καὶ πρὸς ἀποτελέσειν τῆς ἐθνικῆς εὐτυχίας προαπαιτεῖται, πλὴν ἀγῶνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνενδότου, διδασκαλία πολλὴ καὶ συνεχής.

Τοιαύτας σκέψεις φέρει καὶ ὀφείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν παντὸς Ἕλληνος ἡ σημερινὴ Ἀλλιάς ἡμέρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ἣν ἔπεσε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς καὶ ἐπορθήθη τῶν πόλεων ἡ πόλις καὶ ἡ Βασιλίς. Ἐληξεν ἀληθῶς, τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Τρίτην, τὸ μαρτύριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς τελευτᾷ ὁ βίος ἐτοιμοθανάτου φθισιῶντος, καθ' ἃς ἡμέρας διανοίγεται ἡ φύσις πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις, ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευτῆς ὥρας, προσφωνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλει βοηθὸν καὶ σκέπη τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ἐγινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ περιφέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Ὁδηγητρίας περὶ τὰ τεῖχη τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον « ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος », ὥς αὐτοὶ ἐφώνουν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσουν τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ὥς ἤλπισαν μὲν αὐτοί, ἤλπισε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ ναὸς ὁ ἱερός, ὅστις εἶχε παραστῇ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐμολύνθη ὑπὸ ποδὸς βαρβαρικοῦ· καὶ τὸ κονίαμα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἐγὼς εἰκόνας καὶ μεγάλα μεγαλωστί ἠπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου*, ὑψηλότερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ τρούλλου τοῦ Ἀνθемίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου ἦρθη ἔξωθεν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐν μέσῳ παντοίων βαρβαρικῶν προσαρτημάτων, ὁ μιναρὲς* τοῦ Μωαμεθανοῦ. Τέλος, ὁ ὑστατος τῶν Παλαιολόγων ἔπεσε μάρτυς μετὰ τῆς πόλεως, ἦν εἶχεν ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἑλληνισμός, ὥς βασιλεὺς Ἑλλήνων καὶ Χριστιανός.

Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι φανεροὶ καὶ εὐδιάκριτοι οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες, ἐμφαινόμενοι προδηλότατα κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ βασιλεὺς, πορευθεὶς εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ναόν, ἐκλινε τὸ γόνυ προσευχόμενος, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οἰοῦν καθιερώων ἑαυτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἠκούσθη ἀπὸ τῶν βασιλικῶν χειλέων τοῦ προωρισμένου θύματος ἐξερχομένη ἡ λέξις « Ἕλληνες », δι' ἧς προσεφώνησεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς συναγωνιστὰς καὶ συμμάρτυρας. Αἱ δύο αὗται πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ κοινωνία ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκείνῃ λειτουργίᾳ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ γλυκὺ ὄνομα δι' οὗ ἐκάλεσε τοὺς περὶ αὐτόν, εἶναι ἡ ἀληθινή του διαθήκη τῆς πιπτούσης Αὐτοκρατορίας, ἥτις ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὴν ὡς χριστιανικὴν ἅμα καὶ ἑλληνικὴν. Τὸ Βυζάντιον δὲν ἔσχεν ἴσως πάντοτε σαφῆ, σαφειστάτην, τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἑλληνικοῦ του χαρακτῆρος· ἡ βασιλεία του ἐπὶ μακρὸν ἐπωνομάζετο βασιλεία τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ

τὰ χεῖλη τῶν μελλοθανάτων δὲν ψεύδονται· καὶ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πράξεων ἐκείνων καὶ λόγων, ἀπέπλυνε πᾶσαν παραγνώρισιν καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐπίσημον σφραγίδα τοῦ ἀψευδοῦς αὐτοῦ χαρακτῆρος. Ἐξήνεγκε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ βυζαντιακοῦ προγράμματος καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἀληθῆ σημαίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐφ' ἧς συνηδελφωμένα ἀναγνωρίζονται τὰ ὀνόματα Ἑλλάς καὶ Χριστός.

Ζοφερά καὶ καυσώδης ἦτο, συμφώνως πρὸ τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἀνακαλυφθέν Σλαβονικόν* χρονικόν, ἡ ἑσπέρα τῆς 28ης Μαΐου. Ὅταν δὲ ἐπροχώρησεν ἡ νύξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη ἠθροίσθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου, ἐπικρεμαμένου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

Ἄγρυπνος καὶ ἀνήσυχος ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἓνα τῶν δοκιμωτάτων του οὐλεμάδων*, εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον εἰδότες τὰ μυστήρια τῶν οὐρανῶν, ἠρώτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρεύμενα ὑπερθεν τῆς πόλεως προεμήνυν τι.

—Ναί ! ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς. Εἶναι μέγα προμάντευμα. Προμηνύουν τὴν πτώσιν τῆς Σταμπούλ.

« Καὶ τότε — προσθέτει τὸ χρονικόν — ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὑετός*, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὕδατος, ὧν ἑκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν ὀφθαλμοῦ ταύρου ». Ἐπειτα δέ, ὡς διηγοῦντο τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βροχὴ αἵματος ἑρράντισε τὴν πόλιν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρίσιμου ἀγῶνος.

Οὕτως ἡ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάβανεν εἰς τὰς διηγήσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν δειμάτων*, ἅτινα εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνησεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τῶν Παπῶν, εἰς μάτην χάριν τοῦ ἔθνους, περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν τοῦ Καρδιναλίου, ὁ Τραπεζούντιος Βησσαρίων* ἠγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὅπλα τὰς εὐλογίας τῶν Ποντιφίκων καὶ μεταβάλλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἰδέας τὴν θεολογοῦσαν Ἐκ-

κλησίαν. Ἐνῶ δέ, τέλος, ἡ μέλλουσα* τῆς Δύσεως μετεβάλλετο εἰς ἀδιαφορίαν, ὁ ἤδη δουλεύων Ἑλληνισμός, πληγείς καιρίως καὶ στένων, ἐθρηνώδει βαρύθυμος τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. « Μακάριοι νῦν οἱ τεθνηκότες, ἔλεεινοὶ δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι » ἀνεβόα Ἀνδρόνικος* ὁ Κάλλιστος. Ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλει τὸ ἑλληνικὸν σύμπαν ἡ ἀποφράς Τρίτη τῆς 29ης Μαΐου 1453 :

*Ἐκεῖν' ἡ μέρα, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀστραποκαημένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολεῆς*, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβουνόκαντης, πουμπαρδοχαλασμένης.*

Ἀργότερον, ἐθρήνει τὴν Ἀλωσιν διὰ στίχων ἀρχαϊκῶν Ἀντώνιος* ὁ Ἐπαρχος καί, ἐν τῇ δημῳδεῖ, ὁ Σερραῖος Παπα-Συναδινός*. Ἀλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπῆρξεν ἡ ὁδύνη, ἣν ἐξεδήλωσεν ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅστις ἐθρήνησεν τὴν Ἀλωσιν ποιητικώτατα, οἷον εἰς ῥαντίσας τοὺς αὐτομάτους αὐτοῦ στίχους διὰ τοῦ ἰδίου ἐκείνου αἵματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινουπόλιν τὴν τελευταίαν νύκτα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονογράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὐτοσχέδιοι ποιηταί, ὧν τὸ ὄνομα ἐλησμονήθη, τέκνα γυνήσια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑφωθέντος εἰς ποιητικὸν Ἱερεμίαν* τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἐθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρρανον τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ψάλλων ἀκόμη ἐκείνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη ἐκείνων τῶν θρύλων, οἷον εἰς ἀκροᾶται τῆς ἀπηχήσεως τῶν τελευταίων ἐν κινδύνῳ κρουομένων σημάντρων καὶ κωδῶνων τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἡ δημώδης παράδοσις καὶ ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον, ὥς ἔγραφον καὶ ἄλλοτε, τὸν τελευταῖον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς αἰγλῆς καὶ τὴν ὥραν τῆς πτώσεως διὰ τραγικῆς τινος περιπαθείας.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν παράδοσιν περὶ τῆς καλογραίας, ἣτις « ἐμαγεῖρε ψαράκια στὸ τηγάκι » ; Παρορμουμένη νὰ παύσῃ τὸ ἔργον, διότι ἀλίσκεται ἡ Πόλις, ἀπεκρίθη :

*Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέουν,
τότε κι ὁ Τοῦρκος θὲ νὰ μπῇ κι ἡ Πόλη θὰ τουρκεψῇ.*

Ἄλλ' ἐν τούτοις :

*τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν
κι ὁ ἀμηνρὰς* εἰσέβηκεν ἀτὸς του καρβαλάρης...*

Περιοδικὸν « Ἑστία », 29 Μαΐου 1894

Σπυρ. Λάμπρος

3. ΑΙ ΑΡΔΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΞΗΡΑΝΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπὸ τρισχιλίων ἐτῶν αἱ ἀρδεύσεις ἦσαν γνωσταὶ εἰς τὸν τόπον μας. Πάντως ὁμως δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἐδίδαξε τὴν ἀρδυσιν εἰς τοὺς προγόνους μας, οὔτε ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία μᾶς παρέδωκε κανένα μῦθον, ἀνάλογον μὲ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ διδάξαντος εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν σπορὰν τοῦ σίτου. Ἄλλ' ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οὗτοι εὐρίσκοντο εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἀρδεις διενηργεῖτο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἀκόμη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον τόσον σύνηθες πρᾶγμα ἦσαν αἱ ἀρδεύσεις ὥστε, ὅταν ἔλεγέ τις ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀρδεύεται ὑπὸ ποταμῶν καὶ ὅτι οἱ ἀγρόται περιμένουν τὴν βροχὴν διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς ἀγροὺς των, ἠπόρουσαν πῶς οἱ Ἕλληνες, ἀνθρωποὶ τόσον εὐφρεῖς, ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχεῖον καὶ πῶς δὲν ὑπέφεραν συχνὰ ἀπὸ σιτοδείαν !

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον. Δὲν ἦσαν μακρὰν οἱ σιτοβολῶνες τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διατρέχουν τὸν κίνδυνον σιτοδείας.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἔκαμεν ἐπίσης ἐντύπωσιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποδόσεων εἰς σῖτον, τὴν ὁποίαν παρουσίαζον οἱ ἀγροὶ τῆς Αἰγύπτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγροὺς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ ἀνάγκη νὰ καταπονῶνται ἀροτριῶντες τὴν γῆν, ἀλλὰ σπεύρουν ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ σκεπάζουν τοὺς ἀγροὺς καὶ θερίζουν ἅμα ταῦτα ἀποσυρθοῦν. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου, διότι ὁ Νεῖλος εἶναι ὁ ποταμὸς, ὅστις τὴν ἐγέν-

νησε διὰ τῶν προσχώσεών του καὶ δὲν τὴν ἐγκατέλειψε κατόπιν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν ζωογονῇ διὰ τῶν ναμάτων του.

Ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ νὰ κατασκευάζουν καὶ τεχνητοὺς ὄχετοὺς πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν «Ἀνάβασιν» του διηγεῖται ποίας δυσκολίας συνήντησαν οἱ μύριοι κατὰ τὴν πορείαν των, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν αὐλάκων τούτων. Τόσῃν δὲ σημασίαν εἶχον τὰ ἔργα αὐτὰ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὥστε οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν παρακμὴν των εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων βαρβάρων.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕδατος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἐν τούτοις μικρότερα τῆς τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὕδωρ ἦτο πάντοτε ἐλλιπὲς εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος. Τὸ πεδίον τοῦ Ἀργους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἀκόμη «πολυδίψιον», οἱ δὲ χείμαρροι ἐπίσης συχνοί, ὥς καὶ σήμερον.

Λιβάδια διὰ βοσκήν ζώων ὑπῆρχον μόνον εἰς ὅσας πεδιάδας ὑπάρχουν καὶ σήμερον (Ἀκαρνανίαν, Ἀργος, Ἡλείαν, Φθίαν), οἱ δὲ ἀπὸ θαλαρὰς φυτείας καλυπτόμενοι τόποι, ὅσους μᾶς διηγεῖται ὁ Ὀμηρος, εἶναι ὅλοι κῆποι ἀρδευόμενοι ὑπὸ πηγῶν, ὥς λ.χ. εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς.

Ἐὰν ἔλθωμεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, βλέπομεν ἐπίσης πλείστας ἐνδείξεις τῆς ἀνάγκης τοῦ ὕδατος.

Ὁ Ἀριστοφάνης, περιφρονήσας ὅλους τοὺς τότε λατρευομένους θεοὺς, θεωρεῖ ὡς μόνας ἀληθινὰς θεότητας τὰς νεφέλας. Ὁ Πausanias περιγράφει ἄγαλμα ἐν τῇ Ἀκροπόλει, προκαλοῦν τὸν Δία «ὔειν». Ὁ Ξενοφῶν μᾶς γνωρίζει ὅτι ἐποτίζετο ὁ κέγχρος εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὃν τρόπον ἐπότιζον τοὺς ἀγρούς των οἱ Βαβυλώνιοι. Τέλος ὁ Θεόφραστος μᾶς γνωρίζει τὰ ἑξῆς:

«Πολυνδρία συμφέρειν τοῖς δένδροις καὶ κεῖθεν φανερόν ἐν γὰρ ταῖς ἐπομβραῖαις ἅπαν, ὥς εἰπεῖν, εὐσθενεῖ μᾶλλον ὅπου δὲ αἰεὶ μάλιστα μαλακὸς ἀήρ, ἐνταῦθ' ἡ βλάστησις καὶ εὐκαρπία γίνεται τῶν δένδρων ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ».

Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέχθη μετὰ δισχίλια ἔτη, ὅτι δηλ. ἡ βλάστησις εἶναι συνάρτησις τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας.

Δὲν γεννᾶται ἐπομένως καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν, ἴσως δὲ σαφεστέραν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, τῆς σημασίας τῶν ἀρδεύσεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις τῶν ρέοντων ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου χρησιμοποίησεως τούτων. Τὰ μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, τὰ ὅποια τόσον μέγαν ρόλον ἔπαιξαν εἰς ἄλλους ἀρχαιοτέρους λαούς, ἦσαν ἄγνωστα ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τούτων προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν ἐνδιαφερομένων καὶ ὀργάνωσιν μὲ νόμους καὶ κανονισμούς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὑποδιηρημένην εἰς πολλὰ ἄσπετα, μὲ πληθυσμὸν καὶ τοῦτον μηδέποτε ὁμονήσαντα, ἡ τοιαύτη συνεργασία ἀπέβαινεν ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ὑπὸ ὁμοίον κλίμα χώρας, εὐρισκομένας εἰς τὴν ἀμέσως πλησιεστέραν γεωγραφικὴν ζώνην, ὁ πολιτισμὸς συνέπεσε πάντοτε μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς γεωργίας. Ἡ ἀκμὴ δὲ αὕτη ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων διὰ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν Νείλου, Εὐφράτου, Τίγρητος, Ἰνδοῦ κλπ. Ἐκ τούτων εὐκόλως κατανοεῖ κανεὶς διατί ἡ γεωργία οὐδέποτε ἤκμασεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ διατί ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων (εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ ρέοντα ὕδατα ἢ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος) δὲν ὀφείλει τὴν ἀκμὴν του εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται διατί ἐλάχιστοι μόνον συγγραφεῖς, φιλόσοφοι ἢ πολιτικοί, ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν γεωργίαν, ἥτις ὀλίγιστα ἀπέδιδε, καὶ διατί ὁ ἱστορικὸς Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι « αἰσχρὸν ἐστὶ περὶ τὴν γεωργίαν διατρίβειν ».

Ἐξαίρεσις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὸν Ὅμηρον, ὅστις ὄχι μόνον ἀρέσκεται περιγράφων γεωργικὰς ποιητικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ μᾶς καταπλήττει διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν περὶ γεωργίας γνώσεών του καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀκόμῃ. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πρὸ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀραιότερος καὶ ἡ γεωργία ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἤκμαζε καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἥτις συνετήρει καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ ἡ ὅποια μετὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μόνον διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀρδευτικῶν ἔργων ἡδύνατο πλέον νὰ ἀναπτυχθῇ.

Εἶναι γνωστὸν ποῖαν θέσιν κατεῖχεν ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος εἰς

"Ενεκα κυρίως τοῦ λόγου τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κρατίδια, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν μηχανικῶν, δὲν βλέπομεν νὰ γίνεται ἔνωρις προσπάθειά τις πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ἐκτάσεων τούτων. Ἰσως καὶ ἡ ἔλλειψις πρακτικοῦ πνεύματος νὰ ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχαίων προγόνων μας διὰ τὴν κατασκευὴν κοινωφελῶν ἔργων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτοι προετίμων νὰ ἐξοδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὴν κατασκευὴν ὠραίων ναῶν καὶ ἀγαλμάτων.

Ἀργότερον ὁμως, ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχομεν δύο κλασσικὰ παραδείγματα προσπάθειας ἀποξηράνσεως λιμνῶν, τὸ τῆς Κωπαΐδος καὶ τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Κωπαΐδος ἐκλήθη, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὁ Χαλκιδεὺς Κράτης, ἀνὴρ μεταλλευτής, διὰ νὰ ἀποξηράνη τὴν λίμνην, τῆς ὁποίας τὰς ἐξόδους ἔφραξαν σεισμοὶ καὶ «συνέβη αὐξέσθαι τὴν λίμνην μέχρι τῶν οἰκουμένων τόπων». Ἐπομένως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ἐὰν κρίνη κανεῖς ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς τοιχοποιίας, ἥτις κατεσκευάσθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πρᾶνῶν τῶν ἀναχωμάτων.

Ἡ ἀποξήρανσις λοιπὸν ἐπεχειρήθη :

1) Διὰ κυρίων καὶ δευτερευόντων χανδάκων, ἀναχωρούντων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς λίμνης.

2) Διὰ δύο περιφερειακῶν τάφρων μὲ μεγάλα ἀναχώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς ἐδέχετο τὰ νερά τοῦ εἰς τὴν λίμνην χυνομένου ποταμοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ ὠδήγει εἰς μίαν κοινὴν κοίτην μετὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. Ἡ δὲ ἑτέρα τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς ἐδέχετο τὰ νερά ἄλλων ποταμῶν (Κοραλίου, Λόφη κλπ.) καὶ ἡνοῦτο μὲ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὥστε ἐσχηματίζετο ἓνα περιφερειακὸν ἀνάχωμα, ὅπερ ἡμπόδιζε τὰ γῦρο νερά νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ ἔφερεν εἰς τὴν μεγάλην λεγομένην καταβόθραν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι, ὡσάκις τὰ ἀναχώματα αὐτὰ συνήντων καθ' ὁδὸν καταβόθρας, κατεσκευάζοντο δευτερεύοντες κλάδοι, διὰ τῶν ὁποίων μέρος τῶν ὑδάτων ἐκενοῦτο καθ' ὁδὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἡλαττοῦτο τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος ποῦ θὰ ἐδέχετο ἡ μεγάλη καταβόθρα, ἀπεφεύγοντο οἱ κίνδυνοι ἀνεπαρκείας ταύτης καὶ ἡλαττοῦντο καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἔργων.

3) Ἐκτὸς τούτων, διακρίνονται ἐπίσης καὶ ἵχνη 16 φρεάτων εἰς

ἀποστασεις 100 - 200 μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν κατασκευὴν ὑπονόμου 2400 μέτρων, 8 μέτρα κάτωθεν τῆς μέσης στάθμης τῆς λίμνης.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτελέσεως ἀποξηραντικῶν ἔργων εἰς Ἑλλάδα εἶναι τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων, δήμου Ἑρετρίας. Ποῦ εὐρίσκονται αἱ Πτέχαι δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀκόμη. Πάντως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προβλέπεται ἡ ἀποξήρανσις τῆς λίμνης (δι' ὑπονόμου) φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἐκ τῶν συνήθων ἐγκιβωτισμένων λιμνῶν ἐκ τῶν συναντωμένων συχνὰ εἰς Ἑλλάδα. Εἰς εὐρεθεῖσαν δὲ στήλην εἰς Χαλκίδα κατὰ τὸ 1860 περιγράφεται ἐν συμβόλαιον, συναφθὲν μεταξύ τῶν Ἑρετριέων καὶ ἐνὸς μηχανικοῦ - ἐργολάβου, Χαιρεφάνους ὀνόματι, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπόσχεται «ἐξάγειν καὶ ξηρὰν ποιεῖν τὴν λίμνην τὴν ἐν Πτέχαις». Εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ὡς ἐξῆς :

Χάνδακες ἀγόμενοι ἐκ τῶν ἀγόνων, εἰ δυνατόν, τόπων διὰ νὰ μὴ χάνεται καλλιεργήσιμος γῆ, θὰ ἔφερναν τὰ ὕδατα εἰς δεξαμενὴν οὐχὶ μεῖζονα τῶν δύο σταδίων, ἐκ τῆς ὁποίας ταῦτα θὰ ἐπιπτον εἰς ὑπόνομον. Ἡ ὑπόνομος αὕτη προβλέπεται ὅτι θὰ δύναται νὰ κλείεται διὰ θύρας.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι προβλέπεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως. Ἡ ἀποξήρανσις αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Fucino (Φουτσίνο) τῆς Ἰταλίας, νοτίως τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπεχειρήθη ἡ ἀποξήρανσις αὐτῆς δι' ὑπονόμου καὶ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐπιχωσθείσης τῆς ὑπονόμου, ἡ πεδιάς κατεκλύσθη πάλιν.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν τὸ σχέδιον τοῦ Χαιρεφάνους ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Ὅπωςδήποτε ὁμως δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων καὶ αἱ ὁποῖαι δεικνύουν μαζί με τὸ παράδειγμα τῆς Κωπαίδος, ὅτι ἡ τέχνη τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἐλωδῶν ἐκτάσεων ἦτο πολὺ προχωρημένη ἀπὸ δισχιλίων ἤδη ἐτῶν.

Ε. Γανώσης

4. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων ἑλληνικῶν ἀρματολικῶν ομάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματολῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρρανε τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματολῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρῶσῃ ὁ ἀρματολισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ γερο - Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλικάρια
νὰ μοῦ γνωιαστοῦν τὸ σπίτι μου, τὴ δόλια μου γυναίκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρὸ κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωϊκοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος,

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιά δύναται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωϊσμοῦ γλαφυρὰν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάππας, ὁ πρῶην ψυχογιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμφῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτάτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κονδούνια
κι ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἀρματολῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἑπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἑπείρῳ ἀρχῶν ὁ Ἀληπασὰς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἀρματολῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

—*Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη,*
πρῶτος νὰ εἶς' ἀρματολός, δευτέρα νὰ γίνης.
Κι αὐτῆνος ἀποκρίθηκε μαντάτα καὶ τοῦ στέλλει.
 —*Ὅσ' ἔναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει*
πασὰ 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἀρματολίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἀρματολοὶ ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐν ταῖς φάραξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς Ἑλληνικῆς Μακεδονίας γόνοι, ἐν τοῖς πρῶτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλήν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μνηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ

μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρι αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλοι δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ Ἑλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀββᾶ Βαρθελεμῦ* καὶ ὁ Ἑθνικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ Ἑλληνικὴ ἡμερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ᾠσμάτων ἐμελλεν ἐκτυπωθῆ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, πρῶτον καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθείρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὑποπτοὶ, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἐτῶν εἴκοσι τεσσάρων, ἄγαμος φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, προσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρουντζίας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἴκοσι δύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντίνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὦν ὑπήκοος αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19ῇ Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλείᾳ Ὀλγᾷ μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἑλένης

Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὥν ὑπῆκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἐνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἑνός.

Ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπῆκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνετο νὰ σώσῃ αὐτούς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἀρεστὴ εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτούς εἰς αὐτήν, ἃν εὐρίσκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἀλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανῖαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὥν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει ἐκεῖνοι πατριῶται, ὥν τὰ σχέδια καὶ ὁ θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναιῶν ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαρμεύον τὴν ἡθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῇ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύστῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ συγκινούμενος; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκεῖνου τοῦ ὀνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν;

Πῶς ἡδύναντο νὰ λησμονήσωσι ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Τουρουντζίας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινι καφενεῖῳ καὶ ἐν τινι πλατεῖᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρά ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἤδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἴδου δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὀλιγώτερον εὐσθενὴς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλὰκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ηὐχόθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἐνεκα τῆς μεγάλης πίεσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δέ καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἃ διισχυρίζεται ὁ Ἀμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχη αὐτῇ.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, καθότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

Πόσον πρὸς ἐγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθeneστάτου Μακεδόνης πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔξη κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τοῦρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῇ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέρω-

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἐζήτηι καὶ ἔλαβεν ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρωΐαν τῆς 16ης Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὀκτῶ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ Χίοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἡπειρώτης ἱατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Τουρουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22αν Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἐφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίον. Τὴν δ' ὕστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἐφθασαν τὴν 28ην Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην* Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν.

Τὴν δὲ 17ην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἑξῆς :

« Ὁ καϊμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτῶ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλει τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλαν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους ».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθόν τὴν 11ην ἢ 12ην Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρύλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἵγλης ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρᾳ Μακεδονίᾳ εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστο-

ρίας ἀδελφούς Ἐμμανουήλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούνητζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

« Λόγοι καὶ ἄρθρα »

Σπ. Λάμπρος

5. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλήν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διευτρώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθύς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουήλ Κομνηνὸς ὡμοίαζε τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἱππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἱπποτῶν καὶ ὤκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἄλλος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκεῦος ὅλως ἰδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίκαιαν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ἱππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίκαια ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐτῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἱπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἀλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῶς τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἦρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλειότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτυρησιν, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικά τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων*. Καθὼς ὅμως ἡξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, τὰ χρονικὰ ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλλήνων γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλλήνων γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνέον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωςδήποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπείσασκτον ἢ ὡς προῖον τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρέτεινέτο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων κατέλυθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἀναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ

ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὅλην ἵπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διευτυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικά ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλείότερα κατάκεινται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν *Ἐρωτόκριτον*; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρον, «ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἑνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὤκειώθη πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ *Ἐρωτόκριτος*, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη, ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἵπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἵπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημονευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς*, τῆς Ἀξιάς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἱπποτικῆς κομποπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν *Ἐρωφίλην* τοῦ *Γεωργίου Χορτάτζη*, οὔτε περὶ ἑτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως.

Ἄλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινας στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν *Εὔμορφη Βοσκοπούλαν* τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων *Νικολάου Δριμντικοῦ*; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερά καὶ τρυφερά καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουν τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιούς τῆς φύσεως ἐκείνης αὖρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἂν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὁλιγώτερον γνωστός εἶναι ὁ *Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ*· καὶ ἐν τούτοις ὁ *Ἀπόκοπος* εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρῆουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ *Ἀπόκοπος* κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσι τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν· τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὁμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς ἐλληνικῆς ἡπείρουποίησιν.

Οὐδὲν ἥττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἐπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἑσκουριάλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεβήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὅπως οὖν λόγων μετέχοντες Ἕλληνές τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγεν-

νοῦς ἡμῶν βίου, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγονται λόγου ἁξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλὴν Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληνικῷ ναῷ τῇ 25ῃ Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνων λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περιφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ κλησις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἄνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπὶ κλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτον τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτον καλλιπεπτερότερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπεὶ κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τὸν *Περὶ ἀγάπης* λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἑρινὺν τῆς διχονοίας.

«Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; Ὅχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὄχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὄχι τώρα ἐγκαιρὰ τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκτάβαλεν ὁργὴ θεϊκή..., ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπου εἶναι ὁ στῆλος τῶν βασιλειῶν».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρῃ, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκο-

πος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοῖς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἄπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἑπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ καθ' ἑκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἐκείνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον:

Libertà vo cantando, ch' è sì cara
Come sa chi per lei vita rifiuta
Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡσὰν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ Ἰταλισμοῦ συνδυασθέν-

τος έλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παίδευσιν ἀνῆκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς καὶ ὁ Μαρῖνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετροῦπολιν τὸ κολοσσιαῖον βᾶθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἣτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

« Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους », τ. 4

Κων. Παπαρηγόπουλος

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣΠΕΡΙΑΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους ἐζησεν ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, πού ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, πού μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ προσπάθεια νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούριες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός... Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰώνων πού ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς : « Ἡ Ἀναγέννηση »... Ἡ Ἀναγέννηση δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάση νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτηση τῆς αὐτῆς ὠθεῖται ἀπὸ τὴ συναισθηση ὅτι τὸ παρὸν δὲν τὴν ἱκανοποιεῖ. Ὁ πολιτισμός τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὶς νέες ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς... Ἀπορρίπτουν γενικὰ ὅλες τὶς ἀξίες, πού ἴσχυαν κατὰ τὸ μεσαιῶνα, τὴ μεσαιωνικὴ ἐπιστήμη, τὴ μεσαιωνικὴ παράδοση, τὴ μεσαιωνικὴ τέχνη...

Ὁ Πλήθων ἐζοῦσε ἔντονα τὸ βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, πού σημειώ- νεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ κρίση πού ἐχειμάζε- τότε τὸν πολιτικὸ βίον τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἐν- τὸνα αἰσθητὴ στὴν ψυχὴ του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης πού διεξῆγε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Λατίνους, ἦταν κάτι πού εἶχε συναισθανθῇ πολὺ πρόωιμα.

Πληροφορίες σχετικὲς μᾶς δίνουν ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμὴν στὰ 1414, τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στὰ 1416, καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουὴλ

Παλαιολόγο, γραμμένο κατά τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρά τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου πού ἀπειλεῖ τὸ γένος καὶ προτείνει μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεται γενικὴ ὀργανωτικὴ ἀναμόρφωση τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά· κοινὴ κτῆση τῆς γῆς καὶ διαίρεση τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις πού εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στὴν «Πολιτεία» του...

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα πού ἔχει γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ κράτους ἡ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὀργάνωση στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγίανση τοῦ νομίσματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικῆς διευκολύνσεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίμων εἰδῶν...

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τὴ σημασία πού εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος:

« Ἀλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὐσα τηλικαυτὴ ὁμοῦ καὶ ἡπειρος ἡ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ῥαδίως πρὸς τῇδε κρατεῖν¹»· δηλαδή:

(Ἐπὶ ἄλλα σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἡπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρμητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευὴ τὸν ἐχθρὸ πού θὰ ἔκανε ἐπίθεση. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν οἱ κάτοικοι της ἐκστρατείες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. Ὡστε θὰ ἔμπορουν εὐκολὰ νὰ γίνωνται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας).

Ὁ Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

έλληνικοῦ γένους. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτὸν χώρα ποὺ διατηρήθηκε πάντοτε ἑλληνική· «Ἐσμὲν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἢ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἕλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἰ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἕλληνες αἰεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτουπερ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδέων ἄλλων προενοκηκότων».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἕλληνες κατὰ τὴν καταγωγὴν, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὕρη κανεὶς μίαν ἄλλη χώρα, ποὺ νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης ποὺ γειτονεύει μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά ποὺ γειτονεύουν πρὸς αὐτή. Γιατὶ εἶναι φανερό ὅτι οἱ Ἕλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴν χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγματικὴ κατάσταση τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τὴ σημασία ποὺ ἔχει γιὰ τὸ κράτος ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξη καὶ ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, ποὺ προσιδιάζουν γενικὰ στὴ νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν οὐτοπιστικὴ* πτῆση τῆς φαντασίας καὶ τὴ ρεαλιστικὴ* ματιά. Ἡ πολιτικὴ του ὀξυδέρκεια τὸν βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι τὸ ἑλληνικὸ γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, ποὺ ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρέασαν καθόλου.

Ἄν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμὴ εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζῃ τὴν ὑπαρ-

ξη του διεξάγοντας αγώνες και προς τη δύση και προς την ανατολή. Τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὅποια ζῆ και δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος ὁ κρισιμώτατος αἰώνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσή του. Μὲ ἀκλόνητη πίστη στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούρια δύναμη.

“Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας* και τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς παλαιούς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα ὅτι ἡμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων και τῶν Μακεδόνων. Στους αγώνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴ συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. «Οἱ Παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου και τῶν μετ' ἐκείνων Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε και κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπερηγμένων εἰσπράττουσιν, Ἑλληνας ὄντας, και νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν». (Αὐτοί, δηλαδή οἱ Τούρκοι, ποὺ εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιὰ τους καταγωγὴ Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου και οἱ μαζί μὲ αὐτὸν Ἑλληνες τοὺς ἐπιβουλεύθηκαν και τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἓναν ἀγώνα, ποὺ ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσεως ποὺ ἐπιχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἐπεὶ ἀπὸ πολὺν καιρό, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκηση, γιὰ τὰ παθήματα ποὺ ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, ποὺ εἴμαστε Ἑλληνες. Ἐχουν τώρα αὐτοὶ δύναμη πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, και κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἐξόντωσή μας). (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀποφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρέπει νὰ τὸν ὥθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῇ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ ἐξόρμηση γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῇ πλη-

ροφορίες. "Ολος του ό βίος ήταν αφιερωμένος στην εξυπηρέτηση τών κοινών. Τό έτος τής γεννήσεώς του πρέπει νά τοποθετηθῇ μεταξύ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητή γιά τή χρονολογία τής ἐγκαταστάσεώς του στην Πελοπόννησο δέν μᾶς ἔχει παραδοθῇ. Ἀπό συνδυασμό γεγονότων καταλήγουν οί ἱστορικοί νά τοποθετήσουν τήν ἀφιξή του στό Μιστρά γύρω στά 1414. Ἱστορικά βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενή του σχέση μέ τούς Παλαιολόγους, πού τόν ἐτίμησαν μέ δωρεές « διὰ τό ὕψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καί τῶν ἄλλων καλῶν τε καί πλεονεκτημάτων, ὧν ὁ Θεός αὐτῷ ἐδωρήσατο ».

Τό σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τό ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχή του στή σύνοδο γιά τήν ἔνωση τῶν Ἑκκλησιῶν κατὰ τό 1438 καί ἰδιαίτερα ἡ διατριβή του κατὰ τό ἴδιο ἔτος στή Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στην ἰταλική αὐτή πόλη εἶναι γεγονός πού ἔχει σημασία γιά τήν πνευματική ἐξέλιξη τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιά πρώτη φορά μέ τήν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικός κόσμος σέ γνήσια ἐπαφή μέ τήν πλατωνική φιλοσοφία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μέ τή συγγραφή τῆς πραγματείας του « Περὶ ὧν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρειται », πού ἐγράφηκε τήν ἐποχή ἐκείνη στή Φλωρεντία. Ἀλλά ἀκόμη σημαντικότερο γιά τήν πνευματική ἱστορία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τό γεγονός τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μέ τό δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cosimo de Medici (Κοσμάς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτήν ὀφείλεται ἡ ἱδρυση τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, πού ἐγίνε κατὰ τό 1470 ἀπό τόν Cosimo. Ἡ σχετική μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπό τόν γνωστό μεταφραστή τοῦ Πλωτίνου καί νεοπλατωνικό Ἰταλό φιλόσοφο Marsilio Ficino. Στόν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν « Ἑννεάδων » γράφει ὁ Ἰταλός σοφός τὰ ἀκόλουθα : « Ὁ μέγας Κόσιμο... κατὰ τόν καιρόν, πού ἐγίνονταν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καί Λατίνων κατὰ πρωτοβουλία τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τόν Ἑλληνα φιλόσοφο, πού εἶχε ὄνομα Γεμιστός καί παρῶνυμο Πλήθων καί ἦταν ἓνας ἄλλος Πλάτων, πολὺ συχνὰ τόν εἶχε ἀκροασθῇ νά μιλῇ γιά τὰ Πλατωνικά μυστήρια. Ἀπό τό διάθερμό (ἀπό ἐνθουσιασμό) στόμα του τόσο πολὺ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευσθῇ, ὥστε νά συλλάβῃ ἀπό τότε στό βαθύ του στοχασμό κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπὸ νά τήν ἰδρύσῃ σέ κατάλληλη εὐκαιρία ». Ἔτσι ἡ μεγαλεπήβολη σκέψη τοῦ Πλάτωνος γιά τήν ἱδρυση ἑνὸς κρατικοῦ

ιδρύματος αφιερωμένου στην έπιστημονική έρευνα έριχνε στερεές ρίζες με τή μεσολάβηση του Πλήθωνος στο Ιταλικό έδαφος. 'Η φλωρεντινή 'Ακαδημία άναδείχθηκε τó πρότυπο, γιά νά ιδρυθούν έπειτα παρόμοια ιδρύματα. Με τήν ίδρυσή τους κατανικήθηκε τó συντηρητικό πνεύμα τών Πανεπιστημίων και άνοίχθηκε ó δρόμος γιά τήν έπιστημονική έρευνα.

'Η σύνοδος του 1438 δέν έφερε κανένα εύνοϊκό άποτέλεσμα γιά τó έλληνικό γένος. 'Ο Πλήθων έξαναγύρισε στην Πελοπόννησο και συνέχισε τή διδασκαλική και συγγραφική του δράση....

Τά ιδρύματα τών 'Ακαδημιών δίκαιο είναι νά τόν άναγνωρίζουν γιά πατέρα τους. Τó έλληνικό γένος χρεωστεί σ' αύτόν τó ξαναζωντάνεμα σέ μιά τραγική στιγμή τής έθνικής του αύτογνωσίας. Είναι άλήθεια ότι ό ζήλος του γιά τήν άναμόρφωση του Γένους τόν έκαμε νά παραγνωρίση τή σημασία πού είχε γιά τó λαό τών 'Ελλήνων τó χριστιανικό βίωμα. Στην έκτροπή του όμως αύτή τόν ώθησε ή συνείδηση τής άγωνίας έμπρός στη δύσκολη ιστορική συγκυρία. Είχε τή σύνεση νά σκεπάζη με τόν πέπλο τής σιωπής τά τολμηρά άναμορφωτικά του σχέδια και νά παρέχη τή ζωή του ύπόδειγμα σεμνότητας και άρετής. "Άξιος επαινέτης του ό μαθητής του καρδινάλιος Βησσαρίων*, έκφράζοντας τόν πόνο πού αισθάνθηκε τó Γένος γιά τó θάνατό του, τόν κατατάσσει στόν ούράνιο χώρο συγχορευτή τών άθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα Ἰακχον». Καί με τήν καρδιά γεμάτη από σεβασμό και εύλάβεια συνθέτει τó ακόλουθο έγκωμιαστικό επίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν άνέρας θεοειδέας Ἑλλὰς
προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
'Αλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρον παραλλάσσει,
τόσον τῶν ἄλλων ἀμφοτέρον κρατεῖ.*

(Πολλοὺς θεόμορφους άνδρες ἐγέννησεν ἡ Ἑλλὰς, πού προεξέχουν κατὰ τή σοφία και τίς ἄλλες ἀρετές. 'Ο Γεμιστός όμως ὑπερέχει από τούς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ό ἥλιος από τὰ ἄστρα).

Περιοδικόν «Νέα Ἑστία» 1953 ('Ανατύπωση εἰς Κ. Δ. Γεωργοῦλη, «Αἰσθητικά και φιλοσοφικά μελετήματα», 'Αθήναι 1964, σσ. 131-147).

Κ. Α. Γεωργοῦλης

7. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ο λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἱστορίαν του κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης του».

Πόσῃ ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματικὴ αὕτῃ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα ποὺ ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνῶσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν τοῦ μέλλοντος, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αὕτῃ, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ «κεδνὰ* βουλευόμενα», τοῦ ὑπηγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὠρῶν τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν «νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἀναφε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ὁποίαν ἄθροα προσήλθεν εἰς τὰ ὄπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ «ὠκύπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ», ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγυωμένη καὶ ὀρκιζομένη ὅτι «οὐ κατασχυνεῖ τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσε εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἄριστείδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσανεσκειάς, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπικάιρος καταντᾷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ῥωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ «ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαινόμεθα νέφη», ἐξεφώνησε τὸν Αὔγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνου λόγον. Διὰ τοῦτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, «*μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτρίβόμενοι συσσωζεῖν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις*».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναία καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συνδρομὰς καὶ εἰς τὰς εἰδη καὶ κοσμήματα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἕξ αὐτῶν εἰς κρίσιμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς Ἰμέρας, ἣτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμῖνος τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν του βίον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τώρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἀλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπαρνήσιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποὺ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰώνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Περιοδικὸν «Νέα Ἑστία», 1940

Σ. Β. Κουγιάς

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ. ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΙΚΑΡΙΟΥ

Ἦταν ἐκεῖνος, πού, παιδί, χάιδευε τὰ ὅπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μιὰν ἐπανάστασιν.

Ἦταν ἐκεῖνος, πού γεύτηκε τὴν πίκρα ὅλη ἐνὸς ἀτιμοῦ πολέμου. Πολλοὺς, πού δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικά χρήματα γιὰ ὅπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη, πότε μὲ ψυχρά γινωμένη ἀπὸ μεγάλη κούρασιν, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἐξὸν ἂν κατὰ λάθος ἕνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους πού φοβοῦνταν καὶ ἄλλους πού δὲν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δὲν ἤξεραν καὶ ἄλλους πού δὲν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους πού κὰν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιὰν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὥσπου πείστηκαν μερικοὶ νὰ κάμουν μιὰν ἐταιρεία γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικοὺς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. Ἄραγε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικά ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά;

Ἀλλὰ ἐτοιμάστηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν, καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς ἔπιασαν οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἄμοιρη χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο πού ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼςμποροῦσε δηλαδὴ νὰ γίνη δουλειὰ στὴ Μακεδονία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτὰ πού εἶδαν ἦρθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τοὺς ὅμως ἦρθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν

στενόκαρδων. Κανένα εμπόδιο, καμιά δυσκολία δὲν ἄφησαν πού νά μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέληση τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι πού κατάλαβαν τάχα καὶ πείστηκαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μπορούσε νά γίνη κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις : « Δημοκόπτοι, μακεδονοκόπτοι, ἐκμεταλλεῦται τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι ».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νά δώσει ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τελειωτικὰ τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἤβρε ταχυδρόμους, ὁδηγοὺς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικά παιδιὰ, παλικάρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νὰ ἐτοιμάσῃ καὶ τὰ ἄλλα καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλὰ· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς νὰ στείλουν ἀμέσως νὰ τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄραγε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικά κανενὸς καμιά ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ σὲ Βουλγάρους δὲ θὰ βαστιοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἡσύχαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναῖκα του : « Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω ». Ἀλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιὰ του : « Κλαίω ἀκόμη καμιά φορὰ, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό . . . Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ . . . Διὰ σέ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω ». Καὶ πάλι ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ρούχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρῶτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πὼς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν « ζήτω ». Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νὰ πάγῃ μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε

και οι άντρες έρχονταν από κοντά. Πήγαν έτσι ως τη γραμμή και εκεί περίμεναν τη νύχτα· άμα ήρθε, έκαμαν το σταυρό τους και πέρασαν τα σύνορα. Σκοτάδι φοβερό και ανήφορος, δάση και λαγκάδια και ρεματιές θεοσκότεινα και έπειτα κατήφορος· τρεις ώρες πήγαιναν έτσι και ύστερα από άλλες τόσες δρόμο, κατά το πρωί, βρέθηκαν αντίκρυ σ' έναν τούρκικο σταθμό πάλι στα σύνορα. Κρύβονται την ήμέρα και τη νύχτα ξεκινούν πάλι. Τα μέρη είναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά και πέτρες που κατακόβουν τα πόδια. 'Ο ένας οδηγός μιá μέρα φεύγει κρυφά· ό άλλος δέν ξέρει το δρόμο· και ό τρίτος είχε άρρωστήσει πριν ξεκινήσουν. 'Απαντούν βλάχους, και άλλους με το καλό, άλλους με το κακό, τους βάζει ό άρχηγός και οδηγούν το σωμα. Βλέπει πως οι άντρες του αρχίζουν να κουράζονται· ούτε μιάν ώρα δέν περπάτησαν σε δρόμο πατημένο και όλο περνούσαν άπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια και δάση· τα δάχτυλα των ποδαριών από την κακοτοπία και τα γόνατά τους φριχτά πονούσαν, και ό οδηγός δέν ήξερε ούτε καν τη δημοσιά που πάγει στη Σαμαρίνα· μερικοί, από τη θέρμη, μόλις μπορούσαν ν' ακολουθήσουν· έναν τον αφήσαν σ' ενός βλάχου σtάνη να γιατρευτή. Ψωμί και γάλα και κρέας με τη βία σχεδόν έπαιρναν από τις stάνες και συχνά έμεναν χωρίς· άλλοτε πάλι ώρες πολλές έμεναν δίχως νερό. Κάποτε τους έλεγε λίγα λόγια ό Παύλος, που τους έγκαρδίωναν πάντα· μερικοί του άποκρίθηκαν μιá φορά πως τα βάσανά τους δέν τους πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αυτόν· τότε ό γέρο - 'Αντρουλής γυρίζει και λέγει :

— 'Ο καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεί να μην έχη τις δυνάμεις μας, μά έχει ψυχή πιο δυνατή από μās· αυτή τότε βαστά.

"Ό,τι δη του θυμίζει πάντα το σπίτι και τα παιδιά του. "Ενας βοσκός, που πήραν για οδηγό, τους είπε να κόψουν δαδί από ένα πευκο και ν' ανάψουν δαυλιά· πήρε και ό Παύλος ένα και του ήρθε μονομιās στο νοϋ ένας περίπατος στην Κηφισιά με τα παιδιά του, μιá μέρα που μάζεψαν μαζί δαδί σ' ένα κομμένο πευκο. Και ρωτῶ ή πονεμένη του ψυχή, αν θά ξαναδῆ ποτέ τέτοιες εύτυχισμένες μέρες.

"Όλη νύχτα περπατούν στο βουνό και, άμα κατά το πρωί έφθασαν στην κορυφή, έπεσαν κατακομμένοι χάμου και κοιμήθηκαν μ' ένα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ό άρχηγός, του είπαν πως ένα από τα καλά παιδιά του έλειπε· έστειλαν άλλους να το γυρέψουν, αλλά δέν το ήβραν και προχώρησαν. Την άλλη νύχτα αρχίζει ή βροχή, πού βα-

στὰ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἐλειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψη τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλὴς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἀλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαργίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι πού ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρια. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη πού δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει, οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη πού καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίζη, ἐκείνη πού μ' ἓνα καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει, καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

Ἔρχονται ἀπὸ χωριὰ ἄντρες πού θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμῆλωναν ἀπὸ πρσφύλαξη τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς πού πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἐβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων πού πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναϊκός του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ, καὶ σωστὴ νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἀσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δήμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης μὲ τὰ

έννια παλικάρια του, πού ως την ώρα εκείνη έμενε κρυμμένος στο χωριό από το φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ύστερα από τὸν καπετάν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. "Αμα εἶδε τὸν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θὰ τοὺς πάρῃ ὁ διάβολος», καὶ τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὄξυές, κοντὰ στὸ χωριό του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τοὺς, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατὰ. "Υστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ πού ἦταν στὰ τσαρούχια τοὺς μέσα. "Εφαγαν λίγο ψωμί, σὰ λάσπη γινωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριό νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἄναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφότου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. "Εκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἑνὸς παπαῦ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναῖκα του ὁ Παῦλος: «Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου ἐὰν εἶχον δικαίωμα ἐγὼ νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπῆντων, ὄχι, ὄχι!... Μὰ τὴν ἀλήθειαν, πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη».

"Αλλὰ ἐκείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἓνα σπιτι μαζὶ μὲ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σὰ χριστιανός, στοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. "Όλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. "Υστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψη καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δύο δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει πῶς ἦταν καταδικασμένοι νὰ σκοτωθοῦν γιὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Καὶ ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν

ὁρμή τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθη ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τῇ φριχτῇ δουλειᾷ ποὺ ἔμαθαν στῇ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τῇ βίᾳ τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στῇ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καὶ γιατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὁρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺμποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειὰ καὶ διάταξε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλῆγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, ποὺ ἄκουσαν τί γίνονταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχὰ τὰ χωριά.

Ἐνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐμπιστευμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βάσταξε, μόνον πήγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ' ἓνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ἰδῇ νὰ ἔρθῃ καὶ ἅμα ἦρθε τὸν ἀκολούθησε. Ἀλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πήραν ν' ἀνέβουν τῇ δύσκολῃ πλαγιᾷ τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἐρχόταν τελευταῖος, γιατί δὲ βιαζόταν νὰ κρύβεται καὶ μπροστὰ του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, ποὺ ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε σπρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ κάτω ἔριχναν πυκνὲς μπαταριὲς κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φτάσουν οἱ δυὸ τους σ' ἓνα κορφοβούνι, ποὺ θὰ τοὺς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρνη τὸν νέο καὶ πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

Ὁ Παῦλος τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχὴ τὰ βόλια, καὶ σέρνοντάς τὸν φέρνει ὡς τὴν κορυφὴ καὶ

τὴν προσπερνᾷ. Τότε κράζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν νὰ βοηθήσουν τὸ λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἴσως, δὲν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινὸς τρέχει καὶ μαζί μὲ τὸν ἀρχηγὸ σηκώνουν τὸν νέο, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σύδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλὰ μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Γιατρικὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λέει μονάχα :

— Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔρθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπρινὸ προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ καὶ δὲν παύουν τίς τουφεκιές. Καταχνιὰ κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σκεπάζει κείνους ποὺ φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βία τους. Εἶχε σκοπὸ νὰ κατεβῇ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναῖκες τοὺς λέν πὼς ὁ στρατὸς ἔμεινε κάτω στοῦ χωριὸ καὶ ἔβαλε σκοποὺς. Τὶς παράγγειλε ὁ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιὰ του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπ' ἄλλοῦ βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μὲς στὰ χαμόκλαδα.

Ὁ χειμῶνας ἤρχονταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφίνουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς ποὺ τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὅπλα, γιὰτὶ βλέπει πὼς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προφτάσῃ ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔρθῃ, πίστευε πὼς στο χέρι του ἦταν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ἡ κούραση πλακώνει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμηση μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του γράμματα :

«Πότε σᾶς συλλογίζουμαι καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὅπωςδήποτε πάντοτε πάσχων τόσον πολὺ ἠθικῶς, ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ πόνους».

Καὶ κάποτε στὴν ἄπονη μοναξιὰ ποὺ βρίσκεται, σὰ νὰ προβλέπη τὸ θάνατο. Ἐνα ἄστρο στὸν οὐρανο εἶναι τὸ μόνο πράγμα ποὺ ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμή νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγαπημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθῃ πὼς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτὸν στὸν ἴδιον κόσμο.

Μιὰ βραδιὰ ἔφθασαν σ' ἓνα χωριὸ μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ

καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιὰ του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλὰ· καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερεις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκουνταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. Ἐφεραν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔρθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Στάτιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα καὶ ἔφυγαν. Τὸ πρωὶ ἦρθαν χωριάτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τίς δουλειές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριό μακρύτερα. Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιὰ· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προεστοὺς νὰ φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγεμα πῆγαν οἱ δυὸ αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

— Ἐ, θὰ περάσῃ, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναῖκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριό σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾷ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἔτοιμοι, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτὰ ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλὰ καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν; νὰ πυροβολήσουν; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μῆνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποὺ πῆγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιὰν ἀπάντηση δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας : Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ο άρχηγός τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ· ὁ χωριανὸς ποὺ ἦταν κοντά του τραβᾷ καὶ αὐτός· ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τοῦρκοι σκόρπισαν· πιάνουν ὅμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν· ὁ ἀρχηγὸς μὲ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἓνα μικρὸ στάβλο, γιατί ἑπάνω δὲν ἦταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἓνα στρατιώτῃ ποὺ ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλὴ· τραβᾷ, καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει· ἓνα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

Ἄρχισε νὰ νυχτώνῃ· ὁ ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μὲ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούστηκε μιὰ τουφεκιὰ καὶ ὕστερα μιὰ φωνή :

— Μὲ χτύπησαν, παιδιά.

Ἦρχονταν πίσω ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο· μπήκε μέσα καὶ κάθισε σὲ κάτι ἄχυρα. Φώναξε ἓνα ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὸ λαιμὸ τὸ σταυρὸ ποὺ φοροῦσε, εἶπε :

— Νὰ τὸ δώσης στὴ γυναῖκα μου· καὶ τὸ τουφέκι στὸ γιό μου· νὰ πῆς ὅτι τὸ καθήκον μου τὸ ἔκανα.

Ξεζώστηκε κι ἔπεσαν λίρες ἀπὸ τὸ κεμέρι του ποὺ τὸ εἶχε τρυπήσει τὸ βόλι, φάνηκαν αἵματα, ἄρχισαν πόνοι καὶ ἔλεγε :

— Σκοτῶστε με, βρὲ παιδιά· πῶς θὰ μ' ἀφῆστε στοὺς Τούρκους;

Ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα· ὅταν τὸν συνέπαιρνε φοβερός ὁ πόνος, σχεδὸν βογκοῦσε καὶ ἔλεγε :

— Πονῶ, σκοτῶστε με ...

Καὶ πάλι :

— Σκοτῶστε με ...

Καὶ ἄλλοτε ὀνόμαζε τὰ παιδιὰ του.

Ὁ σύντροφος, ποὺ εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε :

— Καπετάνιε, δὲ σ' ἀφήνουμε στοὺς Τούρκους.

Καὶ ἔσκυψε καὶ τὸν φίλησε στὸ στόμα· τὰ χεῖλη του ἦταν ψυχρά. Καὶ πάλι τὸν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοὶ κι ἔλεγε ὅλο πιὸ σιγανά

— Πονῶ, σκοτῶστε με ...

Δὲν μποροῦσε πιά νὰ κουνηθῇ ἀπὸ τὴ θέση του· οὔτε τὰ παιδιὰ του δὲν ὀνόμαζε τώρα· ὥσπου δὲν ἀκούστηκε πιά φωνή ...

« Μαρτύρων καὶ Ἠρώων αἷμα »

Ἰωάν. Δραγοῦμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(Ἀποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὥρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπὸ τῆ φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στὸν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμο γιὰ τὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δρὺ μεγάλη, ποὺ τὰ φύλλα της τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστὰ, θάλασσα ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. Ἀριστερὰ κοιτάζω, θάλασσα ποὺ στολίζεται μὲ ζεστὰ μαβιὰ χρώματα. . . Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορὰ προσεχτικὰ, πέρα στὰ δεξιὰ, καὶ ἀγναντεύω, σ' αὐτὴ τῇ γνωστῇ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἑνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφὴ εὐγενική, ποὺ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσική. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ κι ἐγὼ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρῶτη φορὰ ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἴδια ἔνταση τὴν τωρινὴ εὐτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εὐτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφὴ αἰώνια, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφὴ στὸ αἶσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχὸς μου τὴν ὀριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς την μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

/ *

Ἄλλη μέρα, σταχτερὸ ἀπόγεμα, σὲ ξένα ἀκρογιάλια. Ἦταν συννεφιά καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα, καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιὰ, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ πάρῃ. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νιώθω πὼς εἶμαι μόνος στὸν κόσμον καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανέναν ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμιά φορὰ ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη ἀπὸ τ' ἄλλα σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανέναν δεσμό νὰ τὰ συνδέῃ ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξεριζωμένος ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πράμα χαμένο στὸν κόσμον καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λήῃ :

τριγυρίζουν παίζοντας, διαγράφοντας ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει τῶν ποικίλων ἀκανονίστους κύκλους, βυθίζοντας τὰ ράμφη τῶν εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς διὰ τὴν δροσισθῶσι, κι ἐξαίφνης ἀνυψούμενοι πρὸς τὰς κόφας* καὶ τὰ χρυσὰ κορζέτα* τῆς σκούνας, καὶ πάλιν ἐπαναβυθιζόμενοι καὶ κολυμβῶντες ὀλίγας ὀργυιὰς ὡς ἐκ χάρτου βαρκάκια με ἀνοικτὰ τὰ πτερὰ, με κλειστὰ τὰ πτερὰ, χιονώδεις, βαμβακεροί, ζωηροί, ὅλοι ὁμοῦ, στολίσκος παίζοντος παιδίου, ἓνας - ἓνας, γῦρο - γῦρο, εἰς τὴν γραμμὴν, μακράν, ἐγγύς, ὡς νὰ ἐργάζονται, ὡς νὰ θέλουν νὰ κτίσωσι τὰς φωλεὰς τῶν ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς λαμποκοποῦσης ἐπιφανείας.

Χορὸς δελφίνων παρέκει, ἀνακύψας αἰφνης ἀπὸ τοῦ μαύρου βυθοῦ, διαγράφει μελαψὰς γραμμάς, ὀψιδωτὰς γραμμάς, κατρακυλῶντος ἀσκοῦ γραμμάς. Τοῦ πελάγους δῦται ἀμιλλῶνται, θαρρεῖς, εἰς τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις· ἀροτῆρες πελαγήσιοι ὀργώνουσι τὴν μαλακὴν ἐπιφάνειαν. Θεωρῶν τὸ κύμα ἀπὸ τῆς κωπαστῆς διακρίνω τὰ ψαράκια πάλιν, τρία - τέσσαρα κοπαδάκια, ψαράκια μικρά, τῆς πατρίδος μου ψαράκια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου. Παιδάκια ὀρφανὰ, κυνηγοῦν τὴν μητέρα τῶν φεύγουσαν. Καὶ πόσον ἀγάλλονται ὅπου τὴν κατέφθασαν. Προσκολλῶνται εἰς τὰ ὕφαλα μὴ τὴν χάσουν, ἀναπόσπαστα. Καὶ τὴν φιλοῦν καὶ τὴν τσιμποῦν. Καὶ παίζουν εἰς τὴν ποδιὰν τῆς, θαρρεῖς, μαῦρα ματάκια, ἀπὸ χανδρίτσες ψεύτικα ματάκια.

* * *

Πυρίνη, κατακόκκινος ἡμικυκλικὴ ὀπή, καίει τῶρα πρὸς τὴν δύσιν. Ὅπῃ καμίνου, ἔνδον τῆς ὁποίας ἀναρριπίζονται δυσθεώρητοι φλόγες. Οὕτω πυρίνους λάμπεις θὰ ἐξηκόντιζε καὶ ἡ φοβερὰ Βαβυλωνία κάμιнос. Ἀφηρημένος πρὸς τὸ αἰφνίδιον θέαμα, νομίζω πὼς διακρίνω ἔνδον τῆς καιούσης καμίνου τοὺς τρεῖς Παῖδας ἄδοντας καὶ χορεύοντας : «Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε πάντα τὰ ἔργα...». Στιγμὰς τινος διαρκεῖ τὸ φλογερὸν θέαμα ἐν τῇ ἀπλῇ κυανότητι οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ εἶτα σβέννυται αὐτοστιγμεί.

Ὁ ἥλιος ἔδυσε πλέον. Καὶ φλόγες καὶ κάμινοι ἐξαφανίζονται καὶ ἀπομένει περὶ ἡμᾶς τὸ πέλαγος σιωπηλόν, σκοτειδιαζόμενον. Χεῖρ ἄγνωστος ἤπλωσε περὶ ἡμᾶς καταγάλανον αερώδη πέπλον, ὅστις ἑλαφρὰ - ἑλαφρὰ μᾶς ἐπεκάλυψε μετ' ὀλίγον ὡς νύξ. Κι ἐχάσαμεν πλέον τοὺς χρυσοῦς λοφίσκους τοῦ "Αἰ - Στράτη με τὰ κλιμακωτὰ ἀγρίδιά του καὶ τὶς εὐμορφες ἀκρογιαλιές του.

Τὸ πᾶν ἐβυθίσθη μετ' ὀλίγον εἰς σκοτίαν. Σκοτίαν πού τὴν αἰσθάνεσαι γυρὸ σου συνθλίβουσάν σε ὡς οἱ ὄχλοι τὸν Κύριον. Σκοτίαν ζωντανήν, ὕγραν σκοτίαν, τοῦ πελάγους σκοτίαν. Λεπτὴ ἀρωματώδης δρόσος ἐπιπλέει πανταχοῦ τῆς θαλάσσης, ἧς ὁ γλυκὺς ψίθυρος συγχέεται πρὸς τὸν μαλακὸν θροῦν τῆς πλεούσης σκούνας.

Ἄλλὰ προχωρούσης τῆς νυκτὸς ἀκούεται πέραν ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἁοράτου πόντου θορυβώδης αὖρα, ὡς νὰ σείωνται πρὸς δυσμὰς ἀθέατα δάση ὑπὸ στυγνοῦ μαίστρου*, βοίζοντος ὑποκώφως, λέγεις καὶ κατέρχεται χείμαρρος ἀφανὴς ἀπὸ ὕψωμάτων. Προαγγέλλεται νυκτερινὸν μελτέμι. Βίαιος ἄνεμος πού παίρνει τὰ μεσάνυκτα. Ὑπὸ τὰς ἀστρολαμπὰς διακρίνομεν τὰς ρυτιδώσεις τοῦ πελάγους ὡς πτυχὰς ἠπλωμένης ὀθόνης. Ὁ πλοίαρχος στηρίζει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὁσφύος ὡς Αἰγινήτικη λάγηνος*, βλέπων σύννους πρὸς τὰ ἱστία, διατάσσει τοὺς ναύτας, μόλις ἀποδειπνήσαντας, νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ τεζάροντες μαντάρια* καὶ μπράτσα, ὅπως εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπερχομένου ἀνέμου, ἀποστείλαντος ἤδη τὰς προφυλακάς του, μερικὰ φουσκωμένα κύματα.

Καὶ ἰδοὺ αἰφνίδιαι ριπαὶ καταφθάσασαι, προσπίπτουσιν ἐπὶ τῶν ἱστίων, ἅτινα τινάσσονται κυματοειδῶς, ἐν ἡχηροῖς πλαταγισμοῖς, ὡς νὰ προσέκρουσαν ἐπ' αὐτῶν ἀγέλαι πτηνῶν νυκτοβίων καὶ κτυπῶσι τὰς πτέρυγας των. Τέλος κολποῦνται ἐν κραδασμοῖς καὶ παλμικαῖς κινήσεσι τοῦ σκάφους, ὅπερ μετὰ στεναγμὸν ἰσχυρὸν ἀνεκινήθη αἴφνης — ἐξηπλωμένον ὅλην τὴν ἡμέραν στὴν λιακάδα — καὶ ὡς προσωθηθὲν ἐρρίφθη ἀκούσιον εἰς τὴν ἀνοιγεῖσαν ὁδόν.

— Τὰ φανάρια σου!

Προστάσσει τὸν παῖδα ὁ πλοίαρχος, ἐπιβλέπων τοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν μεγάλους τοῦ πλοῦ φανούς, ἐξέχοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡς δύο μεγάλα ὄμματα ἀλλοιθῶρου τέρατος, πράσινον καὶ ἐρυθρόν.

Καὶ ἰδοὺ θρῆνοι ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τῶν κορζετῶν θρῆνοι ἄρπας καὶ λύρας. Ὁδυρμοὶ καὶ γόοι αὐλοῦ φρυγικοῦ, τὸ φρύγιον* αὐλοῦντος. Μέλος νεκρώσιμον ἁοράτων πνευμάτων, ἐν νυκτίαις φοβεραῖς ὥραις ἐπικαθισάντων, θαρρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῆς νεῶς καὶ θρηνοῦντων ἐν ἰαχῇ τοῦ ἐρήμου πελάγους.

Ἀθέατα τελώνια, κρεμάμενα ἀπὸ τῶν πολυσχιδῶν σχοινίων τῶν ἀρμένων, ἀρχίζουν νὰ παίζουν τραγούδια τρελλά, τραγούδια μέθης, ἀποκριᾶς τραγούδια, τραγούδια χοροῦ, ζωῆς τραγούδια, θανάτου

τραγουδία. Μοιρολογούν γυναῖκες ἐπὶ νεκρῶ κι ἐξαίφνης αἱ ἴδιαι καγχάζουν ὡς αἱ Βάκχαι. Τώρα ἀλαλάζουν Τοῦρκοι ἐν ἐφόδῳ, τώρα ψαλμωδοῦν ψάλται κηδεύοντες. Ἀπὸ τὰ σκολιά* ἐξάρτια*, ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ παταράτσα*, ἀπὸ τὰ χιαστῶς συμπλεκόμενα μαντάρια, πανταχόθεν ἀντηχοῦσιν οἱ θρῆνοι καὶ οἱ γέλωτες, ταχύπτεροι τοῦ μελτεμίου* ἀπόστολοι, τὸ ὅποιον κατόπιν των, νά το, ἀφρίζει, ὠρύεται, μυκάται.

(Ἀκολουθεῖ λεπτομερὴς περιγραφή τῆς σφοδρῆς τρικυμίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ πλήρωμα ἀπτόητον ἀντεμετώπισε τὸν κίνδυνον καὶ κατῴρθωσε νὰ διασωθῇ μετὰ τοῦ πλοίου του.)

* * *

Ἐξημερώσαμεν παρὰ τὴν Λῆμνον. Ὁ ἄνεμος ἡλαττώθη. Τὰ ἱστία ὅλα πάλιν ἀνεπετάσθησαν καὶ ἔπαιζεν ὁ κόντρας* πρωτὶ - πρωτὶ γελαστός, ὡς νικηφόρος ἀερονάυτης.

Ἡ θάλασσα ἔστρωσε. Καί, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἔλαμπεν ἡ σκούνα ὁλόκληρος, μυρίζουσα θάλασσαν καὶ ἄρωμα τοῦ πυθμένος. Ἀδάμαντες κατεστάλαζον ἀπὸ τ' ἀκροστόλια* τὰ ὕδατα, ὁ πῶγων τοῦ ξυλίνου Ἑρακλέους ἐγυάλιζεν ὡς ζωντανὸς ἀνακινούμενος. Ὁ καρβόσκυλος, σειόμενος παταγωδῶς, ἐτίνασεν ἀπὸ τοῦ στίλπνου τριχώματός του τὴν θάλασσαν, βραχεῖς καὶ αὐτὸς τὴν νύκτα· ἄλλ' οἱ ναῦται, τυλιγμένοι εἰς τὰς κηρόχρους νιτζεράδας* των μὲ τὰ κηρωτὰ κασκέτα, κεκαλυμμένοι μέχρι τῶν ὠτων, μὲ τὰς χεῖρας ἀφανεῖς κρεμαμένας ὡς χηλὰς ὀστρακοδέρμων, μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς, ὁμοιάζον πρὸς καβούρους μὲ τοὺς ἀγκυλωτοὺς των μύστακας, ἀναμένοντες νὰ «σκαντζάρη* ἡ βάρδια», ἵνα ξαλλάξωσιν. Ὁ σκοπὸς ὁ πρῶραιος, ἐσκυμμένος ἐκεῖ ἡμέρας ὑπὸ τὴν κιτρίνην νιτζεράδα του, ἔσταζεν ὅλος ὡς ἄρτι ἀναδύσας ἐκ τοῦ βυθοῦ, ὁ δὲ πηδαλιούχος, μὲ τὴν μίαν χεῖρα κρατῶν τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἄλλην ἀπέμασσε ἀπὸ τοῦ πῶγωνος καὶ ἀπὸ τοῦ μετώπου τὴν θάλασσαν, τὸν ἰδρῶτα τοῦ παλαίοντος ναύτου. Καὶ εἰς ἐν τίναγμα αἰφνιδίου ριπῆς, τελευταίας τοῦ ἐκπνεύσαντος ἀνέμου, ἀνακινήθῃσα ἡ σκούνα, ἐφάνη ὅτι ἄρτι ἀναδύσασα καὶ αὐτὴ, ἀνετινάσσετο ὡς ὁ καρβόσκυλος πρότερον, ἀποβάλλουσα τὴν ἄλμην, Ἀφροδίτη μὲ κομποὺς τιναγμοὺς ἀποσμήχουσα* τὴν μσκράν της κόμην.

Μεγάλη ἀπλοῦται ἡ Λῆμνος, μακρὰ καὶ χθαμαλή μὲ ὥραϊα ἀκρωτήρια, μὲ μεγάλους καὶ βαθυκόλπους λιμένας, μὲ χρυσοκιτρίνους ἀγρούς θερισμένους, μὲ εὐμορφες ἀκρογιαλιές. Χωρὶς δάση, χωρὶς χωριά, ἔρημος, θαρρεῖς, ἀκατοίκητος.

Ἀπὸ τὴν Λῆμνον ἔπειτα εἰς τὴν Τρωάδα· καὶ ἀπὸ τὴν Τρωάδα εἰς τὴν πολύκωμον Ἰμβρον, ἀπὸ τὴν Ἰμβρον εἰς τὴν Τένεδον.

Βόλτες. Θαλασσινοὶ περίπατοι, αἱ ναυτικαὶ λοξοδρομαίαι.

Συντροφία μὲ τοὺς γλάρους.

ὦ! τὴν ἀγάπησα τὴν συντροφίαν τὴν λευκὴν τῶν γλάρων. Εἶναι ἄθῳα, ὡς εἶναι κάτασπρα τὰ πτερά των. Σὲ διασκεδάζουν χωρὶς νὰ σὲ κουράζουν. Ἀγάπη κουράζουσα, δὲν εἶναι ἀγάπη. Σὲ συντροφεύουν χωρὶς νὰ σὲ ἐνοχλοῦν. Ἀθορύβως καὶ σιωπηλῶς. Εὐγενῶς. Εἶναι καλόγνωμος ἡ συντροφία τῶν γλάρων. Ἐμφανίζονται ἐνώπιόν σου ἐκεῖ ὅπου δὲν τοὺς περιμένεις. Ὡς παλαιοὶ σου φίλοι. Δὲν ἐξίστασαι δι' αὐτό, ὡς νὰ τοὺς ἀνεζήτεις μετὰ κόπου. Νομίζεις κι ἔπλευσες δι' αὐτούς. Νομίζεις κι ὑπέφερες δι' αὐτούς. Κι ἐκεῖνοι πάλιν ὅ,τι θέλεις διὰ νὰ σὲ εὐχαριστήσουν. Χορεύουν, βουτοῦν, παίζουν. Προηγοῦνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς τὰς κατοικίας των, τὰς δροσεράς, τὰς ὑγρὰς φωλεάς των, ὅπου τὸ κῦμα φωσφορίζει φέγγον, ὅπου ἡ δρόσος εἶναι αἰωνία. Κι ἐνῴ προβαίνουν ταχύπτεροι, αἴφνης ἴστανται καὶ σὲ περιμένουν καὶ σὲ κράζουν μὲ τὰ μονοσύλλαβα των, γλαριστί :

— Καλῶς τὸν φίλον μας! Καλῶς τὸν φίλον μας!

Κι ἐνῴ περιμένουν, θωπεύουν τὸν ἄέρα μὲ τὰς κυρτάς των ὡς δαμασκιά* πτέρυγας, καὶ φιλοῦν τὸ κῦμα μὲ τὰ ράμφη των. Πόθεν ἦλθον; Ποῦ πηγαίνουν οἱ φίλοι μου, οἱ κάτασπροι γλάροι; Εἶναι γλάροι τῆς Μυτιλήνης; Εἶναι γλάροι τῆς Λήμνου; Τῆς Τρωάδος εἶναι οἱ γλάροι ἢ τῆς Τενέδου; Τοὺς ἔβλεπον τάχα καὶ οἱ Ἀχαιοί;

ὦ! ἡ λευκὴ, ἡ καλὴ συντροφία μου, οἱ γλάροι τοῦ Αἰγαίου! Καταμεσῆς στὸ πέλαγος ἀναμένουν νὰ χαιρετίσωσι τοὺς ταξιδεύοντας. Ἀγγελοὶ τοῦ αἰσίου πλοῦ, ὑπάρξεις ποθηταὶ ἐν τῇ κρυερᾷ τοῦ πόντου ἔρημιά. Μειδιάμα γλυκὺ ἐν τῇ πικρᾷ μοναξιά. Ἐλπίς ὅτι ἐγγύς που ὁ κόσμος. Ἀφορμὴ μελέτης διὰ τὸν σοφόν. Ἐμπνευσις διὰ τὸν ποιητὴν. Δουλειὰ διὰ τὸν ἄεργον. Παραμυθία διὰ τὸν ναύτην, ὅστις ἐπακκουμβῶν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς συνάπτει ἄφωνον διάλογον μὲ τὸν λευκὸν πτερωτὸν τοῦ σύμπλου. Ναύτης πρὸς ναύτην. Θαλασσοδαρμένος πρὸς θαλασσοδαρμένον. Γλάρος πρὸς γλάρον.

Καὶ πετοῦν ἐνίοτε ὑψηλά. Πλησιάζουν εἰς τὰς κόφας* τοῦ πλοίου, τρέχουν γύρω καὶ χορεύουν περὶ τὸν θαλασσομάχον*, τὸν ξύλινον τῆς πρῶρας ἀδελφόν των, ὅστις βουτᾶ καὶ αὐτός, καθὼς αὐτοί, ὡς δίστομον στιλέτο κόπτον τὸ κύμα. Καὶ πολλάκις πολλοὶ - πολλοὶ περισυναχθέντες τριγυρίζουσι τὴν σκούναν ἐν χαιρετισμοῖς, μεγάλην γλαρίναν, μητέρα πολυπαθῆ τῶν λογικῶν γλάρων.

Ἐκόπασε πλέον ὁ σάλος· τὰ κύματα καταπονηθέντα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπραῦνθησαν. Ἡ θάλασσα γαληνιάζει πάλιν. Δευτέραν φοράν διερχόμεθα ἐγγὺς τῆς πολυσχιδοῦς Λήμνου, ἡρέμα, ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ἐπὶ τινος χρυσίζοντος λοφίσκου ὑπολευκάζει παρεκκλήσιον. Ὅλοι οἱ ναῦται, πρὸς αὐτὸ ἀτενίζοντες εὐλαβῶς, κάμνουν τὸν σταυρόν των.

— Αἰ - Νικόλα!

Λέγουσιν ὅλοι ἐγκαινιάζοντες τὸ ἄγνωστον παρεκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ θαλασσινοῦ των ἐγίου.

Μικρὰ βρατσέρα* πλέει παρὰ τὴν ἀκτὴν φοβισμένη, μετὰ τὸν σάλον ξετρυπώσασα.

Ὑπὸ τινα βράχον μοὶ φαίνεται πῶς διακρίνω τὴν σκιὰν τοῦ ἐκσφενδονισθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἄλλοτε χωλοῦ Ἡφαίστου, καὶ παρὰ τι σπήλαιον:

« Ὅρῳ κενὴν οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα », τὴν οἴκησιν τοῦ Σοφοκλείου Φιλοκτήτου· καὶ τινας συκᾶς ἀπέξω ἐκλαμβάνω ὡς ράκη, τὰ ὅποια ἦπλωσεν ἐκεῖ ὁ ἔρημος ἥρωας « βαρεῖας που νοσηλείας πλέα ».

« Διηγήματα »

Ἀλέξανδρος Μωυαΐτιδης

4. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

Ἦτανε νύχτα θεοσκοτεινή. Ἐνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μὲ φοβερὴ κοιλιὰ σερνότανε πάνω στὴ φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπὸ τὴ μικρὴ, θαλασσόπληκτη αὐτὴ ξέρα πού κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἑνας ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ «ΟΧΙ» τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμῦρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, πού

ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρα. Καὶ τὰ παγερά δεσμά τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὡς τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλές στιγμὲς μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτὸ πού ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικὲς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἄνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πάει οὔτε μ' εὐθεΐα, οὔτε μὲ καμπύλη : εἶναι μιὰ τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σὲ φοβερὰ Ναδὶρ*, γιὰ νὰ τιναχθῇ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβεροὺς. Ὁ ὕλισμός, πού ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιὰ τὶς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστη, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἶσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψη καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάση πρὸς τὴ φιλοζωία καὶ τὴν ἀπόλαυση. Μὲ μιὰ λέξη : εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ ὄρθια ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἥρωικὴ θέληση, τὴν ἀπόφαση τῆς θυσίας, στὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἐθνη πού τὰ πιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού τὰ θεωρούσαμε ἀνίκητα, συντρίφτηκαν σὰν ἀθύρματα· χῶρες, πού τὶς νομίζαμε λαμπρὰ προστατευμένες, πατήθηκαν· λαοί, πού τοὺς εἶχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερήφανους, δοκίμασαν τὶς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἐξευτελισμούς. Ἀπὸ τὶς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναβίας κι ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ ὡς τὶς ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρίζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμον, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια, ὁ πύραυλος τῆς ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἐρχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τὶς Σαλαμίνας, πού σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητος τὸν ἥρωισμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἐρχεται ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. Ἐρχεται ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εὐρώπη ἀντιδραστικὴ, σκλαβωμένη, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώ-

νεται σ' όλες τις επικίνδυνες στιγμές τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξη στὸν κόσμον τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορά, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο: οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῇ στὸ φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐφημερὶς « Ἑστία », 1940

Σπύρος Μελάς

5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωση αὕτη σημαίνει ἄραγε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίστερον ἢ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομὴν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχεεν εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περιέργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὅπωςδὴποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδείσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὗρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφὴν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάνταστο διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτει ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχήν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρίσιμους καὶ πολυταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-

λιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασφαλεῖται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευsen ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσῃ τελείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσαφείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς ὁμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλλῃ μὲ μορφήν κλασσικῆς ιδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὁρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὁλοφύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὁπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἑκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν τοῦ μαθητῆς, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εὐλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συντετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἵδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεσταὶ μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος

άτυχημάτων. Στερηθείς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενὴς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισώδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἄμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα καὶ διεδόθη ἡ εἰδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας, εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυτον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὄλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῇ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσεν, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Piloty, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Piloty καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειραφετηθεὶς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέροντα γυνυσίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἕκτοτε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνεῖῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθὴς ὁμῶς naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι

τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικά ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλᾶ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένοι κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ *Μελλόννημος*, τὸ *Αὐγὸν τοῦ Πάσχα*, ἡ *Ὁρφανή*, τὰ *Κάλανδα*, τὸ *Μαγειρεῖον* καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὄχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἰονεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τῆς ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονούντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἐκφρασις εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἐρμύζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὗρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἣτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαίτεραν μαγεῖαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἣτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδὴ καὶ ἐμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικεῖους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἥττον ἐπιτυχῶς διατυπῶι ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ

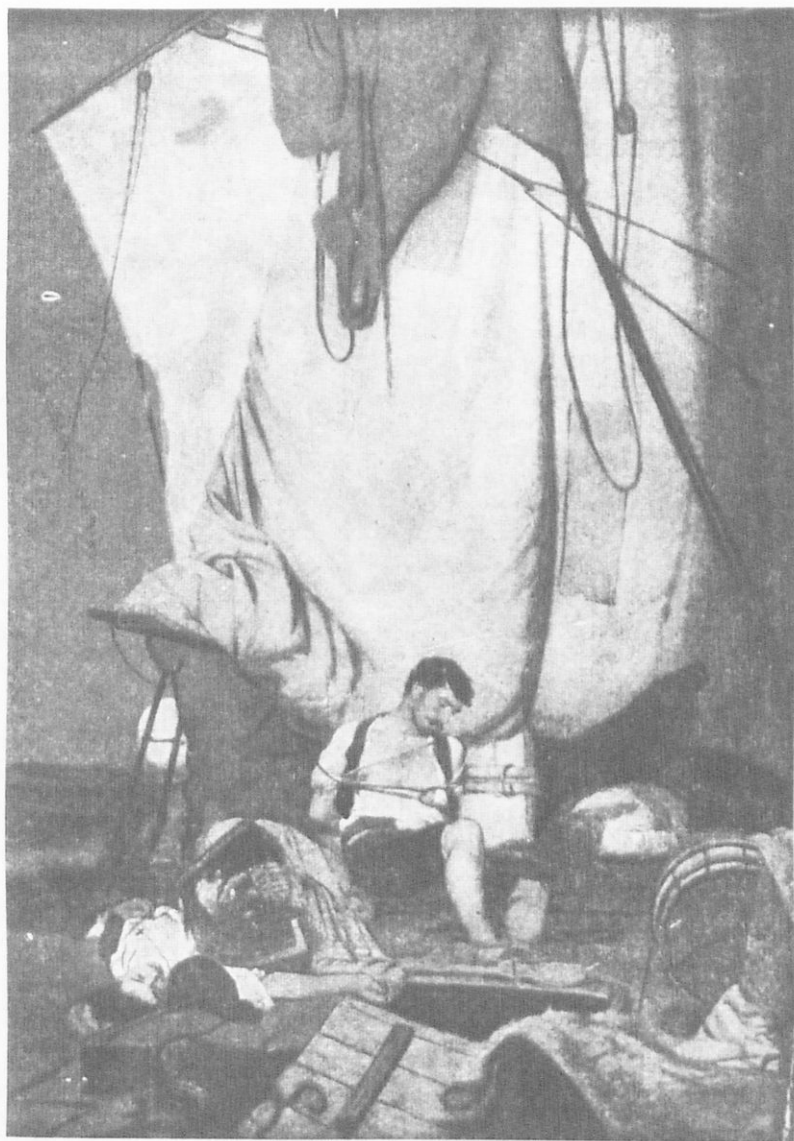
εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἐγγονος εἶναι εἰκόνες μεστὰι λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὁλόκληρον παρῳχημένην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἐθνικὸν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαίσθησας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἑναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου « *Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν* », ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἶδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι, λόγῳ ἐπιβολῆς, « *Ἡ Κλεμμένη* ». Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνης μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἑλληνίς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὁδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενώτερον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεῖμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἢ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνθηες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνιδα με φιλάρεσκον μεδίαιμα, πεπειθῶς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δυνάμιν

Νικηφόρου Λύτρα

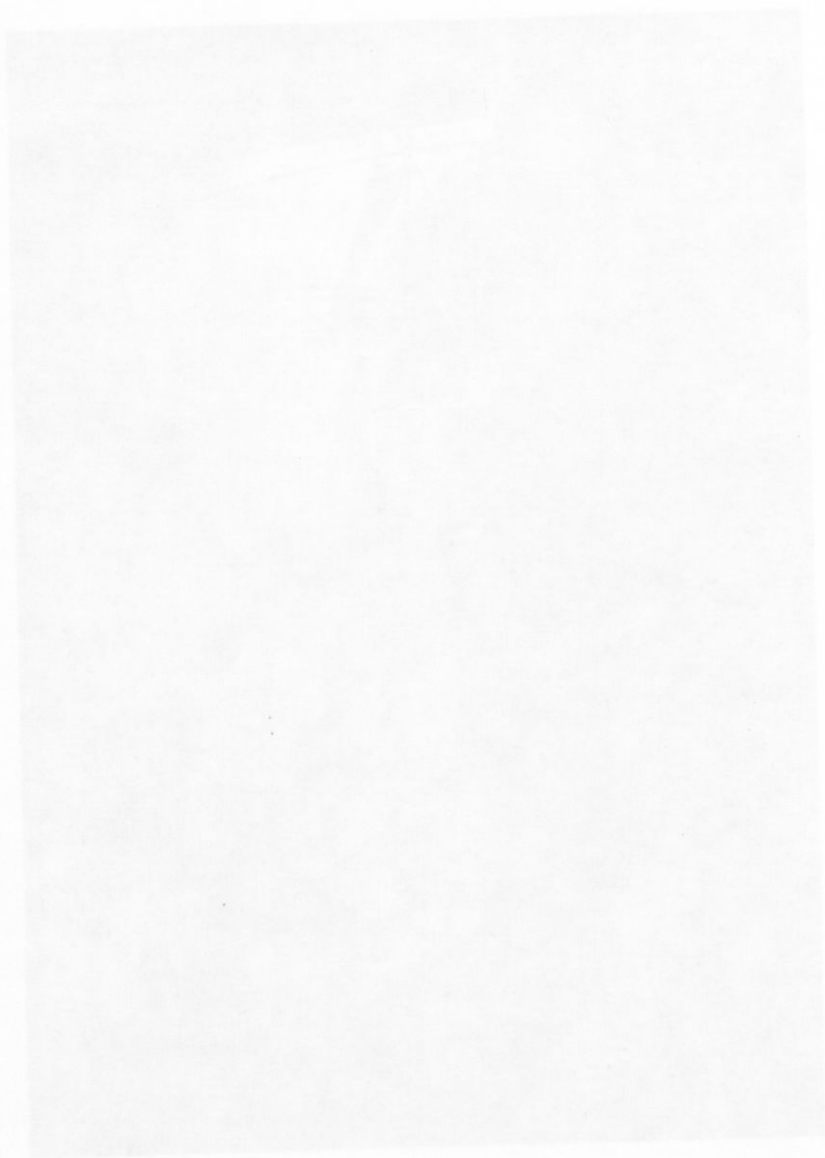
Τὰ μετὰ τὴν πειρατεῖαν

Η Κλειμένη

Νικηφόρου Λύτρα

τῶν θελγήτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθεται ὁ γέρων Τοῦρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπῆτος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῖμπέκην, ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρώϊκούς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρὰ αὕτη καὶ περικαλλὴς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἡκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεως της γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεῖμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποίου εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἥτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνης.

Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τοῦρκος παρασκευάζων τὰ ὅπλα, πρὸς προσεχῇ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἐνοπλος καὶ ἡμικλινῆς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὅπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἔχομεν ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ τῆς ἀπαγωγῆς ἐκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λεϊάν, τὴν « *Κλεμμένην* » Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστὴ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὅποῖον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπειδόσιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὅμως, ἕνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ἰδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηράν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνης ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνης ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ

κινεί τὴν φαντασίαν του, μετάγουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὐτὴ δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσον καὶ ρυθμίζον τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὁπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Piloty, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζει ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος του χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυΐας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰ ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαραστάσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτηῖρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτηῖρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακείῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἁρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαράμιλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἶδει πλασιῶν τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθύ ποιητικὸν αἶσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν

Ἑλλάδα ὀλοψύχως ἠγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προϋτίμησεν ὁμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὦν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιέρωσῃ τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὅπωςδῆποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυθήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἵπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ᾗ ὁ καλλιτέχνης ζῇ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιοτικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γενιᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὁμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θεῖαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμῇσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσεν ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὄχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης ὑπέικων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῇ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἄριστα ὄχι μόνον εἰς τοὺς θνητοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροῖ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλῶται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν « Ἑστία » 1893, σ. 152 κ. ἑξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφούλης

6. Ο ΥΨΗΛΟΦΡΩΝ

Ὁ ὑψηλόφρων ὁμοιάζει κάπως τὸν ὑπερήφανο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑπερήφανος, εἶναι ὕ ψ η λ ὀ φ ρ ω ν. Εἶναι ἄνθρωπος ἀνωτέρων φρονημάτων καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων. Ὁ χαρακτήρας του εἶναι ἐντιμότερος καὶ δὲν παραδέχεται νὰ κάμῃ τίποτε ἀγενές.

Ἡ ὑψηλοφροσύνη του εἶναι πόρισμα τῆς εὐγενοῦς διαθέσεως τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν ἡθικοπνευματικῶν προτερημάτων του.

Μὲ τοὺς κατωτέρους μᾶλλον εὐπροσήγορος.

Μὲ τοὺς ὁμοίους του εὐγενικός.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρους του ὑψηλόφρων.

Ἄν ἔχῃ ἀνώτερη κυβερνητικὴ θέσι, ἂν εἶναι ὑπουργός, ἂν εἶναι βασιλεὺς, ὁ ὑψηλόφρων χαρακτήρας του ἀναβιβάζει τὸ ἔθνος καὶ τὸ συσταίνει στὸν ἕξω κόσμον.

Ἄν εἶναι ἰδιώτης καὶ ἰδιωτεύῃ στὸ σπίτι του, θὰ κάμῃ σεβαστὴ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ ζήλια καὶ ὁ φθόνος ἡμποροῦν νὰ τοῦ γαβγίσουν ἀπὸ μακρὰν, ἀλλὰ ποτὲ νὰ τὸν δαγκάσουν.

Δέχεται δημόσιες θέσεις καὶ δημόσιες τιμές, ἂν τοῦ προσφέρουν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν πηγαίνει γυρεύοντάς τες. Τὸ σιχαντερό ἐκεῖνο συνήθιο, τοῦ νὰ ζητῇ ἐμμέσως τιμητικὰς θέσεις καὶ τυχαίνοντάς τες νὰ λήῃ ὅτι τις δέχεται παρακαλεσμένος καὶ βιασμένος ἀπὸ τοὺς φίλους, τοῦ εἶναι ἄγνωστο. Ἡ δημόσια ὑπηρεσία ἔχει χρεῖα νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ αὐτόν· αὐτός, καίτοι ἴσως πένης, δὲν ζητεῖ νὰ ὠφεληθῇ ὑπηρετώντας.

Μπορεῖ, ἂν δὲν ἀγαπᾷ τὰ στρατιωτικά, νὰ πασχίσῃ νὰ τ' ἀπο-

φύγη, ἀλλὰ μιὰ φορὰ στρατιώτης, ἀποθνήσκει στὴ μάχη, ἀλλὰ δὲν φεύγει.

Ἄν εἶναι γυναίκα, ἡ ὑψηλόφρων τούτη, ἀπαξιοῖ τὴν καταβιβαστική γυναικεία φιλαρέσκεια καὶ βάνει τὸ φιλότιμό της εἰς ἀξιοπρεπέστερα ἄλλα, εἰς τὴν μεγαλύτερη ἀνδρωση τῶν φρονημάτων της, εἰς τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματός της, εἰς τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς της ἀπὸ δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, εἰς τὴν σπουδὴ καὶ μελέτη ἀνωτέρων ὠφελίμων γνώσεων.

Ὁ ὑψηλόφρων χαρακτήρας δίνει κάτι τι πραγματικῶς ἀνώτερο στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

7. Η ΓΥΝΑΙΚΟΥΛΑ

Ἡ γυναικούλα εἶναι κι ἐκεῖνη ὃν ἀνθρώπινο, ἀλλὰ κατώτερης ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ἐχει λίγες καὶ ποταπὲς ἰδέες καὶ λιγότερη ἀνθρωπιά.

Γεωγραφικὲς τῆς γνώσεις εἶν' ἐκεῖνες τοῦ τόπου της, ἡ καὶ μόνης τῆς γειτονιάς της. Ἱστορικὲς, ὅσα θυμᾶται νὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἡ ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά της. Ὀρησκευτικὲς, ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας της καὶ ὁ παπὰς της. Ἐπιτηδευματικὲς, ἡ ρόκα της, τὸ σκαρτσούνι της, καὶ ἴσως-ἴσως καὶ τὸ κροσέ της...

Κοντὰ ὅμως σὲ τούτη τὴ γυναικούλα, ὀφθαλμοφανῶς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως, εἶναι καὶ ἡ γυναικούλα ἀνώτερης περιωπῆς. Τούτη ἔχει πλατύτερο ὀρίζοντα ἰδεῶν καὶ ἀνώτερη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐπεὶδὴ τούτη, παρεχτὸς τῶν εἰρημένων γνώσεων καὶ πεποιθήσεων, κάνει καὶ τῆς ἔρχεται τὸ φιγουρίνο ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ξέρεי νὰ ντύνεται μὲ κομψότητα. Παίξει τὰ χαρτιά· ἴσως κιόλα διαβάξει μυθιστορήματα. Ἐχει θεωρεῖο εἰς τὸ θέατρο, ὅπου ἡ δόξα καὶ ἡ ἀποθέωσή της. Δὲν ἐννοεῖ μουσική, οὐδὲ ξέρει τί γίνεται στὴ σκηνή... Καὶ βγαίνει ἐν θριάμβῳ ὅτι ἐσάστισε ὅλους μὲ τὰ σπάνιά της φορέματα καὶ μὲ τὰ λαμπρά της στολίδια.

Ἡ ὕστερη τούτη γυναικούλα, μὲ ὅλη της τὴν ὑπεροχὴ ἀπάνου στὴν πρώτη, ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κεφαλιοῦ της γεμάτο κορδέλες, φιγουρίνια, συναναστροφές, τραπουλόχαρτα, μαγαζιά μὲ μόδες, καπέλα μὲ πιουῦμες* ... ἀλλὰ τόσο μόνο.

Καὶ ὁμως ἡ γυναικούλα τούτη κυβερνᾷ ἴσως τὸ ἀνθρωπάκι τὸν ἄνδρα τῆς καὶ ἀντάμα οἱ δύο τοὺς ἀνατρέφουν τὰ παιδιὰ τοὺς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τῶν γονέων!... Ὅπου γυναικοῦλες καὶ ἀνθρωπάκηδες κάμνουν τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἐκεῖ δὲν ἐχτιμοῦνται, παρὰ τὰ μηδαμινά, τὰ στάσιμα, τὰ γελοῖα. Οἱ λίγοι ἀνώτεροι κιτρινοφυλιάζουνε καὶ μαραίνονται ἀποθαρρημένοι. Ἡ δὲ κοινωνία μένει πάντα εὐκαταφρόνητη καὶ ἀνάξια σύγχρονη τοῦ λοιποῦ ἐξευγενισμένου κόσμου.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λαοκαράγιος

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

— Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπα-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ-γλυκά. Μὲ τὴν ἀδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

— Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπά μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσης ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ ταραξῇ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροτίρουνα, διὰ νὰ τὰ καθάρισῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξύ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἵθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ξύλιναι καθέκλαι καὶ εἰς ψάθινος καναπὲς ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπὲς ἦτο ἀντικρυ τῆς ἐστίας. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὁμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἀφίξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἄριστερά ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπης μικρὸς διπλωμένος

εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστολίζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὐτή, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστώσα, ὅχι πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἄποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδῆλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότης ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητήριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἕξω δρομίσκον καὶ εἰσῆρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπα-Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνη τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἠγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἠπλώσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιά ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπα-Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπausιν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἐλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σῦνηθες τὸν ὁρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὀρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικὸς. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιά ἐπερίμενε ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ' ὁ πεινασμένος παπὰς τὸ εὔρεν ἐξαιρετόν καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκό-

τος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἑξωτῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετοῦσης τὰ πινακία εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπαῆ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνα των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρμόσυνον μυστικόν. Ἡ παπαδιὰ τὸ ἐξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καί, ἐνῶ ἐστήριζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσai βαθμηδὸν μορφὴν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελώδει διελίξει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπῆλauseν ὁ παπα-Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῇ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτίτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητήριον τῆς νήσου. Ἀλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεῖος του, ἦτο κατ' ἐξάίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφὴν, ἐτέθη ὁρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὼς μέλλων ἱερεὺς, παιγνίδια του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια π α π ἂ καὶ μ α μ ἂ, ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κ Ὑ ρ ι ε Ἐ λ ἔ σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θείου του ἱεουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιὸν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὠρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὀκτω-

ήχου*. 'Αλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παί-
ζειν ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλλασσον χειροτονίας
ἄλλου εἶδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρ-
ριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμούς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροῦς
μετὰ συνηλικιωτῶν του.

"Αμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς
ρασοφόρος ἐξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνῃ ἡ πολλὴ σχέσηις τὸ σέβας
τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς "Ανδρον ἰδιώτευε
γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμα-
θοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθυσάυρισε τὰ ἀρ-
κοῦντα ὅπως ζήσει ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπε-
στάλη ὁ Νάρκισσος. 'Ο Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, πα-
ραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δι-
καίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος
ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὅχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς "Αν-
δρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρῶην Σαλμαθοῦντος,
ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

'Εντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος
διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινων ὁ ἀναγνώστης ἐπρό-
κειτο νὰ προχειρισθῇ εἰς διάκονον, ὅτε ἦλθεν εἰς "Ανδρον ἡ εἰδήσις,
ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖος του, οἱ δὲ συμπολιταὶ του τὸν προσεκάλουν πρὸς
παραλαβὴν τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς. "Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα
ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενεια-
κὸν προνόμιον. 'Ο πρῶην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν
στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε
μὲ τὴν εὐχήν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὗρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν
χειροτονήσει.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσκει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον,
καθόσον ἡ ἐκλογή ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. 'Εκ βρεφικῆς σχε-
δὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν "Αρετούλαν ὥς μέλλουσαν γυναῖκα του. Οἱ
γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ
τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς
Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑπο-
θέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς "Ανδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς
συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὅκτῳ ἐτῶν ἀπουσίαν εὔρε τὴν "Αρετούλαν μεταβληθεῖσαν

εἰς νέαν κομφήν καὶ ὠραίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττοῦτο ὠραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ηὐλόγησε τὸν γάμον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀνδρον.

Πρὸ τριῶν ἡδὴ μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεὺς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοιμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροὶ του προεμήνουν εὐκαρπίαν, αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἤλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ ; Καὶ ὅμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μία μεγάλη καὶ διαρκὴς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχωρραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκροὺς ! Τοὺς νεκροὺς ! Ἴδου ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιὰ ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀληθῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδεῖας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς ; Ἀλλ' ὅμως εὗρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφεύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἢ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλικῶν του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχὴ.

Ἀλλ' ὅμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος ἱερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφὴν ; Ἡσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρέυθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπέκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν

κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπέισθη. Ἐπέισθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ μῆνας, ὁψέποτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσον του. Καὶ τῶρα, ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξύ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνεμειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἀλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὗται ἐβολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρεὶα ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγίης ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσεν τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίνουσα ἀκροποδητί, διὰ νὰ μὴ ταραξῇ τὸν ἄνδρα της, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἠπλώσεν ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῇ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἐβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετῆρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν προσοχῇ. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξύ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπεῖκον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν, ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἄφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὁμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στήθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσι του περιέδεε μανδήλιον

βαμβακερόν, τοῦ ὁποίου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς προ-
φύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσι ἔλαμπον οἱ ζωη-
ροὶ ὀφθαλμοὶ του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιᾶς ὀφρῦς.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χει-
ρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν
τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλᾶθιον σκεπασμένον μὲ
φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιά ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀποφητὴ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλημέρα, γερο-Θανάση, ἐπιθύρισεν. Ὁ παπὰς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρον προσπαθῶν ἀνεπι-
τυχῶς νὰ καταβιάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἤχον τῆς βραγχώ-
δους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει ; τί τὸν θέλεις ;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός ! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον ! Ὁ λεπρὸς ! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της—τὴν
φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν
καθηκόντων του—καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς
νῆσου, ὅπου ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον—καὶ τὸν
πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά, μὴ εὕρισκους αἰσθάν-
σεις πρὸς ἑκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφους τὰ ἀνήσυχα
βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὥς εἰς ὄνειρον. Τὸ
ἄνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμε-
νον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ
σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ
χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναῖκα του προσαγορεύ-
ουσαν τὸν γερο-Θανάσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . Ἄλλ' ἡ
τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεύτερον τῆς συζύγου του
«Κύριε ἐλέησον» τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ
τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζομένας ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ
βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιανοικτά, ἔμε-

νεν ακίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄραγε ; Ὅχι δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἑλαινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἐστὶ λεπρός. Ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπτόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης...

—Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπά μου, εἶπεν ὁ γερο-Θανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρός καὶ σέ θέλει· καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπα-Νάρκισσος ἠγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον, τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

Ὑπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμῃς πεζὸς τόσον δρόμον, παπά μου, ὑπέλαβε θωπευτικῶς.

—Ὅχι, ὄχι, εἶπεν ὁ γερο-Θανάσης. Πηγαίνω νὰ εὕρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθῃς μαζί μου ; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

—Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρων ἀνεχώρησεν ἐσπευμένως πρὸς εὐρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουν εὐφήμως τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῶ ἔνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ· ὁ γερο-Θανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί ; Χάριν φιλάνθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἐνὸς χριστιανοῦ ; Θὰ διστάσω, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὕτη

πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς, τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεΐχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον παλαιὸν βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπὲρ ἄνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινε ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης ἦ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ γερο-Θανάσης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἐχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

—Καλημέρα, κύρ Γιάννη.

—Ὡρα καλή, κυρὰ Θάναινα.

—Ἡ εὐχή σου, παπά μου.

Προφανῶς εἶχον πάντες διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ' ὁ παπὰς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκευὸς καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του, περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γερο-Θανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς προὔπαντήσιν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρων χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνω-

ρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἑσταυροκοποῦντο ἐνῶ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενεν ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὕτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν, ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπα-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμόν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ, καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς παπαδιάς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδεῖαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων της.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἑλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσῃ τοὺς ἤδη ἀργοὺς ἱστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκεῖθεν ἡπλοῦτο εὐρὺ ὁροπέδιον κατωφερές, ἀπολλῆγον εἰς βράχους ἀποκρήμινους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ γερο-Θανάσης καὶ τὸ κτῆμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί, ξηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοὺς ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέρα τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαυνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλινε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανῇ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ὀληθῶς ὥραϊον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἐβλεπεν. Ὁ νοὺς του ἦτο ἀλλαχού προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναισθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ γερο-Θανάση εἶχον κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θεὰ τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπως ποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἱερμίαν τῆς ἐξοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπι-

τείνων ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου καὶ τῶν βημάτων τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκαιε τοὺς ὠμούς του, εἰκόνες ἀπαίσιοι ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλμῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχής!

Δὲν εἶχεν εἰσέτι ὁμιλήσει, ἀλλ' οὐδ' ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε τὴν σιωπὴν. "Ὅτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἐρμοδίαν πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἡλικίαν τοῦ γερο-Θανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. Ἦκουσε τὸν γέροντα ὀπισθεν τοῦ ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στῆθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικός ἐπέσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἤλθε πλησίον του.

— Τί ἔπαθες, παπά μου; Τί στέκεις;

— Θὰ κατέβω ν' ἀνέβῃς σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

— Καλέ, τί λόγος! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατῇς ἐσὺ!

— Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

— Ἐγὼ κουρασμένος! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκαλά μου κι ἔννοια σου! Ποῦ ἠκούσθη νὰ περιπατῇ ὁ παπὰς μὲ τὰ ἅγια καὶ νὰ πηγαίνει ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρὸς!

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέικων εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ό ς , ἐπανέλαβε ζωηρῶς τὴν πορείαν. Ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὁρμὴν του διὰ ν' ἀκολουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρον καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνὸμιλίαν.

— Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν; Τί λέγεις;

— Τί νὰ σοῦ πῶ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

— Πῶς τὸν ἀφησες; Πῶς ἦτο;

— Πῶς νὰ εἶναι; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὅπου ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ψυχομαχεῖ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδῃ. Ἠλπίζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφή ἤθελεν ἐξοικειώσει αὐτὸν πρὸς ὃ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ταπεινὸν αἶσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενές

αἴσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ γέρων ὤμι-
λει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς
τὸν ψυχorroαγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχον τοῦ ἱερέως
ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

— Διατί ἤλθες μαζί μου; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπὴν. Διὰ νὰ μὲ
συντροφεύσῃς;

— Καὶ διὰ τοῦτο. Ἄλλ' ὄχι τόσο διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν πα-
ρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπὰ μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἔπει-
τα νὰ φύγῃς. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὁλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος
καὶ μόνος, ὡς ἔχῃ ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει,
ὁ κακόμοιρος!

— Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, γερο-Θανάση. Ὁ Θεὸς νὰ
σ' εὐλογήσῃ! Ἀλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτε-
λέσω ἐγώ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενοῦμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσ-
σετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων
καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια.
Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ
λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ
τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δεκαπέντε ἐτῶν ὑπὸ τοὺς κλῶνας τῆς κέδρου ἐκείνης εἶ-
δεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχεῖ ἑρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε
ἐτῶν κατῴκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχатиὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος,
μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος
προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρη-
γορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἀκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτα-
τος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμοχώριοί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ
ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντη-
ρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, διὰ τὴν κοινότητα
τῆς νήσου. Ὁ γερο-Θανάσης, τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἀγροὶ ἐκείντο
πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδο-
μαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγα-
θότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἑρημίτην εἰς τὴν

καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖα του, προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλὰς. Ἔμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἐξοικειωθείς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθές νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενεν ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ γερο-Θανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινεν ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετέν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κήπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἵδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέζευσεν ὁ παπα - Νάρκισσος. Ὁ γερο - Θανάσης ἔδесе διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

— Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπά μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἐλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενεν ὀρθίος τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἐμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του.—ὦ! ἐὰν ὁ γέρων ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεσται!—Ἀλλ' ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμὸν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρὸν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχήλιου τὸ εὐχολόγιον ἤρχισε ν' ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὡραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Ἀνεγίνωσκε καὶ ὁμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἀργεῖ ὁ γερο-Θανάσης; Ἡθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἡθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλους ὁ γέρων ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— Ἦτον εἰς βῦθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή του. Ἐλαψαν τὰ σβησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἐλα, παπά, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβης.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτρα-
χήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν
καλύβην. Ἡ ὠχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχὴν του. Τὸ βῆμα
του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρες του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρίν, δὲν ἐδίσταζε
πλέον ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς δειλίας ἢ συναίσθη-
σις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ
πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ
τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη
ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

— Παπά μου, μὴ ἐγγίσης τὸ μανδῆλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖ-
νος μοῦ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπᾶσω διὰ νὰ μὴ τὸν ἴδῃς.

— Καλὰ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθῃς μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω.
Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ γερο-Θανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ
ἐπερίμενεν. Ἐμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἠπόρει πῶς ὁ
ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ
πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν.
Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανὴν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ
τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν.
Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετώσαι
ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ
φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς
τῆς καλύβης του.

Αἰφνης ὁ γέρων χωρικός ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλα-
φρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν
γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

— Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμῃς, τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά;

— Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ
ὀλίγ' ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπάς;

- Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.
- Ζῇ ἢ ἀπέθανε;
- “Ὁ,τι καὶ ἂν σοῦ πῶ σὲ γελῶ.
- Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῇς;
- Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπὶ ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

- Ὁὰ νυκτωθῆτε ἐδῶ.
- Δὲν πειράζει. Ἔχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἠθελες νὰ ἔλθης;
- Ἔφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχιονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπα-Ναρκίσσου.

- Τί τὸ ἔφερες; Μὴ εἶναι κρίον νὰ τὰ φορέσῃ ἀπανωτά;
- Ἴσως χρειασθῇ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετὰ τινὰ σκέψιν ὁ γερο-Θανάσης ἐπρόσθεσε.

- Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον;
- Ξεύρω κι ἐγώ ; Ἀρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ροῦχα του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἐφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

- Κάθισ' ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.
- Ὅχι, δὲν ἐκουράσθηκα. Νὰ πάγω μέσα, γερο-Θανάση ;
- Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπάς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο ἴσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

- Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγα-σιγα νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἐφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. Ὁ ἱερεὺς ἔλεγε τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ ὁ γέρον. Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρόν προσηύχετο. Ἡ λευκὴ ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ γερο-Θανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικός ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον.

Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφήν του.

— Τί εἶδες ; ἠρώτησε.

— Τίποτε.

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βήματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψωμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἄρτοφόριον. Ἐβάδιζε μὲ ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, μὲ τὸ βλέμμα ἡρεμον, ἐνῶ ἔσειεν ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἀνθρωπος !

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

— Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ γερο-Θανάσης καὶ ἡ παπαδιά ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

— Αὖριον τὸ πρῶτὶ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἠσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντός τὴν ψυχὴν του.

— Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα ; ἠρώτησεν ὁ γερο-Θανάσης.

— Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρῶτ.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὸ ράσον :

— Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπεν. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

« Διηγῆματα »

Δημήτριος Βικέλας

2. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

"Όταν τὸ πρωτάκουσα, ἤμουν παιδί στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλικάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιὰ κείνο, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρειωμένο γιούσουρι, ποὺ βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου ! Τὸ γιούσουρι ποὺ ὥρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὡς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὥρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ τίς ρίζες καὶ τ' ἀντιρίμματα* ! Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο* ! Γενιὰ σὲ γενιὰ τὸ παραδίδουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰ σίδηρο, δυνατὸ σὰ λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι ποὺ ὄνειρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ἀξύπνητα στὴ γῆ ἢ καὶ στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι ποὺ πῆγαν γυρεύοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπὸ τους. Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτὶ πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ γλιστρᾷ σὰ χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει σὰν ὠκεανόψαρο, ποὺ λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρισμα.

Ἐγώ, ἀπὸ μικρὸς ποὺ τὸ ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτὶ παράξενο. Φόβος καὶ μαζὶ πείσμα. Καλὰ, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπης*, ποὺ ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένια του. Καλὰ, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξανδρου ἢ ἀδελφή, ποὺ γυρίζει τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύψυχα μὲ τὴν οὐρά της. Καλὰ κι ὁ Ἄριστος* ποὺ σκοτώνει τὰ θεριὰ καὶ τὰ βουνὰ γκρεμίζει καὶ ξεριζώνει ρουπάκια* μὲ τὸ κοντάρι του. Μὰ ἓνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου, καὶ νὰ κάνη τόσα θάματα ! Μπά, ντροπὴ μας !

*Ακουα τοὺς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καὶ νὰ μιλοῦν γι' αὐτὸ μὲ τόσο σεβασμό, σὰ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! Ἐκεῖνοι μιὰ φορὰ ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στὸ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πήδηξαν μὲ ἀναμμένο δαυλὶ στὶς μπαρουταποθήκες του ! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, καὶ δὲν τόλμησαν νὰ ξεριζώσουν ἓνα δεντρί ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ χωνέψω.

— Δέ μοῦ λές, πατέρα ; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτό τὸ γιούσουρι ;

— Εὐλο, παιδί μου, σὰν καὶ τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. Ἄν θέλῃς νὰ τὸ μάθῃς, σύρε νὰ ἰδῇς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἀρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιά πίπα χοντρή καὶ μεγάλη, μὲ ρόζους, μαύρη-κατάμαυρη, σὰν ἔβενος*.

— Μπά ! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι ; τὸ κόβουν λοιπόν ;

— Τὸ κόβουν, λέει ; Ἀφοῦ τό 'χεις στὰ χέρια σου ! Ἔκοψα πῆχες, ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δὲν πᾶς λοιπόν νὰ κόψῃς καὶ τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου ;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμογέλο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σὰ νὰ ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

— Ἄ ! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορὰ κι ἐγώ. Μὰ λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴ μάνα σου.

— Ἀφοῦ κόβεται !...

— Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρμπαριά* εἶναι δά-ση ὁλάκερα. Ἐκεῖ πού ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἐρπάζουν καὶ κάνα κλαρί. Ἔτσι κλεφτά, στὴν ὥρα πού κοιμᾶται. Ἀμα ὅμως ξυπνήσῃ, δὲν τὸ κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

— Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται ;

— Κοιμᾶται, μπορεῖ νὰ κάμῃ δίχως ὕπνο ; Μὰ ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά ! Ζῇ μὲ τοὺς αἰῶνες. Ποιὸς ξέρεי ἀπὸ πότε ; Νὰ ἰδῇς τῶν παλαβῶν τὰ κόκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του !...

Καὶ τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στυλώθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στάμνα, πού ἔστεκε σπασμένη στὴν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λές κι ἔβλεπε ὀχιά νὰ προβάλλῃ ἀπὸ κεῖ.

— Ἐσύ, πατέρα, πῶς πῆγες ! Μὲ τὴ μηχανή ; ξαναρώτησα.

— Ὅχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανὲς στὸν καϊρό μας !

— Ἐγὼ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

Ἐνόμιζα πῶς θὰ ἔλεγε ὄχι· πῶς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια-δυὸ νὲ μ' ἐμποδίσῃ· πῶς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερὲς γιὰ ν' ἀπελπιστῶ. Τίποτα ! Μιά στιγμή μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλὰ· σὰ μεγαλώσῃς, νὰ πᾶς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια.

Τώρα πού είσαι μικρός, σύρε να μάθης τή θάλασσα.

Β'.

Πήγα κι έμαθα τή θάλασσα. Ναυτόπουλο έγινε, έπειτα ναύτης. Είδα φουρτούνες, χιονιές, άγριοκαίρια. Πήγα και με σφουγγαράδικα στη Μπαρμπαριά. Μα και ναυτόπουλο και ναύτης και σφουγγαράς, δέν ξεχάσα το στοιχειωμένο γιούσουρι και το λόγο που έδωκα στον πατέρα μου. Μαζί με το κορμί μεγάλωνε κι ο πόθος μέσα μου, σά να τον είχα στο αίμα μου. Έγώ ήθελα να κόψω το γιούσουρι, στην ανάγκη να το ξεριζώσω και να το σύρω πίσω από το καίκι στο νησί μας. Θά το ξάπλωνα στην άμμουδιά θρασίμι* και θά έβανα διαλαλητή να διαλαλήση σε όλη τή χώρα : « Έβγατε, χωριανοί, να ιδήτε το μέγα θάμα ! Το στοιχειό τής θάλασσας νικήθηκε από του νησιού μας το στοιχειό, τον Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τα βουνά ! Έβγατε, χωριανοί, να ιδήτε και να ειπήτε !... » Θά έτρεχε άμέσως μελίσσι ο λαός· θά έβλεπαν οι θαλασσογέννητοι και θά σταυροκοπούνταν· θά έβλεπαν οι γυναίκες και θά τρόμαζαν· τα παλικάρια και θά ζηλοφθονούσαν ! Θά δοξαζόμουν στο νησί.

Κι ένας τρόμος μυστικός, μιá λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τήν ψυχή μου, μήν προλάβη άλλος και άρπάξη τή δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται ; Άλλά πάλι ήσύχαζα με τήν ιδέα πώς άλλος άξίότερός μου δέν ήταν δυνατό να γεννηθῇ. Και άκόμη πίστεψα, πώς το δεντρί εκείνο δέν θά καθόταν τόσους αιώνες εκεί στον ανήλιαστο θρόνο του, παρά για να γίνη μιá μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι έτσι έκλεισα τα είκοσι χρόνια μου.

Ψάρευα το σφουγγάρι με τή μηχανή του καπετάν Στραπάτσου στην Έγριπτο*. Δώσε άπάνω - δώσε κάτω φτάσαμε και στον κόρφο του Βόλου. Άρπαξα τον καιρό.

— Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τήν άπόπειρα ;

— Ποιά ;

— Πάμε να κόψουμε το γιούσουρι ;

Γέλασε ο καπετάν Στραπάτσος· γέλασαν και οι άλλοι· γέλασα τέλος κι εγώ. Δέν τολμούσα να κάνω το σοβαρό.

— Τί λές ; μου κάνει· είσαι στα σύγκαλά σου ή να στείλω για τον παπά ; Άμή ! Πήγαν τόσοι και τόσοι και δέν έκαμαν τίποτα και θά κάνουμε έμεις ;

— Γιατί όχι ; Είμασθ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; "Επειτα — ἄκου νὰ σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα*. Μιὰ βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νὰ κάμουν μὲ μιὰ βουτιά ;

— Μωρέ, κοίτα νὰ βγάλουμε τὸ καρβέλι καὶ ἄφησε τὰ ὄνειρα ! μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στο ὕστερο, σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακὴ πού δὲν ψαρεύαμε.

— Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

— Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε ;

— Γιὰ τὸ γιούσουρι.

— Καὶ ποιός θὰ βουτήξῃ ;

— 'Εγὼ βουτάω· γι' αὐτὸ ρωτᾷς ;

Πήγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλὶ* στὸν πάτο· πουθενὰ γιούσουρι ! Φέρνω μιὰ βόλτα, δυό, τρεῖς· τίποτα ! "Αρχισα ν' ἀπελπίζωμαι. Μιὰν ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τὸ ἀνάστανα στὴ φαντασία μου, τὸ ἐβλεπα μπροστά μου, πάλευα μαζί του, τὸ νικοῦσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέματα ! Δὲν μπορούσα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θές κάτω στοὺς βυθοὺς, θές πέρα στὸ ἀκρογιάλι, θές ἀπάνω στὰ σύγνεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ἄς μὲ καταλύσῃ. "Ας κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκκαλα ἀπάνω του ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν. "Οχι ὅμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὴ ζωὴ μου ! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

— Τραβᾶτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβᾶτε νὰ πιοῦμε καὶ καμιά· εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραμῦθια.

Κρύος ἴδρωτας μὲ πῆρε. "Αρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

— Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὔτε κεῖνος ὅμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μὲ ἄκουαν. Τὸ καῖκι γύρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. 'Εγὼ κρεμασμένος στὴν κουπαστή*, δὲν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα μὲ καρδιοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάνας μου τὰ κόκκαλα. Μάταια ὅμως ! Τὸ νερὸ πρασινογάλαζο ἔφτανε ὡς κάτω καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερὰ τὰ φύκια· ὄχτους ἐδῶ ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακὰ γιὰ τὶς νεράιδες. Τὸ γιούσουρι

ὁμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. "Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή θολὸ σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστὰ μου· πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαйна.

— Στόπ ! φωνάζω· σταθῆτε !

Στάθηκε τὸ καΐκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαμε ὅλοι σὰ χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμα, δὲν ἦταν παραμύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζώση μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἄριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα ! ! Οἱ ρίζες του μελαφές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του, ἓνα σῶμα, θαρρεῖς, καὶ μιὰ δύναμη. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουνδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόριζα, καμαρωτὰ κι ὁλόγυρα ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλὰ, λές κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχτυ τους. Ὁλόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσος, κρύα καὶ ἄπατη*.

Ἦβρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μὰ καὶ στὸν ξύπνῳ νὰ τὸ ἐβρισκα, τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ὀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω, καλὰ. Μὰ ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἐκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατὰφερα τὴν πρώτη. Ξύπνησε Ὁφίς. . . Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουνας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λές καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέματα ἐπάνω μου. Τὸ νερό χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πῆδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἐκατσα χαμηλὰ, ὀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστοὺς νὰ γλαυκοπαίζουν σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, ποὺ τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζί του. Στὸ βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν

ἄλλος παρὰ τὰ κόκκαλα ποῦ δέρνονταν μεταξύ τους, καὶ τὰ γυμνά ποδάρια λάχτιζαν μὲ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγαν :

— Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἄπάνω μοῦ τσίμπαι ὁ καπετάνιος :

— Ἐλα τώρα. Ἐλα καὶ δὲ θὰ κάμης τίποτα.

Δὲ θὰ κάνω τίποτα ! Κι ἐγὼ τὸ κατάλαβα. Μὰ καὶ μὲ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἄπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχειὸ τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὅχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλὰ· μὰ τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουνας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μὲ ὅλη μου τὴ δύναμη. Πέτρα νὰ χτύπαγα, τὸ λιγότερο θὰ ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δὲν ἄνοιξε. Ἀντὶ νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σὰ νὰ χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπᾶω ἄπάνω :

— Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καὶ ἀδράχνω τὸ λοστό. Ἀρχίζω τὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγὼ δὲν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὥρες περνοῦσαν, κι ἐγὼ μὲ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσα ἢ καὶ νὰ ρίξω γύρω καμιὰ ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῇ ἄπάνω μου. Τέλος τσιμπᾶω πάλι :

— Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

— Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θὲς τὴ γούμενα ; Ἐχουμε καὶ ψιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω· θὰ σοῦ κόψω τὸν ἄερα !

— Κόβεις τὸν ἄερα, μὰ σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. Ἡ ξέχασες πὼς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καὶ θηλυκῶνω καλὰ τὸν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στὸ ἄλλο πλευρὸ καὶ ἀρχίζω πάλι μὲ τὸ λοστό τὶς ρίζες. Ἐκεῖνο δώστου καὶ γλαυκόπαιζε τὰ μάτια, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ μαγνητίση. Ἐσειόταν καὶ τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε- κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νὰ μὲ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μὲ συλλάβουν ! Καὶ ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα ποῦ ἔβλεπα σφηνωμέ-

να ψηλά ήταν αρκετά να μου δείξουν τὸν κίνδυνο. Σὲ κάθε του ἀνακλάδισμα στρείδι κολλοῦσα στὰ πλευρὰ τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ ὁ λοστός, ἀψύς*, ἓνα μὲ τὸ ἄλλο τ' ἀντιρίμματα* τὰ ἐβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χώριζε ἀπὸ τὴν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι ἄλλες φορές μὲ σκληθρες ἀπὸ χάλαρα*, μὲ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατὰλαβα πὼς ἄρχισε νὰ λασκάρη. Ἐχανε τὸ στήριγμά του.

— Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκρυ τὸ Πῆλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἄσπριζαν στὶς πλαγιές σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἀναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, ὀλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἥλιοβασίλεμα, ἐβγαζε ἓνα-ἓνα, τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πὼς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρὸς μου γνῶριμα πρόσωπα. Ἐέχασα μιὰ στιγμή καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

— Τί ἀπόκαμες ; ρωτᾷ ὁ καπετὰν Στραπάτσος.

— Τώρα θὰ ἰδῆς, τοῦ λέω πηδώντας ἀπάνω. Ἐλα, παιδιά ! τὰ κουπιά σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησί ἀπόψε.

— Μωρέ, τί λές ! Δὲν ἔπαθες τίποτα ; Δὲ σ' ἄγγιξε τὸ στοιχειό ;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μὲ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου καὶ ἀκόμα δὲν πιστεύουν πὼς εἶμαι γερός.

— Μὰ τραβᾶτε, παιδιά, λέω· τὸ δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμη. Ναί ! Ἀντὶ νὰ σύρῃ μπροστά, πίσω πῆγαινε τὸ καῖκι μας.

— Μωρέ, μᾶς γελᾷς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾷς πὼς ἔκοψες τὸ γιούσουρι;

— Μὰ τὸν Ἀι - Νικόλα, τό 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νὰ τ' ἀποκόψω, γιὰ νὰ μὲ πλακώσῃ ἀπὸ κάτω ; Δυὸ τραβήγματα θέλει καὶ θὰ 'ρθῇ μὲ τὶς ρίζες του.

Ἀρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἀκουεὺς τοὺς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλουν. Πείσμα ἔπιασε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρειεύονταν σὰν ζωτικά. Ὁ καπετὰν Στραπάτσος ξετρελαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνια, ψυχὴ ἔδινε σὲ ὅλους μὲ τὶς

φωνές του :

—'Ω - ω... 'Ω - ω !... Γειά σας, παλικάρια ! "Ίσα, λιοντάρια μου !... Ντροπή μας ! Μωρέ, Ίσα, τίγρηδες !...

Καί τὰ παλικάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωνα βαθιά τὸ κουπί καὶ τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμη, ποὺ ἔλεγεσ τῶρα θὰ γίνη σύψαλα. Τέλος βαθὺ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κύμα καταπάνω μας. Τὸ καίκι πέταξε γοργόπτερο ἐμπρός. 'Αμέσως μέγα κήτος φάνηκε νὰ πιάνη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

—Νὰ ἰδῶ ! κι ἐγὼ νὰ ἰδῶ !...

Τρέχουν ὅλοι στὴν πρύμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοποιοῦνται φοβισμένοι.

—'Εμπρός ! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὅξω τῶρα, ποὺ νύχτωσε, πρὶν τὸ νιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι .

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὀργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. 'Ο οὐρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ συνορά του. "Αἰδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κατάσπρο, θαμπὸ καὶ ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καὶ τί ἄτια ! Τί φῶκες καὶ τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καὶ ἀλάλαζαν στὸ σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δὲν, ἦταν θάλασσα ἐκείνη ἦταν θυμὸς καὶ σεῖσμα, κατάρρα καὶ χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

"Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια ποὺ ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουα νὰ δέρνεται κάποτε καὶ νὰ ρουχνίζει*, σὰ ζωντανὸ ποὺ παίρνει ἀνήφορο Ντροπή τὸ εἶχε πῶς νικήθη, καὶ πάσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῇ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφηνε; Μέσα στὸ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνή τοῦ διαλαλητῆ ἓνα γινώριζα αἶσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας :

— Νὰ λεβεντονιὸς !

1. 'Η παράδοσις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

Μὲ τὸ χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στὸ κουτί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατὰμαυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἐπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στὸν μπάγκο, ἐμοιαζε πτῶμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινουῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰ μηχανὲς ποὺ κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλὲς φορές ποὺ τοὺς πῆρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγώ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρὰ ἡ δύναμή μου. Τὸ κύμα ἐπίμενε νὰ ψηλώνη ἀκόμα, νὰ λιχνίζει* καὶ νὰ μᾶς βρέχη καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίζει φοβερὰ.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρυ.

—“Ἀλα,* παιδιὰ, καὶ φτάσαμε! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στὴν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἄμμουδιὰ, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καίκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πῆδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρῶμη καὶ ἀδράζω* τὴ γούμενα. Ὅιμέ!! Σχοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου!

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δενδρί ; ... Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στὸ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιὰ καὶ παρακλάδια του περαδῶθε, λὲς καὶ πιάσχει νὰ κλείσῃ ὅλα στὸ δίχτυ του. Ἀκόμα τὸ παραδίνουν γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες καὶ πᾶει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σ' ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰν σίδερο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο καὶ ἀθάνατο σὰν στοιχειό.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννος ὁ Γκάμαρος, ἐβδομηντάρης κι ἐτοιμόρροπος τώρα, δὲ θαλασσοδέρνομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι!

« Λόγια τῆς Πλώρης », 1899

Ἀνδρέας Καρκαβίτους

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

3. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΙΩΡΓΗ

Τὸ ἀμάρτημα ποὺ θὰ διηγηθῶ ἔχει γίνεи στὴν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευτερωθῇ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγὸ.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιὸ βορινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καὶ πρωτεύουσα τῶν « μαστοροχωριῶν », δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας ποὺ βγάζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδας — γιὰτὶ οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς « μαστόροι » ὄχι μόνον στὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλην τὴν χέρση Ἑλλάδα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα Μητροπολίτη. Εἶχε καμιά ἐξακοσαριά σπίτια, τὰ λίγο πλιότερα ἑλληνικὰ καὶ τὰ λίγο λιγότερα τούρκικα, ἢ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω - κάτω, μὲ ὄψη πλιότερο χωριοῦ παρά πόλης. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στὴν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλη καὶ τὰ Γιάννινα χωριὸ κι ἔλεγαν κομπαστικά :

— Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπάς* !

Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, γιὰτὶ κι αὐτοὶ ἔλεγαν :

— Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς!

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στὰ σπλάχνα της. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπάς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πίεζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, ποὺ ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμιά σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανίτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγο-

ροχώρια για πλιατσκολόι, κι έπειδή τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πὸχει σήμερα κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τὶς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, τρεῖς μέρες μὲς στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἐπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο καὶ κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ περάσουν εὐκολα γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσκολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἄλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν καὶ μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν, καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπέφερνε τὴν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλιτώσουν τὴν καταστροφή καὶ τὸν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν σιέχ* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, πού ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσιές τῶν χριστιανῶν, καὶ τούρκεψαν ὅλοι! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διακήρυξε ὁ σιέχης πὼς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τώρα πού ἐγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμα τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἐκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγὰ τους καὶ δὲν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφὰ, ὡς ἓνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴ χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὲς ἐκκλησιές τους, ἢ νὰ τὲς μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλὰ λίγο-λίγο, μὲ τὸν καιρὸ, ἀπόγιναν Τοῦρκοι, καὶ μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ-ἁγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπὰδες μας καὶ φέρνονταν ἡπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιατροί, ὄχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροὶ ἦταν οἱ παπὰδες μὲ τὴ «δύναμη τοῦ Θεοῦ», καὶ χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοὶ ἔτρεχαν στὲς ἐκκλησιές καὶ στοὺς παπὰδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τὰ τελευταῖα τὴ χριστιανικὴ τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στὲς ἐκκλησιές μας καὶ στοὺς ἁγίους μας ὅταν ἀρρώστιαιναι, κι ὄχι στὰ τζαμιά τους καὶ στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι λοιπὸν Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφεραν λάδια, κηριὰ καὶ λαμπάδες στὲς ἐκκλησιές, παράγγελ-

ναν λειτουργιές και προσφορές και προσκαλοῦσαν παπάδες στὰ σπίτια τους και τοὺς διάβαζαν εὐκές και παρακλησες γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ και τοὺς ἀγαποῦσαν και τοὺς προστάτευαν και τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριά χριστιανούς, ποὺ βρίσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια και πλιότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικά νὰ γένουν πλιότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, και, Τούρκοι και Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὐτὴ ἡ ἔρμονία ἀνάμεσα Τούρκων και Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τὲς μέρες ποὺ ῥθε ὁ Σουλτὰν Χαμίτης στὸν αὐτοκρατορικό θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως και σ' ὅλην τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἄλλαξαν και στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεία εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονικὴ περιωπή, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικός φανατισμός στὸ κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεία γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλίμονο σ' ἐκείνον τὸν Τούρκο, ποὺ θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι· ἢ λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπὰ στὸ σπίτι του γιὰ θεραπευτικό διάβασμα! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος και σωστός μουσουλμάνος, και τὸ λιγότερο ποὺ ἔχε νὰ πάθη, θὰ ἦταν ἑξορία στὴ Συρία ἢ στὴν Ἀραπιά!

Ἀλλὰ κι οἱ παπάδες κιντύνευαν νὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρὰ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ Κυβέρνηση, ἂν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἢ λαμπάδες γιὰ τὴν ἐκκλησιά, ἢ πήγαιναν νὰ διαβάσουν παρακλησες στὰ τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διάταξε νὰ μὴν ἔχουν πλιά, σὰν και πρίν, καμιὰ· σχέση μὲ τὰ τουρκόσπιτα, γιὰτ' ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἑμαρτία νὰ δίνουν «τὰ ἄγια τοῖς κυσί»—στὰ σκυλιά· κι ὅτι ἂν μάθαινε στὸ ἐξῆς ὅτι ἓνας παπὰς μπῆκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἢ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἀργὸ «πάσης ἱεροπραξίας». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπάδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε γιὰ κάμποσους καιρό. Ἀλλ' οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ποὺ ἦταν συνηθισμένες, μ' ὅλην τὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιατρῶν, νὰ προστρέχουν, και στὴν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπάδες και στὲς ἐκκλησίες, προτιμοῦσαν νὰ πεθαίνουν καλύτερα, παρά νὰ δέχονται γιατρὸ

καὶ νὰ πάρουν γιατρικά. Κανένας ὅμως παπὰς δὲν δέχονταν πλιὰ νὰ πᾶη σὲ τούρκικο σπίτι, οὔτε νὰ δεχθῇ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καὶ τῇ μεγάλῃ κι ἀσυγχώρητῃ ὁμαρτία καὶ τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη ἀρχή, τὸ χειρότερο. Ὅλλ' ἡ παντοδύναμη βία δὲν τ' ἄκουε αὐτὰ καὶ τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιὰ νύχτα παρουσιάζεται στὸ σπίτι τοῦ παπα-Γιώργη ἓνας Τοῦρκος καὶ τοῦ λέγει :

—Νὰ κοπιάσης, παπα-Γιώργη, στὸ σπίτι μου, πολὺ σὲ παρακαλῶ, νὰ μοῦ διαβάσης μία εὐκὴ στὴ γυναῖκα μου, γιατί ἔχει δυὸ μέρες μὲ τοὺς πόνους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀκόμα.

—Ὅλλά, εὐλογημένε... (Φτοῦ ! φτοῦ ! τὸν θεοκατάρατο τὸν Ὅγαρηνό*!), εἶπε μέσα του ὁ παπα-Γιώργης, γιατί ὀνόμασε «εὐλογημένον» τὸν ἀλλόπιστον Τοῦρκο)... Ὅλλά, ἀγὰ μου, φοβοῦμαι νὰ ῥθω, γιατί θὰ τὸ μάθῃ ὁ καϊμακάμης καὶ θὰ μὲ κἀνῃ ἔξορία! Δὲν ἔρχομαι! Πήγαινε στὴν εὐκὴ τοῦ Θε... (Φτοῦ! φτοῦ! πάλε τὸν θεοκατάρατο τὸν Ὅγαρηνό!, ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπὰς). Πήγαινε στὸ καλὸ, ἀγὰ μου! Πήγαινε στὸ καλὸ! Μὴ μὲ πάρης στὸ λαιμό σου!

Βλέποντας ὁ Τοῦρκος τὴν ἐπίμονη ἄρνηση τοῦ παπαῶ, ἔφυγε, ἀλλὰ σὲ λίγο ξαναγύρισε καὶ τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θὰ ῥθῃς, παπα! Ὅλλιώτικα δὲν γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναῖκα μου! Δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ καὶ φωνάζει: «Φέρτε μου τὸν παπα-Γιώργη, πού μὲ γλίτωσε καὶ στὴν ἄλλη μου γέννα μὲ τὸ διάβασμά του!».

—Σὲ λυποῦμαι πολὺ, ἀγὰ μου, μ' αὐτὰ πού μοῦ λές, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ ῥθω... Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τὸν καϊμακάμη...

Τότε ὁ Τοῦρκος βγάζει μι' ἀστραφετῇ μαχαίρα καὶ τοῦ λέει :

—Τὴ γλέπεις αὐτὴν, παπα; Ὅ ἔρχεσαι, ἡ στὴν ἔχωσα στὰ στήθια!

Καὶ πετοῦσαν τὰ μάτια του φωτιές. Τί νὰ ἔκανε τότε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ;

Ὅπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητῃ ἑμαρτία, πού θὰ πετοῦσαν τ' ἅγια στὰ σκυλιά, (τοῖς κυσί), ὅπως εἶχε εἶπει ὁ Μητροπολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθῃ κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ Μητροπολίτης! Ὅμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα. Ὅλλὰ καὶ «παπαῶς

δεμένος γράφει και ξεγράφει». Κι έτσι θέλοντας και μή, πήρε τὸ εὐχολόγι του, τὸ πετραχήλι του, ἓνα κηρὶ καὶ λίγο θυμίαμα κι ἀκολούθησε τὸν Τούρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκληση, κι ὦ τοῦ θαύματος, ὕστερ' ἀπὸ μιστὴ ὥρα γέννησε ἡ Τούρκισσα!

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφὰ-κρυφὰ, τὸ ἔμαθαν ὅλες οἱ Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασάν Ζέλφου, δὲν μπορούσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη νὰ τὴν διαβάσῃ, καὶ μόλις τὴν διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά...

Κι ἔλεγαν οἱ Τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπα-Γιώργης! Ἄμα διαβάσῃ, πιάνει ἀμέσως τὸ διάβασμά του!

—Βαλαί*, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος! Διαβάζει καὶ τὸν ἀκούει ὁ Θεός!

—Τί πειράζει ποὺ εἶναι χριστιανός; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔχει στὸ χουσμέτι* του. Ὁ Θεὸς ἔπλασε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιὰ του μᾶς ἔχει...

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει παίρει στὸ χουσμέτι του...

—Πόσοι Τούρκοι εἶναι ποὺ παίρουν Χριστιανούς στὴ δούλεψή τους καὶ δὲν παίρουν Τούρκους. Ἔτσι κι ὁ Θεὸς -- προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του — ἔχει πάρει τὸν παπα-Γιώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπα-Γιώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκο-γυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὲς Τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονεὺς τους.

Ὁ παπα-Γιώργης μπαινόβγαινε τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα «γιὰ διάβασμα» καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μπορούσαν νὰ τὸ κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Μιὰ χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναίκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα :

—Καημένη, Χατιτζέ-χανοῦμ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ διαβάσῃ τὸ παιδί σου νὰ γένῃ καλὰ;

—Τί λὲς αὐτοῦ, Χανοῦμ-ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, ποὺ δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἁγιο-

221
τικά. Πώς είναι δυνατό να κάνει καλά το παιδί μου το διάβασμα
ένος γκιαούρη ;

—“Ακου με, Χανούμ-εφέντη ! τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. “Αν θέλῃς
νὰ γένη τὸ παιδί σου καλά, νὰ πάρῃς τὸν παπα-Γιώργη νὰ σοῦ τὸ
διαβάσῃ...

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μῆνες, καὶ τὸ παιδί τῆς
καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γένονταν καλά μὲ τὰ γιαντρικά τῶν γιαν-
τρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιὰ βραδιά,
κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπα-Γιώργη καὶ τὸ διά-
βασε. Τ’ ἄρρωστο παιδί, ἐφτά-ὀχτῶ χρονῶν παλικάρακι, αἰ-
στάνθηκε ἕναν ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνισή τοῦ παπᾶ καὶ στὲς
προφυλάξεις ποὺ μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῇ κρυφὰ ὁ
παπὰς τῇ νύχτᾳ στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμῃ. Ὁ παπα-
Γιώργης τὸ καθησύχασε μὲ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παρά-
κληση, τὸ θυμιάτισε μὲ μοσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μὲ τὸν Τίμιο
Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα :

—“Ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἐμαρτωλοῦ,
θὰ κάνει καλά τὸ παιδί σου...

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπα-Γιώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπὸ κείνι τῇ
νύχτᾳ κόπηκε ἡ θερμὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἔγινε καλά !

“Εμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ
του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιὰτὶ δὲν ἦταν Κονιτσιώ-
της — καὶ δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανοὺς, φώναξε κρυφὰ τὸν παπα-
Γιώργη καὶ τόδωκε δέκα λίρες κέραςμα καὶ συνάμα τὴν ἄδεια νὰ δια-
βάξῃ ἐλεύθερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προσοχὴ νὰ
μὴν τὸ μάθῃ ἡ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφιές*, γιὰτὶ τότε, ὡς καϊμακά-
μης, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξῃ.

Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ γιὰ πολὺ κρυφὸ ἓνα πράγμα ποὺ τὸ
ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριὰ κι οἱ πολλὲς
καὶ χοντρές λαμπάδες ποὺ πῆγαινε ὁ παπα-Γιώργης στὴν ἐκκλη-
σιά, χωρὶς νὰ φανερῶνῃ ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοιαν
στοὺς ἄλλους παπάδες καὶ στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι
ὁ παπα-Γιώργης βρίσκονταν σὲ σχέσεις μὲ τουρκόσπιτα καὶ διάβα-
ζε κρυφοπαράκλησες σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία,
ἀλλ’ ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πράγμα στὸν Μητροπολίτη.

Ὁ Μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μὲ τὰ ἥθη

καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εὐρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψη ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀν καὶ ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τ' ἄλλα, καὶ ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπα-Γιώργης διάβαζε παρακλησες σὲ τουρκόσπιτα («σταύρωσον! σταύρωσον!»), τὸν ἔκανε ἄργὸ «πάσης ἱεροπραξίας» ἐπ' ἀόριστον!

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπα-Γιώργη ἡ ἀδικη αὐτὴ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῇ στὸν Μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἐκεῖνος! Εἶχε γίνει θηρίο !

Ὁ παπα-Γιώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς καὶ ὑπόμενε μὲ χριστιανικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία πού τοῦ 'χε κάνει ὁ Μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Καὶ ἐνῶ, λίγα χρόνια πρὶν, ὅλοι οἱ παπάδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπιτία, τώρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῇ αὐτὸ «μεγάλη καὶ ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» εἰς βάρος τοῦ παπα-Γιώργη.

Ἡ «μεγάλη καὶ ἀσυγχώρητη ἁμαρτία» τοῦ παπα-Γιώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνῃ, σὰν τὴν ψεῖρα τοῦ παραμυθιοῦ, πού δὲν τὴν χωροῦσε οὔτε τὸ σπίτι, καὶ ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τοῦρκοι :

—Διαβάζει εὐκὲς καὶ παρακλησες στὰ τούρκικα τὰ σπιτία ! Ἀκοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης !

—Δὲν εἶν' αὐτὸ μονάχα... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάζει καὶ στὰ τζαμιά !...

—Ἐγὼ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδὴ καὶ ὀνόματα : Φατμέ, Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τὲς Τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, καὶ εὐχονταν μέσα στὴν ἐκκλησιά «ὕπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν» τῶν ἁλλοπίστων !

—Ὅλα ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κηριὰ καὶ ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στὴν ἐκκλησιά, πού θέλουν χρόνια νὰ καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα !

—Τί ἀνακατεύονται οἱ Τοῦρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιωτικά καὶ τὰ θρησκευτικά; Ἐμεῖς δὲν ἀνακατεύομαστε στὰ δικά τους... Ἄν ἀναγνωρίζουν τὴ θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν καὶ οἱ παπποῦδες τους ἄλλοτε !

—Τὸν ἀθεόφοβο τὸν παπα-Γιώργη ! Ἀκοῦς νὰ μᾶς κάνῃ τὴν ἐκκλησιὰ μισοτούρκικη !

Μὴν μπορώντας πλὴν νὰ δικαιολογηθῇ ὁ παπα-Γιώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδηση κανενὸς χριστιανοῦ. Ὡς τότε ζοῦσε τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἐφημερία του καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τὰ ἔχανε καὶ τὰ δυό ! Ἔχανε, οὔτε πλιότερο οὔτε λιγότερο, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα του ! Τί νὰ γένῃ ; Τί νὰ κάνῃ ; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μποροῦσε νὰ κλαυτῇ καὶ νὰ βρῇ τὸ δίκιο του, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο εὐκολο νὰ πάῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. Ἀλλὰ κι ἂν μποροῦσε νὰ πάῃ, θὰ καταδέχονταν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης ἢ νὰ διαβάσῃ τὴν ἀναφορά του ; Κι ἔκανε ὑπομονή.

—« Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται », ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴν ῥῆσιν, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὸ δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπα-Γιώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ τοῦ ἔχε ἀφαιρέσει τὸ πετραχήλι ὁ Μητροπολίτης ; Ἕνας Θεὸς τό ἔφερε ! Καὶ τὸ χειρότερο, ποὺ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ πονάῃ καὶ νὰ μὴν μπορῇ νὰ πῇ τί τὸν πονάει καὶ ποῦ τὸν πονάει ! « Ἄν σέ βάρῃ ὁ Κατῆς, ποῦ θὰ πᾶς νὰ κριθῇς ; » λέγει μιὰ παροιμία. Ἄν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τὴν τιμωρία του, καὶ μάλιστα ὁ καϊμακάμης, ποὺ ἔχε ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια του, θὰ τὰ ἔχε ἄσκημα ὁ Μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη Διοίκηση... Δὲν θὰ τοῦ ἔλεγε ἡ Διοίκηση « γιατί ἔκανες ἄργο τὸν παπα-Γιώργη ; », ἀλλ' εἶχε ὅλα τὰ μέσα νὰ τοῦ φέρῃ τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία του, ὥστε ν' ἀναγκασθῇ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γληγορότερο. Τὸ εὐκολώτερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μποροῦσε καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ στὸ Ὑπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννενημένος μὲ τὸ ἑλληνικὸ κομιτάτο καὶ τότε ἀλίμονό του ! Αὐτὴ ἡ κατάστασις βάσταξε κάμποσους μῆνες, πόβλεπε ὁ παπα-Γιώργης τὸ ψωμοκάρβελό του ἀπὸ μακριά, καὶ τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφταστη εὐτυχία, ὅταν κατὰ θείαν πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ Μητροπολίτης στὴν Ἀνατολὴ κι ἔρχονταν νέος Μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινὴ ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτὴ ἡ εἰδησιὴ μέσα στὸ φοβερὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς ποὺ βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπα-Γιώργης. Ἀλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος Μητροπολίτης τὴν ἴδια ἀντίληψη τοῦ παλιοῦ τί θὰ γένονταν τότε ; Δὲν θὰ τοῦ ἔμενε τίποτε ἄλλο τότε, παρὰ νὰ πέσῃ στὸ ποτάμι ποὺ περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ πνιγῇ !

Προσπαθοῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκη του ἀπὸ μέρος

τοῦ Μητροπολίτη καὶ δὲν μποροῦσε νὰ παραδεχτῇ ὅτι ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλησες στὰ τουρκό-σπιτα. Ἄλλ' αὐτὸ ὕψωνε πλιότερο τὸ γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καὶ ταπείνωνε τὸ τζαμί καὶ στὴ συνείδηση τῶν Τούρκων καὶ στὴ συνεί-δηση τῶν Χριστιανῶν ! Τὸ ἀντίθετο θὰ ἦταν κακό, ἂν τὸν προσκα-λοῦσαν οἱ Τοῦρκοι νὰ πάη κι ἀρνιόνταν νὰ πάη, ἢ ἂν δέχονταν στὸ σπίτι του χότζα νὰ τοῦ διαβάζη ἐκεῖνος τούρκικες εὐκὲς καὶ ντουά-δες. Τὰ διαβάσματα πόκανε αὐτὸς δὲν εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ κάνουν τοὺς Χριστιανούς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Καὶ στὸ κάτω-κάτω δὲν ἐπιζητοῦσε αὐτὸς νὰ πηγαίνει νὰ διαβάζη στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ προσκαλόνταν, κι ἂν ἤθελε ν' ἀρνηθῇ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας ! Οἱ Τοῦρκοι πρόστρεχαν στὸ ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτὸς στὸ ἔλεος τῆς τούρκικης. Καὶ συναρμολογώντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τὰ «ὑπὲρ» καὶ τὰ «κατὰ», ἔφτανε στὸ συμπέρασμα νὰ ἐλπίζει ὅτι ὁ νέος Μητροπολί-της θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τὴν ἀπολογία του καὶ δὲν θὰ τοῦ ἔβρισκε φταί-ξιμο, ἢ, τουλάχιστον, θὰ τὸν λυπιόνταν καὶ θὰ τοῦ δινε τὸ πετραχήλι του καὶ τὴν ἐνορία του.

Ὑστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης εἶχε φτάσει στὰ Γιάννινα καὶ τὸ ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θὰ ἦταν στὴν Κόνιτσα.

Μιὰ ζέστη καὶ μιὰ κρύο τοῦ ῥθε τοῦ παπα-Γιώργη ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Μητροπολίτη. Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νὰ ἔχη τὸν καιρὸ νὰ σκεφτῇ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῇ καλύτερα. Ἄλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ῥχονταν τὸ Σάββατο ὁ Μητροπο-λίτης, καλῶς νὰ ῥχονταν.

Τέλος, ὁ Μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν-τεσσάρων καβαλαραίων χωροφυλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατὰ τὰ συνηθισμένα. Ὁλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν περιχώρων μὲ τὸν πρωτοσύγκελλο καὶ τοὺς πα-πάδες «ἐπὶ κεφαλῆς», τὸν δέχτηκε μιστὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπα-Γιώργης τὴ μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνη καμιὰ ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σὰν νὰ πῆγε καὶ σὰν νὰ μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχή.

* * *

“Υστερα από τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μητροπολίτη στὴν Κόνιτσα, πρόβαλε τὸ σπουδαῖο ζήτημα στὸν παπα-Γιώργη: τὸ νὰ παρουσιαστῇ μπροστὰ του. Συλλογιόνταν πῶς νὰ παρουσιαστῇ καὶ τί νὰ εἰπῇ καὶ πάλι δειλίαζε. Τὴ μιὰ στιγμή τ’ ἀποφάσισε νὰ παρουσιαστῇ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ’ ἀνάβρανε γι’ αὔριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω-κάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θὰ βαστοῦσε ποιὸς ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλε στὸν ἑαυτὸ του νὰ πάγη, καὶ γιὰ νὰ μὴν τ’ ἀναβάλλῃ πάλε, σὰν πρὶν, ὀρκίστηκε στὴν ἱεροσύνη του καὶ στὸ πετραχήλι του νὰ πάγῃ χωρὶς ἄλλο ἐκείνην τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν Μητρόπολη ! Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στὸν Μητροπολίτη, τοῦ ἔκανε τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια μὲ γονυκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, παπά μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι ; τὸν ρώτησε ὁ Μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὕφος, ποὺ δὲν ὁμοίαζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπα-Γιώργης ἀπ’ ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, ἀπάντησε ὁ παπα-Γιώργης.

— Ποιὸς παπα-Γιώργης ; ξαναρώτησε ὁ Μητροπολίτης· δὲν σ’ εἶδα καμιὰ μέρα ἐδῶ... Μήπως ἔλειπες ; Ποῦ ἐφημερεύεις ;

— Ἐφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἐφημερεύω πλιά...

— Καὶ γιατί ;

— Γιατὶ μ’ ἔχει κάνει ὁ Μητροπολίτης ἀργὸ ἀπὸ «πάσης ἱεροπραξίας».

— Καὶ γιατί ; Μήπως ἔκανες κανένα μεγάλο ἑμάρτημα ;

—

— Πέ μου τί ἁμάρτημα ἔκανες, κι ἂν δὲν εἶναι πολὺ μεγάλο, κι ἂν δὲν ἀντιβαίνει πολὺ στοὺς κανόνες τῆς ἱεροσύνης καὶ τῆς θρησκείας μας, θὰ σοῦ φανῶ ἐπιεικής, ἂν δείξης τὴν ἀπαιτούμενη μετάνοια...

— Τὸ ἁμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, ἀποκρίθηκε ὁ παπα-Γιώργης, μεγάλο ἢ μικρὸ δὲν ξέρω, εἶναι ὅτι προσκαλοῦμαι ἀπὸ διάφορα τουρκόσπιτα ἐδῶ μέσα στὴν Κόνιτσα, ὅταν εἶχαν κανέναν ἄρρωστο, καὶ τοὺς διάβαζα εὐκὲς καὶ παρακλησες γιὰ νὰ γένῃ καλά... Αὐτό, Δεσπότη μου, ἦταν παλιὸ συνήθιο ἐδῶ πέρα... Ὅλοι οἱ παπάδες διάβαζαν στὰ τουρκόσπιτα καὶ δὲν εἶναι παρὰ λίγος καιρὸς ποὺ μᾶς τὸ ἀπαγόρευσε ὁ Μητροπολίτης. Καὶ μήπως ἤθελα, Δεσπότη μου, νὰ πηγαίνω ; Μ’ ἔπαιρναν «διὰ τῆς βίας»... μὲ μιὰ τέτοια μαχαίρα στὸ χέρι!...

Κι ἔκανε τὴ σχετικὴ χειρονομία, γιὰ νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς μαχαίρας.

—Αὐτὸ εἶναι ὅλο κι ὅλο τὸ ἀμάρτημά σου, ποὺ σ' ἔκανε ἄργον ὁ Μητροπολίτης ;

—Αὐτό, Δεσπότη μου, καὶ μόνο...

—Στὴν ἱερωσύνη σου ! Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν ;

—Στὴν ἱερωσύνη μου, Δεσπότη μου, καὶ στὸ πετραχήλι μου !

Αὐτὸ καὶ μόνον ἦταν !...

—Ἀπὸ σήμερα, τοῦ εἶπεν ὁ Μητροπολίτης, συγκινημένος ἀπὸ τὴν παλιά συνήθεια τῶν Τούρκων τῆς Κόνιτσας νὰ προσκαλοῦν ταπάδες στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ τοὺς διαβάζουν, ὅταν ἄρρωστοῦσαν, ποὺ μάθαινε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν καταδικασμένον παπα-Γιώργην, εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἀδικη τιμωρία σου. Πάρε τὸ πετραχήλι σου, διάβαζε εὐκὲς καὶ παρακλησες ὅσες μπορέσης στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, καὶ τὴν ἐρχόμενη Κυριακὴ νὰ ῥθῃς νὰ λειτουργήσῃς μαζί μου στὴ Μητρόπολη.

Ὁ παπα-Γιώργης μπῆκε δειλὸς σπουργίτης στὴ Μητρόπολη καὶ βγῆκε αἰτός ! Φουρντουλοῦσε* καὶ δὲν πατοῦσε στὴ γῆ ἀπὸ τὴ χαρά του κι ἀπὸ τὴ δόξα του.

Τὸ βράδυ ἐκείνης τῆς ἡμέρας προσκάλεσε ὁ Μητροπολίτης ὅλους τοὺς παπάδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε ὅτι θὰ ἔκανε «ἀργὸ πάσης ἱεροπραξίας» ἐκεῖνον τὸν παπά, ποὺ θ' ἀρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐκὲς καὶ παρακλησες στὰ τουρκόσπιτα !

Αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ὁ Σπυρίδωνας !

« Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς »

Χρῖστος Χριστοβασιλῆς

4. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝ Ε

—Παππού, σήκου, παππούλη ! Σήμερα εἶναι μέρα πίσσημη ! Τί φυλᾷς τὸ στρῶμα καὶ βογκᾷς ! Ὅλο βογκᾷς, κι ὅλο μαλώνεις . . . σώνει πιά ! Ἐβγα νὰ ἰδῇς ! Ἐλα ν' ἀλλάξῃς καὶ νὰ βγῇς στὴν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι σήμερα—Σάββατο Λαζάρου !

Τὸ μαθητοῦδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τό'ξερε ὁ παππούς πῶς ἦταν ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς Ἑξοδος ἡ μέρα.

*Αχ, τέτοια μέρα δὲ θὰ ξαναρθῇ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ !

Τὸ ἔξερε ὁ παππούς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιότανε. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στὴ μεγάλη Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴ μέρα αὐτή, σὰ νὰ ἔτανε νὰ ῥχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μὰ τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελόπαιδο μπροστὰ του. Ἄφησε τὶς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῇ καὶ νὰ τοῦ γίνη πειρασμὸς καὶ πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη ; Λεχῶνα θὰ μοῦ γίνης αὐτοῦ πέρα ; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά !

— Καλά, καλά, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνης τόσο· γέρος εἶμαι, δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νὰ σήπωμαι...

— Τί εἶπες ; Δὲν ἀκοῦς ! Περνάει ἡ Ἐξοδο !

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποῦ ἔφτανε ἀπ' τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦ ἔχυσε στὰ σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα ! Τ' ἄρματά μου !

Ὁρθὸς τινάχτηκε σὰν παλικάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζωστικὴ τὸ σπαθί. Καὶ βγήκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλῶνει γύρω του. Κάτι σὰ νὰ ζητῇ. Τὸ κανόνι καὶ τὸ ντουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στὴν ἀγορά. Ὅλοι ντυμένοι τὰ καλά τους. Ὅλοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν !

Ὁ λαὸς παίξει μὲ τὴ φαντασιά του τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ χρόνο μιὰ φορά. Θέλει νὰ ζωντανέψῃ πάλι τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ ἰδῇ πῶς ἦτανε — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τ' ἀγγόνι στῆς λιτανείας τὴν οὐρὰ κι ἀκολουθοῦνε. Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἕναν ποῦ βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶν' ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῇ. . .

— Ὅρέ, δὲν ἦταν ἔτσι ! κρᾶζει μὲ δυνατὴ φωνή.

Ἄφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' ἀγγόνι δὲ μιλεῖ. Ἄξαφνα σταματάει. Ἐκεῖ κοντὰ του κάποιος τραγουδεῖ. Ἕνας τυφλὸς χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίζει τὴ λύρα του καὶ τρα-

γουδεῖ. Λέει τὸ τραγούδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογίου.

Ὁρθὸς ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἡσυχᾶ, καὶ δὲ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγούδι.

—Νά, ὁρέ, ἔτσι ἦτανε !

Αὐτὸ εἶπε μονάχα. Καὶ γύρισε στὸ σπῖτι του καὶ στὸν καημὸ του.

« Μεγάλα Χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Α Ε Ρ Α Σ »

Λέξη μαγική, ποὺ δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὅμως τὰ σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβές ποὺ βγῆκαν μιὰν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἐνὸς ἀπλοϊκοῦ, ἐκεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, ὅταν εἶδε νὰ σκάζουν οἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ μὴν παθαίνει τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαμαν ἔπειτα τὸ γύρω τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου θάνατος ! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζί μὲ τὰ φτερά της καὶ γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καὶ ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκαδία. "Ὅπου αἶμα, ἐκεῖ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη θὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σὰν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπῖτι ἢ καλύβι ποὺ νὰ μὴν ἀντηχῇ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺ κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὅμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἐζησαν τοὺς δυὸ πολέμους, καὶ ὅμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση ποὺ ἐλέγετο, καὶ ἀλλάζε σημασία γιὰ τὸ καθετί.

"Επεφταν οἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἀπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; « Ἀέρας ! » τοὺς φώναζαν.

Πήγαιναν λίγο μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ χτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Γύριζαν οἱ μαχηταὶ μὲ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας, καὶ βλέποντας τὴν ταραχὴ, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγὴ, « Ἀέρας ! » πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμιά ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ φεύγουν παραπλανημένες ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ ποὺ κάθονταν οἱ ἄλλοι ξένοιαστοι μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι,

τρομαγμένοι. Τότε μ' ένα χαμόγελο εἰρωνικό στὰ χεῖλη ἐκείνοι πού πολεμοῦσαν στήν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφύγῃ ἓνα βροντόφωνο : «'Αέρας !».

Μιά φορὰ ἓνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους, πού ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι γινόταν ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαινε ἐμπρὸς καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλές, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν «'Αέρας», γεμάτο ἀπὸ καυστικὴ εἰρωνεία. "Ενας «'Αέρας!» δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορὰ πού ἄνοιγε τὸ στόμα του, ὥσπου ἐξαφανίσθηκε πιά γιὰ πάντα.

"Ενας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς πού ζοῦσαν νύχτα μέρα μαζί μὲ τὰ παλικάρια, πού μοίραζε τὴν γαλέτα μαζί τους, καὶ κοιμόταν πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, χτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μὲ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχτοι, τὸν περιτριγύρισαν. "Αλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νὰ μὴ φωνάξῃ ἀπὸ τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατά :

—Δὲν εἶναι τίποτα, παιδιά. «'Αέρας !».

—«'Αέρας !» τοῦ φώναξαν κι ἐκείνοι, καὶ τράβηξαν πηδώντας πάλι στήν πρώτη γραμμὴ.

"Αλλῃ μιὰ μέρα, ἓνας ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἥρωικούς ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ, πού βρίσκονταν πάντοτε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι μπροστά, ἄφησε νὰ τοῦ ξεφύγῃ ἡ ἴδια λέξη. "Ηταν μιὰ ἀπὸ τίς μέρες ἐκεῖνες τίς λίγες, πού ἀντικρίσαμε μερικὰ ἀτυχήματα. "Ολοι οἱ στρατοί, καὶ οἱ πιὸ ἐνδοξοί, ἔχουν πάθει ὅμοια σὲ μερικές στιγμές. "Ολόγυρα μετροῦσαν τοὺς νεκροὺς, μάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τὸ αἷμα εἶχε χυθῇ ἄφθονα καὶ ἀνώφελα. Δὲν εἴχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δὲν εἴχαμε κατορθώσει τίποτε. Τὸ παλικάρι ἐκεῖνο γύρισε καὶ εἶδε τὸ τάγμα του ἐξαντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τὴν πομπὴ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ὅλη τὴ σωρεία ἀπὸ τοὺς τραυματίες, ὅλο τὸ πλῆθος ἀπὸ τοὺς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω μὲ τὸ κεφάλι σκυφτό καὶ τὰ μάτια χαμηλά. Εἶδε τὰ αἵματα, τοὺς χαμένους κόπους, τίς μάταιες ἥρωικὲς προσπάθειες, εἶδε τὸν ἐχθρὸ ἐκεῖ ἀντίκρυ νὰ κρατῇ τίς θέσεις, του, περήφανος καὶ ἐπίμονος, καὶ τότε, ἀφοῦ χτύπησε τὸ σπαθὶ του δυὸ - τρεῖς φορές μὲ λύσσα ἐπάνω σ' ἓνα βράχο, κοίταξε τὰ παλικάρια του μὲ μάτια φλογισμένα ἀπὸ μανία καὶ λύπη μαζί καὶ τοὺς φώναξε :

—«'Αέρας» σήμερα! «'Αέρας» καὶ σὲ μένα καὶ σὲ σᾶς καὶ σ' ὅλους μας!

Ἔτσι σὲ ὅλες τὶς στιγμὲς τῆς δόξας, μέσα σὲ ὅλες τὶς μεγάλες καὶ ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξη, ἡ λέξη χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στὶς πίκρες καὶ στὶς ἀτυχίες. Λέξη¹ ποὺ ἀντηχεῖ ἀκόμα σὲ ὅλες τὶς χαράδες, ποὺ πετᾷ ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς κάμπους, ποὺ τριγυρίζει ἀκόμα πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλικαριῶν. Λέξη ποὺ φοβέριζε τὸν ἐχθρό, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε στὴ φυγὴ του. Λέξη ποὺ ἀντίκρισε μὲ τὸ γέλιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα καὶ τὴν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα ποὺ χοροπηδοῦσαν γελαστὰ ἐμπρὸς στὶς ὀβίδες, μέσα σὲ βροχὴ ἀπὸ σφαῖρες, ποὺ κοιμόνταν μαζί μὲ τὴν πείνα, ποὺ ξυπνοῦσαν μὲ τὴν παγωνιά, ποὺ χαιρετοῦσαν τὸ θάνατο καὶ τοὺς νεκροὺς ποὺ περνοῦσαν, ποὺ εἰρωνεύονταν τὸν κάθε δειλὸ καὶ ἀνέβραζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλικάρι — αὐτὰ τὰ πέντε γράμματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ! 'Αέρας καὶ τὰ βόλια! 'Αέρας καὶ ἡ πείνα καὶ τοῦ ἡλίου τὰ χτυπήματα καὶ ἡ παγωνιά καὶ οἱ πληγὲς καὶ ὁ θάνατος. 'Αέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. 'Αέρας καὶ τὰ ὄρφανὰ καὶ τὰ σπίτια ποὺ ἐρημώθηκαν καὶ ἐκλείσαν γιὰ πάντα. 'Αέρας καὶ οἱ νεκροὶ καὶ τὸ αἷμα! 'Αέρας καὶ οἱ τάφοι! Ὅλα γι' αὐτοὺς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καὶ τὸ μόνο ποὺ δὲν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους, ποὺ τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

Ν. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

Ἐφημερίς « Ἑστία »

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι

1. Ἡ λέξη «'Αέρας», ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἰταλοελληνικὸν πόλεμον τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει καὶ προῖστορία στὰ ἴδια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας.

ήσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιLANAγNῶCται φίλοι.

—Μοῦ δανείξεις, καημένη, κανένα βιβλίον νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίCτως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίον θέλεις ;

—“Ο,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

“Ο ἝλληN φιLANAγNῶCτης δὲν ἔχει προτιμήCεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἔξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. ΠῶC ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τCῦ ἀρνηθῇ κανεῖς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰC κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆC βιβλιοθήκηC μου ἤρχισαν νὰ χάCκουν ὡC γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία, ποῦ δανείCατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίCουν καμμιὰ φορὰ ; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρετρία μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεCκόνισμα τῆC βιβλιοθήκηC, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενὰ, ὅπως ἡ ΦύCιC.

—Θὰ ξαναγυρίCουν κάποτε, παιδί μου ! τῆC εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. ΠοιὸC ξέρει τί τοὺC συνέβη στὸ δρόμο ! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια !

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆC πείραC. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰC ποίους ὠκεανοὺC ἔχουν ναυαγήCει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεῖC τοὺC ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μὲ τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. ΠοιὸC ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοὶ του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κύμα τὸν ἔφερεν εἰC τὴν πατριὸν γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ ὈδυσσεύC; ΠόCους ἐνιαυτοὺC τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸC εἰC τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆC βιβλιοθήκηC μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺC ὈδυσσεῖC τῆC;

Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺC ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεῖ ποῦ δὲν τοὺC περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. ΚουρελιαCμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριαCμένοι, ἀγνώριCτοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. ἌλλοC εἶναι γεμᾶτοC λαδιές, ὡC πετCέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλοC μαρτυρεῖ μὲ τῆC καπνιῆC καὶ τὴν στεαρίνην*, ποῦ εἰκονογραφοῦν τὰC σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆC ἀπουCίας του κατεγίνετο νὰ σβῆνῃ κάθε βράδυ

τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσυνήθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στὸ σπῆτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο...

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς !

Ἐφημερίς « Ἑστία »

Παῦλος Νιοβάνας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμικὴ ἀνταπόκρισις)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπισκέφθημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι νὰ σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἣ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὐτή, ἣ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἣ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν τῆς σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς Ἱταλικῆς μετανόιας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανόησεν, διότι ἀφῆκεν ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἣ ὁδὸς αὐτὴ διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν ὀρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἢ μεταξὺ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑψοῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἣ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς

μας, παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἤλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἱταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλασιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ὀχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει Ἱταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὀχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἡρωϊσμός τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθαστος συντονισμός ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικὴν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἕνα πρὸς ἕνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῇ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον: ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων, πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετόν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσοι ἰσχυρῶς Ἱταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῇ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατόν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῇ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγῇ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἡλίολουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμός της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἱταλικὰς ἢ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ πέριξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἔγινε θέατρον ἐθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθαυματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιουτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικός καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἱταλῶν, ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἰδικοῦ

μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπιάθουν μαζί μὲ δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψυχὸς δριμύ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιὼν ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινόν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ Ἑλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἑφημερίς «Καθημερινή»

Σπύρος Μελάς

4. Ω Ξ Ε Ν Ε

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῇ στὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινὸς καὶ Νυμφαία· ἔχουν τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τὰ ἥρωικά τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενιὰ τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἴχαμε καὶ στὴ νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἥρωισμοῦ, τὸ Σούλι, τὸ Κούγκι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ στὴ νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, ὃ Ἕλληνας ἀποθελώνεται. Δὲν εἶναι μόνον ὅτι τὰ ὑπέροχα παλικάρια τῶν ταγματῶν αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεση ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὀπλισμένοι μὲ τὴν τελευταία λέξη τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριὰ πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς. Εἶναι πρὸ πάντων ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιαῖται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμιὰ ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ἤξεραν, ὅτι θὰ πεθάνουν μέχρι ἑνός. Ἐλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγή:

— Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στοὺς κόμπους τῶν λιγνῶν τῆς δαχτύλων.

— Τὸ φῶς τῆς ἐρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κινήγησε τὸ σκοτάδι μὲς στὶς ρεματιές τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴ λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξης ἀπ' τοὺς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, ποὺ τὴν ἐκλείσες μὲς στὴ σιωπὴ σου, καταφρονώντας — οἰμὲ — τὴ νιότη σου καὶ τὴ στοργή μας, προχώρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στῆσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

3. ΥΠΟΘΗΚΑΙ

(Εὐρεθεῖσαι χειρόγραφοι μετὰ θάνατον)

“Όταν εἶσαι λησμονημένος ἢ παραμελημένος ἢ σκοπίμως ἐκμηδενισμένος καὶ μειδιᾷς ἐσωτερικῶς ὑπερήφανος διὰ τὴν ὕβριν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡ καλωσύνη σου κακολογῇται, ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι σου πολεμοῦνται, ἡ καλαισθησία σου προσβάλλεται, ἡ συμβουλὴ σου περιφρονῇται, αἱ γνώμαί σου γελοιοποιοῦνται, σὺ δὲ δέχεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ σιγὴν ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν εἶσαι εὐχαριστημένος μὲ οἰανδήποτε τροφήν, μὲ οἰονδήποτε ἐνδυμα, οἰονδήποτε κλῖμα, οἰανδήποτε συναναστροφήν, οἰανδήποτε μοναξιάν, οἰανδήποτε διακοπὴν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ὑπομένης πᾶσαν ἀταξίαν, πᾶσαν ἀνωμαλίαν, πᾶσαν ἀπροσεξίαν εἰς χρόνον καὶ τόπον, πᾶσαν ἐνόχλησιν:

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡμπορῇς νὰ ἀντιμετωπίζης τὴν κενὴν ἀνοησίαν, τὸν πα-

ραλογισμόν, τὴν διανοητικὴν ἀναισθησίαν καὶ ὑπομένης ὅλα αὐτά, ὅπως τὰ ὑπέμεινεν ὁ Ἰησοῦς:

—Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Ὅταν ποτὲ δὲν ἀρέσκεσαι νὰ περιαιτολογῇς ἢ νὰ ἀπαριθμῇς τὰ ἰδικὰ σου καλὰ ἔργα ἢ νὰ ἐπιδιώκῃς ἐπιμόνως ἐπαίνους, ὅταν δύνασαι ἀληθῶς νὰ ἀρέσκεσαι νὰ εἶσαι ἄγνωστος:

—Αὐτὸ εἶναι νίκη:

Λόγος μνημόσυνος εἰς Γεώργιον Β', 1949

Γ. Π. Οἰκονόμου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ

Ὁ Ροῖδης ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφάνεται, ὅτι, ζήσας οὗτος εἰς ἐποχὴν ἄνευ μεγάλων ἰδανικῶν καὶ ἀντιποιητικῆς, ἐπροτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν, οἱ ὅποιοι ἐνεσάρκωνον τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἐλευθερίας.

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικὴν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ «Μνημόσυνα», τὸν «Διάκον» καὶ τὴν «Φροσύνην» θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῇ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει: «Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκώ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφίνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ.

Ὁ μετ' αὐτοῦ ὁμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζῶου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν

στιγμήν νά ὑπερβαίνει χάσματα καί ἀβύσσους δι' ἑλμάτων, ἅτινα δέν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καί ὄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μέν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μέν πολλάκις καί ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τό κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραῖα ταῦτα πράγματα δέν προφθάνει τις πάντοτε νά διακρίνῃ σαφῶς, καί τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἔλλειψιν χαλινῶ.

Αἱ πλείσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δέν ὁμοιάζουν οὔτε ἀνάγλυφα, ὥς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραῖαν σκηνογραφίαν τρέμουν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μέν, ἀλλὰ σπανίως ἀκίνητουσιν λίμνης. Ὡς ἔτυχε καί ἄλλοτε νά εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργής καί ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος τῶν ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὥς κλάδοι παρθένου δάσους καί ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκίόφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καί γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἴθερα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπομορφα δένδρα, κύματα σκορπιζόντα μαῦρον ἄφρον, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραΐδας καί παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῆ ἀπλῶς τερατώδη καί ἐνίοτε ψυχρά. Ἀλλ' ὥς ὁ Ὁ φ μ α ν*, ὁ Ἀ ρ ν ι μ*, ὁ Ἑ δ γ ἄ ρ ο ς Π ό ο υ* καί οἱ ἄλλοι ἐξοχοὶ μαγγανευταί, οὕτω καί ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νά προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δέν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐγρηγοράτος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὥς ἐν ὀνείρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὀνείρατα δέν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καί τότε ὅμως δέν πρέπει νά κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθησεως ἣν ἐπιδείξει αὐτῷ, ἐνῶ τὸ ἐβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευθυρίαστος, ὅτι, ἐνῶ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχᾶ», οἱ «βοῶντες νεκροὶ» καί τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρευ-

όντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν αἰείποτε γέλωτα, ὁ Θανᾶσης Βάγιας* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλας» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενούσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρίγος, οἷον ἡσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικά παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὅμως ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνη τις ὅτι, καὶ ἐν ἐλλείψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόϊα* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. Ἄλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμαβούη* πυραμίδες ὁστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρίνόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὑρεθῇ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψη, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Ἰμμερμάν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκώ, καὶ ἀντὶ ὁρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἄσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά:

**Οργωνε ὁ Χάρος, ὄργωνε τῇ γῇ ποὺ τότε τρέμει.
Τ' αὐλάκια του εἶναι μνῆματα, τὰ μαῦρα του τὰ βόδια
γυσομανοῦν σὺν κέντημα τῆς ἀσπλαχνῆς βουκέντρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἑναυλοὶ ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς «Φροσύνης»:

Ἐπέσαν τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθῶνε,
 ἐβόησαν τὰ φῶτα τους, ἔκλεισαν τὰ μάτια.
 Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδί βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της,
 γιὰτ' εἶναι χρονοὶ δύστυχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάσει.

Τοιαύτη καὶ ὁλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή,
 ἥτις πρέπει ἴσως νὰ εἶναι τελευταία :

Κάμνει στεφάνια στὸ νεκρὸ, ποὺ ἐκτείνονται, πλαταίνουν,
 καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεφυχήσουν παίρνουν.
 Ἀὖς καὶ τὸ κύμα τῇ νεκρῇ σὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
 καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει...

Οὐχὶ βεβαίως ἄφογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν,
 ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ
 τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος :

Πόσες φορὲς ἀπὸ μακριὰ ἀνήλικο παιδάκι,
 μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
 ὁ δύστιχος ἐκοίταξε τὴν καταχνιά τῆς Πίνδου
 μοῦ ἐφαίνετο πὼς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
 καὶ ἐπρόσμενα καὶ ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του !

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἑπτανησίων, ἔχει ἐνίοτε καὶ
 τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγενεῖαν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ
 τρίτῳ ᾠσμάτι τῆς « Φροσύνης » παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν
 εὐθύμων Λιὰπηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων
 καὶ ποδοκυλούντων νεοκόπους κεφαλὰς. Ἐνῷ οὕτω παίζουσιν οἱ
 πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

Ποιὸ κεφαλὴς περσύτερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
 γιὰ νὰ τὲς βάλῃ ἐπανωτὲς νὰ κρίσῃ πυθαμίδα
 ποιὸ δέχνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένον χεῖρι.

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ
 ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ
 τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος.

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας : « Ὑῆσε το νὰ χορτάσῃς ! »

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προ-
 διαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο :

O Pisa, vituperio delle genti! ¹

‘Ο δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἑλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακράξει:

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πῶς οἶς βασιάει ὁ κόσμος!

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ’ ἔτι σπανιώτερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς «Φροσύνης» δικαιούται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκῶ εἰς τὴν γενεὰν τῶν μεγαλοστόμων ἀοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικὸν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἡδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν «Φθινοπωρινῶν φύλλων»* καὶ τῶν «Ἀνατολικῶν ἁσμάτων»*, ἂφ’ ἐτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκῶ εἶναι ἐξ ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστος παθὼν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασιανισθεὶς ὑπ’ αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολούθως: «Ο Βouchut περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμόν (nevrosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί... Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὕτη καθ’ ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι’ ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὁργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς

1. Ὡ Πιζα, ὄνειδος τοῦ ἔθνους.

ποιητικῆς διαθέσεως...».

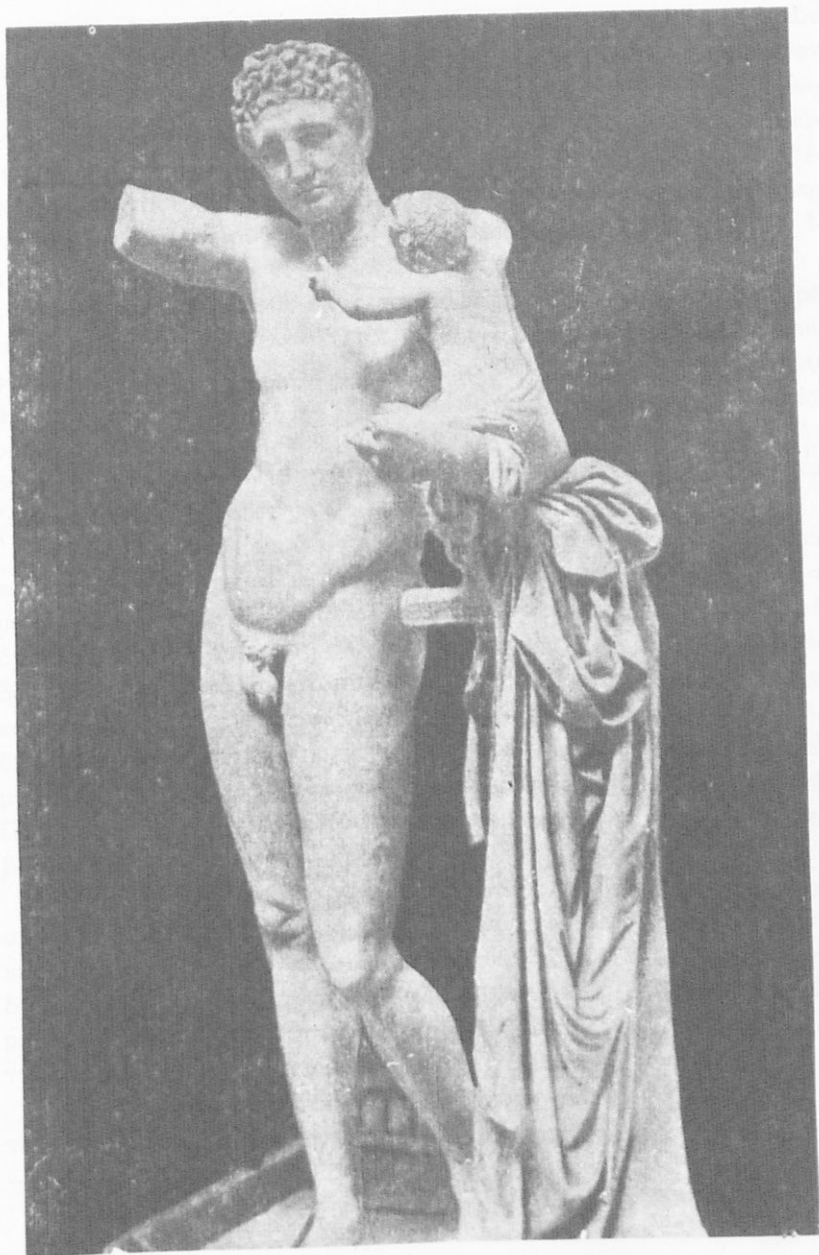
Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς πρὶν αἰόλειος λύρα ἠχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς «Φροσύνης», ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητὴς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. "Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυφόρησεν ἡ "Ὅσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχάβαν χρόνους πολλοὺς καὶ μῆνας, οὕτως ἠθέλε τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἥμισυν τούλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὀνειρώ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἡ πυγμὴ του.¹

Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῇται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαία ἐμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῇ τις ἔθνικὸς ποιητὴς, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὅμως ἀπαιτῇται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθηματά ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἑλλείπη ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ πρόσον.

« Κριτικαὶ μελέται »

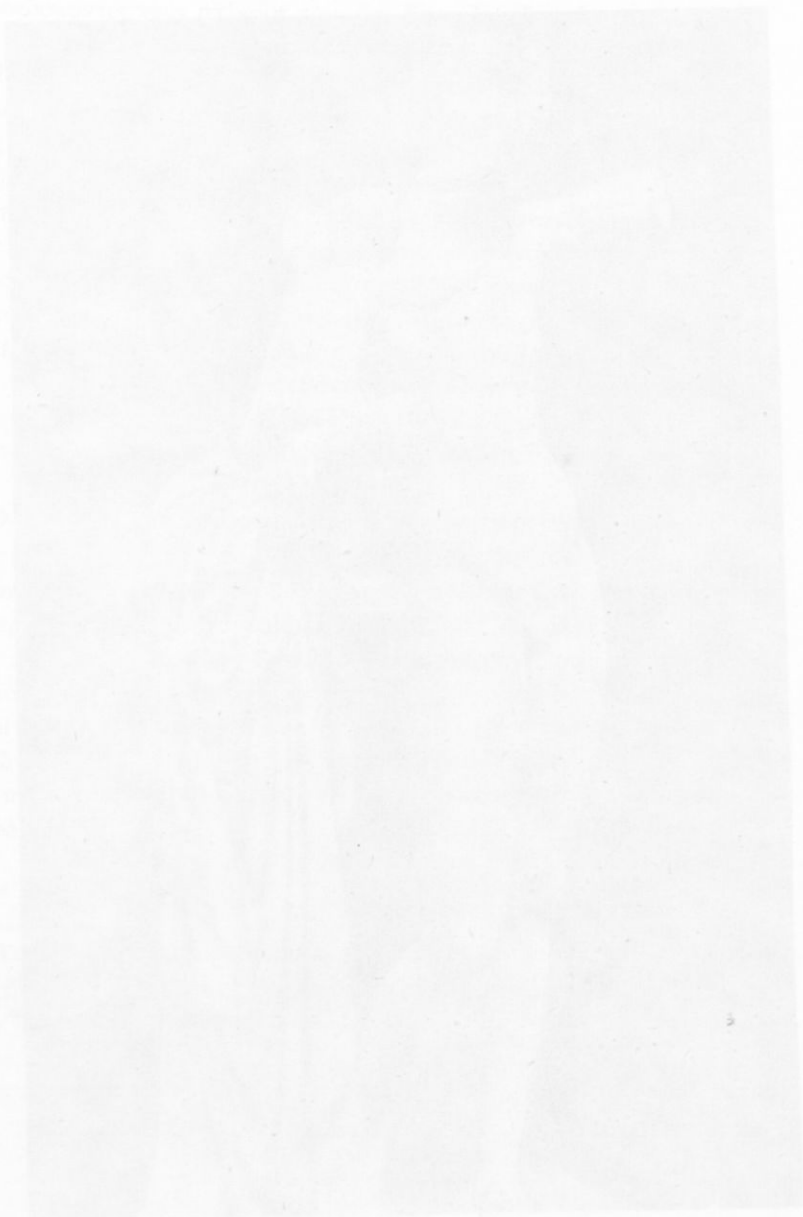
Ἑμμανουὴλ Ροῦδης

1. Ὑπαινίσσεται θλιβερόν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἦτο βουλευτὴς, ἐντὸς τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφαλληνίας ἀδελφῶν Ἰακωβάτων.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

2. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ὥριμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθέν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὅποια ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν· καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἔσταμάτησε διὰ ν' ἀναπαυθῇ, ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θείου βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστᾷ τὸν ἑναργῆ τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλεπον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρον, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην· εἶναι ἑβρόν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστῇ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη¹ μὲ τὴν μητρικὴν τῆς στοργῆς φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀόριστους ρεμβασμούς.

Γραφικὴν* δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ· ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελὴς καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν οὕλων χαλαρῶν μαλλίων· ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι

1. Πλαστικὸν ἔργον τοῦ Κηφισοδότου, οὗ ἀντίγραφον ἐν Μονάχῳ.

συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστόν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

* Ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν Διόνυσον εἶχε κάμει καὶ ὁ Κηφισόδοτος, τοῦ Πραξιτέλους δὲ τὸ σύμπλεγμα ἀφιερώθη ὡς σύμβολον πιθανῶς τῆς μεταξύ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἡλείων συμμαχίας τοῦ 343 π.Χ., διότι ὁ Διόνυσος ἐτιμᾶτο κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἡλείαν, ὁ δ' Ἑρμῆς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

« Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης »

Χρῆστου Τσούντας

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἀπόσπασμα διαλέξεως « Περί Ἑλληνικῆς Ποιήσεως »

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρᾶ, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἀλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ᾠσμον ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

*Ὡς πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε σὶὰ σιενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, σὶς ράχες, σὶὰ βουνά;
Σπληνὲς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνουμε ἀδελφία, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιά μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.*

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζῆ Δελίλ* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προῖον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεὶς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς

τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὠραίου, ὡς δύνამις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἀνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περίεργον! Ἡ ποίησις αὐτή, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε καὶ νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἡ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἄκκίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμυθία, ἡ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπὸν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκρονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστικὴ, τόσῳ εἶναι ἔθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμου καὶ φοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπείων ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρὺ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρεῖαν τῶρα καὶ ὑψηλήν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τεῖχη τῆς Ἱερικοῦς. Καὶ διαβλέπομεν τῶρα τὰ πλάττη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρὶν· ἀέρα γεμί-

1. Ὁ Βηλκῆς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπεύουσ μύθους, ὁ δὲ δεύτερος ποιήματα ὑμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει (ἀνακρεόντεια).

ζουν οἱ πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῷ μὲ ὄλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν :

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύση καὶ νότο καὶ βοριά,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχουμε μιὰ καρδιά.
Στὴν πίστη του καθένας ἐλευθερὸς νὰ ζῇ,
στὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζί.
Ὡς τότε ὁφικιῶλος* σὲ ξένους βασιλεῖς ;
Ἐλα νὰ γένῃς στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.
Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθῇ
ἢ νὰ κρεμάσῃ φρούτια γιὰ ξένον σὺν σπαθί.

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλὰ εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν : ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἑρμονιῶν ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ἄσμα τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὁστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. « Ὁ ἀνθρώπινος λόγος », εἶπεν ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, « ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός ». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὁρμή τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὁλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μυήσει καὶ νὰ τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὄλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

Βούλγαροι καὶ Ἀρβανίτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράπηδες καὶ ἄσπροι μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμή,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί,
πὺρ εἴμασθ' ἀντιρριωμένοι παντοῦ νὰ ξακουσθῇ.
Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὡς ποτε οἱ σπηλιεῖς σας κοιμᾶσθε σφαλιστά ;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια* Ὀλύμπου στανραετοί,
καὶ Ἀγιάφων τὰ ξεγνέτια, γενήτε μιὰ φυλὴν.

«Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως», 1897

Κωστής Παλαμάς

4. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

... Τί σημασία έχει τώρα ή πραγματικότητα για τόν ζωγράφο, πού αισθάνεται ότι είναι έντελώς κύριος τής τέχνης του, πού έχει τήν δύναμη νά εκφράση ό,τι γεμίζει τήν καρδιά του καί τò πνεῦμα του, νά έξωτερικεύση όλο τόν έξωτερικό του κόσμο, τῶν σκέψεων καί τῶν αἰσθημάτων; 'Ο κόσμος του αὐτός εἶναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δέν εἶναι πιά ή γῆ μέ τις περιορισμένες διαστάσεις της, μέ τούς συγκεκριμένους ὀρίζοντές της. Στά τελευταῖα του ἔργα ὁ ἀνθρώπος παύει νά εἶναι τὸ μέτρο καί ὁ ὅρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τὸ ἄπειρο, τὸ σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρός μας. 'Ο ζωγράφος μέ τὸ μαγικό χρωστήρα του μᾶς ἀνοίγει ὁλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στό ἀνύπαρκτο, στό ὄνειρο, στόν ὀραματισμό.

Μέ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καί χωρίς κανένα δισταγμό ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ό,τι δέν εἶναι ἀπαραίτητο, ό,τι δέν εἶναι οὐσιῶδες, ό,τι δέν εἶναι ἰδέα καί ὁρμᾶ ἀσυγκράτητος πρὸς τὸ ἄπειρο. 'Η γῆ νικήθηκε. 'Ολες οἱ ἐπιθυμίες, ὅλη ή προσπάθειά του εἶναι νά ὑψωθῇ πιά πρὸς τόν οὐρανό. Οἱ ἅγιοι πού ζωγραφίζει δέν εἶναι πιά ἄνθρωποι· τὸ σῶμα των εἶναι μόνο ἀσήμαντο έξωτερικό περίβλημα, τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ πᾶν. Καί τὸ πνεῦμα αὐτὸ τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπὸ τήν ἔλξη τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιατί τὰ σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δέν ἔχουν τις φυσικὲς ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλὰ εἶναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δέν μποροῦν νά καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δέν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλὰ πνεύματα, πού εἶναι στήν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο περίβλημα. Δέν ἀγνοεῖ τούς κανόνες τῆς τέχνης, δέν ἐξέχασε τήν ἀνατομία του ὁ Θεοτοκόπουλος· ἀλλὰ οἱ κανόνες αὐτοί, πού εἶναι ἀπαραίτητοι ἅμα πρόκειται νά ζωγραφίσῃ κανεῖς ἀνθρώπους, δέν χρειάζονται γιὰ τὰ πνεύματα, γιὰ τις ψυχρὲς αὐτὲς καί ὅμως τόσο ζωντανὲς εἰκόνες τῆς ψυχῆς, πού ζητεῖ νά ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὰ γήινα δεσμά, νά καθαρισθῇ ἀπὸ κάθε ρύπο, νά ἀνεβῇ στὰ οὐράνια.

Οἱ Ἀγγελοὶ του, ὑπέροχες μορφὲς χωρίς κανένα σχεδὸν ἀνθρωπομορφισμό, εἶναι περισσότερο πνευματικοὶ ἀκόμη. Οἱ Ἀγγελοι,

πού στην τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νὰ εἶναι μόνο ἓνα μετρίοτατο διακοσμητικὸ στοιχεῖο, ξαναγίνονται κάτι πολὺ σπουδαιότερο ἀπ᾽ ἅνω στὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμὸς τῆς ιδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἄγγελος πού στέλνει ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους.

Στὸν ὑπέργειο αὐτὸ κόσμο ζῇ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτὸς εἶναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιὰ πὼς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πραγματικό. Τὸν κόσμον αὐτὸν μεταφέρει στὰ ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μὲ τὸ δικό του φῶς, πού τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν κάνει νὰ ξεχνᾷ τις ταπεινὲς στενοχώριες τῆς γῆς, τις ἀρρώστιες του πού ὅλο καὶ αὐξάνουν, τις οἰκονομικὲς δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τὴ ζήλια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

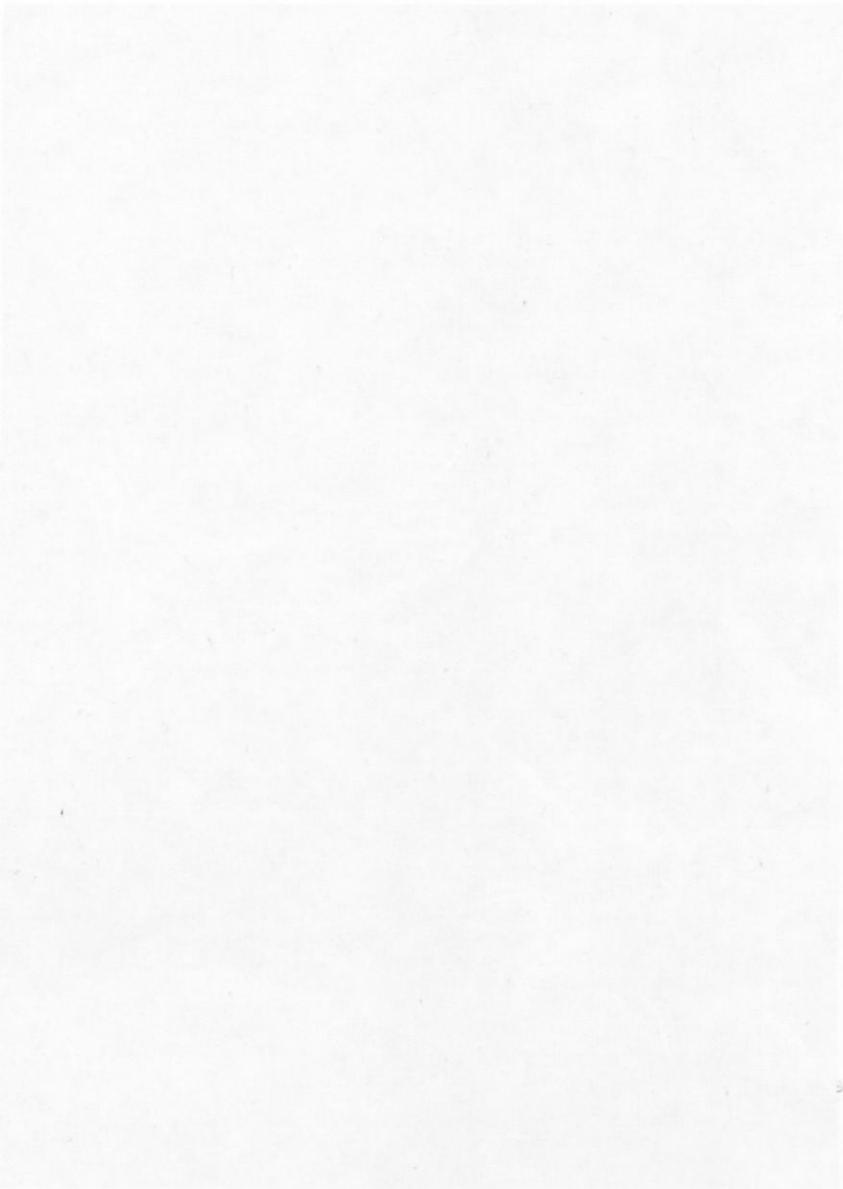
Στὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τῆς τέχνης του, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ νοσταλγία ἢ βαθιὰ πεποίθηση, ὁ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴ βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τὸ ὑπερμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, μὲ μιὰ λέξη, πού προδίδει τὴν ἐσωτερικὴ ὕπαρξη, τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια πού ἐμαθήτεψε στὴ βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού τὸν βοηθοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ὀνείρων καὶ τῶν ὁραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνηση τῶν εἰκόνων μὲ τὸ ἴδιο θέμα, πού ἐζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναϊτῶν* τοῦ Καστρού*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζει τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἔλαιων». Ἀπὸ τίς παλιὲς ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ τὴ στάση τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι γενεὲς καὶ γενεὲς βυζαντινῶν ζωγράφων δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποδώσουν—τὸν βαθὺ σπαραγμὸ τῆς τραγικότερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου»—τὸ κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέδο*. Ὅλα στὸν

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΑΔΩΝ

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Greco)

πίνακα αὐτόν, ὅπου ἡ περιφρόνησι τοὺς ἀνατομικοὺς κανόνες φθάνει στὸ ὑπέρτατο σημεῖο, μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γονατίζει δίπλα τοὺς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινὸς Ἄγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτὸς ἀπάνω σὲ σύννεφα πρὸ ἄγρια καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καὶ γεμάτος ἀπὸ τρομεροὺς ἐφιάλτες ὕπνος ποὺ κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, ποὺ μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τὴ γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τὰ καχεκτικά λουλούδια...

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής »

Ἀχιλλεὺς Κύρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δυσκόλον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοὺ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατὰπτυστον,
κατὰπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
 βαθὺν ὠκεανόν,
 ὅπου φυσάει μὲ βίαν
 καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
 τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
 τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
 πνιγομένων θνητῶν·
 καὶ ποῖος ποτὲ τὸν ἤκουσε
 παραπονοῦντα ;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
 ἐφύττευσας τῆς δόξης
 εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
 ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
 μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
 ἐκβὰς ὁ λέων πληγώνει,
 σκοτώνει, διασκορπίζει
 τολμηρῶν κυνηγῶν
 πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
 τὸ νερὸν ὑπερήφανον
 τοῦ χειμάρρου κυλίνεται,
 καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
 βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
 ἐξαπλώνετ' ὁ Ἥλιος,
 καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
 ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
 πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
 ἔχυσεν ὁ Ἀράξης*,
 ἀλλὰ, ὦ ἀσπίς Ἑλλάδος,
 σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἀστραψες,
 κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
 τριακοσίων Λακώνων,
 ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
 τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
 τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραине μὲ τὸ ἀθάνατον
 μέτρον τῆς Ἀχαΐδας
 χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος
 καὶ τὸ πνεῦμα σας ἀναπτε
 τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
 τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
 (αἰμνηστος, θαυμάσιος
 ζῆλος), καὶ τ' αἶμα ἐχύσατε
 διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸ σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου ;
 ποῖος μ' ὁδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἀγῶνα ;

16.

Φοβερὸν, μυσαρὸν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις ;
 τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπᾶνσι
 τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
 τὰς κεφαλὰς τῶν.

20.

Ἀνέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὀθωμανέ, φοράδα
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοήν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεεῖς προγόνους μας
 ὡς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίστη ἡ δόξα,
 τὸ ξίφος κεραυνοῖ·
 ἔὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει ;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὀθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

ὦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
 γίνονται καὶ πατρίδος
 καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
 ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
 ἄξια τὰ ἔθνη.

« Ἡ Ἀόρα »

Ἄρδυσας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
 καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
 τῆς Σελλαίδος*. φθάνουσι
 μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
 μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἀφροντίστων ποιμένων
 στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
 ἢ πανηγυριζόντων
 νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
 μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
 τὴν σήμερον ἑορτάζεται
 εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
 χορεύει τοῦ πολέμου·
 δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ὕψηλοί, διαβόητοι,
 βουνά τοῦ τετραχώρου,
 ἀπὸ σᾶς καταβαίνουνσι
 πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
 ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
 κάθε κεφάλι φέρνει
 στέφανον· ἀπὸ βράχον
 πηδᾶουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
 πολέμιον ἕσμα.

6.

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
 ζωὴν τὰ παλληκάρια
 μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
 θέλουν καὶ τάφον ἐντιμον
 ἀντὶς διὰ στῶμα».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
 τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
 καὶ τ' ἄντρα... ὦ, δὲν ἀκούω
 πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
 καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
 ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου,
 καὶ ἄς μὴ σέ κυνηγήσῃ
 βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
 οἱ σύντροφοί σου ;

9.

« Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
ἐλαφρὰ τὰ ποδάρια,
καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
μᾶς φεύγει ἡ ὥρα ».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνὴν σου.
Ὁδηγεῖ. — Οἱ βράχοι φεύγουν
τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
συχνά, φεύγουν ὀπίσω
σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
νερά, βαθέα λαγκάδια,
ἔρημα μονοπάτια,
δάση, βουνά, χωράφια
φεύγουν ὀπίσω...

« Ἡ Λύρα »

Ἀνδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(* Ἄσμα δεύτερον)

Φωλιάζουν οἱ σταυραῖτοὶ τοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου*.
Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριά κυβέρτια*,
πλατύς, καθάριος ὁβρορὸς* ζωσμένος διπλολίθι*,
ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας*, τὸ μύρτο,
τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή*, κι ὅπου ἄπλωνε ἕνας φράξος*
τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτά, περιπλεγμένα
μ' ἕνα φτακοίλι* καρπερὸ καὶ μ' ἕνα βοϊδομάτη*,
εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τ' ἄρεσε πάντα ἐκεῖθε

νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, ποὺ ὅσο πλατύτερ' εἶναι
 τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζῃ, χίλιες ὄψεις,
 πότε νὰ γλείφῃ τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δούλα
 καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελή, ξεστηθωμένη,
 μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
 Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνικὴ ! Κι ὑπόφερνε νὰ νιώθῃ
 τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα* τὴ ράχη τῆς νὰ ὀργώνουν
 καὶ νὰ τῆς δέρνην τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος !

* Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά* ἐξήντα χρόνους πίσω
 ἓνας σοφὸς καλόγερος, φευγάτος ἀπ' τὴν Πόλη
 κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικητά.
 * Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
 μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
 Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφά* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
 ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος*.
 Τὸν ἐλατρεῦαν τὰ χωριά κι ὁ Φωτεινός, ὅπου 'ταν
 στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
 ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῇ γιὰ διακονίαν τριγύρω
 ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
 ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητὴ, ποὺ τοῦ 'χανε κεντήσει
 τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριά ξεπλύναν,
 ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

* Ἐκεῖνος τοῦ 'πε, μιὰ φορὰ ποὺ βρέθηκαν μονάχοι
 νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
 τοῦ 'Αι-Λιά στὴν Ἐγκλουβὴν, τὴν περασμένη δόξα
 καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστηχου του Γένους.
 Τοῦ 'πε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβολα κι ἀγκάθια
 μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ στείρῃ ἓνα λουλούδι,
 ὅπου 'χε χίλιες ὁμορφιές καὶ χίλιες εὐωδίες
 κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσάτο
 δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρ* κρυφὰ ν' ἀναστενάζει,
τὴ ζέστανε, τὴ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλουδί ἐκεῖνο,
πόμπρεπε νὰ ν' ἀμάραντο, τὸ βράφτισεν Ἑ λ λ ἄ δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκεῖν' ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
ποῦ μ' ἓναν Ξέρξη βασιλιὰ ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τὸ λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλίτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικὲς ἀμάχες,
ποῦ ἐφτεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπήκε σφήνα
στοῦ δένδρου τὴν πεντάνοιχτη τὴ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἀνοίξε ἀγιάτρευτη τομὴ γιὰ νὰ μπορῇ καθένας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζες.

Τόδεις' ἐκεῖ παράμερα τὴ Σάλτεν*, τὸν Κόρφο*
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἐσμίξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τὴ σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμπες, πόβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστά του,
τῆς Κλεοπάτρας τὴ ματιά κι ἓνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὁμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητὴς, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τὴ δόξα του ὀλοζώντανε καὶ τὴ χρυσή του μοῖρα,
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες, χωριὰ καὶ τάφους
κι ἔχτισε τὴ Νικόπολη, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμὸς ὁ χτίστης.

'Απὸ τὰ τότε σκέπασε κάμπους, βουνὰ καὶ κύμα
θολούρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανένας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνημα,
παρὰ ροχάλιασμα βαθὺ καὶ τ' ἀσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, ποῦ ἄλεθε τὴ νεκρωμένη πλάση
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιὰ τὴ σκόνη.

Τοῦ 'πε πῶς ἓνας βασιλιάς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορόνα,
 ἔξάνοιξ' ὅτι ἐπάνω τῆς πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἶμα
 τὴν ἔσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη,
 ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα
 τῇ λάμπῃ τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
 στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
 τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινὸ, πόζησε χίλια χρόνια
 χωρὶς ἓνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
 γιὰ νὰ κρατῇ τὴν ἄβυσσο, ποὺ μούγκριζε νὰ πνίξη
 τὴν Δύση τὴν ἀχάριστη. Κι ὥστόσο μὴν αὐγῇ
 Φράγκοι φονιάδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσίᾳ, μ' ἀπάτη
 τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα
 καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

Ὕστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρενε λίγο λίγο
 σὰν πλάτανος ποὺ πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα
 κατὰξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλώνοι τοῦ ἓνας - ἓνας
 μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ ποὺ δὲν συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλούδα.

Τὰ γινώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
 ὁλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
 ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
 ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξη ὁ μαῦρος
 τὴν καταχνιά, ποὺ πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμο
 καὶ γύρευε παρηγοριὰ στὰ κατορθώματά του,
 ποὺ 'ταν ἀκόμα ζωντανά· κι ἐστύλωνε τὸ μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια,
 στὴ λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, στὶς Σπαθαριές, στὸν Κάππρο,
 στὰ χίλια τὰ λημέρια του, καὶ τότε, ἀναπαμένος,
 ἔριχνε λίγο κρίθινο ψωμί μὲς στὸ σακούλι,
 ἔβαν' ἐμπρὸς τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν εἶναι διαβατάριο πουλί, ποὺ γιὰ μιὰ μέρα
σχίζει τὰ νέφη καὶ περνᾷ γοργὸ σὰν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, ποὺ ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, ποὺ σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δέν εἶναι νεκροθάλασσα, βουή χωρὶς σεισμό·
νιώθω γιὰ σέ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμό.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ !

Τὸ σονέτο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἀδελφή του
ποὺ ἦταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἄτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶχαν
ἀπομείνει οἱ δύο, χαροκαμένοι καὶ ἄκληροι, μὲ βαθὺ τὸν πόνον
τῆς μοναξιάς στὴ ζωὴ.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο !
Ποιὸς πρῶτος θὲ νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θὰ μείνῃ ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο,
τὸ χέρι ἑνὸς τ' ἄλλου ἄς βαστάῃ τὸ χέρι,
ὥς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρῦο.

Μιὰ τέτοια χάρη — ἄς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη —
στὴ λαύρα, ποὺ βαθιὰ μᾶς ἔχει κάψει,
εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

Ἄχ ! τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτῃ πάψῃ,
ἂν ἓνα μόνον δάκρυ ὁ κόσμος βγάλλῃ,
τὸ ζωντανό, ὅχι τὸν ἄλλο, ἄς κλάψῃ.

« Μικρὰ Ταξίδια »

Γεράσιμος Μαρκουᾶς

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου ἐφώλιασε μελίσι,
γέρικη ἐλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού ἀκόμα σέ τυλίγει
σά νά 'θελε νά σέ νεκροστολίση.

Καί τὸ κάθε πουλάκι στὸ μεθύσι
τῆς ἀγάπης πιπιίζοντας ἀνοίγει
στὸ κλαρί σου ἐρωτιάρικο κυνήγι,
στὸ κλαρί σου πού δὲ θά ξανανθίση.

ὦ, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτικιά βοή πού κάνουν,
ὀλοζώντανης νιότης ὁμορφάδες,

πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ὦ, νά μποροῦσαν ἔτσι νά πεθαίνουν
καί ἄλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες ;
Γυναῖκες διώχνει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. « Ἐχω ἓνα ἀνίψι, τὸν Εὐκλέα,
τρία ἀδέρφια, γιό, πατέρα Ὀλυμπιονίκες.

Νά μ' ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες,
κι ἐγὼ νά καμαρώσω μέσ στά ὠραία
κορμιά, πού γιὰ τ' ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλεύουν, θιαμαστὲς ψυχὲς ἀντρίκειες.

Μὲ τὲς ἄλλες γυναῖκες δὲν εἶμαι ὅμοια·
στὸν αἰῶνα τὸ σόι μου θά φαντάζη
μέ τῆς ἀντρεῖδς τ' ἀμάραντα προνομία. »

Μὲ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
σὲ ἀστραφτερὸ κατεβατὸ μαρμάρου
ὕμνος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου.

« Τὰ Ἔργα », Ἀλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τὴ χάρη
 κι ἀπὸ λάμψη τὸν κόσμο πλημμυρίζει·
 μὲς στὸ χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
 ἀπὸ βόδια θωρεῖς νὰ τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾷς περήφανο μοσχάρι
 στὸ πράσινο σιτάρι νὰ βαδίζει ;
 ἔν' ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στὸ χορτάρι,
 καὶ τὸ πλατὺ ρουθούνι νὰ καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τὴ γῆ
 κι ὑψωμένες στὸν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στὸν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τὰ σπίτια νὰ καπνίζουν,
 ἄλλο πλιά δὲ γρικᾷς τὴ χαραυγή,
 παρὰ τὰ βόδια ἀγάλι νὰ μουγκρίζουν.

« Ἀπαντα »

Στέφανος Μαρζώκης

9. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναέ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
 ὡς μετέωρον ὥραϊον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέων
 μὲ τοῦ Φοίβου τὰς ἀκτῖνας παίζης τὰς ἐσπερινάς,
 καὶ αἱ στίλβουσαι γλυφαί σου ὡς νὰ ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καὶ συστρέφονται καὶ ζῶσι,
 καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχὴν,
 σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἰσαί τις χρυσῇ,
 μήπως εἰσαί τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 κι ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης, μὴ ἐξαλειφθῇ καὶ σύ!

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
ἥτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι' ἀθανάτου ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὡς σκιά,
καὶ πᾶν ἔσοχον καὶ θεῖον
πνεῦμα διαρκές μνημεῖον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοιπᾷ.

Πόλεις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὡς μὲ ἄστρα οὐρανός,
πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἄστρων σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἶχνος πρῶτον θέτων ἄσοφον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας ὅλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφίνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
λείψανα μεμονωμένα,
στήλην μίαν, ναὸν ἕνα,
ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουں τῆς ἐρήμου τὰ πτηνά.

« Ἡ Βάρβιτος »

Ἰωάννης Καρασούτσας

10. Εἰς Δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
Δὲν βλέπεις μέγαλα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὥραιās
μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.

Ἄρωμα τί χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδὸν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκά καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῶ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.
 Εἰς τὰς ὥραιας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὑποῖ τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ὥραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σέ θεωροῦν... ἢ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροιᾶς ἢ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίστε, ἄσμ' ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσιν παρθένον·
 θαρρεῖς πῶς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.
 Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ—ἄ, ὄχι καμελίας!
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὁσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλῦτερον ἐγγὺς του καθημένη...
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἀγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνῃ,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ καταισχύνη.
 Μέγα συμβάν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλάκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα ἐν μέσῳ της περάσῃ·
 μόλις ἢ ἄμαξα φανῇ καὶ μόλις ἐκεῖ φθάσῃ

ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῆς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
προσμειδῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῆς περιχαρῶν παιδίων!

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραιας τῆς ἡμέρας·
κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχοῦν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθῃς τὸ ἑσπέρας,
φαιδρους ἐργάτας θὰ ἰδῆς καὶ ὁμιλον παιδίων
περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἐξημερώνει·
παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖρας του σταυρώνει...
Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
θὰ ἰδῇς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν τοῦ οἰκίαν.
Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῇς ἀγίαν,
φωνὰς θ' ἀκούσῃς, ᾠσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύραν θὰ ἰδῇς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστοῦγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσιν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνας
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχινίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσιν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπῃ μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ ἰδῇς οἰκοδόμοινα ἐκ παίδων κυκλομένην
ἐκβάλλουσιν τοὺς ἄρτους τῆς μέπτουν ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπιταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἤχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσῃς καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσιν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν...

Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθὸς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
 παρέκει κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει,
 ἦν αὖριον πρώτην φοράν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρη,
 καὶ παίδων ὄμιλος ἐκεῖ ἀγαλλομένων κράζει.
 Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
 καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης!

« Ποιήσεις »

Ἀχιλλεύς Παράσχος

11. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
 ὅπου ὑפוῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
 Παρέσυρε τὸ ἄγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
 καὶ τίποτε δὲν σῶζεται, οὔτ' ἶχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος·
 δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
 γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
 ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἢ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἐγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον!
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

« Ἀπαντα »

Λημ. Παπαροπούλου

12. ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ ΩΡΑ ΣΟΥ ΚΑΛΗ

Φουρτούνιασεν ή θάλασσα κι έβουρκωθήκαν τὰ βουνά·
 εἶναι βουβά τ' ἀηδόνια μας καί τὰ οὐράνια σκοτεινά,
 κι ή δόλια μου ματιά θολή.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

* * *

Εἶναι φωτιά στά σπλάχνα μου, καί τὸ κορμί μου παγωνιά·
 σαλεύει ὁ νοῦς μου σάν δενδρί πού στέκει ἀντίκρυ στὸν χιονιά,
 καί εἶναι ξέβαθο πολύ.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

* * *

Βοῖζει τὸ κεφάλι μου σάν τοῦ χειμάρρου τήν βοή·
 Λιποθυμᾷ ή καρδούλα μου, καί μοῦ ἐκόπηκ' ή πνοή
 στὸ ὕστερνό σου τὸ φιλί.
 Παιδί μου, ώρα σου καλή!

« Ἀτθίδες αὔραι », Λονδῖνον, 1884

Γεώργιος Βιζυηνός

13. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑ·Ι·ΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμί μέ τὸν καιρὸ καί δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καί πιθαμές τὰ νύχια,
 καί μέσ στά σύννεφα πετᾷς, μέσ στά βουνὰ ἀνεμίζεις.
 Φωλιάζεις μέσ στά κράκουρα*, συχνομιλᾷς μέ τ' ἄστρα,
 μέ τή βροντῇ ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾷς καί παίζεις
 μέ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα· καί βασιλιά σέ κράζουν
 τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καί τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 Ἔτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στά στήθη
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί καί νύχια,
 καί μοῦ ματώνει τήν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ καί δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιά βαθιά μέσ στ' ἄσαρκο κορμί μου,
 καί τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβοσκάει τή νιότη.

Μίπεζέρισα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μὲς στὴν παλιά μου κατοικιά, στὴν πρώτη τὴ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζῶ μὲ σένα,
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινὴ μου κι ἀκριβὴ νὰ τὰ ἔχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἀγέρι
 νὰ ῥχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μάνα, σὰν ἀδέρφι,
 νὰ μοῦ χαϊδεύῃ τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεματιά, παλιὲς γλυκὲς μου ἀγάπες,
 νὰ μοῦ προσφέρουν γιатρικό τ' ἀθάνατα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μὲ τὸν κελαηδισμό τους
 νὰ μὲ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ μὲ ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
 καὶ θέλω νὰ ἔχω στρῶμα μου, νὰ ἔχω καὶ σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καὶ τὸ χειμῶν τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἀγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νὰ στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νὰ πλαγιάζω,
 ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
 θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὄξυες νὰ σκούζουν,
 θέλω νὰ περπατῶ γκρεμνοὺς, ραϊδιά*, ψηλὰ στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ζερβιά νὰ βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχᾶς στὰ βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νὰ βλέπω.
 Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*,
 καὶ τυρανιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβήναι νύχτα μέρα.
 Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
 κοί δῶσ' μου τίς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
 πάρε με ἀπάνου στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος!

Κώστας Κροντάλλης

« Ἀπαντα »

14. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό,
βουνὸ μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρά τὰ πεῦκα,
γλαρό, ἱλαρό πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
καὶ λιγερόκορμο καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Ὀλόγυμνη ἡ χαλκόμαβη χυτὴ σου κορυφή,
στὰ πλάγια σου σὰ μὲ χλωρὰ σμαράγδια ἀριοντυμένο,
ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφῇ,
ὥσαν ὁλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Ὀλόρθο, ὁλόφωτο ὄνειρο ποῦ ἡ κορυφή ψηλὰ
ἀνέγνοιαστη, ἂν στὰ πόδια της κοιλάδα πρoσινιζέ
κι ἂν τραγουδοῦνε τὰ πουλιὰ καὶ τὸ νερό κυλᾷ,
ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρίζει.

Καὶ μόνο τῇ γαλήνῃ της ἀφήνει νὰ συρθῇ.
Ἰσκιος στὴ ράχη ρόδιος καὶ στὴν πλαγιά ν' ἀπλώσῃ,
καὶ μόνο τὴν ἀνάσα της σκορπίζει νὰ χυθῇ.
τὸ ράθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλσαμώσῃ.

Μὲ τὸ νερὸ στὰ βάθη σου, βουνό, ποῦ ἀργοκυλᾷ
καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὁλόγυρα τὸ δάσος ποῦ τὸ κλείνει
καὶ τὸν ἀέρα χαίρεται ποῦ φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
καὶ στὰ κλαδιά του χύνεται, κύμα καὶ φλοῖσβος σβήνει.

Μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἡ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιά ἀδελφή,
δὲ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τὸ ψῆλος σου νὰ ὕψισθῃ.
ὦ, ὅς ἦταν τὴν γαλήνῃ της μονάχα μιὰ κορφὴ
καὶ στὸ δικὸ της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύσθῃ.

« Ἀπλὸ Τρέπον »

Κώστας Χατζόπουλος

15. Σ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασί ἡ μαγεύτρα Πλάνη
τίς ταπεινὲς ψυχὲς μεθάει κι εὐφραίνει
μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἡ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
 στὰ χεῖλη του τ' ἀχνὰ ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
 τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
 ὡς τὴ στερνὴ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τὴ φτωχικὴ χλαμύδα
 τὴν ὄψη του, νὰ μὴ φανῇ τὸ ἀχνάρι
 τοῦ πόνου ἀντίκρυ στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
 καὶ κρᾶζει ξεψυχώντας : οὐδὲν οἶδα !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
 στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη ἀνασκαλεύουν
 τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ ὀκνίες παλεύουν
 καὶ τὸ μυστήριό τῆς ζωῆς μυστήριο μένει.

Καὶ κρᾶζουν : οὐδὲν οἶδα ! κι ἡ μορφὴ του
 φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
 μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
 ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφὴ προφήτου...

Ὅταν νεκρὸ στὸ χάος ἐν' ἄστρο σβέσει,
 χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
 κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θωρεῖ, σὰν νά' ναι
 τ' ἄστρο ψηλὰ στὴν ἴδια του τὴ θέση.

« Ἐσπερινὸς »

Ἰωάννης Πολίτης

16. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανίς ἡ ὀλόφεγγη ἡ Σελήνη
 λαμποκοπᾷ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα,
 τὸ φῶς τῆς μέσ στὸν ἔρημον αἰθέρα
 τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μὰ ἐκεῖ βαθιά, πού ροδοφέγγει ἡ μέρα,
 ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
 ἐν' ἄστρο λίγο μὰ δικό του χύνει
 φῶς τρέμιο ἀπὸ τὴν ἀγνωστὴ του σφαῖρα.

Κι εἶπα : τέτοιο καλὸ μακριὰ ᾽πὸ μένα,
ἀφοῦ κοντὰ σὲ μεγαλεῖα ξένα
ὅ,τι σιμώνει τὸ δικό του χάνει,

καλύτερα μακριὰ καὶ μοναχὸς μου !
Σὲ μιὰ ἀγνωστὴ κρυφὴ γωνιὰ τοῦ κόσμου
λίγο μὰ καὶ δικό μου φῶς μὲ φτάνει.

« Σκαρabaῖοι καὶ Τερρακόττες »

Ἰωάννης Γρυπάρης

17. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

Ἄ! πῶς χτυπᾷ καμιά φορὰ τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφερᾷ
τώρα στὰ γεροντάματα,
σὰν υἱὸς νὰ ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Σὰν ἀπ' τὴν τάξη τὴ μουχλή, στὸ πατρικὸ μου νὰ γυρνῶ,
καὶ νὰ ᾽χω σκόλη τρήμερη.
καὶ νὰ εἶμαι γιὰ τὸ Γαλατὰ καὶ γιὰ τ' ἀθανάτο βουνό,
μὲ τὴν πλαγιά τὴν ἡμερη.

Κι ἐκεῖ σὰ νὰ μὲ καρτεροῦν γιδάρηδες μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' ἄλλους νὰ μπαίνω στὸ λογγὰ κι ἄλλοι ἀπ' τὴν ἀγναντὴ κορφὴ
νὰ ρίχνουν στὸ πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σὰ νὰ ᾽ν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τὸ σφαχτό,
καὶ τὸ γλυκὸ τὸ νιώτικο,
κι ἀπὰ σὲ πλατανόφυλλα τὸ κοκορέτσι τὸ ζεστό,
καὶ τὸ ρακὶ τ' αἰλιώτικο.

Κι ὕστερα σὰ νὰ μοῦ κρατοῦν τὴν καλαμάτα στὸ χορὸ
βλαχοῦλες καὶ βλαχόπουλα,
κι ἐκεῖ ποὺ σειέμαι καὶ λυγῶ καὶ στρίβω καὶ νυχοπατῶ,
νὰ μοῦ φωνάζουν : ὅπουλα!...

“Α! πῶς χτυπᾷ καμιά φορά τούτ’ ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ,
καὶ πῶς μ’ ἀνάβουν τὰ αἵματα,
σὰ νὰ ’μ’ ἐκεῖ καὶ τραγουδῶ μὲ τὴ φλογέρα συνοδιά :
«Τὸ λένε τ’ ἀηδονάκια στὰ κλεισορέματα...”

« Μεσολογγίτικα »

Μιλτιάδης Μαλακάσης

18. ΔΕΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ’ του τὴ χαρά, τὴ μόνη ποὺ μπορούσε
νὰ σοῦ ζητήση ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά, ἡ ψυχὴ του,
κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήσει ὅπως ἐζοῦσε
σὲ μιὰ μεριά ποὺ τάχατες νὰ μοιάζει τὸ νησί του.

Νὰ ’ναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλισμένα,
νὰ ’χη σωριάση ἡ θάλασσα στὴν ἀμμουδιὰ τὰ φύκια
κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιालὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ σκιαθίτικα καΐκια.

Νὰ ’ν’ οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
αὐτές, ποὺ τίς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες·
νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν’ ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νὰ ’ναι ἑλιές καὶ νὰ ’ναι κυπαρίσσια,
σκυμμένα νὰ ’ναι, καὶ τὸ φῶς τ’ ἀχνὸ νὰ προσκυνᾶνε,
νὰ τότε περιμένουνε ὅτὸν κάμπο τὰ ξωκλήσια,
καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἄγγελοι νὰ χτυπᾶνε.

Δῶσ’ του, Χριστέ μου, τὴ γλυκιὰ χαρὰ νὰ ἰδῇ καὶ πάλι,
τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ’ ἀκροθαλάσσι,
ἄχ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλὰ κι ἀγνὰ ὡς τὴν εἶχε ψάλλει,
ποὺ τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζί μ’ αὐτὸν ν’ ἀγιάση...

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

19. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατί στρατί τὸ μονοπάτι
 βασιλοποῦλες καὶ καλοκυράδες,
 ἀπὸ τίς ξένες χῶρες βασιλιάδες
 καὶ καθαλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γύρω στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
 ἀνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλωμές λαμπάδες,
 περνούσανε, καὶ σὰν τραγουδιστάδες
 τῆς τραγουδοῦσαν—ποιὸς τὸ ξέρει ;—κάτι.

Κανεὶς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
 δὲ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἀράπη,
 καὶ νὰ τῆς φέρῃ ἀθάνατο νερό.

Ἡ μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
 μ' ἀπάνω—μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ—
 ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του.

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

20. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρo, πῶς νὰ σέ πῶ ;—μικρὴν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία ;
 Μὰ ὅπως καὶ νὰ σέ πῶ, ἐσὺ λαμπάδα,
 καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αὐρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων!...
 Κόρες σου ἐσέ ἀκριβές οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χώρα τῶν Ἑρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ὦ Νησί φιλημένο ἀπὸ τίς Μοῦσες!

Μ' ἂν εἶσαι μὲ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλάσμενη,
 εἶσαι καὶ Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη!

Καί μέ τοῦ Ἀντρόνικου σου τήν ψυχή,
 στὰ Μαρμαρένια Ἀλώνια,
 πόσες φορές δέν πάλεψες ἐσύ
 μέ τὸ Χαμό ; Καί βγήκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξανανιωμένη—ἄξαφνο φύλλο
 ἄνοιξης νέας ! Γιατί στήν ἀγκαλιά σου
 κρατᾷς σὰ φυλαχτὸ τὸ Τίμιο Ξύλο,
 ποῦ σοῦ ἔφερε ἡ βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καί δέν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
 νὰ σοῦ τὸ πάρη δίχως νὰ καῖ,
 ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστερί
 τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἶμ' εὐτυχῆς ποῦ σέ εἶδα, ποῦ τὰ δῶρα
 ἔψαλλα τὰ κρυφά σου—Χελιδόνι !—
 καί πιὸ εὐτυχῆς ἂν θὲ νὰ ζῶ τήν ὥρα
 τῆς Λευτεριᾶς σου, ποῦ ἔρχεται, σιμώνει

Περικλοῦν « Νέα Ἑστία »

Σωτήρης Σκέλης

21. Λ Ο Υ Η Σ

Σπύρο, ὅχ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς σοῦ δίνω τήν εὐκή μου.
 Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ ποῦ τέτοιο παλικάρι
 μέσα στὰ σπλάχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου
 μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά ποῦ θὰ σέ πάρη.

Τὶ μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
 Μὲ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
 κι ἦτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς ποῦ ἡ τόση καταφρόνια,
 τὸ τόσο μίσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἀξίζαν κομμάτι.

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδρέφια
 μᾶς χύσατε παρηγοριᾶς μὲς στὶς πληγές μας λάδι·
 μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
 σὰ νὰ προβάλλη ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

Μὰ δὲ σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μὲς στὸ χωριὸ νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φτυάρια καὶ τσαπιά τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίζη·
κατέβα ὡς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορωμιοὺς νὰ γίνης
ἐδῶ δὲν τυραγνᾷ δουλειὰ μὴτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

Ἄσε τὴ γλῶσσα τοῦ χωριοῦ καί, Σπύρο μου, ἐτοιμάσου
νὰ μάθης γλῶσσα ποὺ ὁμορφιές ἔχει πολλές καὶ κάλλη·
μᾶς ἔκανε τὴν πρώτη ἀρχὴ τὸ τηλεγράφημά σου...
Ἔλα, προσμένουν μ' ἀγκαλιὰ ὀρθάνοιχτη οἱ δασκάλοι.

Ὅμως τί λέω ; Ἄν ἔρθουνε νὰ σὲ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιᾷσης.
Λούη! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσης τὰ Ρωμαίικα καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσης.

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τους ὡς τὸ χωριὸ ξεπέση
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῇ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσης,
ἀκούμπα ἐσύ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμή νὰ τὸν παρατηρήσης.

Νιὸς θὰ 'ναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστὰ μαλλιά του·
μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καὶ τσιμπλιά, ματόφυλλα πεσμένα,
θὰ σοῦ μιλᾷ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοὴ θανάτου.

Καὶ πὲς του, ἂν θέλῃ μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψῃ,
νὰ κάνῃ μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στουρνάρι,
ὅς ἔρθῃ, πὲς του, ὡς τὸ χωριὸ μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

« Ταμπουράς καὶ Κόπανος »

Ἀλέξανδρος Πάλλης

22. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
ποὺ γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
σὲ τέσσερες στεκότανε κολόνες
παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὀσμάνη.

Στή στέγη του ἄν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
ψηλὰ οἱ ἁγιοιορείτικες εἰκόνες
μὲ τὸ ἱερὸ ὀλοτρόγυρα λιβάνι.

Κι ὅταν ἡ Μούσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καὶ τὰ φτερά κρατώντας ἀπλωμένα,
τὸ χέρι μου καλόβουλη ὀδηγοῦσε,

ψηλώνανε οἱ κολόνες του ὀλοένα,
νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
στὸν ἔβδομο οὐρανὸ τοῦ Ἀποσπερίτη !

« Ὁ ἀνθισμένος δρόμος »

Στέφανος Δάφνης

23. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τὸ φτάσιμο

Θὰ βραδιάζη ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ὀλώνια·
θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἄρنيῶν βελάσματα·
βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίνει·
στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζονται,
θὰ καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

Θὰ βαθιανασαίνωμε στὸ διάβα μας
μυρωδιὰ ἀπὸ στάχυα θερισμένα.
Θὰ μᾶς εὐχηθοῦν τὸ « καλῶς ἦρθατε »
χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἀργασμένα.

Ἀπὸ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
 τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
 τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
 τῇ βαριά τῇ σιδερένια πόρτα.

β') Γ λ υ κ ο χ α ρ ά μ α τ α

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
 πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
 στὶς φωλιές τοῦ πύργου—πρῶτο σάλεμα
 τῆς ζωῆς θὰ φτάσῃ ἀπὸ τ' ὀλώνια.

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
 τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
 οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
 τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
 τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
 κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέματα
 πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ἰδοῦνε.

γ') Τ ὸ τ ά μ α

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
 στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησοῦλα θὰ μᾶς φέρῃ,
 θὰ ζητᾷ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
 νὰ συγκρατηθῇ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

Κάτω ἀπὸ φτελιές ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
 ἄγριο κλῆμα τῇ σκεπῇ τῆς θ' ἀποκρύβῃ.
 Κι ἂν δὲν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
 δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστις τῇ θεμέλιῳ
 κι ἔχει γύρω εἰκόνες ἀτεχνὰ γραμμένες,
 μὰ εἰν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
 παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἐμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θὰ λήη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν καθὼς τό 'ταξα,
τὸ καντήλι, ποὺ μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ πρωτοβρόχια

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ χειμῶνα : τὸ ποτάμι θὰ θολώσῃ,
θὰ τριζοβολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρυώσῃ ἡ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώσῃ.

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στὸ χῶμα ταίρια—ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

Θὰ σωπάσῃ ὁ τζίτζικας, κι ἐτοιμοτάξιδα
γι' ἄλλων τόπων Ἀνοιξη, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ—βράδυ ὡς τὰ μεσοῦρανα θὰ χύνωνται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

Ὡ χαρά μας ! τὸ χειμῶνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νὰ φοβηθοῦμε :
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τῇν ἀνοιξη ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε !

« Ὡα βραδιάζῃ »

Γεώργιος Λεοσίτης

24. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμὴ σ' ἐκείνους, ὅπου στὴν ζωὴ των
ὄρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες,
ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινοῦντες·
δίκαιοι κι ἴσιοι σ' ὅλες των τὲς πράξεις,
—ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαγχνία·

γενναῖοι, ὅσakis εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν
εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·
πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ὁμιλοῦντες,
πλὴν χωρὶς μισος διὰ τοὺς ψευδομένους.

Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
ὅταν προβλέπουν—καὶ πολλοὶ προβλέπουν—
πῶς ὁ Ἐφιάλτης* θὰ φανῇ στὸ τέλος,
κι οἱ Μῆδοι ἐπὶ τέλους θὰ διαβοῦνε.

« Ποιήματα »

Κωνσταντῖνος Καβάφης

25. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι !
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιὰ
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
Ἰερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά !

« Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

26. Χ Ι Μ Α Ρ Α

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους.

ΣΟΛΩΜΟΣ « Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι »

* Ὃς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ὥς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἀνοιξὴ ἀπὸ τῶρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

*Ας εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
 ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνο
 πού ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
 τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

*Ας ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά ! Ὁ οὐρανὸς θολώνει,
 νά ! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
 σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μέ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι,
 πλάση λευκὴ ἀνθοφόρα.

*Ας κλαίῃ καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάματά της
 ἀθάνατο λουλούδι,
 τῆς μοναξιάς παρηγοριά, τῆς Χώρας παραστάτης,
 φυτρώνει τὸ Τραγούδι.

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; *Ἄλλος δὲν εἶναι ἀγώνας ;
 Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
 γιὰ ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιώνας*;
 Ἡ δάφνη ἀμάραντη ; —*Ὁχι !

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι !
 *ὦ σπαθωτὴ κιθάρα
 τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρίαν Εὐρώπη,
 κορόνα τῇ Χιμάρᾳ !

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχὴ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
 πάντα ὑποταχτικοὶ σου,
 φῶς πάρε ἀπὸ τὸν *Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τὴ Ροδόπη,
 καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
 τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
 μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μέ τ' ἀστροπελέκια
 τὴν ἅγια γῆ χαιρέτα.

Γειά σας χαρά σας, Βασιλιά νικητή, Κυβερνήτη*
 με τήν τρανή τή γνώμη !

Θυσίας βωμός ! 'Εκεῖ πετώ, φτερά με πᾶν πετρίτη,
 ἐμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο ! τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα τρομάρα !

Ἡ Ἑλλάδα ποῦ ; Στὴν Ἥπειρο. Δόξα στὸ Κακοσοῦλι,
 νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα !

Τὰ Γιάννενα ὀνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβή ἡ Θεσσαλονίκη,

ἢ Ἀθήνα ξεφαντώνει... Ποιὸς βογκάει σὰ νὰ πεθαίνει ;
 —Χιμάρα, ὀλόρθη ! Οἱ λύκοι.

« Βωμοί », 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

27. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτρα

"Όπου βογκάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
 ἀπ' ἄγριο κύμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
 καὶ δὲ θυμᾶται μήτε σὰν ὀνείρου πλάνη
 τὰ πρωτινὰ μετὰξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα·
 τὸ κάστρο τῆς φορεῖ, παλαικὸ στεφάνι,
 δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
 ποὺ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσάνοι.

"Ενα βουνὸ ἀπὸ πάνω τῆς ἀγρυπνοστέκει,
 κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
 βαθιά, κι ὁ ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει·

αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
 κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὀνείρου πλέκει
 γλυκιά, μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στὴ νησόσπαρτη λίμνη ποὺ τὸ μαϊστράλι
ἀπὸ θαλασσινὴ δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔριζ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριάς μὲ τὴ Νοτιά, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τὴ ρήχη βρίσκεται μεγάλη·
μακριά, μὲς στοῦ πελάγου τὸν καταποτήρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα, δέσποινα ἡ Σελήνη
στά ὁλόστρωτα νερὰ τὴν ὄψη της θά σκύψη·

μὰ τὴν ἄθῳα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καὶ πουθενὰ δὲ γνῶρισα· μόνο τὴ θλίψη·
καὶ τὴ σπῖθα τοῦ νοῦ ποὺ μιὰ φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήνα

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὁλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καὶ κάτι ὁλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὁμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στά σπλάχνα, ἀντὶ θνητοὺς θεοὺς κρατᾷ ἡ Κυβέλη*
μενεξεδένιο αἷμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε ποὺ τὴ χτυποῦν τοῦ Δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμποι·
ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ ποὺ ἀργοσαλεύει
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῇ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νιώθω· μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') 'Ε λ λ ά δ α

‘Η Ρούμελ’ εἶναι μιὰ κορόν’ ἀπὸ ρουμπίνι
κι εἶν’ ὁ Μοριάς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
κι ἐφτάδιπλο τὰ ‘Εφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
νεράιδα εἶν’ ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ ‘Ηπειρο γελάει κι ἐκείνη,
κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὁμορφάδα·
κρυμμένη στὴν πολύπαση τῇ Ρωμιοσύνῃ
σὰ νὰ ξανοίγω τῇ βασίλισσα ‘Ελλάδα.

‘Ακόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιάς φουντώνει,
κι ἀπ’ τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ πάθη
τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
καὶ μὲς στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάθη
ἀκόμ’ ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ’ ἀηδόνι*.

2.

‘Απὸ τὸ Δούναβη ὡς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
κι ἀπὸ τ’ ‘Ακροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
διαβαίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα*,
πότε σὰν ἀγαλμ’ ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν ‘Ελικώνα
καὶ πότε ὀρμαῖς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
καὶ μὲς στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν’ εἰκόνα.

‘Εδῶ ἱερὸς ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ’ ἀστράφτουν τὰ ζαφείρια τῶν Βοσπόρων,
κι ἀπ’ τῇ Χρυσόπορτα* περνώντας ἀλαλάζει
ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων.

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

28. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω πῶς θὲ νὰ πεθάνω,
 ἂν καὶ μὲς στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
 διαθήκη ὁμῶς σκέπτομαι νὰ κάνω,
 γιὰ νὰ μὴ μὲ τύπτῃ ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει ;
 ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξένοιαστος, τί φρίκη !
 ἄμαξα ἡ κάρο σὲ καταπλακώνει
 κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πένα στὴ θανὴ μου ὕμνους νὰ μὴ γράψῃ,
 οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῇ κανένα
 κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψῃ
 ποὺ ἐλπίζει ψῆφο νὰ ᾽χῃ κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐέστμίνστερ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
 ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνη,
 ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἄς μοῦ σκάψουν
 κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμα σας ἄς μείνῃ.

Κανεὶς φίλος λόγῳ νὰ μὴ μ' ἀπαγγεῖλῃ,
 κι ἂν στὸ νοῦ του τέτοιο ἐγκλημα περάσῃ,
 νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
 κι εἴθε τῇ μιλιᾷ του στὴ στιγμὴ νὰ χάσῃ.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητὰ
 τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
 ὅχι γιὰ νὰ κάνῃ πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτῃ μου τὴν κόμῃ τὴν ποιητικὴν,
 ἀπὸ τώρα δίνω γιὰ κληρονομιά
 εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακὴ...
 Δὲν θὰ βροῦν βαμμένα οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
στοὺς κρανιοσκόπους μποναμὰς ὅς μένη,
νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακό,
γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

« Ἀπαντα »

Γεώργιος Σουρῆς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

29. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ Ρωμιὸ
θὰ πῆ, ἐὰν δὲν σφάλλω,
νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
κανένα πιὸ μεγάλο.

30. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νὰ 'ν' κακός,
μὰ 'χει καὶ τὸ καλὸ του :
κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
νὰ λιώνη ἀπ' τὸ κακὸ του.

« Ἐπιγράμματα »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

31. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνὰ ἡ σοφία εἶναι βουβή,
λὲς καὶ δὲν ἔχει χεῖλια·
μὰ ἡ μωρία ἀκούεται
ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

32. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
Μήπως ξέρουνε τί λένε ;
Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

33. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεί,
 σὰν βγαίνει στὸ κυνήγι,
 ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιά
 καί... ὅπου φύγη — φύγη.

34. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικά
 πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
 πὺ δέν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
 τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

« Νεοελληνικὴ Ἀνθολογία »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Δράμα εἰς τρεῖς πράξεις

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα. Κατὰ τὸν μῦθον οὗτος ἠγάπησε τὸ ὥραϊον ἄγαλμα τῆς Γαλατείας, τὸ ὁποῖον κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐξωαγόνησε καὶ μετέβαλεν εἰς γυναῖκα· ταύτην ὁ Πυγμαλίων ἐνομφεύθη, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς υἱὸν τὸν Πάφον.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας πράξεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πυγμαλίωνος Ρέννος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, διηγεῖται τὰς περιπετείας του εἰς τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὴν σύζυγόν του Γαλάτειαν.

(Ἀπόσπασμα)

Ο ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ*

Πράξις Β' — Σκηνή Β

(Ἐνῷ ὁ Ρέννος καὶ ὁ Πυγμαλίων συνομιλοῦν, εἰσέρχεται πλήρης χάριτος καὶ ἐλαφρότητος ἡ Γαλάτεια)

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τί διηγεῖται πάλιν ὁ Ρέννος ;

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Λέγει, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῆς γῆς γωνίαν ἀπήντησε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς σου, Γαλάτεια.

ΡΕΝΝΟΣ

Ἀληθῶς. Ἐγώ, ὅστις ἠτένισα καὶ ἤκουσα τὰς Σειρῆνας...

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τὰς Σειρῆνας ; Ποῖαι πάλιν εἰσὶν αὗται ; Χθὲς μᾶς διηγείσο περὶ τῶν τεθλιμμένων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, περὶ μομμῶν καὶ κροκοδείλων, ἦσαν δὲ ὥραϊα ὅσα ἔλεγες, ὥς ἂν ὠμίλεις περὶ νυμφῶν. Εἶπέ μας σήμερον περὶ τούτων. Τί ἦσαν λοιπὸν αἱ Σειρῆνες ;

PENNOS

Ἐρατειναὶ ὡς μάγισσαι, ἀνηλεεῖς ὡς τίγρεις.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

ὦ! ... Λοιπὸν τί ἦσαν;

PENNOS

Γυναῖκες.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τότε θὰ ἦσαν γραῖαι δυσειδεῖς, Ρέννε, ὡς αἱ Ἐρινύες.

PENNOS

Ὅχι, Γαλάτεια. Ἦσαν αἱ Σειρῆνες νεαραὶ, εὐειδεῖς, μελίφθογγοι· τὸ δὲ κάλλος αὐτῶν, ἡ νεότης καὶ ἡ φωνὴ ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε μανίαν ἐνέπνεον.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Ποῖαι γυναῖκες! ... Εἶδες λοιπὸν αὐτὰς καὶ ἤκουσες τῆς φωνῆς των;

PENNOS

Ἦμην ἐκ τῶν τελευταίων θνητῶν, ὅσοι ἤκουσαν τῆς φωνῆς των. Εἶναι μακρὰ ἱστορία πλήρης κινδύνων καὶ ἄθλων, περιπετειῶν καὶ νεότητος.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Εἰπέ μας λοιπὸν, διηγῆσου, Ρέννε!

(Παρακάθεται πλησιέστερον)

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Τρώντι, ἀδελφέ μου· διῆλθες τὴν ζωὴν ἐν μέσῳ ἡμιθέων καὶ ἡρωϊσμῶν· ἅς ἀκούσωμεν, διότι θὰ εἶναι τι κάλλιστον.

PENNOS

Γαλάτεια, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἅς βλέπεις;

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἐγώ ; Ἀναμιμνήσκομαι τῆς ζωῆς. Μοὶ φαίνεται, ὅτι ἐπαναβλέπω ὅ,τι ἄλλοτε εἶδα. Ἀλλ' ὥς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰς περιπετείας σου. Ἰδοὺ ἀληθῶς ὅ,τι μοὶ εἶναι ὅλως ἄγνωστον.

P E N N O Σ

... Μετὰ τὴν νῆσον τῆς Κίρκης ἤλθομεν εἰς τὰς Σειρήνας. Αἱ Σειρῆνες ἦσαν θυγατέρες τῆς Μελπομένης καὶ τοῦ Ἀχελφου· παίζουσαι ἐν Σικελίᾳ ποτὲ μετὰ τῆς Περσεφόνης, ἀφῆκαν αὐτὴν δειλῶς ν' ἀρπασθῇ ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, ἡ δὲ Δήμητρα ὀργισθεῖσα μετεμόρφωσεν αὐτάς εἰς τέρατα, τηρηθείσης μόνης τῆς παρθενικῆς αὐτῶν μορφῆς. Παρὰ τὰ τυρρηνικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἡ χαριεστάτη νῆσος ἐλέγετο Ἀνθεμοῦσα, ὅπου κατῴκησαν. Ἦσαν δὲ τρεῖς. Ἡ Παρθενόπη ἐκισθάριζεν, ἡ Λευκωσία ἠϋλει, ἡ Λίγεια δὲ ἐμελῶδει· τοιαύτη δ' ἀπετελεῖτο συναυλία καὶ μουσική, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων φθάνων ἐκεῖ ἠδύνατο ν' ἀντιστῇ πρὸς τὰ γόητρα τῆς μολπῆς των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ πατρίδα, φίλους, γονεῖς, ἐκεῖ παρ' αὐταῖς κεκηνώς*, καταλείπων τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς σκοπέλους καὶ τὴν ζωὴν του εἰς πάντα θάνατον. Ἠλθομεν ἐκεῖ. Εἶδομεν μακρόθεν τὸ κάλλος αὐτῶν τὸ ἀμύθητον, λεπτὴ εὐώδης αὖρα ἔφερε μέχρις ἡμῶν τῆς οὐρανίας μουσικῆς των τοὺς πρώτους μελιχροῦς* τόνους. Αἱ χεῖρες ἠτόνισαν, αἱ κῶπαι ἐπληττον τὴν γαληνῶσαν θάλασσαν ὡς λιπόθυμοι, εἶτα δ' ἠγέρθημεν ἅπαντες ἔνθεοι προσορῶντες τὰς Σειρῆνας καὶ πρῶτος ὁ νεαρὸς Βοῦτος, ἑταῖρος ἡμῶν ἐμμανῆς* ἀπὸ τοῦ μέλους των ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, πλέων πρὸς αὐτάς. Οὐδεὶς παρεκώλυσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀνελάβομεν τὰς κώπας ἐν μέθῃ μαγικῇ καὶ ἡ Ἀργώ* ἐφέρετο πετῶσα πρὸς τὴν ἄρρητον ἁρμονίαν τῶν Σειρήνων. Τὸ πᾶν ἐλησμονήθη, τὸ πᾶν ἀπώλετο. Τί ὁ μέλλον θάνατος ἀπέναντι τοῦ ἀκουομένου μέλους ; Ἄς ἀπεθνήσκομεν!—Αἴφνης ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς Ἀργοῦς τότε ἠκούσθη ἄλλη μολπή, ἄλλη μελωδία, ἄλλος τόνος οὐράνιος. Ἦτο ὁ Ὀρφεύς. Ὅποῖον μέλος ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ὅποιοι τόνοι ἀπὸ τῆς λύρας του, ὅποια ἁρμονία ἦτο ἐκείνη, φίλοι μου!! Ἡ ἀναδουομένη ἀπὸ τοῦ κύματος Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὰ ὄμματά θνητοῦ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἔνθεος τῆς μουσικῆς ἐκείνης. Μικρὸν καὶ αἱ κῶπαι πάλιν ἔστησαν. Οἱ Ἀργοναῦται ἐστράφησαν πρὸς τὸν

Ὁρφέα· ὁ Ὁρφεὺς ὡς Θεὸς ἠγωνίζετο πρὸς τὰς Σειρήνας. Εἰς τὴν μεγίστην ἀνάτασιν τῆς φωνῆς τοῦ ἀθανάτου μελωδοῦ ἡ Ἀργὼ ὠμίλησεν, αἱ δὲ Σειρήνες νικηθεῖσαι ἔπεσαν εἰς τὸ κύμα καὶ ἀπέλπιδες ἐπνίγησαν. Ἐσώθημεν.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἄλλ' ὅποιον ἄσμα θεσπέσιον ἀνεφώνησεν ὁ Ὁρφεὺς ; ὦ, ἐὰν ἤκουον τὸ ἄσμά του !

P E N N O Σ

Ἡ μνήμη μου διέσωσε, Γαλάτεια, τὰ ἔπη του. Ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦ ποῖα ἀηδόνης γλῶσσα θὰ ἐτόλμα ν' ἐπεμιμείτο ποτέ ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

ὦ ! ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰ ἔπη κᾶν !

P E N N O Σ

Ἰδοὺ αὐτά :

« Παρῆλθον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι
εἰς βάτους ἐπνίγη τὸ εὐβοτρὺ κλῆμα,
ἡ κόρη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη,
καὶ μείρακες* ἤδη τὰ βρέφη θὰ εἶναι,
ἀφ' οὗτου τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῇ.

Ὁ ναύτης μὲ μόχθους ἰθύνων* τὸ σκάφος,
ἐν μέσῳ λαιλάπων, κι ἐν μέσῳ θηρίων,
ὁ πλάνης περῶν τῶν ἐρήμων τὰ πλάτη,
πρὸς τ' ἄστρα τὸ βλέμμα ποσάκις ἐγείρει
ποθῶν νὰ εἰκάσῃ τὴν πάτριον γῆν ! ...

Ἐκεῖ εἰς ἐκάστου καλύβην πατρώαν,
ἐκεῖ εἰς ἐστίας φαιδρὰν λαμπηδόνα,
ἡ ὅπου τὸ κύμα ἐκπνέει, τὴν δείλην
συνέρχεται ὅλος ὁ οἶκος εὐχέτης
καὶ κλαίει ἀπόντας γονεῖς, ἀδελφούς.

Ἄ, τίς ἑορτὴ καὶ φιλήματα ποῖα,
ὅπότεν τὸ φίλτατον ἔδαφος φθάσης,
ἐκεῖ ὅπου πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδες
καὶ φθίνει τὸ στῆθος πιστῆς σου συνεύνου
κι ὑγράινεται τ' ὄμμα μητρὸς γηραιᾶς !...»

« Γαλάτεια »

Σπυρίδων Βασιλειάδης

2. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἐπὶ τοῖς θεοφάνειοις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ δραματικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά, ποῦ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ Σαρακηνοῦ παρασύρεται ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς αὐτοκρατείας Θεοφανοῦς καὶ γίνεται σύζυγός της καὶ αὐτοκράτωρ. Πείθεται ὅμως ἀπὸ τὸν φίλον του μοναχὸν Ἀθανάσιον νὰ παραδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου, τὸν κατόπιν ἑνδοξον Βουλγαροκτόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ "Ἅγιον Ὄρος. Δυστυχῶς ὅμως δὲν προφθάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τσιμισκῆν.

(Ἄ π ὅ σ π α σ μ α)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Θ'

(Αἶθουσα τοῦ Θρόνου.)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (προσκυνῶν)

Τὴ βασιλεία σου ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἅς φυλάγῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ὁ Ἀθανάσιος !

(σπεύδει καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

Ἄγιε ποθητὲ πατέρα !

τόσον καιρὸ σέ ζήτησα, σέ κάλεσα—ποῦ ἦσουν ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Καὶ τί μὲ θέλεις, βασιλιά ; Προσεύχομαι γιὰ σένα μακριά σου.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλὰ σέ ἤθελα πλησίον μου νά σ' ἔχω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τ' ὄνειρο ἐκεῖνο πέρασε.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Στά λόγια σου ἔχεις πίκρα.

Τὴν παλαιὰ λησμώνησες φίλια ; Τὴ ζωὴ μας
στοῦ στρατοπέδου τὴ σκηνή, στὶς φάραγγες τοῦ Ταύρου,
στὴν Κιλικία τὴ μακρινή, στῆς Κρήτης τὰ λαγκάδια ;
Ποῦ μέ τὸ ξίφος στὸ πλευρὸ καὶ τοὺς ἐχθροὺς τριγύρω
ἐμελετούσαμε μαζί τὰ ἱερὰ βιβλία ;
Τὰ οὐράνια τὰ λόγια σου, τῆς πίστεώς σου ἡ φλόγα
καὶ τῆς ἀγγελοφόρητης ψυχῆς σου ἡ γοητεία
μέ μάγευαν, μ' ἀνάρπαζαν σὲ ὑπερκόσμιες σφαῖρες,
σὲ κόσμους ἀγιότητος. Μὴ τὰ ᾗξης λησμονήσει ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τότε ἦσαν ἄλλος. Ὁ τραχὺς τότε ἦσαν στρατιώτης,
ὁ ἀσκητής, ποὺ φλόγιζαν τὴν ἄδολη ψυχὴ σου
ἅγιοι πόθοι. Σήμερα τὸ ταπεινὸ μου ράσο
μέ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα δὲν ταιριάζει.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἔνα πανάγιο σύμβολο τὸ ράσον ἀδελφώνει
μέ τὴν πορφύραν : ὁ Σταυρός ! Ἀπόστολός του ἂν εἶσαι,
μήπως κι ἐγὼ δὲν ἔμεινα πιστὸς τοῦ στρατιώτης ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἀθέτησες τὸ λόγο σου καὶ τὴν ὑπόσχεσή σου.
Ὅταν ἀπ' τοὺς Σαρακηνοὺς ἐλύτρωσες τὴν Κρήτη,
ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα μοῦ ἔδωσες καὶ μοῦ εἶπες :
«Πήγαινε ἀμέσως, πήγαινε νὰ κτίσης στ' Ἅγιον Ὄρος».
Καὶ μέ λαχτάρα ἔκτισα τὴ Λαύρα τὴν Ἁγία.

Ἄλλ' ἔξαφνα, ὁ θεοσεβὴς ἐκείνος στρατηλάτης,
ὁ ἀσκητὴς, ἐφόρεσε βασιλικὴ κορόνα !
ὦ ! πόσο σέ ἀποπλάνησεν ἡ λάμψις ἡ ματαία
τοῦ κόσμου ! Καὶ προτίμησες τὰ πρόσκαιρ' ἀγαθὰ του
ἀπ' τὸ οὐράνιο βῦθισμα στὰ κάλλη τῆς λατρείας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Δέν με πλανέσαν τ' ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου.
Ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας μας, τοῦ Κράτους μας προδότης
θὰ ἤμουν, ἂν στὸ ἀπόκοσμο κελί μου ἀναπαυόμουν,
ἐνῶ τριγύρω κίνδυνοι μᾶς περιζώνουν μύριοι
καὶ τόσες βάρβαρες φυλές σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση
μ' ἄγρια λαχτάρια στρέφουνε τὸ βάσκανό των μάτι
κατὰ τὴν θεοφροῦρητη καὶ ζηλεμένη Πόλῃ !
Μὴν παύσης τῆς θρησκείας μας τὸ πῦρ νὰ ἀναδαυλίζης.
Μὲ τὰ χρυσὰ τὰ λόγια σου τὰ πνεύματα κατήχει.
Ἐργάζου γιὰ τὴ δόξα τῆς. Ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου
τὴ θεία βασιλεία τῆς στὸν κόσμο θὰ ξαπλώσω.
Τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ἄπειρο βασίλειο θ' ἀναστήσω,
τὸν Τάφο τὸν Πανάγιο θὰ τὸν ἐλευθερώσω,
ποὺ χρόνια τὸν κατέχουνε, τὸν βεβηλώνουν χρόνια,
οἱ ἄπιστοι Σαρακηνοί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (μετὰ θερμότητος)

ὦ, ἂν γι' ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ, γι' ἀγάπη αὐτῆς τῆς Πόλης
τὸν θρόνον ἐπροτίμησες ἀπ' τὸ σεμνὸ κελλί σου !
Ἀλλὰ τὴν ἐθεμέλιωσες τὴ δόξα σου στὸ κρίμα.
Ὁ θρόνος, ὅπου κάθεσαι, στὴ γενεὰν ἀνήκει
τοῦ Ρωμανοῦ. Κι ὀρκίστηκες ὄρκους φρικτοὺς μιὰ μέρα
ἀρπακτικὰ τὰ χέρια σου σ' αὐτὸν νὰ μὴν ἀπλώσῃς.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν παραχῇ)

Ὅχι, δέν τοὺς λησμόνησα τοὺς ὄρκους μου ἐκείνους.
Οὐδέποτε μὲ φλόγισεν ἡ ἀνομὴ λαχτάρια
ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὸ θρόνο τους ν' ἀρπάξω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Δίκαιος είσαι κι εὐσεβής. Ἀλλὰ πρὸς τὴν κακία
ὁ θρόνος εἶναι ὀλίσθημα. Ὁ θρόνος εἶναι πλάνος,
πού αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ, τὸ πνεῦμα σαγηνεύει
καὶ τοὺς δικαίους κι ἀγαθοὺς κάνει σκληροὺς κι ἀδίκους.
Χύνει γι' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀδελφοῦ τὸ αἷμα,
καὶ στρίγγλα ἡ μάνα γίνεται στὸ ἴδιο τὸ παιδί της.
Ἄν ὁμιλοῦσαν οἱ βουβοὶ τῶν παλατιῶν σου οἱ τοῖχοι,
θὰ μαρτυροῦσαν πράγματα, πού ὀρθὲς τῆς κεφαλῆς σου
οἱ τρίχες θὰ ἔσηκωνοντο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὰ καὶ θὰ 'μολογοῦσαν,
ὅτι σ' αὐτὸν ἐκάθισαν τὸ θρόνο βασιλιάδες,
πού εἶχαν ἀσάλευτη ψυχὴ στῆς ἀρετῆς τὸ βάθρο,
ἄγιοι, θεοφοβούμενοι. Κι εἶχαν ἀγάπη μόνη
τὸ κράτος. Μόνην ἔχθρα των καὶ μίσος τοὺς ἔχθρους του..
Σ' ἐμέ λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστη ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Στὸν στρατηγὸν ἐπίστευα. Στὸν αὐτοκράτορα ὄχι !
'Αφοῦ τὸν θρόνον ἐκλεψες, δὲν μ' ἀπομένει πλέον,
παρὰ μὲ πόνος καὶ στοργὴ νὰ σοῦ φωνάξω : 'Αγρύπνια!
'Ἦλθα στὶς ἀπροσπέλαστες τοῦ θρόνου σου βαθμίδες,
πού τόσα πάθη κρύβονται, τόσα φωλεύουν φίδια,
πού σκύβουν δούλων μέτωπα καὶ χαμερπῶν κολάκων,
ἦλθα ἄφοβα κι ἐλεύθερα νὰ σοῦ φωνάξω : 'Αγρύπνια !
Καὶ τώρα φεύγω, βασιλιά.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὴ φεύγης ! στάσου ἀκόμα !

Μεῖνε κοντά μου σύμβουλος, πνευματικός μου μεῖνε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πνευματικὸ καὶ σύμβουλο θὰ μ' ἔχης στὸ Ἅγιον Ὅρος.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλ' εἶναι ἡ ἀγιοσύνη σου πιὸ χρήσιμη ἐδῶ κάτω.
 Ἐδῶ πού πάθη πύρινα στὰ στήθη ἀντιπαλεύουν
 καὶ συγκλονίζεται ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς μας σκοτεινιάζει.
 Μείνε καὶ δῶς' μας φώτιση ἀπ' τὸ περίσσιο φῶς σου.
 Ἡ ἀγγελικὴ γαλήνη σου θὰ φέρνῃ τὴν εἰρήνη
 στὴν ταραγμένη μας ψυχή.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ζητεῖς ψυχῆς γαλήνη
 κι ἀκόμα τὴν ἀμαρτωλὴν ἀνέχεσαι πορφύρα ;
 Εἶναι στενὴ γιὰ τὸ πλατὺ κι ἐλεύθερό σου στῆθος.
 Δὲν ἔχεις τόση δύναμη νὰ τὴν ἀποτινάξης ;
 Παράτησέ την. Δῶσε τὴν στοὺς Πορφυρογεννήτους.
 Σὺ μέγας εἶσαι, βασιλιά, καὶ δίχως τὴν πορφύρα.
 Γι' αὐτὴν δὲν ἐγεννήθηκες. Ἔλα στὸ Ἅγιον Ὅρος,
 πού ἀνθοβολοῦν τῆς πίστεως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα
 καὶ μὲς στὴν ἀσυντάρακτη γαλήνην εὐωδιάζουν.
 Μαζί μὲ τὸ ψιθύρισμα τὸ μυστικὸ τῆς Πλάσης
 θὰ σμίγουν οἱ ψαλμοὶ μας
 καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀθάνατο, πού στὰ οὐράνια τρέχει,
 στὸν Πλάστη θ' ἀνεβαίνει ἡ προσευχή μας !
 Ἐκεῖ ἔναι ἡ βασιλεία σου. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόσμον !
 Λαμπρότερη ἀπ' τῆς γῆς τοὺς θρόνους.
 Δὲν ἔχει ἀνάγκην ὁ σταυρὸς ἀπ' τὸ βαρὺ σου ξίφος.
 Ἡ ἀγγελικὴ του δύναμη καὶ τὸ γλυκὸ του πνεῦμα
 τῆς οἰκουμένης τίς καρδιές θε νὰ τίς ὑποτάξῃ.
 θε νὰ χαθοῦν βασιλεία, θὰ συντριφτοῦνε θρόνοι,
 ἀλλ' ὁ σταυρὸς ἀθάνατο τὸ κράτος του θ' ἀπλώνῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ἐκστάσει)

Μὲ συναρπάζει ἡ γλώσσα σου στὸ μαγικὸ της ρεῦμα.
 ὦ ! νὰ μὴν εἶμ' ἐλεύθερος νὰ σὲ ἀκολουθήσω
 εὐθύς, χωρὶς ἀναβολή. . .

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Κανείς δὲν σ' ἐμποδίζει.

Στὸ βασιλιά Βασίλειο, τοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο,
ὅς εἶναι ἀκόμη ἀνήλικος, παράδωσ' τὴν κορόνα.
Κι ἔλα μαζί μου νὰ ὑψωθῇς στὸ θρόνο ποὺ σοῦ ἀνήκει.
Καὶ μὴν ἀργῇς. Ἄλλ' ἀκουσε. Ἄν ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη
ἡ ἀνταριασμένη σου ψυχὴ ζητήσῃ τῆς θρησκείας
τὸ στήριγμα—τὸν Γαβριήλ, τὸν θεῖον ὑμνογράφο,
ἀπ' τοῦ Στουδίου τῇ μονῇ προσκάλεσε.

(ὁ Νικηφόρος ἱσταται ἄλλοφρονῶν)

Σὲ ἀφήνω.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

(ὡς ἀνανήφων, ἀτενίζει τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

Ὁ ἄγγελος προστάτης μου φεύγει, θαρρῶ, μὲ σένα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ἐκτείνων πρὸς αὐτὸν ἐν εἰδῇ εὐλογίας τὰς χεῖρας)

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἡ φώτιση μαζί σου !

(ἐξέρχεται)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Ι'

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (μόνος, εἰς βαθεῖς διαλογισμοὺς)

Νὰ παραδώσω τὴν ἀρχὴν στοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο !

(συνερχόμενος αἰφνης περιβλέπει ἐν ταραχῇ ὡς ἀναζητῶν τὸν Ἀθανάσιον)

Ἔφυγε ! Δὲν ἐβύθισε τὴν αὐστηρὴν ματιὰ του
στὴν ταραχὴ τοῦ στήθους μου, στὸ χάος τῶν λογισμῶν μου.

(μὲ ὄφος σκοτεινόν)

Εἶν' ἡ καρδιά μου καθαρὴ καὶ ἡ συνείδησή μου...

(τύπτει τὸ στήθος του)

ὦ ! πῶς μποροῦν σὲ μιὰ καρδιά μαζί νά βασιλεύουν
 ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία,
 δικαιοσύνη κι ἀδικία !

(μὲ πικρίαν)

Ὅχι ! δὲν εἶναι κτῆμα μου τὸ στέμμα, ποῦ μ' ἀγῶνες
 ἐλάμπρυνα κι ἐδόξασα ! Θέ νά μὲ στιγματίσουν !
 Ἐπίορκο, παράνομο, ληστή θὰ μὲ ὑβρίσουν,
 ἂν ἀγκαλιάσω ὡς κτῆμα μου τὸ δημιούργημά μου !

« Νικηφόρος Φωκᾶς »

Ἀριστομένης Προβελέγγιος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΚΕΝΟΣ ΤΕΣΤΟΡ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΕΤΑΣΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες την 'Ακρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρώτης ἀνέβημεν εἷτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μινარέ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσήψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεὺς, αἱ ἀκταὶ τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ 'Ακροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἣς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μῆμα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑφούντο οἱ μεμωμένοι στύλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέραν τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἡ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξύ τοῦ Ἀγχεσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θεάς, ὡς φαντασθῇ τὴν ἑκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲ γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένη ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῇ φυτευμένων· ὡς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρειπίων κείμενα τῇδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμούς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ὡς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ὡς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἐνδοξα ταῦτα

ἐρείπια, πάσας ταύτας τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας φωτιζομένας ὑπὸ λάμπεως λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσai, οὐδέποτε ὁμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρῶν ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρῳσκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλλουσai τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεΐα. Αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἐζωογονοῦντο οἶνοι κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατὰ λευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα τὴν λάμπην τῆς Ἀνατολῆς, ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἠέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτῆτου καὶ τῆς Ἑκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ ! οὐδεὶς ἤχος ἔπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τὶ ἐγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναὸν, ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην ; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάρῳ νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑφίστου· ἐάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφοτέρω ταῦτα, ὅπως βούλεται.

« Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱερσὺλημα »
(Μετάφρ. Ἑμμ. Ροῖδη)

Σατωβριάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα.
 Ἦ Χίο, τ' ὁλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
 μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά,
 τ' ἀρχοντοῦνσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια
 καί στοῦ χορὸ τῖς λυγερές καμιά φορὰ τὰ βράδια
 καθρέφτιζε μέσ στα νερά.

Ἑρμιὰ παντοῦ. Μά κοίταξε κι ἀπάνου ἐκεῖ στοῦ βράχο,
 στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
 κάθεται, σκύβει θλιβερά
 τὸ κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπη τοῦ ἀπομένει
 μόνο μιὰν ἄσπρη ἀγράμπελη σὰν αὐτὸ ξεχασμένη
 μέσ στὴν ἀφάνταστη φθορά.

— Φτωχὸ παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στὶς ράχες,
 γιὰ νὰ μὴν κλαῖς λυπητερά, τ' ἤθελες τάχα νὰ ᾿χες
 γιὰ νὰ τὰ ἰδῶ τὰ θαλασσά
 ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νὰ ξαστερώσουν πάλι,
 καί νὰ σηκώσης χαρωπὰ σὰν πρῶτα τὸ κεφάλι
 μέ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά ;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νὰ σοῦ δώσω
 γιὰ νὰ τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, γιὰ νὰ τὰ καμαρώσω
 ριχτὰ στοὺς ὠμους σου πλατιά
 μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δὲν τά' χει ἀγγίξει ἡ κόψη
 καί σκόρπια στὴ δροσάτη σου τριγύρω γέρνουν ὅψη
 ὥσάν τὴν κλαίουσαν ἰτιά ;

Σὰν τί μπορούσε νὰ σοῦ διώξη τάχα τὸ μαράζι ;
 Μήπως τὸ κρίνο ἀπ' τὸ Ἰράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει ;
 Μὴν ὁ καρπὸς ἀπ' τὸ δεντρί,
 πού μέσ στὴ μουσουλμανικὴ παράδεισο φυτρώνει,
 κι ἐν' ἄλογο, χρόνια ἑκατὸ κι ἂν πιλαλάει δὲ σώνει
 μέσ' ἀπ' τὸν ἴσκιο του νὰ βγῇ ;

Μὴ τὸ πουλὶ ποὺ κελαηδάει στὸ δάσος νύχτα μέρα
καὶ μὲ τὴ γλύκα του περνάει καὶ ντέφι καὶ φλογέρα ;
Τί θές ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθὰ
τοῦτα ; Πές ! Τ' ἄνθος, τὸν καρπὸ ; θές τὸ πουλί ;

— Διαβάτη,

μοῦ κρᾶζει τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τὸ γαλάζιο μάτι :
Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά !

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Ξανατονισμένη Μουσικὴ»)

Βίκτωρ Οὕγκω

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

“Ολοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εὐτυχισμένα χρόνια
καὶ πλάθουν ὄνειρα χρυσά· καὶ μὲ γοργὰ φτερά
τοὺς βλέπεις ὅλους νὰ πετοῦν καὶ ἀποζητοῦν αἰώνια
σὲ κόσμους ἄλλους μιὰ ἄφθαρτη, μιὰ ἀτέλειωτη χαρά.
Γερνᾷ ὁ κόσμος μὲ καιρὸ καὶ πάλι ξανανιώνει,
μὰ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν ψυχὴ κανεὶς δὲν ξεριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στὴ ζωὴ καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τὸ φαιδρὸ παιδί γιὰ πάντα τριγυρνᾷ·
ἡ μαγικὴ τῆς ἡ μορφὴ τὸ νέο σαγηνεύει·
τὸ γέρο καὶ ὡς τὸν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾷ·
γιατὶ καὶ ἂν κλειθῇ στὸν τάφο του τοῦ πόνου τὴ ρυτίδα,
καὶ ἐκεῖ, σιμὰ στὸ μνήμα του, φυτεύει τὴν ἐλπίδα.

Δὲν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο ποὺ δὲ μένει,
οὐδὲ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιὰ κατιτὶ καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνὴ στὰ στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καὶ ὅ,τι ἐκείνη ἡ μυστικὴ φωνὴ μᾶς ψιθυρίζει,
δὲν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς ποὺ ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

(Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, νά τὸ χελιδόνι
στὸν Παρθενῶνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του !
Πανιερὴ Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
Κι ἂν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κύμα,
νά, ἡ ἄνοιξη γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρνις
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπα, πού σέ τρώει,
ἀρμάτωσέ μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
Κι ἂν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας;
«Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια !» Ἀπὸ τὴν Ἰδη*
ὡς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιαλία ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
ἐμπρός ! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ὥς τ' ἀνεβούμε,
τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας !
Ἄν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμάστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
ἄρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβούς σας· μὲς στὸ λόγγο,
γι' αὐτοὺς πού σᾶς γλιτώσανε κόφτε τὴ δάφνη.
Ἀγνάντια στή σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ὡς πιούμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλικάρια.
Κι ἂν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

“Ο,τι ἔγινε μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέρφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τῇ λαμπράδα,
 μὲ σάρκα θεία μόρεσ’ ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύσῃ
 τὸ φωτερώτερο κι ἀπ’ ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
 Κι ἐμεῖς ἐνὸς κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθῶνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει !
 Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἷμα μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώσῃ τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοῖνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιὲς τῆς Μέκκας διῶξε το, ἤλιε,
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ’ τὸν οὐρανὸ μας...
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν’ ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεῖς πεθαίνει.

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ, «Πολιτεία καὶ Μοναξιά»)

Φρειδ. Μισιρᾶλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας ! ὦ νησιὰ βλογημένα,
 ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφῶ τραγουδοῦσε,
 ποὺ πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 ποὺ τὸ φέγγος τοῦ ὁ Φοῖβος ἀπ’ τὴ Δῆλο σκορποῦσε !
 Ἄχ ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὡς τὰ τώρα,
 μὰ βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ’ ἄλλα σας δῶρα !

Καὶ τῆς Χίος τῇ Μούσᾳ καὶ τῆς Τέως τῇ Λύρᾳ*,
 ἀντρεισύννης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
 σὲ ἄλλους τόπους γιὰ φήμη τὰ μετᾶφερε ἡ Μοῖρα,
 γιὰτὶ ἡ μαύρη τους μάνα μήτε ἂν ζοῦνε δὲ ρῶτα !
 Κι ἀντιλάβησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύση,
 ἀπ' ἐκεῖ πού ἀνθίζαν τῶν «Μακάρων αἱ νῆσοι».

Τὰ βουνὰ τὸ μεγάλο Μαραθῶνα θωρᾶνε
 κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
 Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νὰ 'ναι
 θὰ μπορούσε καὶ πάλι μιὰν ἐλεύτερη Ἑλλάδα !
 Γιατὶ πῶς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνημα
 καὶ νὰ λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγὼ θύμα !

Στὸν γκρεμνὸ πού ἀντικρίζει τὴ μικρὴ Σαλαμίνα,
 μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
 δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
 μαζεύοντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
 Τὴν αὐγὴ μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
 μὰ τί γένηκαν ὅλα σὰν ἐβράδιασε ἡ μέρα !

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα ! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη !
 Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιαλὶ ἐβωβάθη !
 Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἕνας μύθος δὲν μένει,
 τῆς μεγάλης καρδιᾶς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
 Καὶ τὴ λύρα σου ἀκόμα τὴν ἀφήκες, διμένα !
 ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νὰ ξεπέση σὲ μένα !

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, πού μιὰ τύχη μὲ σέρνει
 μὲ φυλὴ πού σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
 κάποιο βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγούδι μου φέρνει
 ἡ ντροπὴ, πού μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα !
 Καὶ τί νὰ 'χη ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρὰ μόνο
 γιὰ τοὺς Ἑλληνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο !

Πρέπει τάχα νὰ κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
 καὶ ντροπὴ νὰ μᾶς βάφει, ἀντὶς αἶμα σὰν πρῶτα ;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερὸ ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα !
 Ἄπ' ἐκειοὺς, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ἄς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπύλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πῶς ! Ἄκόμα σωπαίνουν ; Πῶς ! Ἄκόμα ἡσυχάζουν ;
 Ὅχι, ὄχι ! Ἀκούγω τὶς ψυχές ἀπ' τὸν Ἄδη,
 σὰν ποτάμι ποὺ τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν :
 « Ἐνας μόνο ἄς σαλέψη ζωντανός, καὶ κοπάδι
 ἀπ' τῇ γῆς ἀποκάτου λεβεντιά ξεκινούμε·
 εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοιμοῦνται· μεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε ! »

Ἄχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου ! Ἄλλες λύρες στὰ χέρια !
 Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ἄς γεμίση.
 Ἄφηνε αἷμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καὶ καθένas τὸ αἷμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ἄς μᾶς χύση !
 Δές τους ! Ὅλοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ὡς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἐγκώμιο σὰν κάνω !

Τὸν Πυρρίχιο* χορό σας ὡς τὰ τώρα βαστάτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ «φάλαγξ» ποῦ νὰ πῆγε, καημένοι !
 Ἀπὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 ποὺ ψυχές ἀντρειώνει καὶ καρδιές ἀνασταίνει !
 Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νὰ 'ταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε ;

(Μετάφρ. Ἀργ. Ἐφταλιώτη, « Ἐκλεχτὲς Σελίδες »)

Βύρων

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

- *Αγαρ, ἡ — δούλη τοῦ Ἀβραάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἰσμαήλ, γενάρ-
 χης τῶν Ἀγαρηνῶν.
 *Αγαρηνοί, οἱ — λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς Ἀγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑ-
 πό τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας
 Ἀραβας καὶ βραδύτερον εἰς ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
 ἄγκυρα, ἡ — ἐδῶ: δρέπανον (εἶδος πολεμικοῦ ὀργάνου).
 *Αγχεσμος ἢ Ἀγχεσμός — τὸ Τουρκοβούνι τῆς Ἀττικῆς.
 ἀγκίνοια, ἡ — ὀξύνοια, ἐξυπνάδα, σύνεσις.
 ἄγωμε — β' προσ. προστακτικῆς: πήγαινε (ἄμε)
 ἀδράζω ἢ ἀδράχνω — δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
 ἀδυνατή — δυνατή.
 ἀηδόνι τοῦ Κολωνοῦ — ὁ Σοφοκλῆς, τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλέους, (ἀντονομασία).
 ἄθος, ὁ — τέφρα, στάχτη.
 ἀθός, ὁ — ὁ ἀνθός, τὸ ἄνθος.
 Αἰακός, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ
 τοῦ Τελαμῶνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του δικα-
 στής ἐν τῷ Ἄδῃ.
 Αἰακίδης, ὁ — υἱὸς ἢ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ: ὁ Ἀχιλλεύς.
 αἶθων — καίων, ὀρμητικός, βίαιος.
 αἰκία, ἡ — ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποιήσις.
 αἰνόλυκος — φοβερός λύκος.
 Ἀἶς — Ἀγίους.
 *Ακαδημία, ἡ — ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρῶτον ἰδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ
 σχολή· ἐκ ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὐρώπῃ πνευ-
 ματικά ἰδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν
 τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ ἱ-
 δρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἤρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων
 τῆς Ἀναγεννήσεως.
 ἀκατάπληκτος; — ὁ μὴ καταπλησσύμενος· τὸ οὐδ. ὡς οὐς. ἀκατάπηκτος,
 τὸ — ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρος, ἡ γενναϊότης.
 ἀκηδία, ἡ — (ἀ - στερητ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
 ἀροκέριον, τὸ — ἕκαστον τῶν δύο ἄκρων τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοινῶς
 πινό).
 ἀροστόλια, τὰ — τὰ κοσμήματα τῆς πρῆρας τοῦ πλοίου.
 ἀκῶ — ἀκούω.
 ἄκω — ἀκουγε, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα..., ὠνομάζετο.
 ἄλα! — ἐπιφώνημα προτρεπτικόν = ἐμπρός (λέξ. βενετικῆ).
 ἀλβιόνειος — ἀνήκων εἰς τὴν Ἀλβιόνα· βλ. λέξιν.

- *Αλβιών, ἡ — ἡ Ἀγγλία.
 *Αλδος Μανούτιος, δ — περίφημος Ἰταλὸς ἐλληνιστὴς τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
 ἄλικος — κόκκινος, βαθυκόκκινος.
 ἄλικμος — δυνάτος, εὐρωστος, ἀκμαῖος· (ἀλκῆ=σωματικὴ δύναμις, εὐρωστία).
 *Ἀλκμεωνίδαι, οἱ — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Ἀλκμέωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασιλέως τῆς Πύλου.
 *Ἀλλιάς ἡμέρα — dies Alliensis, ἀποφράς ἡμέρα διὰ τοὺς Ρωμαίους, ἐπεὶ δὴ ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κατὰ κράτος παρὰ τὸν Ἀλλίαν ποταμόν· (βλ. καὶ Βρέννος).
 ἀλλόθρους — ὁ ὁμίλων ξένην γλῶσσαν, ξένος.
 ἀλουργίς, ἡ — τὸ πορφυροῦν μεγαλοπρεπὲς φόρεμα, τὸ βαμμένον με γνησίαν πορφύραν.
 ἀλώῃ, ἡ — ἡ ἄλως, τὸ ἄλωνι, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κῆπος.
 ἀμαδολογάω -ῶ — παίζω τίς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.
 ἀμαλθεῖον, τὸ — τὸ κέρας τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἐθρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτοῦ ἔρρεε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει ὁ κατέχων τοῦτο.
 ἀμὴ καὶ ἀμὴ — (ἐκ τοῦ: ἂν μὴ) ὅμως, ἀλλά.
 ἀμνηστὴς(ας)ῆ ἀμνηστὴς(ά),δ — ὁ ἡγεμὼν, ὁ αὐθέντης (λῆξις ἀραβικῇ).
 ἀμνόγω — ὀρκίζομαι (ὁμνύω).
 ἀμοιρῶ — εἶμαι ἄμοιρός τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος· ὥς μὴδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν=ὥστε αὐτὸς (ὁ Βασίλειος) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος δι' αὐτά, ὥστε νὰ σεμνυνεταὶ διὰ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
 ἀμύνω — ἀπωθῶ, σπρώχνω.
 ἀμψ' — ἀλλά.
 ἀμφιλαφής — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
 *Ἀμφίων, δ — ὁ μυθικὸς αἰδοὺς καὶ μουσικὸς.
 ἀνάδια — ἀπέναντι.
 ἀναιμῶ — φονεύω.
 ἀνάκαρα ἢ νάκαρα,τὰ — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις, (τὸ κουράγιο).
 ἀνάντη ἢ ἀνάντα — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης—ἀνωφερής), τὸ ἀπὸ τινος σημείου ρείθρου ποταμοῦ ἢ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκτείνόμενον μέρος.
 *Ἀνατολικά Ἄσματα — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ (1828).
 ἀναψύχω (-ομαι) — ἀνακουφίζομαι.
 *Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος — διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονίκης ὑπὸ

ἀνέν (ἦ: ἄν ἔν)

ἀνιμένω

Ἀνθέμιος

ἀντάμα

ἀντεροσπασμός, ὁ

ἀντιρρίματα, τὰ

ἀντροαλίζομαι (-ζομαι)

Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος

ἀνύποιστος

ἀξάφτω

Ἀξιά, ἡ

ἀξιωματικός, ὁ

ἀπαρτίζω

ἄπατος

ἀπατός μου

ἀπεικάζω

ἀπεις καὶ ἀλείτεις

ἀπελάτης, ὁ

ἀπογνοὺς ἀπογνοὺς

τὴν εἰρηνικὴν προδοσίαν

ἀποκλαμός, ὁ

ἀποκοτιά, ἡ

ἀπομισμός, ὁ

ἄπτω

ἀπορῶξ

ἀποσμήχω

ἀποσπᾶς -άδος, ἡ

Ἀράξης, ὁ

Ἀράτης, ὁ

ἀργέστης, ὁ

ἀργολογῶ

Ἀργώ, ἡ

τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἔνθα ἐδίδαξεν εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.

— ἄν εἶναι, ἄν.

— περιμένω.

— ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος εἶναι οἱ δύο περίφημοι ἀρχιτέκτονες, οἱ ἀνοικοδομήσαντες τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

— μαζί.

— ὁ σπασμός τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.

— αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυόμενα περὶ τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.

— στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι (καὶ ἀντραλῶνομαι).

— χρονολογῶς ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως· ἔγραψε θρήνον διὰ τὴν πτῶσιν τῆς Πόλεως.

— ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.

— ἀστράφτω.

— κοινὴ ὀνομασία τῆς νήσου Νάξου.

— ὁ ἐν ἀξιωματίῳ ἐντεῦθεν ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἰσχύν.

— συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.

— ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.

— μόνος μου.

— διαβλέπω, διακρίνω.

— ὁ χρόν. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπεὶ=ἀφοῦ, ἐπειδὴ.

— ὁ ληστής τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.

— (μτχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω—ἀπελπίζομαι)· ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν παραδοσίαν—ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.

— ὁ πλόκαμος.

— τὸ μέγα θάρρος, ἡ μεγάλη τόλμη.

— βλ. μισεμός.

— ἀνάπτω, φλέγομαι.

— ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).

— σφραγίζω.

— τὸ ἐξ ἀποσπάσεως (ἀποκοπῆς) προκύψαν τμήμα ὅλου τινός, τμήμα διεσκορπισμένον.

— ποταμός τῆς Περσίας· συνεκδοχικῶς ἡ Περσία.

— κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἀράτης φυλάσσει πηγὰς, λίμνας, ποταμούς κλπ. καὶ κακοποιεῖ τοὺς πλησιάζοντας.

— ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.

— ἀφαιρῶ τοὺς ἀργούς (=ἀχάρπους) βλαστοὺς ἀμπέλου.

— τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἔπλευσαν εἰς Κολ-

- "Αριστος, ὁ
 ἀρκευρὲς
 ἀρμενα, τὰ
 ἀρμός, ὁ
 ἀρνεύω
 "Αρνιμ (1781 - 1831)
 ἀρουρα, ἡ
 ἀρφάλιν, τὸ
 ἀσβολερὸς
 "Ασκάλων - ωνος, ἡ
 ἀσκέρι, τὸ
 ἀσπαίρω
 ἄσπρα, τὰ
 ἀσσάριον, τὸ
 "Ασσύριος, ὁ
 ἀστάλωτος
 ἀστρίτης, ὁ
 ἀτημέλητος
 "Ατθίς (γλῶττα), ἡ
 αὐκία, τὰ
 Αὐσονία, ἡ
 ἄφατος
 ἀφεικία σου, ἡ
 ἀφεντάκης, ὁ
 ἀφορίζομαι
 "Αφορεσμός, ὁ
 ἀφ(ονγ)κράζομαι
 "Αφράτης, ὁ
 ἀφῶν
 ἀχρεῖος
 ἀψύς, ὁ
- χίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
 — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Διγενὴς Ἀκρίτας.
 — ἀργυρὲς.
 — ὁ ἐλαφρὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά, δηλ.
 οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι, τὰ σχοινία τῶν ἱστῶν κλπ.
 — ἡ ἀρθρωσις, ἡ κλειδωσις, τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται
 τὰ μέρη ἐνὸς συνόλου.
 — εἰρηνεύω, ἡσυχάζω.
 — Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
 — ἡ γῆ.
 — ὁ ὀμφαλός.
 — μαῦρος, γεμάτος ἀσβόλην, (καπνιάν).
 — ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, με-
 ταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου (ὁ κάτοικος "Ασκαλωνεῖτης).
 — ὁ στρατός (λέξις τουρκικὴ).
 — σπαρταρῶ, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδικῶς.
 — τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
 — μονὰς σταθμῶν (κατ' ἀρχὰς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ
 χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
 — ὁ διάβολος. "Ο "Ανδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει "Ασσύριον
 τὸν διάβολον, διότι οἱ "Ασσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει
 τὸν λαὸν τοῦ "Ισραήλ.
 — ἄμεστος, ἀμέστωτος, μὴ ἀκμαῖος.
 — εἶδος ὕφους δηλητηριώδους, ὀχιά, (ἔχισ ἡ ἀσπίς).
 — ἀπεριτολήτος.
 — ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἡ κομψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
 — τὰ αὐτιά.
 — ἡ "Ιταλία.
 — ἀνέκφραστος.
 — ἡ ἀφεντιά σου, σύ.
 — ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
 — ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, κυριεύω.
 — τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπώρειας τῆς Πεντέλης.
 — ἀκούω.
 — ὁ Εὐφράτης ποταμός.
 — ἀφοῦ.
 — ἄχρηστος, ἄτολμος.
 — δριμύς, ἰσχυρός, (μετὰ δύναμιν καταφερόμενος).

B

- βαγένι, τὸ
 Βάγιας Θανάσης
- τὸ βαρέλι.
 — ἀρχηγὸς τῆς Βεζιρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, εἰς
 τὸν ὅποιον ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου καὶ

- Baίτικα — (τραγουδία) ἐγκωμιαστικά.
 βαλλαί — (λ. τουρκ.). μά τὸ Θεό, (ἐπιφωνηματικῶς).
 Βαβαρέζοι, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
 βαρυγῶν ἢ βαρυγγῶν — βαρυγῶν, δυσφορῶ, στενοχωροῦμαι.
 Βαρθελεμὺν ἄββὰς — Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἐλληνιστής (1716-1795).
 βατσέλι, τὸ — λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης· εἰς τὰς Ἰονίους νή-
 σους· μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
 βέβηλος — ὑποκείμενος εἰς διώξιν λόγῳ προβληθείσης ἀντιατάσεως,
 πονηρός, εὐστροφος.
 βεζίρης, ὁ — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκικῆ).
 Βελῆ πασᾶς — δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.
 Βερονέζε — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530-1588).
 Βησσαρίων (1395-1475) — διάσημος Ἕλλην λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νι-
 καίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Τουσκούλου· ἦτο κεκη-
 ρυγμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.
 βίγλα, ἡ — σκοπιὰ, φυλάκιον (λέξ. λατιν. -βυζαντ.).
 βιγλίζω — παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιᾶν (βίγλαν), κατοπτεύω.
 βίτσιμα, τὸ — ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξόρμησις.
 βλεπίσου — προσφύλαξου, (ρ. βλεπίω, -ομαι=προσφύλασσομαι).
 βόιβοντας, (-οδας), (βο- — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐπαρχίας, ἡγεμὼν
 εβόδας) ὁ — τῆς Μολδουβλαχίας.
 βοῖδομάτης, ὁ — εἶδος ἀμπέλου.
 βολά, ἡ — φορά· (φρ.: πόσες βολές σοῦ τὸ εἶπα).
 Βούτσιτ, ὁ — Γάλλος νευρολόγος.
 Βουλγαρέλι, τὸ — χωρίον τῆς Ἀρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
 βουτζιον, τὸ — τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
 βουρνούζι, τὸ — ρασοειδὲς φόρεμα τῶν Ἀράβων.
 Βρανά, τό, Βρανάς, ὁ — μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον
 καὶ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος.
 βρατσέρα, ἡ — εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου με δύο ἰστούς, λίαν ταχύ, μι-
 κροῦ ἐκτοπίσματος (μέχρι 100 τόνων).
 Βρέννος, ὁ — ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὴν Ρώμην
 τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντὶ
 βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
 βρωμα, τὸ — ἡ τροφή.

Γ

- Γαληνός — μέγας Ἕλλην ἱατρός τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος.
 γεγανυμένος — (μτχ. τοῦ ρ. γάνυμαι), λαμπρύνομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
 Γέθ, ἡ — πόλις μεγάλῃ τῶν Φιλισταίων, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δα-
 βίδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

- γεννητικά, τὰ
 παγέρνω
 γιάντα ἢ οἰγιάντα
 Γκίκας — οἱ-γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
 — ἐπιστρέφω, ἐπανέρχομαι.
 — διατί.
 — Φαναριωτικὴ οἰκογένεια τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη κατέ-
 λαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
 Γκωτιέ Θεόφιλος — διάσημος Γάλλος ποιητὴς καὶ πεζογράφος (1811-1872).
 γλάκιο, τὸ — ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο· (τὸ ρ. γλακῶ καὶ (γ)λακίζω =
 τρέχω δρομαίως).
 Γότα Λουτσιέντες — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1746-1828).
 Γοργόνα, ἡ — δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων
 σῶμα γυναικὸς καὶ οὐρὰν ἰχθύος.
 γούμενα, ἡ — χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κάλως.
 γραφικός — ἄξιος νὰ ζωγραφηθῇ, ὥρατος διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρω-
 μάτων.
 γρόσι, τὸ — νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας,
 γενικῶς χρήματα.
 γυαλί, τὸ — διόπτρα ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάτιστος, με
 πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παρατηροῦν
 τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ

- δαγκαννοῦρες — τὰ δύο πρόσθια συλληπτήρια ὄργανα τοῦ καρκίνου (κά-
 βουρα), δαγκάνες, δαγκανάρες.
 δαμάκι — μηδαμινόν, ὀλίγον.
 δαμασκή, τὸ — τὸ ξίφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς
 ὁποίας ἦτο περίφημος ἡ ὀπλοργία· γιαταγάνι.
 Δαμασκητὸς Ἰωάννης — (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορράς), πατὴρ τῆς φιλοσοφίας
 καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ
 μέγας ὑμνογράφος αὐτῆς. Ἐγεννήθη εἰς Δαμασκὸν καὶ
 ἀπέθανε πρὸ τοῦ 754.
 δαμάτεια, ἡ — ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτική.
 (τὸ ἀρσενικὸν δαματῆρ ἢ δαμάτωρ).
 δαρμός, ὁ — ὀδυρμός, κοπετός, θρήνος.
 δεῖμα, τὸ — (ἐκ τοῦ θέματος δει—δέδοικα, δέος), ὁ φόβος.
 δεϊρᾶς - ἄδος, ἡ — ἡ βουνοκορυφή, κορυφογραμμή.
 διακόσμησης — ἡ ἔρρυθμος (ἁρμονικὴ) διάταξις τοῦ σύμπαντος... καὶ
 πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμη-
 σις... ἐπιπίνδεται = καὶ ὅλη ἡ νοητὴ ἔρρυθμος διάτα-
 ξις τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων κάμνει σπονδὰς ἐπὶ τῇ
 πρὸς ἡμᾶς (τοὺς ἀνθρώπους) συμπιλιώσει τοῦ Θεοῦ (=
 ταῖς θεαῖς καταλλαγαῖς).
 διαλαλιά ἢ διαλαλία — ἡ διαλάλησις, ἡ διακήρυξις, ἡ διαταγὴ ἢ ἀνακοινουμένη,
 διὰ κήρυκος.

διαρμόζω	— συναρμολογῶ.
διασκελίζω	— (χ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω ἀνωθέν τινος, ὑπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.
διαφέντευσis, ἡ	— ἡ προστασία.
διαφεντεύω	— προστατεύω.
διαφορῶ ἢ διαφορίζω	— ἐνδιαφέρομαι, ὠφελοῦμαι (διάφορο=κέρδος, ὠφέλεια).
Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρ- μῖνος (Didot)	— περίφημος Γάλλος ἐλληνιστής, τυπογράφος, βιβλιοπώ- λης καὶ ἐκδότης (1790-1876).
δίκροτον, τὸ	— τριστίον πολεμικὸν πλοῖον μὲ τετράγωνα ἱστία καὶ δύο σειράς τηλεβόλων ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρῶν.
διολίζω ἢ διοβλίζω	— ἀροτριῶ δευτέραν φοράν ἕναν ἀγρόν.
διπλολίθι, τὸ	— τοῦχος τοῦ ὁποίου οἱ λίθοι δὲν εἶναι προσηρμοσμένοι μεταξὺ των δι' ἀσβέστου. (ἄλλως : ξερολιθιά).
δολώνω	— δολιεύομαι, κηλιδώνω.
δομέστιχος, ὁ	— ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
δοχή, ἡ	— τὸ δῶρον.
δραγάτης, ὁ	— ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
δράγμα, τὸ	— ὅ,τι δύναται τις νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς ἄκρας χειρός, (π.χ. χερόβολο τῶν θεριστῶν).
δραγμίς - ἶδος, ἡ	— μικρὸν δράγμα καὶ εἰδικῶς ὅ,τι δύναται νὰ λάβῃ τις διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου (π.χ. μιὰ πρέζα ταμβάκου, πιπεριοῦ κ.τ.τ.).
δραγουμάνος, ὁ	— ὁ διερμηνευτής, ὁ διερμηνεύς.
δράκων - οντος, ὁ	— μυθικὸς τεράστιος ὄφις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρικέφαλος καὶ πτερωτός, κοινῶς δράκος (ἐκ τοῦ ρ. δέρκομαι = βλέπω ὀξέως, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματος).
δριμώνω	— (ἐπιθετὸν δριμύς), ὀργίζομαι.

Ε

ἔβενος, ὁ	— δένδρον τοῦ ὁποίου τὸ μέλαν καὶ σκληρὸν ξύλον εἶναι πο- λύτιμον.
ἐγδοχή, ἡ	— προσδοκία (πρβλ. ἐκδέχομαι=προσδοκῶ, περιμένω).
ἐγκαλλωπίζομαι	— ἐπιδεικνύομαι, ὑπερηφανεύομαι, σεμνύνομαι.
ἐγκαλῶ	— καλῶ τινά ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μηνύω, καταγγέλλω.
ἔγροικος	— πεπαιδευμένος, γνώστης ρ. (ἄ)γροικῶ=ἀκούω, μανθάνω.
Ἐγρίπος, ὁ - ἡ	— ἡ Εὐβοία, (Εὐρύπος κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ φθόγγου β εἰς γ).
ἐδειματοῦτο	— (παρ. τοῦ ρῆμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.
ἐκατόνταρχος, ὁ	— βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.
ἐκεῖνο... τὸ ἄλλο	— τὸ μὲν...τὸ δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν... ἀφ' ἑτέρου δέ.
ἐκλιμνίζω	— λιχνίζω.
ἐκόφατο	— (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.
ἐκπρεπής	— ἀξιόλογος, σπουδαῖος.
ἔλεος, ὁ	— μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τὸ ἔλεος.

- ἑλίγη
 ἑμμανῆς
 ἐναίρω
 ἐνάλιος
 ἐνδεδημένος ἀντί
 ἐνδεδεμένος
 ἐνδείκνυμαι
 ἐνθυμούμαι
 ἐντάμα
 ἔν τον
 ἐνώμοτος
 ἐξάρτια, τὰ
 ἐξαρχος, ὁ
 ἐξικακήσατε
 ἐξικακῶ
 ἐξοδίζω
 ἐξώθης
 ἐπιγονάτιον, τὸ
 ἐπικλῆν, τὸ
 ἐπισείων, - ονος, ὁ
 ἐπισκέπτομαι
 ἐπισκοπή, ἡ
 ἐπιοννάγομαι
 ἐποίκαν
 Ἐρατώ, ἡ
 ἐρρίκνον
 ἔσ σε
 ἐτάζω
 ἔτει
 Εὐκλείδης
 Εὐστάθιος
 εὐταξίας, ὁ
- ὀλίγη.
 — μανιώδης, ἀκράτητος.
 — φονεύω.
 — (ἐν+ ἄλς- ἄλός), θαλάσσιος, θαλασσίονος.
 — (μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἐνδέομαι—οὔμαι=περιδέομαι), δεμένος.
 — ἐπιδεικνύομαι, φανερόν· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδείκνυ-
 ομένους—ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφανερόνοντο ὅτι ἔπραττον
 ταῦτα.
 — ἐν θυμῷ ἔχω, βουλεύομαι· τὸ ἐνθυμηθῆναι — τὸ ἀποφασί-
 σθαι.
 — (ἀπὸ τὸ: ἐν τῷ ἅμα), ὁμοῦ· (βλ. καὶ ἀντάμα).
 — νά τον.
 — ὠρκισμένος.
 — τὰ σχοινία τῶν ἱστίων τῶν πλοίων, ἄλλως ξάρτια.
 — ὁ κάμνων ἀρχήν, ὁ ἐξάρχων, ὁ ἀρχηγός.
 — περιμείνατε· (βλ. κατωτέρω).
 — ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ : ἀνεξικακῶ).
 — κηδεύω, (ἐξόδιον, ξόδι=κηδεία).
 — ἡξιώθης, ἐκρίθης ἄξιος.
 — ἄμφιον ἱερέως ἐκ τετραγώνου ὑφάσματος διακεκοσμη-
 μένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας με
 χρυσοκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς
 ζώνης παρὰ τὸ δεξιὸν γόνυ.
 — τὸ ἐπώνυμιον.
 — ἐπιμήκης στενὴ ταινία (ἢ τριγών. μικρὰ σημαῖα) φε-
 ρομένη ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τῶν πλοίων ὡς διακριτικόν.
 — ἐπιβλέπω.
 — ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑπουργημα.
 — συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
 — ἔκαμαν (ἐποίησαν).
 — μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς λυ-
 ρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
 — παρατακτικὸς τοῦ ρικνώω (βλέπε λέξιν).
 — δὲν σέ.
 — ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
 — ἐξακισχιλιοστῶ ἐννεακισιοστῶ τριακοστῶ, ἐννοεῖται ἀπὸ
 κτίσεως κόσμου.
 — ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330-270 π.Χ.).
 — ἐπιφανὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγραφεὺς
 τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
 — ὁ ἐπιμελητὴς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ (ἐκκλησιαστικὸν
 ἀξίωμα).

- Ευτέρπη, ἡ
εὐτονος
εὐφημῶ
Ἐφιάλτης, ὁ
- ἐχόμενος
ἔως, ἡ
Ἐωσφόρος, ὁ
- μουσα, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
— εὖρωστος, νευρώδης.
— ἐπευφημῶ, ζητωκραυγάζω.
— ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἐν Θερμοπύλαις (τὸ ὄνομά του κατῆντησε συνώνυμον τοῦ προδότου).
— ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
— (γεν. τῆς ἔω), αὐγή, πρωΐα.
— ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν, διότι ἤθελαν νὰ ὑψωθοῦν ὑπὲρ τὸν Θεόν· ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ὁ Σατανᾶς, ὁ διάβολος.

Z

- ζακόνι, τὸ
Ζάλογγον, τὸ
- Ζεῡας Μίκης
Ζενίθ, τὸ
- Ζῆθος, ὁ
- Ζητούνι, τὸ
ζημιὸ ἢ ζιμιὸ
- ἡ συνήθεια, τὸ ἔθιμον, (λέξις σλαβική).
— τὸ γνωστὸν ὄρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπεσαν αἱ ἡρώϊκαὶ Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.
— ψευδώνυμον τοῦ ἥρωος Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
— (ἰταλ. zenit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοητὸν σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ τὸ κείμενον κατακορύφως ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ· μεταφορικῶς : ὑψιστος βαθμὸς, ἀκμή· (τὸ ἀντίθετον : κατὰ).
— υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφίονος.
— ἡ Λαμία.
— ἀμέσως.

H

- ἡγή, ἡ
Ἡρακλείδης, ὁ
Ἡρόστρατος, ὁ
- ἡγετε
- ἡ γῆ.
— ἱστορικὸς τοῦ I' π.Χ. αἰῶνος.
— ὁ ἐξ Ἐφέσου ἐμπρηστής τῶν περιφήμου ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
— ἡλθε.

Θ

- θαλασσομάχος, ὁ
- θανατοκοιτεύω
θαρσέου (πολέμου)
θέλω φροντίζειν
- Θεολόγος, ὁ
- μικρὸν κάθετον πρὸς τὴν θάλασσαν ξύλον, ὑπὸ τὸν πρῶταῖον ἱστὸν πλοίου, (κοιν. κίθρ - μπαστούνι).
— πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμεταβ.).
— τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπίθ. θαρσύνε-θρασύς).
— ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμφάτου συνήθης παρὰ Κοραΐ.
— ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζινοῦ (328-389), πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωυμία ἐδόθη ἐκ

- τῶν μνημειωδῶν λόγων του περὶ τῆς Θεότητος τοῦ Λόγου εἰς τὸ νατῖδιον τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας Κων/πόλεως.
- Θεοσκόποις (-ιδος) — Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ Κρής (El Greco=ὁ "Ἑλληνας"), περίφημος ζωγράφος (1545 - 1614), ἐργασθεὶς κυρίως ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε.
- Κυριακός
- βλ. φανῶν.
- θεραπεύσειν
- τὸ πτῶμα, τὸ λείψανον.
- θνησιμαῖον, τὸ
- τὸ θνησιμαῖον, τὸ ψοφίμι.
- θρασίμι, τὸ
- «θρήνος» ἢ «ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινέπολης» εἶναι θρηνώδες ἄσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Πόλεως ἐκ στίχων 118, συντεθὲν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδεύτου ποιητοῦ τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ Emile Legrand, ὅστις καὶ τὸ ἐδημοσίευσεν τὸ 1875.
- θρηγός, ὁ
- ἡ ἐξέχουσα κορυφή τοῦ τοίχου, τὸ γεῖσον.
- θροῶ
- πτοῶ, ἐκφοβίζω.
- θύμβρις, ἡ
- πικρὸν χόρτον.
- Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος
- γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.
- θῶρι, τὸ
- ἡ θέα.
- I
- *Ιαχός, ὁ
- ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν: ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου (= Διονύσου).
- ιγονικόν, τὸ
- τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
- *Ιδη, ἡ
- τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψήλορείτης).
- *Ιερεμίας, ὁ
- προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου ἐπροφήτευσεν πολλὰ δεινὰ καὶ ἐθρήνησεν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ—οἱ θρήνοι του λέγονται ἱερεμιάδες—(650 - 586 π.Χ.).
- ιθύνω
- διευθύνω, κατευθύνω, ὁδηγῶ.
- *Ιμμερμαν Κάρολος
- Γερμανὸς ποιητής, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος (1796-1840).
- ινδικτιῶν - ὦνος, ἡ
- καὶ Ἰνδικτος (λέξις λατινικὴ)=χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς Ἰνδικτιῶνος πρώτη, δευτέρα καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης, μεθ' ἣν ἀρχεται νέα σειρά· οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐδέχοντο ὅτι ἡ χρονολόγησις αὕτη εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ιός, ὁ
- τὸ δηλητήριον τῶν ὄφειων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου.
- *Ἰπποκράτης, ὁ
- ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Κῶ (460 - 377 π.Χ.).
- *Ἰρις, ἡ
- τὸ οὐράνιον τόξον.

- Ἰσκιος (καὶ χαμός) — ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι ζῶων.
 ἰχώρ - ὠρός, ὁ — αἰθέριος χυμός ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν Θεῶν.

Κ

- κάβρος, ὁ — τὸ ἀκρωτήριον, (λέξεις γενουατικῆ).
 καδής, ὁ — Τοῦρκος ἱεροδίκης, (λέξεις τουρκικῆ).
 κάθα — κάθε, ἕκαστον.
 Καθολικόν, τὸ — ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐτῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν ναός.
 καῖμακάμης, ὁ — ὁ ἀναπληρωτῆς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.
 καλὰ καὶ — εἶθε, μακάρι.
 Καλαβρός — Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαριές, Κάπρος : διάφοροι τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος.
 κάλως, ὁ — τὸ χονδρὸν σχοινίον, τὸ καραβόσχοινον (κοιν. γούμενα).
 καμαρῶ ἢ καμαρώνω — κατασκευάζω τι μετὰ θόλου, καμάρας.
 κάμνω ἐτσά — παρατηρῶ μακράν· κυριολεκτ.: κάμνω ἔτσι δά' ἐννοεῖ
 ὅτι θέτει τὴν παλάμην του ἀνωθι τῶν ὀφρύων, (ἵνα οὕτω παρατηρήσῃ μακράν εὐκολώτερον).
 Καμπανέσης — ὁ ἐκ Καμπανίας.
 κᾶν — τοῦλάχιστον.
 κᾶν ποίαν — κάποιαν, τινά.
 κανακάρης, ὁ — ὁ χαϊδεμένος.
 κανίσκι — μικρὸν κάνιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
 κάουρας, ὁ — ὁ κᾶβουρας.
 καπλάνι, τὸ — (λέξ. τουρκ.), ἡ τίγρις· μεταφ.= ἀνδρείος ἀτρόμητος.
 καρδάρα, ἡ — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γιαούρτην.
 Καρλάϊλ Θωμᾶς — διάσημος Σκῶτος ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
 κασαμπάς, ὁ — πόλις, ἄστυ, (λέξ. ἀραβικῆ).
 καστέλ(λ)ιν, τὸ — μικρὸν φρούριον.
 Κάστρον, τὸ — τὸ 'Ηράκλειον τῆς Κρήτης.
 καταβόθρα, ἡ — βόθρος ἢ φυσικὸς ὑπόγειος ὀχετός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα λιμνῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν θάλασσαν.
 κατακηλῶ — διὰ γλυκῶν λόγων καταπραΰνω τὴν ψυχὴν, θεραπεύω.
 κατακρούω — κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
 κατάλαλος — φιλοκατήγορος.
 καταπαντοῖ — πανταχοῦ.
 καταράχια, τὰ — βουνοκορυφαί, κορυφογραμμαί.
 κάτεργον, τὸ — πολεμικὸν πλοῖον.
 κάτοικας, ὁ — ὀρνιθῶν.
 κατιτιρένιος — ἡ κατιτιρένιος, ὁ κατεσκευασμένος ἐκ κασιτέρου.
 κεδνός — ἀγαθός, συνετός.
 κεντίτης, ὁ — ὁ σπίνδυλος.
 κερδανθεῖς — (μετ. παθ. ἀορ. τοῦ κερδαίνομαι) περιέρχομαι εἰς χεῖ-

- κεχηνώς — ρας ἄλλου, ἡττώμαι, κατακτῶμαι ὑπό τινος.
- κηδεστία, ἡ — (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ὁ ἀναμένων με ἀνοικτὸν τὸ στόμα, ὁ χάσκων.
- κηροδοσία, ἡ — ἡ ἐξ ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθεριό.
- ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἐτησία ποσότης κηροῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας· —δικαιωμὴ κηρίων ὑπὸ τῶν οἰκείων νεκροῦ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.
- Κιμαβούης (Cimabue) — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.
- κλαπατάρια, τὰ — αἱ πτέρυγες.
- Κόκκινη Ἐκκλησιά — ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδος.
- κολαῖν, τὸ — ἡ εὐκολία (λ. τουρκική).
- κολαστήριον, τὸ — ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
- κολλήγας, ὁ — συνεταῖρος εἰς ποιμνιον ἢ καλλιέργειαν ἀγροῦ, (ὁ ἰδιοκτῆτης ἢ ὁ βοσκὸς ἢ ὁ καλλιεργητής).
- κολλυβογράμματα, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικήν.
- ἀπατῶμαι, πλανῶμαι.
- κομπώνομαι — ἡ κομιτεία.
- κοντάτον, τὸ — ὁ κόμης.
- κόντρος, ὁ — ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
- Κόντρος, ὁ — τοποθεσία ἐν Λευκάδι.
- κοζούλλα, ἡ — ἡ μέση· βλ. καὶ εἰς λέξ. ἱάνα.
- κόπτομαι — θρηνῶ με κοπετούς.
- κορζέτο, τὸ — αὐλαξ τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων.
- Κόρφος — ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος.
- Κοσμιδὸς αἰγιαλὸς — ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας τῆς Κων)λεύας.
- κόσμος, ὁ — ὁ στολισμός.
- κουάριν, τὸ — τὸ κουβάρι.
- κουγκεστίζω — ἡ κουγκεσιῶ, κατακτῶ.
- κουπαστή, ἡ — τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοιχωμάτων τοῦ πλοίου, ὅπου τίθενται αἱ κῶπαι (ἀρχ. ἐπισκαμίς ἢ περιτόναιον).
- ὁ ἀποξηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλήμα, (ἐκ τοῦ λατ.cunvus = κυρτός).
- κουρβούλη, ἡ καὶ — κυτυπὼ ἐπιμόνως, κρούω.
- κουρβουλο(ν), τὸ — οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
- κουρταλῶ — τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.
- κουφά, τὰ — ὁμίλῳ, λέγω.
- κόφα, ἡ — οἱ ἀπότομοι βράχοι.
- κρένω — οἱ Κρήτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν με τεχνотροπιάν ἀνά-

- κριαρωθήκαν
κρείτης, ὁ
κροκίη, ἡ
Κροῦμ(μ)ος, ὁ
κροφοῦνται
Κυβέλη, ἡ
Κυβερνήτης, ὁ
κυβέρετι, τὸ
- μεικτον ἀπὸ βυζαντινάς καὶ ἰταλικὰς ἐπιδράσεις.
— συνεκρούσθησαν ὡς δύο κριαρία.
— ὁ δικαστής.
— τὸ ὑφάδι, τὸ νῆμα.
— ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριότη-
τά του (805-815 μ.Χ.).
— ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.
— Φρυγική Θεά, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐταυτίσθη ἐν Ἑλ-
λάδι μετὰ τὴν λατρείαν τῆς Ρέας, καὶ ἐν Ρώμῃ μετὰ τὴν τῆς
Ἰδαίας μητρός.
— ἐδῶ : ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἦ, κατὰ τινάς, ὁ Γε-
ώργιος Χριστάκη Ζωγράφος).
— ἡ κυψέλη.

Λ

- λαγγεύω
λάζος, ὁ
λάγηρος, ἡ
Λάτας Διονύσιος
λαοὺς
Λαυρεντιάδης
Λ(ε)υφία, ἡ
Λιάπης, ὁ
λιβαίν, τὸ
λιμώνας
λίος
λιχνίζω
λιν - λιβός, ὁ
λογάριον, τὸ
λοίσθιος
Λόντος Ἀνδρέας
λουκτονικῶ
λύπη, ἡ
Λύρα τῆς Τέω(ς)
- (ἀρχ. λαγγάζω=ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω — μαγεύ-
ομαι, λιγώνομαι — σκιρτῶ, πηδῶ.
— εἶδος ἐγχειριδίου (μαχαιρίου).
— πῆλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὑγρῶν, κανάτι.
— ἐπιφανὴς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζα-
κύνθου (1835-1894).
— λαγούς.
— ὁ υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης, Πάπας
ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν
τεχνῶν.
— πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.
— Ἀλβανὸς μουσουλμάνος.
— λιβάδι.
— λιμάνι.
— ὀλίγος.
— (ἀρχ. λιμνῶ καὶ λιμνίζω), ἀνατινάσσω εἰς τὸν ἀέρα
τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ νὰ ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ
ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα· ἐδῶ : ραντίζω.
— ὁ νότιος ἄνεμος.
— ὁ θησαυρός.
— ἔσχατος, ὕστατος· φράσις : «πνέει τὰ λο ἦα» — ψυχορ-
ραγεῖ.
— εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν
τῆς Ἑπαναστάσεως (1789-1846).
— σπαράζομαι, θρηνῶ.
— λύπη γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος»,
Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου». — ἐννοεῖ κατὰ συνεκδοχὴν τὴν Λυρικὴν ποίησιν, διότι ἡ

	Τέως εἶναι ἡ πατρίς τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητοῦ Ἀ- νακρέοντος.
λύσιος	— ὁ ἀπολύων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτρώνων.
M	
μαγαρίζω	— μαιίνω.
μάγιστρος, ὁ	— ἀνώτατον ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
μαηδὲ ἢ μῆθε	— ἀλλ' οὔτε, (οὔτε, μήτε).
μαῖστρος, ὁ	— ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
μαλιά, ἡ	— τὸ μάλωμα, ἡ φιλονεικία, ὁ ἀγών.
μανὸς	— ἀδρανής, ὀκνηρός.
μαντάρι, τὸ	— ἡ ὑπέρα (= σχοινίον) τοῦ ἱστιοφόρου αἵρουσα κεραία.
μαραγκιάζω	— ρυτιδώνομαι, μαραίνομαι.
Μαρμαρά θάλασσα	— ἡ Προποντίς.
ματσουκιά, ἡ	— τὸ κτύπημα (διὰ ροπάλου ἢ ράβδου).
Μαυρογένης	— Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὁποία ἀνέδειξε πολλὰ μέλη τῆς διερχομένης, ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλα- χίας καὶ ἀξιωματοῦχους τῶν Πατριαρχείων.
Μαχμούτης	— ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐξεργάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις (1785-1839).
μεθυγραφία	— τὸ λεγόμενον χιούμορ, ἡ εὐτραπεία εἰς τὴν ζωγραφικὴν- μεθυγραφικὴς — χιουμοριστικὸς.
μεῖραξ, ὁ	— ἀνήλικος, νεανίας.
μελετινὴ, ἡ	— εἶδος φυτοῦ.
μελιχρὸς	— γλυκὺς ὡς μέλι.
μέλλησις, ἡ	— ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.
μελτέμι, τὸ	— Β.Δ. ἄνεμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.
Μένγκε Κ.	— σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
μενζίλι, τὸ	— ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκικὴ).
μεταθεμός, ὁ	— ἡ ἀναβολή.
μετερίζι, τὸ	— τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην, (λ. τουρκ.).
μέτρον, τό : ὁ ὑπέρ	— ὁ ὑπέρμετρος, ὁ ὑπέρροχος· ὁ ὑπὲρ μέτρον τὰ πρὶν = ὁ ἄλ- λοτε ὑπέρροχος.
μέτρον (ὦν)	— τίποτε μετ' φροῦνται = τίποτε δὲν ἔχουν νὰ με φοβοῦνται.
μέφ	— μήπως τάχα.
μήγαρ	— μήπως.
μήνα	— ἡ σελήνη.
μήνη, ἡ	— ἡ βιολέττα, τὸ Ἴον.
μιμίτσι, τὸ	— στενὸς καὶ ὑψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμένους
μιναρές, ὁ	μετ' ἐξώστου, ὁπόθεν ὁ μουεζίνη (θρησκευτικὸς λει- τουργός) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν (λ. τουρκ.).
μισεμός, ὁ	— ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα· ρ. μισεύω.
μολάς, ὁ	— τίτλος ἱερωμένου Μουσουλμάνου, μέγας ἱεροδυναστής.

ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.
 ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι) — φοβοῦμαι, συστέλλομαι, διατάζω.
 νύλακας, ὁ — εἶδος φυτοῦ.

Ξ

ξάζω — ἀξίζω, ἔχω ἀξίαν.
 ξαργιτοῦ — ἐπίτηδες.
 ξηοῦμαι — ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
 ξόμπλι, τὸ — τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.
 Ξυλόπορτα, ἡ — πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τὰς
 Βλαχέρνας.
 ξωμένω — μένω ἔξω, εἰς τὸ ὑπαιθρον.
 ξώφαρσα — ἐπιπολαίως, ξώπετσα, (ἐπὶ τραύματος).

Ο

ὀβρορός, ὁ — ἡ αὐλή, τὸ προαύλιον.
 ὀγιάντα ἢ γιάντα — διατί.
 ὀθόνιον, τὸ — μικρὸν ὕφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα, (τὸ σάβανο).
 οἶονει — ὡσάν.
 Ὀκτώηχος ἡ Παρα- — λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικούς κα-
 κλητική, ἡ — νόνας καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ
 ἄλλους ἁγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους τῆς
 Βυζαντινῆς μουσικῆς.
 ὀλκάς — ὀγκῶδες φορτηγὸν πλοῖον τῶν ἀρχαίων.
 ὁ λόγου του — (λέγεται καὶ εἰλόγου του ἢ τοῦ λόγου του), ἐκεῖνος.
 ὁμολογία — ὁμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν.
 ὄνοι νομάδες — ὄνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
 ὅποιον· τὸν ὅποιον — τὸν ζῆλον τὸν ὅποιον ἔχετε.—Καὶ κατωτέρω: περὶ δὲ
 ἔχετε ζῆλον τῆς ὁποίας ζητεῖτε εἰκόνα;=περὶ δὲ τῆς εἰκόνας, τὴν
 ὅποιαν ζητεῖτε (παλαιότερα χρῆσις τῆς ἀναφορ. ἄντων.
 προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς δ' ἀναφέρεται, συνήθης
 παρὰ Κοραῆ).
 ὀρδινιάζω — διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
 ὀρμάνια, τὰ — (λέξις τουρκικῆ), δάση πυκνά, λόγγος, ρουμάνια.
 ὄρνης, ὁ — πτηνόν, ὄρνειον.
 Ὀσμανλής, ὁ — ὁ Ὀθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὀσμάν, ἰδρυτοῦ τοῦ
 Ὀθωμανικοῦ κράτους (13ος - 14ος αἰών).
 Ὀσσιάνος, — Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.
 Οὐεσμίμστερ, τὸ — τὸ περίφημον ἀββαεῖον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιάζον-
 ται οἱ διάσημοι Ἀγγλοι.
 οὐλεμάς, ὁ — (λέξις ἀραβικῆ), μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ
 ἱεροῦ νόμου.
 Οὐρκουαρτ, ὁ — Ἀγγλος περιγγητής.

- οὐτοπιστικός — μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῇ, εἰς τὴν οὐτοπίαν ἀνήκων.
- Ὁφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς, (1848 - 1909).
- ὄφ(φ)ικιάλος, ὁ — ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, (ἐκ τοῦ λατ. officialis).
- ὄφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξίωμα, (ἐκ τοῦ λατ. officium).
- ὄψη, ἡ — (κατὰ συνεκδοχὴν), τὸ βλέμμα.

Π

- πάγκος, ὁ — βράχος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕφαλος.
- παιδεύομαι — τιμωροῦμαι.
- παιδομή, ἡ — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
- παλάγκο, τὸ — εἶδος τροχαλίας.
- Παλεστρίνι, ὁ — σπουδαῖος Ἰταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525-1594).
- παμπούλλιν, τὸ — ὁ λόφος.
- παμπαῆς — ὁλοφώτεινος.
- παρακοιμώμενος — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἀξίωμα. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιστοφύλαξ, ὁ δὲ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
- παραμανίζω — θυμῶν.
- παραζιγανεύγω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
- παρεστήσατο — ἐστήσατο παρ' ἑαυτῶ, προσέλαβε, ἐκυρίευσεν.
- Παροπαμισάδαι, οἱ — λαὸς Ἰνδικὸς παρὰ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Παροπαμίσου ὄρους, μεταξύ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
- πάσκαγε — (ἰδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασκιζῶ), προσπαθῶ.
- Πατάβιον, τὸ — Πάντοβα, Παδούη, πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἑλληνικόν· πνευματικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας.
- παταράτσο, τὸ — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ἱστίων τοῦ πλοίου.
- πατερισμένος — ὁ ἄστοργος πατήρ.
- πατραλοῖας, ὁ — ὁ φονεὺς τοῦ πατρὸς του.
- πεωράσας — (μετοχὴ ἀορ. τοῦ πειράω-ω, ἐπιχειρῶ), ἄν καὶ ἐδοκίμασεν.
- πελ(λ)εργῖνος, ὁ — ξένος ὁδοιπρὸς, προσκυνητὴς· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
- περενλοσημένον — ὑπερευλογημένον.
- περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτός, φωτίζομαι ὅλος.
- Περίπατος, ὁ — ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκεν περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα τοῦ Λυκείου, ὅθεν καὶ ἡ σχολὴ του Περιπατητικῆ.
- περτίκια, τὰ — τὰ περδίκια.
- πέτρα, ἡ — χωρὶς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ νὰ γίνεταί εὐκολωτέρα ἡ κατάδυσις.
- Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθήναις μονῆς Πετράκη, ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν του.

πετρίτης, ὁ	κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ πρὸ αὐτῆς.
Πηγῇ, ἡ	— εἶδος ἰέρακος.
Πιερίδες, αἱ	— τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὁ ναὸς Ζωοδόχος Πηγῇ, (νῦν Μπαλουκλί).
πιούμα, ἡ	— αἱ Μούσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερίᾳ· ('Ησιόδος).
πλατόνι, τὸ	— στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
πλέα	— τὸ ἐλάφι.
πλευτικά, τὰ	— πλέον.
πλουμί, τὸ	— τὰ πλεούμενα, τὰ πλοῖα.
πνέξη (νὰ)	— τὸ στολίδι.
ποντομέδων, ὁ	— νὰ πνεύση.
Πόου Ἑδγαρ	— ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
ποταπὴ	— διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητὴς (1809-1849).
πότινια	— ὅποια τις, τί λογῆς.
ποτόκι, τὸ	— τιμία, σεβαστή.
πουγγί, τὸ	— τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται καὶ ἀπομακρύνονται τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς.
πουνάζω	— τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
πουμεάρτα, ἡ	— ἀποζυγιάζω, κλίνω.
πραγματεύομαι	— ἡ μοιμπάρδα, ὁλμος βάλλων λιθίνας σφαίρας—τὸ πολεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
πρατάρης, ὁ	— ἐμπορεύομαι.
πρεπά, τὰ	— ὁ βόσκων πρόβατα.
πρεσιά, ἡ	— τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
πρίκα, ἡ	— τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
πρίχον	— ἡ πρίκα.
πρόθεσις, ἡ	— προτοῦ.
προκαθίσας	— τὸ μέρος ἐνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
προκαταβάλλομαι	— (μετοχ. ἀορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθεζομαι, στρατοπεδεύω ἐμπρόσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
προμαχώνιον, τὸ	— προεξαποστέλλω.
προνομή, ἡ	— μικρὸς προμαχών, χαράκωμα.
πρόσλημμα, τὸ	— ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐκ χώρας ἐχθρικής.
πρότονος, ὁ (ἡ)	— τὸ πρόσληφθέν.
προτσοκούταλα, τὰ	— ἰσχυρὸν ἐξάρτιον τεταμένον ἐξ ἐκάστου ἰστοῦ λοξῶς πρὸς τὴν πρῶραν, (κοινῶς στάντζος).
πρυτανεύω	— τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη, μαχαιροπύρουνα.
πρωτοβεστιάριος, ὁ	— ἐδῶ: προνοῶ, προπαρασκευάζω.
πύργος, ὁ	— αὐλικὸς ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν, ἔχων τὴν ἐπιστάσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης.
	— ὁ πύργος.

- Πύρρα, ἡ — ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.
 πυρρίχιος, ὁ — ἐνόπλιος χορὸς τῶν ἀρχαίων, ὀρχούμενος ὑπὸ μαχητῶν.
 πυρρίχη, ἡ — μαχομένων κατὰ φανταστικῶν ἀντιπάλων.

P

- ραϊδιά, τὰ — ἀπότομοι βράχοι, φαράγγια (βλ. καὶ λ. ἀπορρώξ).
 ῥδινιασμένο — βλέπε ὀρδινιάζω.
 ρεαλιστικός — ὁ ἔχων τὸν χαρακτήρα ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ,
 δηλ. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν
 παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
 Ρέμπραντ — διάσημος Ὁλλανδὸς ζωγράφος τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, κύριον
 χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρόκλη-
 σις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτο-
 σκιάσεως.
 Ρενὰν Ἐρνέστος — διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπίσκε-
 φθεὶς τὰς Ἀθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν Ἀθη-
 νᾶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (1823-1892).
 ρῆσος, ὁ — τὸ ζῶον λύγξ τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.
 ρίβκω — ρίχνω.
 ριζιμιό — (ἐνν. λιθάρι), στερεός, ἀκλόνητος βράχος.
 ρίζουν — ὀρίζουν.
 ρικνόω - ὦ — ζαρώνω, κυρτώνω.
 ρόγα, ἡ — ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου),
 ἀμοιβή.
 ρογεῖω — στρατολογῶ μισθοφόρους.
 ροδαμισμένοι — γεμᾶτος ἀπὸ χλοεροῦς ἀνθισμένους θάμνους.
 Ροῦβενς Πέτρος-Παῦλος — μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577-1640).
 Ρουζὲ ντέ Λίλ — Γάλλος ἀξιωματικὸς, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸν ὕμνον τῆς
 Μασσαλιώτιδος (1760-1836).
 ρουπάκι, τὸ — εἶδος ὕψηλῆς καὶ ἀκμαίας δρυός.
 ρουχνίζω, ρουχουνίζω — μουγκρίζω, ρουθουνίζω - ἐκφυσῶ διὰ τῶν ρωθῶνων ἢ-
 χηρῶς (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
 ρουχούνια, τὰ — τὰ ρουθούνια.
 ρύπος, ὁ — ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μόλυσμα.
 ρυτήρ (- ἦρος), ὁ — τὰ ἡνία, τὰ γκέμια· τρέχω ἀπὸ ρυτήρος = τρέχω ἀκρά-
 τητος, στὰ τέσσαρα.
 Ρωμαῖοι — 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ
 Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ
 τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον οἱ Ἑλληνες (κοι-
 νῶς Ρωμιοί).
 ρωπογραφία, ἡ — τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν
 ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ. (ρῶπος = πρᾶγμα εὐτελές).
 ρωσθέντες — (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρώννυμι), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμω-

θέντες.

ρῶσις

— ἡ ἰσχύς, ἡ δύναμις.

Σ

σακέσπαλος

— ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.

σάκος, ὁ

— τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαυλονίου ἄμφιον τοῦ Ἀρχιερέως.

Σάλτενη, ἡ

— τὸ ἀκρωτήριο Ἀκτιον.

Σαούλ

— ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.

Σειρήνες, αἱ

— τέρατα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἀρπυίας, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφήν πτηνῶν με κεφαλὴν γυναικός. Αὗται κατῴκουν παρὰ τὰς Ἰταλικὰς ἀκτὰς, εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας, καὶ διὰ τῆς μελωδικῆς τῶν φωνῆς ἐμάγευον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόνευον καὶ τοὺς ἔτρωγον.

Σελλαῖς, ἡ

— τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς περιφερείας τοῦ Σουλίου.

σεννιάρω

— σκοπεῖω.

σεπέτι, τὸ

— τὸ κασελάκι.

σερμαγιά, ἡ

— τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.

σιγγέλλιον ἢ σιγίλλιον, τὸ

— πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα με κρεμαστὴν μολυβδίνην βούλλαν.

σιγουρότης, ἡ

— ἡ ἀσφάλεια.

σιέχης, (σετχης), ὁ

— (λ. τουρκικῇ) ἀρχηγὸς πατριᾶς, ἡγούμενος Μουσουλμανικοῦ ἡσυχαστηρίου (= τεκέ· βλ. λέξιν).

σίμιαλ(λ)ένα

— σιμιγδαλένια.

Σιναῖται, οἱ

— οἱ μοναχοὶ οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.

σκάλες

— στρέμματα.

Σκαναβὴς

— ὄνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

σκαντζάρι ἢ βάρδια

— ἀλλάζει ἡ βάρδια (= ἡ φρουρά).

σκίπέττο

— ὅπλον μεσαιωνικόν.

Σκλαβηνοὶ

— καὶ Σκλαβῆνοι, Σκλαβούνοι καὶ Σκλάβοι: ὄνομα τῶν Σλάβων παρὰ Βυζαντινοῖς.

Σκόδρα, ἡ

— πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ὄχθην ὁμωνύμου λίμνης, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς (τὸ Σκούταρι).

Σκοδριάνος, ὁ

— ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεκδοχὴν ὁ Ἀλβανός.

σκολιός

— κυρτός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. ἄδικος, ἀσαφής.

Σκοπός, ὁ

— λόφος κατὰ τὰ Α. τῆς Ζαχύνθου, εἰς τὰς ὑπώρειας τοῦ ὁποίου εὕρισκετο ἑπαυλὶς, ὅπου συνείθιζε νὰ παραμένῃ ὁ Σολωμός.

σκοῦνα, ἡ

— δίστηλον ἱστιοφόρον με τετράγωνα ἱστία.

σκουτάρι, τὸ

— (λέξις λατ. scutum), ἡ ἀσπίς.

σκουτί, τὸ

— (ἐκ τοῦ ἀρχ. σκυτός), μάλλινον χονδρὸν ὕφασμα· εἰς

τὸν πληθυντικόν· τὰ ἐνδύματα.

- σκύλλος λαὸν κ' αἱ τρέχει— ἐπὶ τῆς ράχεώς του σκύλλος ἡμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
Σλαβονικὸν Χρονικὸν — χρονικὸν σλαβικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξιστο-
ροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως· τοῦτο εὐρέθῃ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
σμῆνος καπνοῦ — πυκνὴ μᾶζα ἀνερχομένου καπνοῦ, ὀρμητικὸς καπνός.
σμῆλαξ, ὁ — φυτόν, κοινῶς ἀρκουδόβατον.
σοβῶ τὸ ποίμνιον — βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω τὸ ποίμνιον διὰ
φωνῶν, προτρέπω τὸ ποίμνιον.
σουρτούκης, ὁ — ὁ κακῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κα-
κῆς ἐν γένει παραστάσεως, (λέξ. τουρκικῆ).
Σούτσος — ἐπιφανὲς οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἡπει-
ρου· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαῆλ Σούτσου διατελέ-
σαντος ἐπανεπιημμένους ἡγεμόμος τῆς Μολδοβλαχίας.
σπιτάλι, τὸ — νοσοκομεῖον, (λ. Ἰταλ.).
σπουδάζω — καταβάλλω προσπάθειαν.
Σταμάτα, ἡ — χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πεντελικόν (23 χιλ. ἐξ
Ἀθηνῶν).
στεαρίνη, ἡ — (καὶ στεατίνη), οὐσία ἐξ ἧς κατασκευάζονται κηρία,
λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τὸ ξύγκι.
στέμφυλα, τὰ — τὸ στερεὸν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ
τὴν ἐκθλιψίν των πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γλεύκους (κοινῶς·
τσιπούρα).
στεφάνι, τὸ — βραχύδης ἀπότομος κορυφογραμμὴ, ἀκρώρεια· βραχώ-
δης θρῆγκός, (βλ. λέξιν).
στιχάριον, τὸ — ὁ ποδήρης καὶ χειριδωτὸς χιτῶν, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν
κληρικῶν λειτουργούντων.
στογιός — ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
στοιβανιά, ἡ — ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
στολή, ἡ — τὸ στόλισμα.
Συβαρίται, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγον-
τες παροιμιωδῶς πολυτελεῖ βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶν-
τες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
συγχωρῶ — ἐπιτρέπω (παρὰ Κοραΐ).
Συναδινός — ἱερεὺς ἐκ Σερρῶν, γνωστὸς ὡς παπα-Συναδινός, ὁ ὁποῖος
ἔγραψε τὸ «Χρονικὸν τῶν Σερρῶν», ἀναφερόμενον εἰς
τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 ἱστορίαν τῆς πόλεως,
καθὼς καὶ «Θρήνον» διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων. πόλεως·
τὸ Χρονικὸν μετὰ τοῦ Θρήνου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π.
Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογρά-
φου εὐρίσκομένου εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος.
Σύρα, ἡ — ἡ Συρία (Διγενής).
συργουλιστὰ — θωπευτικά.

- σφαίνεις — σφάλλεσαι, ἀπατάσαι.
 Σχολαστική Φιλοσοφία — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς μοναστηριακὰς καὶ ἐπισκοπικὰς σχολὰς.
 (καὶ Θεολογία)
 σωταρχίζω — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρούριον τροφὰς ἢ ἄλλα ἐφόδια (κατὰ παραφθοράν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρχῶ).

T

- τάβλα, ἡ — (λατ. tabula), τὸ τραπέζι.
 ταγή, ἡ — ἡ τροφή· κατ' ἀρχὰς ἡ τεταγμένη μερίς τροφίμων διὰ τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἢ τοῦ ἵππου.
 τάνα (τοῦ τανύω)
 τανύω — ἀπλώσε (εἰς τὴν κοξούλλα σου = εἰς τὴν μέσην σου).
 ταξιίδι(ν) τὸ — ἀπλώνω, τεντώνω.
 τ' ἀππάρου μου — ἐδῶ : ἡ ἐκστρατεία.
 — τοῦ ἵππου μου, (πρβλ. ἱππάριον)· βλ. καὶ λέξιν φτε-
 νιστηρχάν.
 τάρκα — (ἐκ τοῦ προβηγ. targa), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπιμήκουσ,
 ὥστε νὰ καλύπτῃ ὁλόκληρον τὸ σῶμα.
 ταχιά — αὔριο, αὔριο τὸ πρῶν.
 ταχταρίζω — τραγουδῶ χορεύων τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
 τεκές, ὁ — ἡσυχαστήριον, ἀσκητήριον Μουσουλμάνων δερβισῶν.
 τελμπεντέρης — ἡ ντερμπεντέρης, ἀλήτης· (λ. τουρκ. derbeder).
 τέμενος, τὸ — τὸ ἱερὸν ἱδρυμα, ὁ ναός.
 τέρας, τὸ — τὸ θαῦμα, τὸ θαυμάσιον πρᾶγμα.
 Τερψιχόρη, ἡ — μοῦσα, προστάτις τῶν χορικῶν ᾠσμάτων καὶ τῆς ὀρχη-
 στικῆς.
 τές — (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἄρθρου), τίς, τάς.
 Τεύτορες, οἱ — οἱ Γερμανοί.
 τζάγρα, ἡ — βλέπε κατωτέρω λέξιν τζαγράφτορας.
 τζαγράφτορας, ὁ — ὁ ἔχων τζάγραν = μεσαιωνικὸν ὄπλον ἀποτελούμενον ἐκ
 τόξου μὲ σωλῆνα ἄνωθεν, ὅπου ἐτίθετο τὸ βέλος.
 τζουρλάλι (τὸ)
 Τιμολέων — μυστικὴ καταγγελία, κατάδοσις· (λέξ. τουρκικῆ).
 — ἐπιφανὴς Κορίνθιος, ὅστις ἀκαταπαύστως πολεμῶν καὶ
 θραστηρίως ἐνεργῶν ἐπὶ 8 ἔτη (345 - 337 π.Χ.) ἀπη-
 λευθέρωσε τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοὺς τυράννους καὶ ἀπὸ
 τοὺς Καρχηδονίους.
 τινάς — τίς, κάποιος.
 τὸδ — τὸν (Κύπρος).
 Τολέδο, Τόλητον, τὸ — πόλις τῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἰργάσθη ὁ Θεοδοκόπουλος.
 'τον — ἡτο(ν).
 τοπάζι, τὸ — εἶδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
 τ(τ)ομπουζιά, ἡ — ὁ ἦχος τοῦ κτυπήματος τοῦ ροπαλοῦ.
 τριβόλος, ὁ — ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
 τριπουτσέτο, τὸ — πετροβόλος μηχανή.

- τρόπις (-ιδος και -εως) — τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρίνα.
 τρυφή, ἡ — ὁ μαλθακὸς καὶ ἀπολαυστικὸς βίος, ἡ καλοπέρασις.
 Τσαμπάνια, ἡ — ἡ Καμπανία.
 τσάπ(π)α, ἡ — εἶδος πλατείας σκαπάνης.
 τσαπράζια, τὰ — ἀργυρὰ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στή-
 θους εἰς ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, ιδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλ-
 λάδος.
 τύμπανον, τὸ — ἐδῶ : τὸ ξύλινον τοίχωμα.
 τυφλὸς ποιητῆς — ἐννοεῖται ὁ Ὀμηρος.
 τυχαίνει — ἀρμόζει, εἶναι πρέπον.
 τῶσε — τοῦς.

Υ

- ύαλοφός, ὁ — ὁ ὑαλοργός, ὁ ὑαλοπώλης.
 Ὑδρα, ἡ — μυθολογικὸς ἐπτακέφαλος ὄφις, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρ-
 νην· ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλὴ τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀ-
 μέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης.
 ὑέτος, ὁ — ἡ βροχὴ (ὕει - βρέχει).
 ὑπερβολῇ — καθ' ὑπερβολήν.
 ὑπόμνημα, τὸ — ἡ ὑπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ γεγονότος τινός.
 ὑπόπτωσις, ἡ — ἡ ὑποταγή.
 ὑπουργός, ὁ — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρέτης, ὁ ἐργάτης (παρὰ Κοραῖ).
 ὑπομῶνω — ὀρκίζομαι.
 ὕφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου — τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα
 τῆς τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

- φάλκα, ἡ — καμπυλωτόν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
 φανῆν — συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἡθελε φαν-
 ῆν· δυνητικὴ ἐγκλίσις (συνήθης παρὰ Κοραῖ).
 Φειδίας — ὁ περιφανέστατος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν
 κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνέ-
 γερσιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
 φαιλόνιον (ἢ φελόνι) — ἄμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἄλλοτε καὶ τῶν ἐπισκόπων)
 ἄνευ χειρῶν καὶ ἐν εἰδει μανθούου.
 Φθινοπωρινὰ φύλλα — τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.
 Φιλισταῖοι, οἱ — λαὸς ἀρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν
 Ἰουδαίων.
 φηγάνιον, τὸ — τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
 φλάμ(μ)ουλον, τὸ — ἡ σημαία (ἐκ τοῦ λατ. flammulum).
 φλαμ(μ)ουρ(ι)άρ(ι)ος, ὁ — ὁ φέρων τὸ φλάμ(π)ουρο, ὁ σημαιοφόρος.
 φλοκάτη, ἡ — (λ. ἰταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων καὶ τῶν
 χωρικῶν (κάπα).

- φολιδοειδῶς — ἐν εἶδει φολίδων, λεπίων.
 φοίνικες, οἱ — ὁ μυθολογικὸς φοῖνιξ, ἱερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ ὁποῖον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυρὰν καὶ ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἐκαίετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας του ἀνεγεννᾶτο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
- φοοῦνται — φοβοῦνται.
 φοράδες, οἱ — οἱ φοράδες (φορβάδες).
 φουρντουλοῦσε — φουρντουλάω ἢ φλουτουράω = πτερυγίζω.
 φουσ(σ)ατεῦω — ἐκστρατεύω.
 φουσ(σ)άτον, τὸ — (λ. λατιν.), ὁ στρατός· μεταφ. φουσ(σ)άτα = ὁμάδες, ὁμίλοι, πλῆθος.
- φράξος, ὁ — τὸ δένδρον μελία, φλαμουριά.
 φρύαγμα, τὸ — τὸ ἰσχυρὸν φύσημα τῶν μυκτῆρων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία· (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
 φρύγιον — ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.
- φτακοίλι, τὸ — εἶδος ἀμπέλου.
 φτελιά, ἡ — τὸ δένδρον πετέλα.
 φτέρη, ἡ — τὸ φυτὸν πτέρις, πολυτελὲς καὶ κοσμητικόν.
 φτεριστηρικὰν τ' ἀπλά- — ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξιν : (ἐδωσα) φτερνι-
 ρου μου — στηριά στὸ ἄτι μου.
 φηγός, ὁ — ὁ τρεπόμενος εἰς φυγὴν, ὁ φεύγων, (ὁ τρέσας).
 φυλακή, ἡ — ἡ φρουρήσις (παρὰ Κοραΐ).
 φύραμα, τὸ — τὸ ζυμάρη καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἶδει ζύμης· μεταφ. ποιότης ἀνθρώπων (συνήθως κατωτέρα).

X

- χάλαρα, τὰ — βράχοι κοιμήμενοι, χαλασμένοι.
 χάμνω — ἀφήνω.
 χαράκι, τὸ — ὁ βράχος.
 χάραξ - ακος, ὁ — τὸ χαράκωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ: στρατόπεδον.
 χαφίς, ὁ — μυστικὸν ὄργανον ἀστυνομίας, καταδότης· (λ. τουρκ.).
 χιχινίζω — χρεμετίζω.
 χουσμέτι, τὸ — ὑπηρεσία (λέξις τουρκικὴ).
 χερίζω — ὑπολογίζω (Διγενής).
 χριστός — ὁ χρισμένος μετ' τὸ ἅγιον μύρον.
 χρουσωμένα — χρουσώμενα.
 Χρυσία, ἡ, ἡ — ἡ λεγομένη καὶ Χρυσῇ Πύλῃ τῶν τειχῶν τῆς Κων· —
 Χρυσόπορτα, ἡ — πύλεις, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ. ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆρχοντο οἱ θριαμβεύοντες αὐτοκράτορες.
 χωσιά, ἡ — ἡ ἐνέδρα.

Ψ

Ψυχικό, τὸ — συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων ἀπ' αὐτῶν.

Ω

᾽Ωρολόγιον — λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν ᾽Ωρῶν (α', γ', στ', θ'.) ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ Μεσονυκτικοῦ, ᾽Ορθρου, ᾽Εσπερινοῦ κ.ἄ.

ὠρύομαι — οὐρλιάζω, θρηνῶ.

ᾠτσαι — ὡς καί, ἀκόμη καί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο Δένδρον τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. Ὑπῆρξε μέγας ἔθνικός καὶ θρησκευτικός κήρυξ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὐρίσκοντο εἰς μεγάλην πνευματικὴν κατάπτωσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ, Ο ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΗΣ.—'Εγεννήθη περὶ τὸ 660 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 725. Ἐκάρη μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὸ 685 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προεχειρίσθη διάκονος τῆς Ἀγίας Σοφίας, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ὕμνογράφος.

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Ἔσπουδασε Νομικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἑπτανήσου ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητὴς διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμὸν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς Πάτρας τὸ 1845 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσός» καὶ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν του. Ἐγραφε ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαίζουσαν γλῶσσάν του καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεκλήθη «ὀλοφυρόμενος».

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1848 εἰς τὴν Βιζύνη τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1896 ἐν Ἀθήναις μὲ τεταραγμένης τὰς φρένας. Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, λόγιος καὶ ποιητὴς.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι σειρὰ ὠραιोटάτων διηγημάτων, ὅπου κατοπτρίζεται ἡ πολυπαθὴς ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, ὡς «Τὸ ἀμάρτημα τῆς μητρὸς μου», «Τὸ μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον» καὶ ἄλλα.

Ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ σημασίαν ἔχει ἡ «Περὶ τοῦ καλοῦ παρά Πλωτίνῳ» πραγματεία του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανε εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. Ἔσπουδασεν ἱατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον* τῆς Ἰταλίας, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ.

Παραλλήλως όμως ήσυχολήθη με τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἷς ἐκ τῶν προ-
δρόμων τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835. Ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1907. Ἐγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδία. Ἰδρυσεν τὸν «Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων» διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1946. 'Εδημοσίευσεν πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μὲ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἀρκετὰ διηγήματα. Ἐπίσης ἔξεδωκε τὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ «Ἐνθυμήματα» τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς 'Ακαδημίας τῆς Ρωσίας. 'Επιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικώτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ 'Αδαμαντίου Κοραΐ. 'Υπῆρξε πολυγραφώτατος.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑΪΡΟΝ).—Διάσημος Ἀγγλος ποιητής καὶ ἑνθερμος φιλέλλην. Ἐγενήθη εἰς Λονδὶνον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν ἄγωνα κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1824. Ἡ ποίησίς του περιέχει εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.

ΓΑΝΩΣΗΣ Β.—Διαπρεπὴς σύγχρονος γεωπόνος, γράψας πολλὰς σχετικὰς πραγματείας καὶ συντόμως ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β', ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1890-1947).— Παρά του πατρός του Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Στρατηλάτου ἐκληρονόμησε τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα ἐμβριθῆ ἀσχολίαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἔθνικὴν ἱστορίαν καὶ ἀρετὴν. Καὶ ἡ αἰμνηστος μήτηρ του Βασίλισσα Σοφία ἀπέβη εἰς αὐτὸν μεγάλη διδάσκαλος τῆς ἐν παντὶ λεπτολόγου τάξεως καὶ ἀκριβείας. Ἐξαιρετικὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν πρέπει νὰ προξενῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπερήφανος καὶ ἡρωϊκὴ στάσις του κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894 καὶ ἀπέ-
θανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1968. Ἔσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς
Γερμανίαν. Ὑπηρετήσε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητὴς,
γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκ-

παιδεύσεως. Ἐδημοσίευσεν : «Ἀριστοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ἄλλας φιλογολικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας εἰς τὸ Ἑγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν «Ἡλῖος» καὶ τὸ περιοδικὸν «Νέα Ἑστία».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἔσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν : «Σκαρβαῖοι καὶ Τερρακόττες», μετέφρασε δὲ ἑμέτρως τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελὴ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Εἰς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἡ ὁποία κατεῖχτο τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἔσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβάς κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας εἰς Κωνσταντινούπολιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Συνέγραψε προσέτι «Λόγους» καὶ «Ἄσματα» καὶ συνέταξε τὴν «Ὀκτώηχον», εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὁμογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.—Ψευδώνυμον φιλογολικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωιούλου.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἐθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ.—Βυζαντινὸς Ἱστορικός, ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τόπος γεννήσεως καὶ ἀκριβῆ χρονικὰ ὅρια τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου διεσώθη ἀνετίγραφον ἀντίγραφον ἐν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341-1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξίπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἑκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτὴ, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτον γλῶσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ.—Ἐγεννήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἔσπούδασε Νομικά καὶ ἐ χρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτῆς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἑλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδᾶς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λατρεία πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων εὕρισκε τὴν εὐδαιμονίαν.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκέρυξ. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια ('Ερμηνεία τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογίαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1863 καὶ ἀπέθανε τὸ 1933. Ἐγράψε ὀλίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὅποια ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μετὸν τίτλον «Ποιήματα».

Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλάκις εἶναι τολμηρόν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ ποιήματος εἶναι ἀμέσως φανερά καὶ εὐχάριστος. Εἰς τὸ ποίημά του «Θερμοπύλες» καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀγγλίαν τὸ 1869. Ἐζήσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχετίσθη μετὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ «Λύρα» καὶ τὰ «Λυρικά», αἱ ὁποῖαι περιέχουν εἰκοσιν ὥδ᾽ ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμὸν, λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λεπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ποιότητα.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινά τῆς Ἠλείας. Ὑπῆρέτησεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσε μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διείσδυσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον. Ἐπίσης ἰδιαίτερον γνῶρισμά του εἶναι ἡ ἐπικὴ παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΟΛΟΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—Ἕλλην παπικὸς κληρικός, καὶ ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν εἰς Χιμάραν ἀγνωστον πότε. Ἦτο προικισμένος δι' ἐξόχου ποιητικῆς ἰδιοφυίας. Ἐγράψε πολλὰ θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν σφάζεται τὸ δεκατετράστιχον (σονέττον) ὑπὸ τὸν τίτλον «εἰς τὴν μετástασιν τῆς Πανάγνου». Τὸ δεκατετράστιχον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748 ἐκ γονέων

Χίων και απέθανεν εις Παρισίους τὸ 1833. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν ἐν Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη ἐν Παρισίοις τὸ 1788, σύντροφον ἔχων καθ' ὅλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρισίους ἐπεδόθη ἐν φιλολογικᾷ μελέτᾳ ἐκδίδων καὶ ἐρμηνεύων τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν καὶ παιδεύειν τῶν ὁμοθετῶν του. Ἡ ἐθνικὴ ἐργασία τοῦ Κοραῆ εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ.— Ἐλάχισται εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει ἐν τῷ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ ὄνομα του καὶ ὅτι ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει Σητείας τῆς Κρήτης, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἔγραψε τὸ ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη ἐν τῷ Κάστρῳ (Ἡράκλειον). Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων Κρήτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» ἐν Ζάκυνθον, ὁπόθεν ἔγινε γνωστὸν ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ.— Ἐγεννήθη ἐν Δολοῦς τῆς Λακωνικῆς τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1966. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστήμιῳ Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπὸ τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, μετὰ τῶν ὁποίων ἰδιαιτέραν θέσιν κατέχει ὁ «Ἀρέθας».

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1868 ἐν τῷ Συρράκῳ τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανεν τὸ 1894 ἐν τῇ Ἀρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ ἐν τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζά, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμενικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1898 ἐν τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανεν τὸ 1950. Ἐσπούδασεν Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπεδόθη ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ, ἔγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικά ἔργα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.— (1753 - 1844). Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐγεννήθη ἐν Μηλιῇ τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ὅπου ἐδίδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Βραδύτερον ἐσπούδασεν Φιλοσοφίαν ἐν διαφόροις πανεπιστήμιοις τῆς Εὐρώπης. Ἐπανελθὼν ἐν τῇ Ἑλλάδι διετέλεσε διδάσκαλος ἐν Ἀμπελόκῃ τῆς Θεσσαλίας, μετὰ δὲ τὴν Ἐπαναστάσιν ἐγένετο μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἑφόρος τῆς Παιδείας. Ἐγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Φιλίππιδου Δανιὴλ συνέταξε βιβλίον γεωγραφίας μὲ τὸν τίτλον «Γεωγραφία-Νεωτερικὴ» διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς ὑποδούλου Πατρίδος.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.— Ἐγεννήθη τὸ 1851 ἐν τῇ Κέρκυρᾳ καὶ ἀπέθανεν τὸ 1919. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος ἱστορικός συγγραφεὺς, ἐρευνήσας ἰδίως τὴν

μεσαιωνικήν Ιστορίαν, καὶ ἐπιστήμων διεθνῶς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἡσχολήθη περισσότερο μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Κυρίως ἐσατίρισε τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικοὺς μας.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1860 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἠπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς συνέττων, εἰς τὰ ὅποια ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943.

Ἐσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἐσπούδασε Νομικά, διετέλεσεν ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς Ἰονίου πολιτείας καὶ βουλευτὴς Κερκύρας μετὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἑπτανήσου.

Τὴν ποίησίν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταβέλγουσα τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν ἁρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν Σολωμικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν.

Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρωμαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1882 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1966. Ἀκαδημαϊκός. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνας.

Ὑπῆρξεν πολυγραφώτατος, ὁ δὲ κάλαμός του ἐνέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἐσπούδασεν εἰς Βενετίαν. Ὑπῆρξε δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα.

Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητὴς, ἐπιτυχῶν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς ἰδιαιτέρας πατρί-

δος του Προβηγίας, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὰς φυσικὰς καλλονάς, τοὺς θρύλους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλειῶδες του εἰδυλλιακὸν ἔπος «Μιρέϊγ» καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε : «σύγχρονον ὁμηρικὸν ποιητὴν» καὶ «Ἕλληνα ποιητὴν ἐν Ἀβινιόν».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ.—Ἐζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη «Ἀμαρτωλός» ἐκ τῆς συνηθείας τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐπίθετον τοῦτο.

Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενος τὸν χρονογράφον Θεοφάνην καὶ προγενεστέρους χρονογράφους.

ΜΟΣΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Μοναχὸς καὶ συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 545 εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔπειτα εἰς Ρώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 620.

Ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ ἔργον του «Λειμῶν», περιέχον πολλὰς εἰδησεις περὶ μοναχῶν καὶ μοναχικοῦ βίου. Γραμμένον μὲ ἀπλότητα κατέστη τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Λατινικὴν.

ΜΩΡΑΙ-ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1929 εἰς τὴν Σκιάθον. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς καθηγητὴς Γυμνασίου. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, εἶναι δὲ ἐκ τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων διηγηματογράφων.

Εἰς τὰ ἔργα του ἐκδηλώνεται ἡ γνησίᾳ θρησκευτικότης του καὶ ἡ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ 1866 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγραφώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, διεκρίθη ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους του.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων.—Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαϊναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδασκαλός. Ἐδίδασκεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγραφέων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἔργα του : «Τέχνη Ρητορικῆς», «Ἱερὰ κατήχησις», «Ρητορικοὶ Λόγοι», «Περὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς» κ.ἄ.

Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος ἀνεδεῖχθη κυρίως ὡς ρήτωρ καὶ κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 19' αἰῶνος.

ΟΥΓΚΩ ΒΙΚΤΩΡ.—Εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας (1802 - 1885) καὶ γενικῶς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος· φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, πολитеυόμενος. Ὑπῆρξε μέγας φιλέλλην καὶ πολλὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ «Οἱ Ἀθλοῖοι», μέγα μυθιστόρημα ἀποκτήσαν παγκόσμιον δημοτικότητα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἔσπουδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξύ τῶν πρώτων μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πολυγραφώτατος ποιητῆς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητῆς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἐκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζί με τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τὸ 1851. Ἀπέθανε τὸ 1935. Ἀκρὸς ὁπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εὐρυτάτης παιδείας. Νεαρῶτατος ἐξέδωσεν εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἐκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικὸν τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἔσπουδασεν ὀλίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη εἰς ἐφημερίδας ὡς μεταφραστὴς ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτοδιδασχθῆ. Ἀπέθανεν τὸ 1911. Ἐδη καὶ ἠμοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γνησίαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαῖον λυρισμὸν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὕφος του. Ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877 καὶ ἀπέθανε τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζοὺς ρυθμοὺς (πεζοτραγούδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὁδησὸν με δαπάνας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικά ἔργα του ἔγραψε τὴν ἐξάτομον «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικά ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα.

Ἡ ποίησις του εἶναι ρητορική καὶ ρωμαντική.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ(1829 - 1870).—Γερμανὸς φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημοδῶν νεοελληνικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια Ῥωμαίκα, *Popularia Carmina Graeciae recentioris*» ἐν Λειψία τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμυῆθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομή τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν», καὶ «Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φεραίου».

ΠΑΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἀξιωματικὸς τοῦ Πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικὰς ἀναμνήσεις (1912) καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς, ἐν αἷς καὶ παιδικὰ ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1921. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας, ὑπῆρξε δὲ πολυγραφώτατος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.—Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συψώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς Πειραιᾶ. Ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Σκιές», μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη καὶ δευτέρα ἡ «Μουσικὴς φωνές».

Ἡ ποίησις του διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἑκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων του.

ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἐβασίλευσεν ἐπὶ 46 ἔτη (913-959). Διέπρεπε περισσότερον ὥς συγγραφεὺς παρὰ ὥς αὐτοκράτωρ. Ἔργα του: «Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ αἰοδίου βασιλέως», «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν», «Βασιλικά», «Συλλογὴ νόμων» καὶ ἄλλα.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὴν Σίφνον, ἐσπούδασε Φιλολογίαν. 'Εξελέγη βουλευτὴς τῆς Ἰδιαίτερας τοῦ πατρίδος καὶ μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. 'Απέθανε τὸ 1936. "Ἐγραψε ποιήματα, ἔμμετρα δράματα καὶ μετέφρασε ξένα ἔργα. Τὸ Ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν ἔργων τοῦ εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάτασις, ὁ ἰδεαλισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ναυτικῶν.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς 'Αρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτὴς. 'Απέθανε τὸ 1892. 'Υπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εὐρυτάτης μορφώσεως. 'Εδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λεξικά, λογοτεχνικά (διηγήματα, δράματα, κωμωδίας καὶ ποιήματα).

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.—'Εγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς 'Αθήνας τὸ 1904. "Ἐγραψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὕφος του.

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ - PENE.—"Ενδοξος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768-1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. 'Ἡ ἐπίδρασις τοῦ εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστία. "Ἐγραψε : «'Οδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς 'Ιεροσόλυμα», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ» κ.ἄ. πολλά.

ΣΙΛΛΕΡ (SCHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βαϊμάρην. "Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ἰσάσιος τοῦ Γκαίτε. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῇ ὑπὸ διαφόρων πολλὰ ποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΤΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1881 εἰς τὰς 'Αθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρισίους, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. "Ἐγραψε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1854 εἰς 'Αθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. 'Εσπούδασε Νομικά. "Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικὰς μελέτας, ἡθογραφίας, ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικὸς μεταξὺ ὅλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μας.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.—'Εγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. 'Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐδίδαξε Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσάν του ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσότερους συγχρόνους καὶ ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. 'Εσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμώναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς Νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἐγράψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ «Ἐθνικοῦ μας ὕμνου». Ἡ φιλοπατρία του, ὁ ἰδεαλισμὸς του, ἡ ποιητικὴ του πρωτοτυπία, ἡ ὁποία συνεδύασε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν ὑψηλῶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλει εἰς τὴν ἑθνικὴν συνείδησιν ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἂν καὶ τὰ ὀριμώτερα ἔργα του διεσώθησαν εἰς ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1919. 'Εσπούδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἑβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἡμερίδα «Ὁ Ρωμιός». Ἐγράψε πολλὰ σατιρικά ποιήματα καὶ τινὰ λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυολόγον πνεῦμα του, ἡ δὲ ποίησίς του ἀποτελεῖ τὸν γελοιογραφικὸν πίνακα τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.—Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1948. 'Εσπούδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, εἰδικευθεὶς εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἦγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἡγηθεὶς τὸ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ἰδίως τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητὴς Μακεδονίας, ἐπανελημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1788. 'Εσπούδαsen ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατέληθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους δημοσίας θέσεις. Ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὁθωνος ἐγένετο πολλάκις Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον του «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη πηγὴ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς Ἀθήνας. Εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστός διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ.—'Εγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνον ἢ Φεράς τὸ 1758 καὶ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀνδρῶν εἰς Βελιγράδιον

τὸ 1798. Διὰ τῆς «Μεγάλης Χάρτας» του, τῶν «Δικαίων τοῦ Ἀνθρώπου» καὶ τῶν φλογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδούλων προγόνων μας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀνεκηρύχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικὰς ἀποστολὰς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ ἐξαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του «Χρονικόν» εἶναι πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἔχει γραφῇ εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν μὲ μερικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀγρίνιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἐγράψε ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ «Τέχνη» (1898-1899) κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, εἰς τὸ ὅποιον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχναι.

ΧΟΡΤΑΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ἀγνωστον ποῖον ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθὲν ἔργον του εἶναι ἡ τραγωδία «Ἐρωφίλη», ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ.—Ἐγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐγράψε διηγήματα μὲ ἔντονον ἠθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας. Εἶναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἡθῶν καὶ ἐθίμων. Ἀπέθανε τὸ 1937.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικὴν καὶ Ἰατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847.

Ἐγράψε λυρικά ποιήματα, τὰ ὅποια ἐξυμνοῦν ἀφελῶς καὶ ἀνεπιτηδεύτως τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς (ἀνακρεόντεια), διὸ καὶ ἐπωνομάσθη «ὁ Νέος Ἀνακρέων».

Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

Σελίς

1. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
2. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μετὰξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
3. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	14
4. Ἀπὸ τὸ « Χρονικόν » τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20
5. « Εὐχὴ » (διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
6. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης » Γεωργίου Χορτάτση	43
7. Ἐκ τῆς « Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ », ἀγνώστου	48
8. Διδαχὴ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἠλία Μηνιάτῃ	64
9. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
10. Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	78
11. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	89
12. Ἡ ἐκκλησίᾳ τ' Αἰ - Γεωργίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	96
13. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
14. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
15. Τὸ κυπαρίσσι (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	98
16. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, «Παροιμίαι»)	99
17. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή (Φεραίου)	101
18. Ὁ Φιλάργγυρος, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	105
19. Ὁ Ξένος (ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Passow)	115
20. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
21. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	118
22. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	122
23. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	125
24. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγούμη	171
25. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	173
26. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρ. Λασκαράτου	192
27. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρ. Λασκαράτου	193
28. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου	241
29. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσούντα	249

	Σελίς
30. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηνίου Θεοτοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου . . .	253
31. Εἰς Σούλι, Ἀνδρ. Κάλβου . . .	263
32. Φωτεινός, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου . . .	265
33. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη . . .	278
34. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη . . .	279
35. Πατρίδες, Κωστή Παλαμᾶ . . .	290
36. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ . . .	294
37. Σατιρικά ἐπιγράμματα, Κωνσταντίνου Σκόκου . . .	294
38. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου . .	300

Β. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλλη

1. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον », Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου . . .	31
2. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός, δημῶδες . . .	41
3. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ . . .	84
4. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ . . .	106
5. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ . . .	107
6. Ὡδὴ εἰς τὴ σελήνη, Διονυσίου Σολωμοῦ . . .	107
7. Εἰς Φραγκίσκαν Φραιζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ . . .	108
8. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ . . .	111
9. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	112
10. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	114
11. Τραγούδια τῆς ξενιτιάς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	116
12. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	117
13. Μοιρολόγια (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	119
14. Βαίτικα (Ἐγκωμιαστικά, Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	120
15. Κλέφτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	121
16. Σουλιώτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί) . . .	123
17. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγοπούλου . . .	148
18. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικάριοῦ, Ἰωάνος Δραγούμη . . .	162
19. Ὁ παπα - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα . . .	194
20. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη . . .	219
21. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη . . .	229
22. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα . . .	231
23. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα . . .	233
24. Ἡ νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά . . .	235
25. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου . . .	238
26. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου . . .	258
27. Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου . . .	269
28. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη . . .	270

29. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	271
30. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
31. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	276
32. Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου ὁλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	278
33. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	280
34. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	282
35. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	282
36. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
37. Χιμᾶρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	288
38. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
39. Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἑφταλιώτη	314

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ν. Κοντοπούλου

1. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Ὁ Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
2. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφίᾶς (1453), δημῶδες	42
3. Περί Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
4. Περί Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
5. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς « Γεωγραφικῆς Νεωτερικῆς » Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου	77
6. Σουλιάται καὶ Σουλιάτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	82
7. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαρθῶνος, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	94
8. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιᾶς Σοφίᾶς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	95
9. Ἡ Ἅγια Τράπεζα τῆς Ἀγίας-Σοφίᾶς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	96
10. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Γ. Πολίτου	97
11. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀπὸ τὰς « Παροιμίας » Ν. Γ. Πολίτου	100
12. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
13. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	104
14. Ναναρίσματα, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογάς » Ν. Γ. Πολίτου	117
15. Τῆς Πάργας, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογάς » Ν. Γ. Πολίτου	124
16. Λόγος ἐπικηδεῖας εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικουπῆ	129
17. ΚΘ' Μαῖου, Σπυρίδωνος Λάμπρου	132
18. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Γεωργούλη	154
19. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
20. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	210
21. Ὡ ξένε, Σπύρου Μελά	237
22. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
23. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμᾶ	250
24. Δύο !, Γερασίμου Μαρκορά	269

	Σελίς
25. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου	275
26. Δέηση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
27. Εἰκόνη τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη	285
28. Θερμοπόλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	287
29. Ἐλευθερία, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος, Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. « Γαλάτεια », (ἀπόσπασμα) Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
32. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρεῖδ. Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	313

Δ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ε. Φωτιάδης - Η. Μηνιάτη

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Διγενὴς Ἀκρίτας (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου ἐκδ. Σπ. Λάμπρου Paris 1880)	23
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογάς » Ν. Γ. Πολίτου	36
5. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38
6. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
7. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περί ἐλεημοσύνης	62
γ) Περί φιλεργίας καὶ πλούτου	63
δ) Κυριακὴ ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	63
8. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
9. Εἰς τὴν μετástασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
13. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
14. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
15. Ἡ ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνειδήσις, Σωτηρίου Κουγέα	160
16. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	180
17. Ὑποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	240
18. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	270
19. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
20. Παιδί μου, ὦρα σου καλὴ, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	284
23. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, Σατοβριάνδου - Ε. Ρεῖδου	309
24. Τὸ Ἑλληγόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκώ - Κωστῆ Παλαμᾶ	311

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. 'Από τὸ Λειμωνάριον τοῦ 'Ιωάννου Μόσχου	7
2. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, 'Ανδρέου Ἀρχιεπ. Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
3. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μετὰ τοῦ Ρωμανοῦ καὶ Συμεὼν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
4. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	14
5. 'Απὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Ὁ Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
6. « Χρονικόν », Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. « Εὐχή » (ἑξ ἑπτὰ στίχων Ἀνακρεοντείων), Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
2. Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	23
3. 'Απὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. 'Απὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον » Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τζέντζου Κορνάρου	31

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	36
2. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38

3. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γίος, δημῶδες	41
4. Τῆς Ἀγίας Σοφίας (1453), δημῶδες	42

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης », Γεωργίου Χορτάση	43
2. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	48

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
2. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περὶ ἐλεημοσύνης	62
γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου	63
δ) Κυριακὴ ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον	63
3. Διδαχὴ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλίας Μηλιάτη	64
4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
8. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κων- σταντᾶ - Φιλιππίδου	77
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	78
10. Σουλῶνται καὶ Σουλιάτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	82
11. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	84
12. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	89

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου) :	
1. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος	94

2. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιάς Σοφιάς	95
3. Ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας - Σοφιάς	96
4. Ἡ ἐκκλησία τ' Αἰ-Γεωργίου	96
5. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	97
6. Οἱ κολόνες τοῦ Ὀλυμπίου	97
7. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	97
8. Τὸ κυπαρίσσι	98
II. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου).	99

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ENTEKNOΣ

1. Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κολομπῆ	101
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή, (Φεραίου)	101
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
4. Στολιδιάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	104
5. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά	105
6. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
7. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
8. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
9. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῖζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς, δημῶδες	112
2. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας, δημῶδες	114
3. Ὁ Ξένος, δημῶδες	115
4. Τραγοῦδιὰ τῆς ξενιτιάς, δημῶδη	116
5. Ναυαρίσματα, δημῶδη	116
6. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	118
7. Μοιρολόγια, δημῶδη	119
8. Βαίτικα (Ἑγκωμιαστικά), δημῶδη :	
α) Στὸ νοικοκύρη,	120
β) Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ	120
9. Περιγελαστικὸν ἔσμα, δημῶδες	121
10. Κλέφτικα, δημῶδη	121
11. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημῶδες	122
12. Σουλιώτικα, δημῶδη	123

13. Τῆς Πάργας, δημῶδες	124
14. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ 'Αλῆ - πασᾶ, δημῶδες	125

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς 'Ανδρέαν Ζαῖμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
2. ΚΘ' Μαῖου, Σπ. Λάμπρου	132
3. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν 'Ελλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
4. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
5. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγοπούλου	148
6. Γεώργιος Γεμιστὸς - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	154
7. Ἡ ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, (1940), Σωτηρίου Β. Κουγέα	160

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλικάριοῦ, Ἰωάνος Δραγούμη	162
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωάνος Δραγούμη	171
3. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	173
4. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
5. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	180
6. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρ. Λασκαράτου	192
7. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρ. Λασκαράτου	193

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. Ἡθογραφικά

1. Ὁ παπα - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
2. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	210

ΙΙ. Ἱστορικά

3. Τὸ ἁμάρτημα τοῦ παπα - Γιώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	219
4. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη	229

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Αέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	231
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	233
3. Ἡ Νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	235
4. Ὡ Ξένε, Σπύρου Μελά	237

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	238
2. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	239
3. Ὑποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'.	240

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροῦδου	241
2. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	249
3. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμᾶ	250
4. Ἡ μεταρσίωση τοῦ Δομηνίου Θεοδοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	253

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	258
2. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	263
3. Φωτεινὸς (ἀπόσπασμα), Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	265
4. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	269
5. Δύο I, Γερασίμου Μαρκορά	269
6. Ἐλιᾶ, Λορέντζου Μαβίλη	270
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	270
8. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	271
9. Τὰ ἐρεῖπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	271
10. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	272
11. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	275
12. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	276
13. Στὸ σταυραεῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	276
14. Ὅρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου ὁλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	278
15. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	278
16. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	279
17. Τὸ λένε τ' ἀγρονόκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	280
18. Δέηση γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	281
19. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	282
20. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	282
21. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	283
22. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	284

23. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	
α) Τὸ φτάσιμον	285
β) Γλυκοχαράματα	286
γ) Τὸ τάμα	286
δ) Τὰ πρωτοβρόχια	287
24. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	287
25. Παῦλος Μελάς, Κωστή Παλαμά	288
26. Χιμάρα, Κωστή Παλαμά	288
27. Πατρίδες, Κωστή Παλαμά :	
α) Πάτρα	290
β) Μεσολόγγι	291
γ) Ἀθήνα	291
δ) Ἑλλάδα	292
28. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	293
29. Ἐλευθερία (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
30. Ὁ φθόνος (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
31. Κρεῖσσον σιγᾶν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
32. Εἰς θαυρικὴν συγγραφέα (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	294
33. Εἰς ἀστεῖον κυνηγόν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295
34. Εἰς ἀδεξιάν πιανίστριαν (ἐπίγραμμα), Κωνσταντίνου Σκόκου	295

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. « Γαλάτεια » (ἀπόσπασμα), Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	296
2. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	300

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ « Ὀδοιπορικοῦ » τοῦ Σκατοβριάνδου - Ἐμμ. Ροῖδου	309
--	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκώ - Κωστή Παλαμά	311
2. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	312
3. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστή Παλαμά	313
4. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἑφταλιώτη	314

Λεξιλόγιον	317
Βιογραφικαὶ Σημειώσεις	342
Πίναξ περιεχομένων κατὰ Συλλογὰς	354
Πίναξ περιεχομένων	385

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα « Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν »	185
2. Νικηφόρου Λύτρα « Ἡ κλειμένη »	187
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους	247
4. Δομνηνικοῦ Θεοδοκοπούλου « Προσευχή ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν »	255

ΕΚΔΟΣΙΣ Θ', 1971 (VI) — Ἀντ. 47.000 — Σύμβασις 2114/10-4-71
 Ἑκτύπωσις - Βιβλιοδεσία Μ. ΠΕΧΛΙΒΑΝΙΔΗΣ & Σία Α.Ε.

0020556195

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

